

INNOVATSION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

No2

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

2-jild
2-son
fevral, 2026

February, 2026
Volume 2
Number 2

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

**Каршинский государственный технический
университет**

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук,
профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в
электронной форме и публикуется через
официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал
«Инновационная экономика» включён в перечень
национальных научных изданий на основании
решения Президиума Высшей аттестационной
комиссии при Министерстве высшего образования,
науки и инноваций Республики Узбекистан от 5
апреля 2025 года № 369.

**В журнале публикуются статьи по
следующим рубрикам:**

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное
предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и
аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик
(Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор
(Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор,
(Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский
государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик
(НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор
(Таджикистанский аграрный университет им. Ш.
Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент
(Национальный исследовательский университет
«Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник
(Российского университета дружбы народов имени
П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент
(Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н.,
профессор (Национальная академия наук Республики
Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский
государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор
(Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского
университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Неземайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем
управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский
экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор,
академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD),
доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

Mundarija

Raqamli iqtisodiyot.....	9
Jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i ma'murchiligini raqamlashtirish va kadastr ma'lumotlari integratsiyasini takomillashtirish mexanizmlari	10
<i>Shamil Ulug'bek o'g'li Ramazonov</i>	
Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti.....	16
O'zbekistonda erkin iqtisodiy zonalarining hududiy joylashuvi va ixtisoslashuvi	17
<i>Ruxsora Nasirovna Shamsiyeva</i>	
Yangi O'zbekiston sharoitida kambag'allikni qisqartirish tadbirlari va yo'nalishlari tahlili	21
<i>Shamil Ulug'bek o'g'li Ramazonov</i>	
O'zbekistonning 2016 yildan keyingi tashqi siyosati: Markaziy osiyoga yangi mintaqaviy yondashuv	25
<i>Foziljon Rustamov, Hilola Turakulovna</i>	
Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	29
<i>Elbek Erkin o'g'li Ermuminov, Malika Davlatovna Hasanova</i>	
Paxta-to'qimachilik agroklastlarida ishlab chiqarish xarajatlari, ularning tarkibiy o'zgarishlari va iqtisodiy tahlili.	34
<i>Abdumalik Hakimovich Berdiyev</i>	
Mintaqaviy iqtisodiyot rivojida transport-logistika infratuzilmasining o'rni va ahamiyati	40
<i>Iroda Alisherovna Rajabaliyeva</i>	
Mintaqada aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirishning zamonaviy usullari	44
<i>Abbos Baxtiyor o'g'li Annayev</i>	
Mintaqaning qishloq joylarida raqamli xizmatlarni rivojlantirishning ahamiyati	49
<i>Dilafruz Baymamatovna Taylakova</i>	
Inson kapitali iqtisodiyoti.....	54
Mintaqada aholi bandligini ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari	55
<i>Gulnoza Toxirovna Samiyeva, Farrux Baxtiyor o'g'li Safarov</i>	
Insoniy kapitalni boshqarishga asoslangan mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni takomillashtirish	60
<i>G'ayrat Zuvaytovich Ubaydullaev</i>	
Замонавий ижтимоий сиёсатни модернизациялашнинг устувор йўналишлари	64
<i>Дилшода Ойбек қизи Абдиева</i>	
Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit.....	69
Fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining qo'llanilishi	70
<i>Gulrux Jo'raqulovna Jumayeva</i>	
Moliya, kredit va investitsiya.....	75
Moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv jarayoni samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik	76
<i>Zarina Rustambekovna Siroj</i>	
Маҳсул қўлқўдий зоналарни ривожлантиришда инвестицияларни жалб этиш самарадорлиги	81
<i>Олим Раҳматуллаевич Эргашев</i>	
Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi.....	86
Aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholash va takomillashtirish usullari.....	87
<i>Sanjar Bahromqulovich Boboqulov</i>	
Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda ekologik barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari	93
<i>Sanjar Bahromqulovich Boboqulov</i>	
Kommunal xizmatlar ko'rsatishda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari	100
<i>Sanjar Bahromqulovich Boboqulov</i>	
Xizmatlar sohasi tarmoqlarining investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning yo'nalishlari	106
<i>Maftuna Ortiq qizi Ashurova</i>	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion resurslar samaradorligini oshirish vazifalari.....	110
<i>Maftuna Ortiq qizi Ashurova</i>	
Ziyorat turizmining xalqaro darajadagi salohiyatini oshirishda davlat siyosatining ahamiyati.....	115
<i>Jamshid Norboyevich Uzaqov</i>	
Turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish.....	122
<i>Mohinur Toshtemir qizi Ibodova</i>	
Tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishning ko'p darajali meros muhitlari modelini yaratish.....	127
<i>Barno Abduraximovna Erkayeva</i>	
Yapon an'anaviy madaniyatining turizmni rivojlantirishga ta'siri.....	132
<i>Amina Akbarova, Hilola Turakulova</i>	
Maishiy xizmatlar klasterini raqamli transformatsiya qilish asosida xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish modeli.....	137
<i>Javlonbek Shaxriyorovich Xalimov, Zebo Eshmaxmatovna Normurodova</i>	

Contents

Digital economy	9
Improving the mechanisms of digitalization and cadastral data integration in the administration of land tax on individuals.....	10
<i>Shamil Ramazonov</i>	
Economy of the region and industry	16
Territorial distribution and specialization of free economic zones in uzbekistan	17
<i>Rukhsora Nasirovna</i>	
Analysis of measures and directions for poverty reduction in the context of new Uzbekistan	21
<i>Shamil Ramazonov</i>	
Uzbekistan's foreign policy after 2016: A new regional approach toward central asia	25
<i>Foziljon Rustamov, Hilola Turakulovna</i>	
State and main directions of implementing the green economy in our country	29
<i>Elbek Ermuminov, Malika Hasanova</i>	
Production costs in cotton-textile agroclusters, their structural changes and economic analysis	34
<i>Abdumalik Berdiyev</i>	
The significance and role of transport and logistics infrastructure in regional economic development.....	40
<i>Iroda Rajabaliyeva</i>	
Modern methods of improving the socio-economic living standards of the population in the region.....	44
<i>Abbos Annaev</i>	
The importance of developing digital services in rural areas of the region	49
<i>Dilafroz Taylakova</i>	
Economics of human capital	54
Scientific and theoretical foundations of ensuring employment of the population in the region.....	55
<i>Gulnoza Samiyeva, Farrukh Safarov</i>	
Improvement of regional socio-economic policy based on human capital management	60
<i>Gairat Ubaydullaev</i>	
Priority directions for the modernization of contemporary social policy	64
<i>Dilshoda Abdieva</i>	
Accounting, economic analysis and audit	69
Application of artificial intelligence and big data technologies in analysis of farm activities	70
<i>Gulrukh Jumayeva</i>	
Finance, credit and investment	75
The relationship between the allocation of financial resources and the effectiveness of the educational process ...	76
<i>Zarina Siroj</i>	
Effectiveness of attracting investments in the development of special economic zones	81
<i>Olim Ergashev</i>	
Service sector and tourism	86
Methods for assessing and improving the quality of housing and communal services provided to the population...	87
<i>Sanjar Bobokulov</i>	
Modern approaches to ensuring environmental sustainability in housing and communal services	93
<i>Sanjar Bobokulov</i>	
Organizational and economic mechanisms for increasing the economic efficiency of communal services provision.	100
<i>Sanjar Bobokulov</i>	
Directions for increasing the economic efficiency of investment resources in service sectors	106
<i>Maftuna Ashurova</i>	
The task of increasing the efficiency of investment resources in services.....	110
<i>Maftuna Ashurova</i>	
The importance of government policy in enhancing the international potential of pilgrimage tourism.....	115
<i>Jamshid Uzakov</i>	
Improving organizational and economic mechanisms for the development of tourism infrastructure.....	122
<i>Mokhinur Ibodova</i>	
Creating a multi-level cultural heritage model to develop a historical and cultural tourism experience.....	127
<i>Barno Erkaeva</i>	
The influence of japanese traditional culture on developing tourism.....	132
<i>Amina Akbarova, Hilola Turakulova</i>	
Model of improving the quality and efficiency of services based on digital transformation of the household services cluster.....	137
<i>Javlonbek Khalimov, Zebo Normurodova</i>	

Содержание

Цифровая экономика	9
Совершенствование механизмов цифровизации и интеграции кадастровых данных в администрировании земельного налога с физических лиц	10
<i>Шамил Улугбек угли Рамазонов</i>	
Экономика региона и отрасли	16
Территориальное размещение и специализация свободных экономических зон в Узбекистане	17
<i>Рухсора Насировна Шамшиева</i>	
Анализ мер и направлений по сокращению бедности в условиях нового Узбекистана	21
<i>Шамил Улугбек угли Рамазонов</i>	
Внешняя политика Узбекистана после 2016 года: Новый региональный подход к центральной Азии	25
<i>Фозилжон Рустамов, Хилола Туракуловна</i>	
Состояние и основные направления внедрения зеленой экономики в стране	29
<i>Эльбек Эрмунинов, Малика Хасанова</i>	
Производственные затраты в хлопково-текстильных агрокластерах, их структурные изменения и экономический анализ	34
<i>Абдумалик Хакимович Бердиев</i>	
Роль и значение транспортно-логистической инфраструктуры в развитии региональной	40
<i>Ирода Алишиервна Раджабалиева</i>	
Современные методы повышения социально-экономического уровня жизни населения в регионе	44
<i>Аббос Аннаев</i>	
Важность развития цифровых сервисов в сельских районах региона	49
<i>Дилафруз Баймаматовна Тайлакова</i>	
Экономика человеческого капитала	54
Научно-теоретические основы обеспечения занятости населения в регионе	55
<i>Гульноза Самиева Тохировна, Фаррух Бахтиёр угли Сафаров</i>	
Совершенствование региональной социально-экономической политики на основе управления человеческим капиталом	60
<i>Гайрат Зувайтович Убайдуллаев</i>	
Приоритетные направления модернизации современной социальной политики	64
<i>Дилишода Ойбек кызы Абдиева</i>	
Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит	69
Применение технологий искусственного интеллекта и больших данных в анализе деятельности сельскохозяйственных предприятий	70
<i>Гулрух Журакуловна Жумаева</i>	
Финансы, кредит и инвестиции	75
Взаимосвязь между распределением финансовых ресурсов и эффективностью учебного процесса	76
<i>Зарина Рустамбековна Сирож</i>	
Эффективность привлечения инвестиций в развитие особых экономических зон	81
<i>Олим Рахматуллаевич Эргашев</i>	
Сфера услуг и туризм	86
Методы оценки и совершенствования качества предоставления жилищно-коммунальных услуг населению	87
<i>Санжар Бахромкулович Бобокулов</i>	
Современные подходы к обеспечению экологической устойчивости в сфере жилищно-коммунальных услуг	93
<i>Санжар Бахромкулович Бобокулов</i>	
Организационно-экономические механизмы повышения экономической эффективности предоставления коммунальных услуг	100
<i>Санжар Бахромкулович Бобокулов</i>	
Направления повышения экономической эффективности инвестиционных ресурсов в сфере услуг	106
<i>Мафтуна Ортиқовна Ашурова</i>	
Задача по повышению эффективности инвестиционных ресурсов в сфере услуг	110
<i>Мафтуна Ортиқовна Ашурова</i>	
Значение государственной политики в повышении международного потенциала паломнического туризма	115
<i>Жамшид Норбоевич Узаков</i>	
Совершенствование организационно-экономических механизмов развития инфраструктуры в сфере туризма	122
<i>Мохинур Тоштемур кизи Ибодова</i>	
Создание многоуровневой модели культурного наследия для формирования опыта историко-культурного туризма	127
<i>Барно Абдурахимовна Эркаева</i>	
Влияние японской традиционной культуры на развитие туризма	132
<i>Амина Акбарова, Хилола Туракулова</i>	

Модель повышения качества и эффективности услуг на основе цифровой трансформации кластера бытовых услуг.....	137
<i>Джавлонбек Шахриёрович Халимов, Зебо Эшмахаматовна Нормуродова</i>	

Raqamli iqtisodiyot
Digital economy
Цифровая экономика

JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA KADASTR MA'LUMOTLARI INTEGRATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI

Ramazonov Shamil Ulug'bek o'g'li

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ЦИФРОВИЗАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ КАДАСТРОВЫХ ДАННЫХ В АДМИНИСТРИРОВАНИИ ЗЕМЕЛЬНОГО НАЛОГА С ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Рамазонов Шамил Улугбек угли

IMPROVING THE MECHANISMS OF DIGITALIZATION AND CADASTRAL DATA INTEGRATION IN THE ADMINISTRATION OF LAND TAX ON INDIVIDUALS

Shamil Ulugbek ogli Ramazonov

Received: February 7, 2026 Revised: February 13, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslar tomonidan er solig'ini hisoblash va to'lash jarayonining nazariy-huquqiy asoslari hamda amaliy muammolari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi O'zbekistonda mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda er solig'ining muhim fiskal manba ekanligi, shuningdek, er resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi - jismoniy shaxslardan undiriladigan er solig'i amaliyotida mavjud tashkiliy-iqtisodiy va huquqiy muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Metodologik asos sifatida tahlil va sintez, qiyosiy-huquqiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish hamda tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Maqolada er solig'ining mahalliy byudjet daromadlaridagi o'ri, soliqlar tortish mexanizmining amaldagi holati, raqamlashtirish jarayonlari va soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Tahlil natijasida er uchastkalari bo'yicha yagona integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasining etarli darajada shakllanmaganligi, erga egalik va foydalanish huquqining huquqiy maqomida noaniqliklar mavjudligi, soliq qarzdorliklarining ortib borishi hamda soliq madaniyatining past darajasi kabi tizimli muammolar aniqlandi.

Shuningdek, er solig'i tizimini raqamlashtirishni chuqurlashtirish, kadastr va soliq organlari axborot tizimlarini integratsiyalash, soliq to'lovchilarga axborot-tushuntirish ishlarini kuchaytirish hamda normativ-huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari mahalliy byudjet daromadlarini oshirish, soliq intizomini mustahkamlash va er resurslaridan samarali foydalanishni rag'batlantirishga xizmat qiladi hamda ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Jismoniy shaxslar er solig'i, er solig'i ma'muriyatchiligi, mahalliy byudjet daromadlari, er resurslarini fiskal boshqarish, soliq bazasini aniqlash mexanizmi, er kadastr va soliq integratsiyasi.

Аннотация: В данной статье проводится системный анализ существующих проблем в сфере исчисления и уплаты земельного налога физическими лицами в Узбекистан. Актуальность исследования обусловлена возрастающей ролью земельного налога в формировании доходов местных бюджетов, а также необходимостью обеспечения эффективного и рационального использования земельных ресурсов.

Целью исследования является выявление организационно-экономических и правовых проблем в практике налогообложения земель физических лиц и разработка научно обоснованных предложений по их устранению. В качестве методологической базы использованы методы анализа и синтеза, сравнительно-правовой анализ, обобщение статистических данных и системный подход.

В статье рассматриваются значение земельного налога в доходной части местных бюджетов, текущее состояние механизма налогообложения, процессы цифровизации и направления совершенствования налогового администрирования. В результате анализа выявлены такие системные проблемы, как отсутствие единой интегрированной информационной базы данных по земельным участкам, неопределённость правового статуса отдельных земельных объектов, наличие задолженности по налоговым платежам и низкий уровень налоговой культуры населения.

Разработаны практические и нормативные рекомендации по углублению цифровизации системы земельного налогообложения, интеграции информационных систем кадастровых и налоговых органов, усилению разъяснительной работы среди налогоплательщиков и совершенствованию нормативно-правовой базы. Результаты исследования имеют научно-практическое значение и направлены на повышение доходов местных бюджетов и стимулирование эффективного использования земельных ресурсов.

Ключевые слова: Земельный налог с физических лиц, администрирование земельного налога, доходы местных бюджетов, фискальное управление земельными ресурсами, механизм определения налоговой базы, интеграция земельного кадастра и налоговой системы.

Abstract: This article provides a systematic analysis of the existing challenges in the calculation and payment of land tax by individuals in Uzbekistan. The relevance of the study is determined by the growing importance of land tax in the formation of local budget revenues and the need to ensure efficient and rational use of land resources.

The purpose of the research is to identify organizational, economic, and legal problems in the practice of individual land taxation and to develop scientifically grounded proposals for their elimination. The methodological framework is based on analysis and synthesis, comparative legal analysis, statistical data generalization, and a systemic approach.

The article examines the role of land tax in local budget revenues, the current state of the taxation mechanism, digitalization processes, and directions for improving tax administration. The findings reveal key systemic issues, including the absence of a unified integrated land information database, ambiguity in the legal status of certain land plots, the existence of tax arrears, and a low level of tax culture among taxpayers.

Practical and regulatory recommendations are proposed to deepen digitalization in the land tax system, integrate cadastral and tax authority information systems, strengthen taxpayer awareness initiatives, and improve the legal framework. The results of the study have scientific and practical significance and contribute to increasing local budget revenues and promoting the efficient use of land resources.

Keywords: Land Tax on Individuals, land Tax Administration, local Budget Revenues, fiscal Management of Land Resources, tax Base Determination Mechanism, integration of Land Cadastre and Tax System.

■ KIRISH

Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida O'zbekistonda soliqqa tortish tizimi tubdan isloh qilinmoqda. Yangi soliq kodeksining qabul qilinishi, davlat soliq xizmati organlarining raqamlashtirilishi va "Soliq to'lovchining shaxsiy kabineti" kabi innovatsion mexanizmlarning joriy etilishi mamlakatdagi soliq tizimini yanada samarali va shaffof qilishga xizmat qilmoqda. Biroq, ayniqsa er solig'i sohasida hal etilishi lozim bo'lgan muammolar mavjud:

1. Yagona ma'lumotlar bazasining yo'qligi va er uchastkalari hisobining to'liqligi masalasi. Yer uchastkalari haqida aniq va to'liq ma'lumotlar bazasining yo'qligi, ularga egalik qilish huquqi va foydalanish holatini real vaqt rejimida aks ettirish imkonining cheklanganligi soliq bazasini shakllantirishda katta to'siq hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, er solig'i bazasining to'g'ri shakllanmasligi va soliqlarni yig'ishda kamchiliklarga olib keladi. Yagona va tizimli kadastr tizimini yaratish orqali er solig'i bazasining aniqligi oshirilishi zarur.

2. Huquqiy maqom va ma'lumotlar yangilanishidagi kamchiliklar. Ayrim hududlarda er maydonlariga nisbatan soliq to'lovchilarning huquqiy maqomi aniq emasligi, er kadastr ma'lumotlarining muntazam yangilanmasligi soliq yig'imlarining past bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Bu holat soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasida ishonchsizlikni kuchaytiradi hamda soliq siyosatining samaradorligini pasaytiradi.

3. Soliq qarzdorliklari va undirish mexanizmlarining samaradorligi. Yer solig'i bo'yicha soliq qarzdorliklari darajasi yuqori bo'lib, undirish mexanizmlari etarli darajada samarali emas. Bu moliyaviy intizomning pasayishi, nazorat tizimidagi zaiflik va qonuniy choralarni qo'llashdagi sustkashlikka olib kelmoqda. Undirish tizimini kuchaytirish, samarali monitoring va jazolar tizimini takomillashtirish lozim.

4. Soliq madaniyati va axborot etishmasligi. Aholi va tadbirkorlar orasida soliq madaniyatining pastligi, soliq majburiyatlari haqida etarlicha ma'lumot berilmasligi natijasida soliq to'lovlarining kechiktirilishi holatlari ko'p uchraydi. Soliq siyosatini ommaviy targ'ib qilish, axborot kampaniyalarini kuchaytirish va soliq

to'lovchilarga qulay xizmatlar ko'rsatish orqali bu muammo bartaraf etilishi mumkin.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI.

Yer solig'i tizimida jismoniy shaxslarning o'rni alohida ahamiyatga ega, chunki ular ko'plab mamlakatlarda er solig'i to'lovchilarining katta qismini tashkil qiladi. Jismoniy shaxslar er solig'i to'lovlari orqali mahalliy byudjetlarga daromad kiritishda ishtirok etadi, shuningdek, er resurslaridan oqilona foydalanishni rag'batlantiradi.

Nobel mukofoti laureati Stiglitzning soliq siyosati bo'yicha ishlari er solig'ining iqtisodiy samaradorligi va adolatligi nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. U soliq yukining teng taqsimlanishi, ayniqsa, jismoniy shaxslar o'rtasida soliq to'lash imkoniyatiga qarab farqlanishi haqida so'z yuritadi. Yer solig'i jismoniy shaxslar uchun mol-mulkka egalik qilish darajasiga qarab aniq va adolatli bo'lishi zarur. Soliq tizimining progressivligi kam daromadli oilalarni himoya qilishi va yuqori daromadli egalardan ko'proq soliq olinishi kerak.

Stiglitzning fikricha, er solig'i iqtisodiyotda investitsiyalarni rag'batlantirishi va er resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlashi zarur. Shu bilan birga, soliq tizimi murakkab bo'lmashligi va byurokratik xarajatlarni oshirmasligi lozim [1].

Dye va England tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar jismoniy shaxslar uchun er solig'ining uy-joy narxlariga va yashash joyining tanloviga qanday ta'sir qilishi haqida batafsil ma'lumot beradi. Ularning fikricha, soliq stavkalari va erga soliq solish tizimi uy-joy bozorining dinamikasini belgilaydi, chunki yuqori er solig'i uy-joy xarid qilishga to'siq bo'lishi mumkin. Yer solig'ining yuqoriligi va murakkabligi jismoniy shaxslarning ko'chib o'tish qarorlariga ta'sir qiladi, bu esa ayrim hududlarda aholi zichligini kamaytirishi yoki oshirishi mumkin [2].

William Fischelning tadqiqotlari er solig'ining xususiy mulk sifatida ko'rilishiga asoslangan. Unga ko'ra, er solig'i to'lovlari jismoniy shaxslarning o'z mulklariga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Agar soliq juda yuqori bo'lsa, u investitsiya va erga sarmoya kiritishni kamaytiradi. U er solig'ining samarali bo'lishi uchun uning barqaror, tushunarli va adolatli bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi, aks holda er bozorida asossiz tebranishlar yuzaga keladi [3].

Oates mahalliy byudjetlarning asosiy daromad manbai sifatida er solig'ining ahamiyatini o'rgangan. Uning fikricha, jismoniy shaxslarning er solig'i to'lovlari mahalliy infratuzilma va xizmatlarning moliyalashtirilishini ta'minlaydi. Shu bois soliq siyosati mahalliy darajada samarali boshqarilishi kerak. Yer solig'i jismoniy shaxslarning mahalliy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarini va byudjetni qondirish imkoniyatlarini aks ettiradi [4].

David Jaegerning ishlari er solig'ining ijtimoiy adolatga ta'siri va jismoniy shaxslar o'rtasida tengsizlikni kamaytirishdagi roli haqida. Jaeger er solig'ining progressiv bo'lishi ijtimoiy tengsizlikni

kamaytirishga yordam berishini ta'kidlaydi, ayniqsa, er egasi bo'lmagan yoki kam mulkka ega shaxslar uchun bu muhimdir. Soliq siyosati erga egalik qilish darajasidagi farqlarni yumshatishi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashi mumkin [5].

Mahalliy iqtisodchi olimlar ham O'zbekiston sharoitida er resurslarning milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati, ulardan samarali foydalanishda moliya-kredit mexanizmlarining qo'llanilishi, jumladan, ularni soliqqa tortish masalalari bilan bog'liq ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar.

Biroq, yuqoridagi izlanishlar bizning fikrimizcha, bugungi kunda respublikamizda cheklangan tabiiy resurslarni soliqqa tortish borasidagi bir qator muammolar uchun echim bo'lishda etarli emas va bu ushbu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqot ishlarini yanada kuchaytirishni taqozo etadi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i, uning soliq tizimida o'rni borasida xorijiy va mahalliy olimlarning ishlari o'rganildi va tahlil qilindi. Maqolada nazariy mushohada, tizimli yondashuv, kuzatish, umumlashtirish, tahlil, sintez kabi usullar samarali qo'llanildi, shuningdek soliq ma'murchiligini echimlari borasida xulosa va takliflar shakllantirilgan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini liberallashtirish davrida mahalliy soliq tizimini takomillashtirish va mahalliy byudjetlarning daromad bazasini mustahkamlash dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Ayniqsa, mahalliy darajadagi byudjetlar daromadlarini oshirishda jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'ining doimiy, bir xilda va to'liq undirilishi muhim omil hisoblanadi. Bu jarayon mahalliy hokimiyat organlarining moliyaviy barqarorligi va byudjet mablag'larini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Yer solig'ining asosiy vazifasi er solig'ining asosiy vazifasi mahalliy byudjetlarni moliyaviy resurslar bilan ta'minlashdir. Shuningdek, er solig'i:

- Yerdan oqilona foydalanishni rag'batlantiradi;
- Tuproq unumdorligini oshirishga xizmat qiladi;
- Turli sifatdagi erlarda ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarni muvozanatlashga yordam beradi;
- Aholi yashaydigan hududlarda infratuzilmani rivojlantirishni ta'minlaydi;
- Yer resurslarining talon-taroj qilinishining oldini oladi.

Yer solig'i tizimida davlat mulkdorlarining faoliyati ikki jihatdan ko'rib chiqiladi:

Bir tomonlama foydalanish: Mulkdorlarga tegishli, ammo foydalanilmayotgan yoki kam foydalanilayotgan erlarga qonuniy asosda soliq solinadi. Bu orqali mulkdorlarni o'z erlaridan samarali foydalanishga majburlash ko'zda tutilgan.

Ikkinchi tomonlama foydalanish: Davlat tomonidan faol xo'jalik yuritishga yo'naltirilgan erlar

uchun soliq solish orqali er resurslaridan oqilona foydalanish rag'batlantiriladi. Bu yondashuv er egalari o'z er uchastkalaridan samarali va oqilona foydalanishga undaydi, shuningdek mulkdorlik huquqlarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mahalliy byudjetlar daromadlarini oshirish va iqtisodiyotni liberallashtirish jarayonida er solig'ining to'g'ri va samarali undirilishi muhim omil hisoblanadi. Yer solig'i nafaqat moliyaviy resurslar manbai sifatida, balki erdan oqilona foydalanishni rag'batlantiruvchi vosita sifatida ham katta ahamiyatga ega. Shuning uchun, er solig'i siyosatini takomillashtirish, soliq mexanizmlarini samarali tashkil etish va mulkdorlarning huquq hamda majburiyatlarini aniq belgilash orqali mahalliy byudjetlarning barqarorligini ta'minlash mumkin.

Ushbu soliqning vazifasi moliyaviy nuqta'i nazardan olganda, rag'batlantiruvchi va nazorat qilish, mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish nuqta'i-nazaridan esa, fiskal vazifalarini bajarishdan iborat.

Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish va tushumlarni barqarorligini ta'minlash zarurati mavjudligi, mahalliy hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo'llab quvvatlashda er solig'ini amal qilishini taqozo etadi.

Yer solig'ining obyektiv zarurligidan kelib chiqib, uning iqtisodiy mohiyati, bizning nazarimizda soliqqa tortiladigan er uchastkasidan foydalanish tufayli aniq bir iqtisodiy shart-sharoitlarda olinadigan muayyan o'rtacha daromadning bir qismini budjetga undirishga qaratilgan desak, yanglishmaymiz.

Soliq miqdorlarini erlar sifati, tabiiy iqlim zonalar bo'yicha tabaqalashtirish maqsadida sug'oriladigan erlar uchun soliq stavkalari ma'muriy tumanlar bo'yicha, ularni tuproqlar ball-bonitetlari buyicha 10 darajaga bo'lgan holda belgilangan. Tuproqlar boniteti dehqonchilikning hozirgi darajasida qiyoslama tabiiy hosildorlikning shartli ko'rsatkichi hisoblanadi. Bonitetni aniqlashda tuproqlarning genetik kelib chiqishi, sug'orishning qancha muddat davom etayotgani, ekin ekilishi, agroiklimiy resurslar bilan ta'minlangani, mexanik tarkibi, tuproqlarning hosil bulish genezisi, tuproq qatlamining suv o'tkaza olishi, sho'rlanganlik darajasi, eroziyaga uchraganligi, toshloqligi, zichligi hamda tuproqning boshqa tabiiy xossalari hisobga olinadi. Tuproq boniteti 100 balli tizim bo'yicha aniqlanadi.

Lalmi erlar va yaylovlar zonalar yoki vertikal mintakalarga bulingan, bu erda yog'inlar bilan turlicha ta'minlanganlik shakllanadiki, ularning unumdorligi shu holatlar bilan bog'liqdir.

Qishloq joylarda joylashgan er uchastkalarining joylashgan joyi buyicha solik miqdorlarini tabaqalashtirish maqsadida ma'muriy va sanoat markazlari atrofidagi stavkalarga 1,1 dan 1,3 ga qadar oshiruvchi koeffitsientlar belgilangan.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan er solig'ini mahalliy hudud bo'yicha o'rganar ekanmiz, albatta uning shu hudud mahalliy byudjeti daromadlarida tutgan o'rnini va salmog'ini tahlil qilishimiz lozim bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i bo'yicha quyidagi ma'lumotlar o'rganildi.

1-jadval

O'zbekistonda davlat byudjeti tarkibida er solig'ining salmog'i

(mlrd. so'mda)

Ko'rsatkichlar	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil	2024 yil
Jami solikli daromadlari	103561,7	127970,4	148388,3	165917,9	197642,8
Mahalliy byudjetga tushadigan er solig'i	2389,7	4060,5	5328,8	6890,1	7171,1
Jumladan, jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i	1079,9	1524,2	1883,9	2872,0	2895,6

Jadvaldan ko'rish mumkinki, jami solikli daromadlarning o'sishi 2020 yildan 2024 yilgacha jami solikli daromadlar doimiy ravishda o'sib bormoqda. 2020 yildagi 103561,7 mlrd so'mdan 2024 yilga kelib 197642,8 mlrd so'mga etgan. Bu taxminan 90,8% o'sishni ko'rsatadi. Bu o'sish iqtisodiy faollikning yaxshilanishi va soliqlarni yig'ishda samaradorlikning oshganidan dalolat beradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i ham ancha oshgan: 2020 yilda 1079,9 mlrd so'm bo'lsa, 2024 yilda 2895,6 mlrd so'mga etgan. Taxminan 2,7 barobar o'sish kuzatilmoqda. Bu jismoniy shaxslar er mulkidan

soliqqa tortishda yanada faolroq jalb qilinayotganini anglatadi.

Yer solig'i, ayniqsa jismoniy shaxslardan olinadigan qismi 2022-2023 yillarda sezilarli darajada oshgan. 2023 yildagi jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i 2872 mlrd so'm bo'lib, 2022 yilga nisbatan deyarli 52% ga o'sgan. Bu soliq ma'muriyatchiligining takomillashuvi, raqamlashtirish, nazoratning kuchayishi va soliqqa tortish mexanizmlarining samaradorligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

So'nggi 5 yil ichida er solig'i ko'rsatkichlari barqaror o'sishda bo'lib, ayniqsa jismoniy shaxslardan

olinadigan er solig'i sezilarli darajada oshgan. Keyingi yillarda ham er solig'ini samarali boshqarish va soliq bazasini kengaytirish ustuvor vazifa bo'lib qoladi.

O'zbekiston Respublikasi soliqqa tortish tizimi modernizatsiyasining hozirgi bosqichida er solig'ining mohiyati, maqsad va vazifalari hamda ularni soliq to'lovchilar faoliyatiga ta'siri, budjet daromadidagi hissasini tahlil qilish va bu boradagi majud muammolarni o'rganish asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasining qabul qilinishi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar davomida bevosita soliqlar stavkalari keskin pasaytirilsa-da, er solig'i stavkalari yildan yilga oshirib borilmoqda, bu esa uning mahalliy budjet daromadlarini to'ldirishda eng muhim manba ekanligini ko'rsatadi;

- soliqqa tortish amaliyotida bo'sh turgan maydonlarning xususiy mulkdorlariga ta'sir choralari kuchaytirilganligi, urning ahamiyati qanchalik yuqoriligini ko'rsatadi;

- Yer solig'i uni to'lovchilarning iqtisodiy faoliyati natijalariga bog'liq bo'lmaydi;

- Yer solig'i davlat daromadlarining manbai sifatida barqaror, ishonchli va tushunish uchun nisbatan engil soliqqa tortish vositasi;

- Mamlakatimizda er resurslarini soliqqa tortishda rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanishning o'zi ham mavjud muammolarni bartaraf etishda samarali natijalarga olib kelishi mumkinligi;

- Mahalliy budjetlar o'zining xarajatlarini o'z mablag'i hisobidan amalga oshirilishi yo'lga qo'yilayotgan ayni paytda mahalliy budjet daromadlarining umumiy hajmida er solig'i bo'yicha tushumlar summasining barqaror salmog'ini ta'minlash zarur ekanligi.

Jismoniy shaxslarga tegishli imtiyozlarni hisobini yurituvchi yagona ma'lumotlar bazasining yo'qligi budjetga ushbu soliqni hisoblab chiqarishda quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda:

- * yer solig'idan imtiyozga ega fuqarolarning qat'iy hisobi yuritilmasligiga hamda prognoz ko'rsatkichlarning to'liq bajarilmasligi;

- * yer solig'idan ozod etish tarzidagi imtiyozga ega aynan bitta shaxs tomonidan bir necha tumanda joylashgan obyektlarga nisbatan imtiyozdan foydalanilyotganligi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Umuman olganda, jismoniy shaxslar er solig'ini hisoblab chiqarish va to'lashga doir muammolar jumlasiga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

- * mustaqillikka erishganimizdan buyon er resurslarini soliqqa tortishga doir normalar takomillashtirilmaganligi;

- * yerdan qonun hujjatlarida belgilangan tartiblarga zid ravishda foydalanganlarga tegishli tartibda jazo choralari kiritilmaganligi;

- * fuqarolarning soliqqa oid imtiyozga ega ekanligini tasdiqlovchi hujjatlarni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etuvchi tashkilotlar bilan o'zaro

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

axborot almashinuv tizimining takomillashtirilmaganligi;

- * uzoq yillardan buyon er solig'i stavkalarini belgilash mexanizmi takomillashtirilmaganligi va boshqalar.

Yer solig'idagi muammo va kamchiliklarni bartaraf etish yoki uni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlarini respublikamizdagi yutuq va kamchiliklarni, tajribasi yuqori bo'lgan xorijiy mamlakatlarning soliq tizimidagi yutuqlarini hisobga olgan holda hamda yuqoridagi xulosalardan kelib chiqqan holda quyidagi takliflarni kiritmoqchimiz:

- Soliq idoralariga tegishli tartibda mahalliy soliqlar obyektlari hamda fuqarolarning soliq to'lovchilariga nisbatan imtiyozga asos bo'luvchi hujjatlarni bevosita taqdim qiluvchi tashkilotlar bilan hamkorlikda yagona markazlashgan baza yaratish orqali ular faoliyatidagi kamchiliklarni tuzatish, soliq idoralariga jo'natilayotgan ma'lumotlarning haqqoniyligini ta'minlashga erishish;

- Yer uchastkalariga adolatli soliq solish hamda ushbu soliqning mahalliy budjetdagi ulushini ko'paytirish maqsadida tomorqa xo'jaligida foydalaniladigan erlar bo'yicha er solig'i to'lashning alohida tartibini joriy etish;

- Egallab turgan er maydoni ikki tumanga tegishli subyektlarning er solig'ini to'lashda, soliqni ro'yxatdan o'tgan tuman budjetiga to'lashi, hisobotlarni esa, o'sha tuman soliq idorasiga topshirish hamda ikkinchi tumanga tegishli tartibda ma'lumotnoma olib borishni tashkil qilish kerak. Bu o'z navbatida, bir tashkilotning ikkita soliq idorasi tomonidan tekshirilishi va tekshiruvlar soni ko'payishini oldini oladi;

- Jismoniy shaxslar tomonidan er resurslaridan tejamkorlik bilan foydalanishni yo'lga qo'yish maqsadida, ularga ajratilgan er uchastkalaridan foydalanilmagan yoki boshqa maqsadlarda foydalanilgan hamda 2 yil va undan ortiq davrda qurilish ishlari tugallanmagan holatlari aniqlangan taqdirda 3-yildan boshlab, soliq summasiga ekvivalent miqdorda 2 koeffitsient, 4-yilda 3 koeffitsient va shu tartibda soliq summasini o'sib boruvchi tartibini joriy etish;

- Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda er solig'ini normativ va haqiqiy qiymat asosida soliqqa tortish tizimini joriy qilish;

- Jismoniy shaxslarning mol-mulk va er soliqlari o'rniga yagona ko'chmas mulk solig'ini joriy etish;

- Yerdan qonun hujjatlarida belgilangan tartiblarga zid ravishda foydalanganlarga tegishli tartibda jazo choralari kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Jismoniy shaxslar er solig'i sohasidagi mavjud muammolarni bartaraf etish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, samarali axborot almashinuvi tizimini yaratish, soliq stavkalarini optimallashtirish va jazo mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Shuningdek, soliq tizimini rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida modernizatsiya qilish va er resurslaridan oqilona foydalanishni rag'batlantirish muhim ahamiyat kasb

etadi. Ushbu chora-tadbirlar mahalliy byudjetlarning daromad bazasini kengaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'ladi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ramazonov Shamil Ulug'bek o'g'li Qarshi xalqaro universiteti, v.v.b dotsent/ Рамазонов Шамиль Улугбек оглы и.о. доцента Каршинского международного университета/ Ramazonov Shamil Ulugbek ogli Acting Associate Professor, Karshi International University.

email: ramazonovshamil2022@gmail.com

ORCID: [0009-0002-5954-3942](https://orcid.org/0009-0002-5954-3942)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1]. Stiglitz, Joseph E. Economics of the Public Sector.

[2]. Dye, Richard F., England, Richard W. "Assessing the Effects of Property Taxation on the Housing Market." *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 1991.

[3]. Fischel, William A. *The Economics of Zoning Laws: A Property Rights Approach*.

[4]. Oates, Wallace E. "The Theory and Practice of Local Public Finance." *Handbook of Public Economics*, 1987.

[5]. Jaeger, David A. "Property Taxation and Inequality." *National Tax Journal*, 2007.

[6]. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill.

[7]. Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. New York: W.W. Norton & Company.

[8]. Tanzi, V. (2000). *Taxation in an Integrating World*. Washington: Brookings Institution Press.

[9]. Bird, R. M., & Zolt, E. M. (2005). The limited role of the personal income tax in developing countries.

[10]. OECD (2022). *Revenue Statistics*. OECD Publishing, Paris.

Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
Economy of the region and industry
Экономика региона и отрасли

O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNING HUDUDIY JOYLASHUVI VA IXTISOSLASHUVI

Shamsiyeva Ruxsora Nasirovna

ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ РАЗМЕЩЕНИЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В УЗБЕКИСТАНЕ

Шамишева Рухсора Насировна

TERRITORIAL DISTRIBUTION AND SPECIALIZATION OF FREE ECONOMIC ZONES IN UZBEKISTAN

Shamsiyeva Rukhsora Nasirovna

Received: February 6, 2026 Revised: February 12, 2026 Accepted: February 17, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda erkin iqtisodiy zonalarining tashkil topish sabablari, ularning hududiy joylashuvi shakllanish bosqichlari va iqtisodiy ixtisoslashuvi tahlil qilinadi. Maqolada Erkin Iqtisodiy zonalarining yalpi ichki mahsulot va eksport salohiyatini oshirishdagi roli hamda hududiy klasterlarni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Erkin iqtisodiy zona, eksport, infratuzilma, investitsiya, texnopark, texnopolis, erkin omborxonalar, logistika, kommunikatsiya, erkin bojxona zonolari, evolutsiya, klaster.

Аннотация: В данной статье анализируются причины создания свободных экономических зон в Узбекистане, их территориальное размещение, этапы формирования и экономическая специализация. Освещается роль свободных экономических зон в увеличении валового внутреннего продукта и экспортного потенциала, а также их значение в развитии региональных кластеров.

Ключевые слова: свободная экономическая зона, экспорт, инфраструктура, инвестиции, технопарк, технopolis, свободные склады, логистика, коммуникации, свободные таможенные зоны, эволюция, кластер.

Abstract: This article analyzes the reasons for the establishment of free economic zones in Uzbekistan, their territorial distribution, stages of formation, and economic specialization. The study highlights the role of free economic zones in increasing gross domestic product and export potential, as well as their significance in the development of regional clusters.

Keywords: Free economic zone, export, infrastructure, investment, technopark, technopolis, free warehouses, logistics, communication, free customs zones, evolution, cluster.

■ KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng o'ziga xos bo'lgan bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lini tanladi. Davlat iqtisodiyotini rivojlantirishga doir bir qancha islohotlar ishlab chiqildi. Davlat islohotlarining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bu - iqtisodiyotning siyosatdan ustun turishidir.

O'zbekiston Respublikasi xalq ravnaqi, mamlakatning ertangi kunini o'ylab, iqtisodiyotni har tomonlama rivojlantirish jahon davlatlariga har bir soha

bo'yicha raqobatbardosh davlat bo'lib tura olishi uchun mavjud imkoniyatlarini ishga soldi. Mamlakatda import o'rnini bosuvchi eksportbop tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish zamonaviy texnologiyalardan foydalanish sanoatni rivojlantirish uchun investitsiyalarni ko'proq jalb qilish maqsadida erkin iqtisodiy zonalar tashkil qilindi

Erkin iqtisodiy zonalar - yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish, yuqori texnologik ishlab

chiqarishni rivojlantirish zamonaviy raqobatbardosh, import o'rnini bosuvchi, eksportga yo'naltirilgan tayyor sanoat mahsulotini ishlab chiqarishni o'zlashtirishga faol jalb etish, shuningdek ishlab chiqarish, muhandislik - kommunikatsiya, yo'l transport, ijtimoiy infratuzilmani va logistika xizmatlarini rivojlantirishni ta'minlash maqsadlarida tashkil etiladigan hudud [6].

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Erkin iqtisodiy hududlar O'zbekiston Respublikasi uchun yangilik bo'lmay balki ajdodlar an'anasi davomidir, binobarin tarixdan ham ma'lumki buyuk sarkarda Amir Temur davrida Samarqand yirik savdo markazi bo'lgan.

Mamlakatda hududida erkin iqtisodiy hududlarni barpo qilish to'g'risidagi qarashlar konsepsiyasi iqtisodchi olimlar tomonidan huquqiy va ijtimoiy - iqtisodiy jihatdan har tomonlama batafsil yoritib berilgan.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Masalan A.F.Raximova Xorazm viloyatining Hazorasp tumanida Erkin savdo hududini (keyingi o'rinlarda ESH) tashkil etish uchun qulay imkoniyatlar mavjudligi, chunki bu rayon orqali Eron, Turkiya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Rossiyaga boriladigan yo'llarni kesishganligi, tovarlar savdosini jadal rivojlantirishi mumkinligi haqida o'z fikrlarini bildirgan. Mamlakatdagi qolgan hududlarda Erkin iqtisodiy zonalarini tashkil qilishda, shu hududlarning joylashgan o'ri, tabiiy sharoiti, foydali qazilmalar bilan ta'minlanganlik darajasi inobatga olinadi.

A.V. Vahobov tomonidan "Erkin iqtisodiy zonalar – shunday geografik hududki, ushbu hududda davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi kamaytiriladi va bu milliy iqtisodiy makonning bir qismi bo'lib mamlakatning boshqa hududlarida qo'llanilmaydigan ma'lum imtiyozlar joriy etiladi" deb ta'riflagan [3].

Shuningdek H.R. Hamroyevning "Zonal siyosat" nomli monografiyasida erkin iqtisodiy hududlarning tarkibiy jihatdan tuzilishi, faoliyati va jahon tajribasi haqida to'liq ma'lumot berilgan. Shuningdek O'zbekistonda ham o'zbek iqtisodchi olimlari B.M. Tursunov, E.R. Maxmudov, G.A. Melibayeva, A.A. Isajanov, T.S.Malikov, N.H. Haydarov, A.S. Jo'raev, Z. Yo'ldoshev, N.G. To'xliyev, B.D.Sadibekova, O.T. Alijanovlar tomonidan Erkin iqtisodiy zonalar faoliyati, rivojlanishi va jahon iqtisodiyotida tutgan o'ri kabi masalalar ilmiy adabiyotlarda yoritib borildi.

S. S. Mirzaliyeva EIZ - mamlakat hududining muayyan ijtimoiy, iqtisodiy texnologik vazifalari hal etish maqsadida barpo etiladigan, maxsus ma'muriy boshqaruvga va xo'jalik yurutuvchi sub'yektlarni imtiyozli rejimga ega bo'lgan qismidir.

V. A. Uvarov EIZni tashkil qilishning iqtisodiy ma'nosini, hech kimga tegishli bo'lmagan bo'xona hududlarini tashkil etish, deb ko'rsatadi. Ushbu hududda xalqaro savdoning predmeti bo'lgan tovarlar, mamlakat hududiga haqiqatdan ham olib kirilishidan oldin omborxonalarda saqlanishi yoki keyinchalik qayta ishlanishi mumkin.

M. A. Raimjonova EIZ - mamlakat hududida maxsus iqtisodiy rejim va ma'muriy boshqaruvga ega

bo'lgan davlat aralashuvi kamaytirilgan va ayni vaqtda uning nazoratidan butkul ozod etilmagan hudud balki xo'jalik yurutuvchi sub'yektlar faoliyat yuritishi uchun mamlakatning boshqa hududlarida amal qilmaydigan imtiyoz va rag'batlantirishlar berilgan hudud.

Rossiyalik olimlardan D.Adrianov Erkin savdo hududlarini (keyingi o'rinlarda EIH) quyidagicha izohlaydi. "Erkin iqtisodiy hududlar milliy hududning bir qismi bo'lib, iqtisodiy muammolar echimini topishda keng imkoniyatlarni yaratib beradi. Xorijiy hamda milliy tadbirkorlikning iqtisodiy faoliyatida muhim qulayliklarni yaratadi" [1].

V. Papovning tadqiqotlariga ko'ra, "Erkin iqtisodiy zonalar shunday hududlarki, bu boshqa hududlardan alohida ajratilgan davlat tomonidan maxsus imtiyozlar va qulayliklar berilgan bu afzalliklar davlatning biror boshqa erida yoki iqtisodiy tarmog'ida kuzatilmaydi" deb ta'riflaydi [4].

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Avvalambor har bir davlatning rivojlanib ravnaq topishi va dunyoning rivojlangan davlatlari qatoriga turishi uchun, tabiiy sharoiti, iqtisodiy va siyosiy, tabiiy geografik o'ri, maydoni, mineral resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi muhim rol o'ynaydi. Qulay tabiiy sharoit ishlab chiqarish samaradorligini muhim omil hisoblansa, tabiiy boyliklar tabiiy sharoitdan farq qilib ishlab chiqarishga bevosita aloqador, ya'ni uning xomashyo va energetika bazasini tashkil qiladi. Tabiiy sharoitning qulayligi ayniqsa, qishloq xo'jaligi, foydali qazilmalar qazib chiqarish va transport harakatida yaqqol bilinadi. Davlatning iqtisodiy geografik o'ri, jahonning erkin iqtisodiy mintaqalari, jahon savdo yo'llari va tabiiy boyliklardan foydalanish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Iqtisodiy geografik o'rin imkoniyatlari davr o'tishi bilan o'zgarib boradi, bunga siyosiy voqealar, yirik tabiiy boyliklarning topilishi, zamonaviy texnologiyalar, transport vositalarining takomillashuvi sabab bo'ladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng xorijiy davlatlar bilan erkin savdo va diplomatik aloqa o'rnatish huquqini qo'lga kiritdi. Tarixan qisqa vaqt mobaynida dunyoning bir qator mamlakatlarini bog'lovchi quruqlik va havo yo'llari ochilib O'zbekiston iqtisodiy geografik o'rnini yaxshilab oldi.

O'zbekiston Respublikasining "Bir makon bir yo'l", loyihasida ishtirok etishi sababli qadimiy Ipak yo'li ruhiyatini qayta tiklash, mintaqaviy iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, mamlakatlarning transport infratuzilmasini birlashtirish, savdo aloqalarini yanada rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirdi.

O'zbekiston Respublikasida ham Erkin iqtisodiy zonalarini joriy qilish, ularni geografiyasini kengaytirish va rivojlantirishni huquqiy jihatdan kafolatlatlaydigan me'yoriy hujjatlarni qabul qilish va iqtisodiyotga qo'llash maqsadida bir qancha qonunlar joriy qilindi.

Belgilangan qonunlar bo'yicha ushbu zonalarini tashkil qilishdan maqsad Respublikaga imkon qadar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va mamlakatda mavjud bo'lgan iqtisodiy, ijtimoiy, moliyaviy muammolarni bartaraf etish, aholini turmush tarzini yaxshilash uchun keng imkoniyatlar yaratishdan iborat. Davlatlar iqtisodiyotini rivojlantirish va

barqarorlashtirish, jahon talablariga mos keladigan raqobatbardosh eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish uchun bugungi kunda erkin iqtisodiy zonalar tashkil qilinmoqda.

Erkin iqtisodiy zonalar transport tugunlarida, xalqaro aeroportlarda, port shaharlarda, sanoatlashgan shaharlarda, davlatlarning chegara hududlarida tashkil qilinadi. Erkin iqtisodiy zonalar qoloq hududlarni rivojlantirish maqsadida ham barpo etiladi. Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini har tomonlama chuqur fan doirasida o'rganish XX asrning 70 yillaridan boshlandi. Hozirda jahon davlatlarida Erkin iqtisodiy zonalar turlicha atamalar bilan nomalanadi. Masalan: "Erkin savdo hududi", "Erkin bojxona zonalar", "Maxsus iqtisodiy hudud", "Erkin omborxonalar", "Ilmiy texnika zonalar", "Texnoparklar", "Texnopolislar" deb ataladi.

Erkin iqtisodiy hududlar ham tomonlama davlat ichkarisida joylashgan bo'lib, shu mamlakatning tumanlari, viloyatlari bilan chegaradosh yoki o'ralgan bo'ladi. Erkin iqtisodiy zona sifatida ajratilgan hududlar faoliyatining yurgizishi uchun Respublikaning boshqa joylarida joriy qilinmagan imtiyozlar, soliq, moliya, bojxona, erkin valyuta konvertatsiyasi va huquqiy sharoitlar yaratiladi. Mamlakatda erkin iqtisodiy zonalar tashkil qilishdan maqsad ko'plab xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanib, iqtisodiyotni tezkorlik bilan rivojlantirish va rivojlangan iqtisodiy makon yaratishdan iboratdir.

Erkin iqtisodiy zonalar qayerda faoliyat yuritishidan qat'iy nazar shu davlatning ajralmas bo'lagi hisoblanadi. Erkin iqtisodiy hududlar mamlakatni jahon andozalari asosida jadal modernizatsiyalashgan usuli bo'lib, bozor transformatsiyasi bilan parallel ravishda jahon iqtisodiyotiga kirib borishini ta'minlaydi.

Mamlakatning kichik bir qismini egallagan Erkin iqtisodiy hududlarni anklav davlatlarning geografik joylashishiga qiyoslash mumkin. Anklav xarakterga ega bo'lgan mamlakatning kichik bir qismini tashkil qiladigan, Erkin iqtisodiy hududlar global ravishda mamlakat iqtisodiyotini liberallashtirish borasida butun mamlakatga nisbatan ustunlik qiladi, chunki yopiq iqtisodiyotdan ochiq iqtisodiyotga, markazlashgan rejali iqtisodiyotdan, bozor iqtisodiyotiga bosqichma - bosqich evolyutsion yo'l bilan o'tishda hududlar muhim tajriba bazasini o'taydi.

Chunki kichik teritoriyali hududlarni tartibga solish, salbiy muammoli vaziyatlar oqibatlarini bartaraf qilish oson bo'ladi.

Bugungi kunda Erkin iqtisodiy hududlarni tashkil qilishda zamonaviy jahon amaliyotida ikki xil konseptual yondashuvlar mavjud bo'lib, tashkil etish usuliga qarab hududlar bir biridan farqlanadi:

1. Hududiy erkin iqtisodiy zonalar
2. Funktsional (nuqtali) erkin iqtisodiy zonalar

Hududiy erkin iqtisodiy hududlar – ajratilgan teritoriyali hududlarda, faoliyat yurituvchi barcha

rezidentlar xo'jalik yuritishning imtiyozli tartibidan foydalanadi.

. Iqtisodiy adabiyotlarda 30 dan ortiq erkin iqtisodiy hudud turlari bo'lib, ular quyidagi jihatlari bilan farqlanadi:

- geografik joylanishi;
- konfiguratsiyasi;
- hudud maydoning kattaligi;
- ishlab chiqarish resurslarining mavjudligi va sifati;
- EIHning tabiiy, iqtisodiy va boshqa o'ziga xos xususiyatlari;
- davlat hududini tashkil etishda qo'ygan vazifalari;
- hududning ma'muriy – tashkiliy bo'linmaga tegishliligi va boshqalar [5].

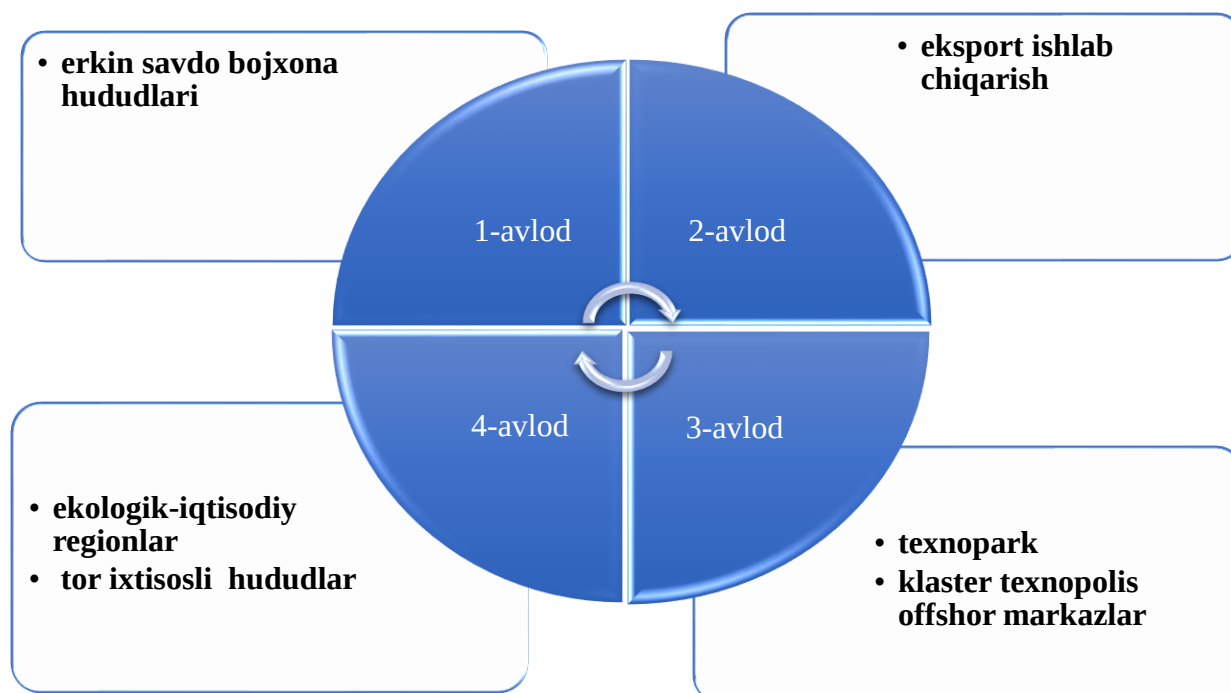
Hozirda O'zbekistonda erkin iqtisodiy zonalar soni 20 dan ortiq bo'lib, sanoat zonalariga "Navoiy", "Angren" va "Jizzax" zonalar, farmaseftika zonalariga, "Zomin- farm", "Sirdaryo-farm", turistik zonalariga "Chorvoq" va "Amirsoy" kabi turistik zonalar xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishga qaratilgan.

Jahon tajribalaridan ma'lumki Erkin iqtisodiy hududlarning tashkiliy - funktsional joylashish tizimi turli - tuman tuzilgan bo'ladi. Chunki ayrim Erkin iqtisodiy hududlar bir qancha hudud funksiyalarini o'zida birlashtira oladi. Shunday ekan ushbu hududlarning maqsadi bitta foyda olishga, mamlakatga ko'proq sarmoya kiritishga qaratilgan bo'ladi.

Erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari quyidagi to'lovlardan ozod qilinadi [2]: er solig'i, daromad solig'i, yuridik shaxslar mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika yo'l jamg'armasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari umumta'lim maktablari, kasb - hunar kollejlari, akademik - litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalardan; o'zining ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun olib kelinadigan uskunalar, xom - ashyo, material va butlovchi buyumlar, shuningdek O'zbekistonda ishlab chiqarilmaydigan va loyihalarni amalga oshirish doirasida Vazirlar mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yhatlar bo'yicha olib kelinadigan qurilish materiallari uchun bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvchi yig'imlaridan tashqari).

Ko'rsatib o'tilgan imtiyozlar 3 yildan 10 yilgacha muddatni o'z ichiga olgan bo'lib, bunda kiritilgan sarmoyalar miqdori inobatga olinadi;

- ❖ 300 ming AQSH dollaridan 3 million AQSH dollarigacha hajmdagi investitsiyalar - 3 yil muddatga;
- ❖ 3 million AQSH dollaridan 5 million AQSH dollarigacha hajmdagi investitsiyalar - 5 yil muddatga;
- ❖ 5 million AQSH dollaridan 10 AQSH million dollarigacha hajmdagi investitsiyalar-7 yil muddatga;

1-rasm. Erkin iqtisodiy hududlarning rivojlanish evolyutsiyasi¹

10 million va undan ko'p AQSH dollari hajmdagi investitsiyalar so'nggi 5 yilda amaldagi stavkalardan 50 foiz kam hajmdagi daromad solig'i va yagona soliq to'lovi stavkalari qo'llangan holda -10 yil muddatga beriladi [7]. Quyida tasvirlangan 1 - rasmda EIHlarning rivojlanish bosqichlari davomida yuzaga kelgan yangi avlod shakllari haqida ma'lumot berilgan. Ma'lumotda dastlabki erkin iqtisodiy hududlar tashkil qilinganidan to bugungi kungacha bo'lgan vaqt mo'yanida 4 ta avloddan iborat bo'lgan davrni o'z ichiga olishi bayon qilingan.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib dunyoning qaysi burchagida bo'lishidan qat'iy nazar Erkin iqtisodiy zonalarining tashkil etish orqali, mamlakat iqtisodiyotini har tomonlama rivojlantirish, modernizatsiyalash, iqtisodiyotni erkinlashtirish, import o'rini bosuvchi eksportbop tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish, mahalliy va xorijiy kapitalarni ko'proq jalb etish, qo'shimcha ish o'rinlarini yaratib, aholini yaxshi yashashini ta'minlash mumkin bo'ladi. Shunday ekan O'zbekiston Respublikasi ham oldida turgan iqtisodiy muammolarni mardonovor engib, jahon mamlakatlari singari olg'a odimlamoqda.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Shamsiyeva Ruxsora Nasirovna Qarshi Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi / Шамсиева Рухсора Насировна, независимый исследователь Каршинского государственного университета / Shamsieva Rukhsora Nasirovna, independent researcher at Karshi State University
email: shamsiyeveruxsora190@gmail.com
ORCID: 0009-0004-9871-4710

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. В.Д. Андрианов Россия: экономический и инвестиционный потенциал. – М.: Экономика, 1999. – С. 467.
2. D.Y. Xujamkulov. Erkin iqtisodiy hududlar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan TOSHKENT – IQTISODIYOT – 2019. 335 b.
3. M.X. Voxidova. **Erkin iqtisodiy hududlar:** o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2020. – 40 b.
4. G'. G'. Nazarova, X.X. Xalilov va boshqalar. **Erkin iqtisodiy hududlar.** – T., 2011. – 17 b.
5. T. Farole, G. Akinci. **Special Economic Zones: Progress, Emerging Challenges, and Future Directions.** – Washington, DC: The World Bank, 2011. – P. 27.
6. www.nfiez.uz/news.php?page=1#p1
7. <http://kun.uz/17422608>

¹ Muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH TADBIRLARI VA YO‘NALISHLARI TAHLILI

Ramazonov Shamil Ulug‘bek o‘g‘li

АНАЛИЗ МЕР И НАПРАВЛЕНИЙ ПО СОКРАЩЕНИЮ БЕДНОСТИ В УСЛОВИЯХ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА

Рамазонов Шамил Улугбек угли

ANALYSIS OF MEASURES AND DIRECTIONS FOR POVERTY REDUCTION IN THE CONTEXT OF NEW UZBEKISTAN

Shamil Ulugbek ogli Ramazonov

Received: February 8, 2026 Revised: February 14, 2026 Accepted: February 18, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston davrida kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning hududiy (Qashqadaryo viloyati) darajadagi samaradorligi tahlil qilinadi. Maqolada davlat siyosatining ijtimoiy yo‘naltirilganligi, aholining daromad manbalarini kengaytirish, bandlikni ta‘minlash hamda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, hudud miqyosida kambag‘allikni qisqartirishda mahallabay ishlash tizimining roli ham yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kambag‘allik, qashshoqlik, qashshoqlik tuzog‘i, bandlik, ijtimoiy siyosat, mahallabay tizim, Qashqadaryo viloyati, iqtisodiy islohotlar.

Аннотация: В данной статье анализируются реформы, проводимые в период Нового Узбекистана по сокращению бедности, а также их эффективность на региональном уровне (на примере Кашкадарьинской области). В статье рассматривается социальная направленность государственной политики, механизмы расширения источников доходов населения, обеспечения занятости и поддержки предпринимательства. Кроме того, освещается роль махаллинной системы работы в сокращении бедности на региональном уровне.

Ключевые слова: бедность, нищета, ловушка бедности, занятость, социальная политика, махаллинная система, Кашкадарьинская область, экономические реформы.

Abstract: This article analyzes the reforms implemented during the New Uzbekistan period aimed at reducing poverty and their effectiveness at the regional level (using the example of the Kashkadarya region). The article examines the social orientation of state policy, mechanisms for expanding income sources of the population, ensuring employment, and supporting entrepreneurship. In addition, it highlights the role of the mahalla-based system in reducing poverty at the regional level.

Keywords: Poverty, destitution, poverty trap, employment, social policy, mahalla-based system, Kashkadarya region, economic reforms.

■ KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida kambag‘allikni qisqartirish masalasi davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Aholining farovonligini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta‘minlash va barqaror iqtisodiy o‘sishga erishish mamlakat taraqqiyotining muhim omillari sifatida e‘tirof etilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi – 2030” hujjatida aholining daromadlarini oshirish, yangi

ish o‘rinlarini yaratish, kambag‘allikni qisqartirish hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

Kambag‘allik nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, demografik va ma‘naviy jihatlariga ham taalluqlidir. U aholining turmush darajasi, bandlik holati, ta‘lim va sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli, kambag‘allikni kamaytirish masalasiga kompleks, tizimli va hududiy yondashuv zarur. Har bir viloyatning o‘ziga

xos iqtisodiy salohiyati, tabiiy resurslari, ijtimoiy infratuzilmasi va bandlik darajasi mavjud bo'lib, bu omillar kambag'allik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston hukumati tomonidan so'nggi yillarda "Har bir oila – tadbirkor", "Yoshlar daftari", "Ayollar daftari", "Temir daftar" kabi manzilli dasturlar joriy etilib, kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan ijtimoiy siyosatning yangi bosqichi boshlab berildi. Ushbu dasturlar orqali aholining ehtiyojmand qatlamlari aniqlanib, ularga bandlikni ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini boshlash, kasb-hunarga o'qitish va kredit ajratish orqali iqtisodiy faollikni oshirish imkoniyatlari yaratilmoqda.

Maqolada aynan Qashqadaryo viloyati misolida kambag'allikni kamaytirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, ularning samaradorligi, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Ushbu hudud O'zbekistonning agrar-sanoat salohiyati yuqori bo'lgan mintaqalaridan biri bo'lib, so'nggi yillarda iqtisodiy o'sish jarayonlari bilan bir qatorda ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash, aholining daromadlarini oshirish va kambag'allikni kamaytirish yo'nalishlarida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola Yangi O'zbekiston sharoitida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning amaliy natijalarini tahlil qilish, kambag'allikni qisqartirishda mahallabay ishlash tizimining o'rni va ahamiyatini aniqlash hamda kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan ustuvor yo'nalishlarni belgilashga qaratilgan.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI.

Mavzu bo'yicha xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratilgan:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni – "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi – 2030" to'g'risida. 11 sentyabr 2022-yil, PF-187-son. *O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami*, 2022-yil, №38. Ushbu manbada mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish va farovonlikni oshirish ko'zda tutilgan. [1].

2. World Bank, *Uzbekistan Poverty Assessment Report*, Washington, D.C., 2023. Mazkur xalqaro

hisobotda O'zbekistonda kambag'allikning dinamikasi, asosiy sabablari va hududlar kesimidagi tafovutlar tahlil qilingan. Xususan, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida kambag'allik darajasi mamlakat o'rtacha ko'rsatkichidan yuqoriligi qayd etilgan.

Hisobotda kambag'allikni kamaytirish uchun ta'lim va kasbiy malaka darajasini oshirish, xususiyl sektorini rivojlantirish, mikromoliyalashtirishni kengaytirish zarurligi ta'kidlanadi. Jahon banki tahlilicha, mahalliy darajadagi islohotlar (masalan, Qashqadaryoda kasanachilikni qo'llab-quvvatlash) samarali, lekin barqaror bo'lishi uchun tizimli monitoring zarur. [4]

Mahkamov, A. (2022). *Ijtimoiy siyosat va iqtisodiy barqarorlik*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. Muallif ijtimoiy siyosatning iqtisodiy barqarorlikdagi o'rni, kambag'allikni kamaytirishdagi davlat va jamiyat hamkorligi masalalarini chuqur tahlil qiladi. Asarda "ijtimoiy adolat" tushunchasi iqtisodiy islohotlarning ajralmas tarkibiy qismi sifatida yoritiladi.

Mahkamovning qarashlariga ko'ra, kambag'allikka qarshi kurash faqat moddiy yordam bilan cheklanmasligi, balki inson kapitalini rivojlantirish, bandlik siyosatini kuchaytirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshirilishi kerak. Ushbu yondashuv Yangi O'zbekiston sharoitidagi iqtisodiy islohotlar mohiyatiga to'liq mos keladi. [3]

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida kambag'allikni qisqartirish, aholi daromadlari yaxshilashda xorijiy va mahalliy olimlarning ishlari o'rganildi va tahlil qilindi. Maqolada nazariy mushohada, tizimli yondashuv, kuzatish, umumlashtirish, tahlil, sintez kabi usullar samarali qo'llanildi, shuningdek kambag'allikni qisqartirish borasida xulosa va takliflar shakllantirildi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston va uning hududlari aynana Qashqadaryo viloyatida kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini yaxshilash dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Quyida Qashqadaryo viloyati bo'yicha 2020–2024 yillar oralig'idagi kambag'allikni qisqartirish jarayoni tahlil va natijalarni keltirib o'tmoqchimiz.

1-jadval

Qashqadaryo viloyatida kambag'allik darajasi (2020–2024 yillar, % hisobida)

Yil	Kambag'allik darajasi(%)	Ishsizlik darajasi(%)	Band aholining ulushi(%)	Aholi o'rtacha oylik daromadi(ming so'm)
2020	15.2	10.8	58.3	1720
2021	13.6	9.9	60.1	1950
2022	12.4	8.5	61.8	2230
2023	10.9	7.6	63.5	2680
2024	9.7	7.0	65.2	3150

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2020–2024-yillar davomida Qashqadaryo viloyatida kambag‘allik darajasi 15,2 foizdan 9,7 foizgacha kamaygan. Shu bilan birga, ishsizlik darajasi 10,8 foizdan 7 foizgacha tushgan, bu esa iqtisodiy faollik oshganidan dalolat beradi.

O‘rtacha oylik daromadlar esa 1,72 million so‘mdan 3,15 million so‘mgacha o‘sgan. Bu jarayonda “Har bir oila – tadbirkor” dasturi va “mahallabay ishlash” tizimi muhim rol o‘ynagan.

2-jadval

Qashqadaryo viloyatida kambag‘allikni kamaytirishga ta’sir qiluvchi asosiy dasturlar samaradorligi

Dastur nomi	Amalga oshirilgan davr	Foyda olgan oilalar soni	Yaratilgan ish o‘rinlari	Asosiy yo‘nalish
“Har bir oila-tadbirkor”	2020-2024	48200	26000	Mikrokredit, kasanachilik
“Ayollar daftari”	2021-2024	18500	6700	Ayollar bandligi
“Yoshlar daftari”	2021-2024	22300	9200	Yoshlar startaplari
“Temir daftar”	2020-2023	51000	11500	Ijtimoiy yordam, reabilitatsiya
Mahallabay ishlash tizimi	2021-2024	100% qamrov	-	Manzilli yordam, nazorat

Qashqadaryoda manzilli yordam tizimi joriy etilishi kambag‘allikni kamaytirish jarayonini tezlashtirdi. Eng samarali dastur “Har bir oila –

tadbirkor” bo‘lib, u 26 mingga yaqin yangi ish o‘rni yaratgan. Mahallabay tizim esa kambag‘allikni joylarda aniq tahlil qilish imkonini bergan.

3-jadval

O‘zbekiston bo‘yicha kambag‘allik darajasining solishtirma tahlili (2020–2024 yillar, %)

Yil	O‘zbekiston o‘rtacha ko‘rsatkichi	Qashqadaryo viloyati	Toshkent viloyati	Surxondaryo viloyati
2020	14.5	15.2	10.1	16.3
2021	13.0	13.6	9.3	15.4
2022	11.7	12.4	8.7	14.0
2023	10.2	10.9	7.8	12.5
2024	9.1	9.7	7.0	11.3

Ko‘rinib turibdiki, Qashqadaryo viloyatida kambag‘allik darajasi mamlakat o‘rtacha ko‘rsatkichiga yaqinlashgan. 2020-yilda farq 0,7 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib bu tafovut 0,6 foizgacha qisqargan, ya’ni hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur’atlari sezilarli darajada yaxshilangan.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot bosqichida kambag‘allikni qisqartirish masalasi davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. So‘nggi yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish choralari va bandlikni oshirishga qaratilgan dasturlar natijasida mamlakat miqyosida kambag‘allik darajasi sezilarli ravishda pasaygani kuzatilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024 yillar oralig‘ida

O‘zbekistonda kambag‘allik darajasi 14,5 foizdan 9,1 foizgacha, Qashqadaryo viloyatida esa 15,2 foizdan 9,7 foizgacha kamaygan. Bu esa qisqa vaqt ichida 36–37 foiz atrofida nisbiy kamayishni bildiradi.

Bu natijalar, eng avvalo, mamlakatda olib borilayotgan ijtimoiy yo‘naltirilgan siyosat, mahallabay ishlash tizimi, hamda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining amaliy samaradorligidan dalolat beradi. Aholining turmush darajasi oshgani, yangi ish o‘rinlari yaratilgani va mikromoliyaviy dasturlar kengaygani kambag‘allik darajasini kamaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilgan.

Shuningdek, Qashqadaryo viloyati misolida o‘tkazilgan tahlillar hududda kambag‘allikni qisqartirish borasida ijtimoiy himoya, bandlik va tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari barqaror ijobiy natija

berayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, "Har bir oila - tadbirkor", "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari", "Temir daftar" kabi tashabbuslarning mahalliy darajada faol amalga oshirilishi aholining ijtimoiy faolligini oshirdi, ularni o'zini-o'zi ta'minlash jarayoniga jalb etdi.

Biroq tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida kambag'allikni to'liq bartaraf etishda hali bir qator muammoli omillar mavjud. Ulardan eng asosiylari - infratuzilma etarli darajada rivojlanmagani, mehnat bozorida malakali ishchi kuchi tanqisligi, ayrim tumanlarda ishlab chiqarish diversifikatsiyasi pastligi va moliyaviy savodxonlik darajasining pastligidir. Shu bois, mavjud dasturlarni yanada maqsadli, innovatsion va barqaror mexanizmlar bilan boyitish zarur.

Quyidagi takliflar Qashqadaryo viloyati misolida olib borilgan tahlillar asosida ishlab chiqilgan bo'lib, ular mamlakat miqyosida kambag'allikni kamaytirish siyosatini takomillashtirishga xizmat qiladi:

1. Mahalliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasini kengaytirish. Qashqadaryo viloyati iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi va neft-gaz sanoatiga tayanadi. Shu bois, hududda xizmatlar sohasi, qayta ishlash tarmoqlari, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga e'tibor kuchaytirilishi zarur. Bu yangi ish o'rinlarini yaratib, daromad manbalarini kengaytiradi.

2. Kasb-hunar va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish. Kambag'allikni kamaytirishning eng barqaror yo'li - inson kapitaliga sarmoya kiritishdir. Shu maqsadda, kasb-hunar o'quv markazlarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash, yoshlar va ayollarni zamonaviy kasblarga o'qitish tizimini kengaytirish kerak.

3. Mahallabay ishlash tizimini yanada raqamlashtirish. Aholining daromadlari, ehtiyojlari va ijtimoiy holatini aniqlashda aniq statistik bazani shakllantirish muhim. Mahalla tizimida raqamli monitoring joriy etish orqali kambag'allikni qisqartirish choralari yanada manzilli bo'ladi.

4. Moliyaviy savodxonlik va mikromoliyaviy xizmatlarni kengaytirish. Kambag'allikni barqaror kamaytirish uchun aholiga mikrokreditlar, subsidiyalar va grantlardan samarali foydalanishni o'rgatish kerak. Shuningdek, bank xizmatlarining qishloq joylarda ham keng joriy etilishi iqtisodiy faollikni oshiradi.

5. Hududiy infratuzilmani yaxshilash. Qishloq joylarda yo'l, suv, elektr energiyasi va internet infratuzilmasini rivojlantirish aholining bandligi va daromad olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

6. Ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash. Mahallalarda ayollar uchun mini-ustaxonalar, xizmat ko'rsatish markazlari, yoshlar uchun startap loyihalariga grantlar ajratish kambag'allikni kamaytirishda ijtimoiy ta'sirni kuchaytiradi.

7. Monitoring va baholash tizimini kuchaytirish. Kambag'allikni qisqartirish dasturlarining natijalarini doimiy monitoring qilish, statistik ma'lumotlarni ochiq e'lon qilib borish siyosatning samaradorligini oshiradi va resurslarni oqilona taqsimlash imkonini beradi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekiston sharoitida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar

kambag'allikni kamaytirishda sezilarli natijalar bermoqda. Shu bilan birga, hududlar kesimida, xususan, Qashqadaryo viloyatida kambag'allikni butunlay bartaraf etish uchun uzluksiz iqtisodiy o'sish, ijtimoiy tenglik, bandlikni oshirish va mahalliy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida kambag'allikni kamaytirish siyosati mahalla darajasidan boshlab raqamli va ilmiy yondashuvga asoslangan, maqsadli va barqaror bo'lishi zarur.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ramazonov Shamil Ulug'bek o'g'li Qarshi xalqaro universiteti, v.v.b dotsent/ Рамазонов Шамиль Улугбек оглы и.о. доцента Каршинского международного университета/ Ramazonov Shamil Ulugbek ogli Acting Associate Professor, Karshi International University.

email: ramazonovshamil2022@gmail.com

ORCID: [0009-0002-5954-3942](https://orcid.org/0009-0002-5954-3942)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni – "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi – 2030" to'g'risida. 11 sentyabr 2022-yil, PF-187-son. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2022-yil, №38.

[2]. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash bo'yicha 2020–2024-yillar tahliliy hisobotlari. – Toshkent, 2024-yil.

[3]. Mahkamov, A. (2022). *Ijtimoiy siyosat va iqtisodiy barqarorlik*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

[4]. Jahon banki (World Bank). *Uzbekistan Poverty Assessment: Trends, Challenges and Policy Options*. – Washington D.C., 2023.

[5]. To'xtayev A., Karimov M. *Ijtimoiy siyosat va kambag'allikni kamaytirish mexanizmlari*. – Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2022-yil.

[6]. Qashqadaryo viloyati hokimligi iqtisodiy taraqqiyot bosh boshqarmasi. *Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari va kambag'allikni kamaytirish natijalari (2020–2024-yillar tahlili)*. – Qarshi, 2024-yil.

[7]. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. *Yangi O'zbekistonni birgalikda barpo etamiz*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021-yil.

[8]. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP). *Human Development Report: Reducing Poverty and Promoting Sustainable Growth in Central Asia*. – New York: UNDP, 2023.

[9]. Saidov, A. & Murodova, N. *Kambag'allikni qisqartirishda mahalla institutining o'rni*. – "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy jurnali, №3, 2023-yil, 45–52-betlar.

[10]. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy himoya qilish vazirligi. *Aholining bandligi va kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha 2024-yilgi milliy hisobot*. – Toshkent, 2024-yil.

UZBEKISTAN'S FOREIGN POLICY AFTER 2016: A NEW REGIONAL APPROACH TOWARD CENTRAL ASIA

Rustamov Foziljon, Hilola Turakulovna

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА ПОСЛЕ 2016 ГОДА: НОВЫЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Рустамов Фозилжон, Хилола Туракуловна

O'ZBEKISTONNING 2016 YILDAN KEYINGI TASHQI SIYOSATI: MARKAZIY OSIYOGA YANGI MINTAQAVIY YONDASHUV

Rustamov Foziljon, Hilola Turakulovna

Received: February 8, 2026 Revised: February 15, 2026 Accepted: February 18, 2026 Published: March 1, 2026

Abstract: Over the last few years Uzbekistan has been showing an unprecedented dedication towards the progress of the advanced changes in the fields of strengthening statehood, bettering governance and increasing the welfare state of its people. Today, the term "New Uzbekistan" is accepted in the international arena not only as a new concept, but also as a real social phenomenon since Uzbekistan along the new stage of its independent development, it has been effectively cooperating with many countries and major international organizations in various fields. Uzbekistan is actively developing a balanced foreign policy directed at the development of mutually beneficial interaction with the countries of the region, the international community, and the world community leaders. The national interests approach, which is founded on the international law observance, has made the country gain a great reputation internationally and formed a more active and equal member of the international and regional processes. In parallel with ongoing developments, under the strategic guidance of Uzbekistan's president, Shavkat Mirziyoev, and the new constitution country has undergone a major transformations in its economic relations, characterized by trade liberalization, structural reforms, and substantial effort to attract foreign investment. The constant transformations of political institutions, the development of regional cooperation, the spread of civil freedoms, improvement in international trade, and the creation of a competitive market situation evidences the determination of Uzbekistan to create the open and progressive society.

KEYWORDS: Foreign policy, New Uzbekistan, national interests, political views, international relations, cooperation, Central Asia, international economy.

Аннотация: За последние несколько лет Узбекистан демонстрирует беспрецедентную приверженность реализации прогрессивных преобразований в сферах укрепления государственности, совершенствования системы управления и повышения уровня благосостояния населения. Сегодня термин «Новый Узбекистан» признаётся на международной арене не только как новая концепция, но и как реальное социальное явление, поскольку на новом этапе своего независимого развития Узбекистан эффективно сотрудничает со многими государствами и ведущими международными организациями в различных областях. Узбекистан активно проводит сбалансированную внешнюю политику, направленную на развитие взаимовыгодного сотрудничества со странами региона, международным сообществом и ведущими мировыми державами. Подход, основанный на национальных интересах и соблюдении норм международного права, способствовал значительному росту международного авторитета страны и формированию её как активного и равноправного участника международных и региональных процессов. Параллельно с текущими преобразованиями, под стратегическим руководством Президента Узбекистана Шавката Мирзиёева и на основе новой Конституции страна претерпела масштабные изменения в сфере экономических отношений, характеризующиеся либерализацией торговли, проведением структурных реформ и активными усилиями по привлечению иностранных инвестиций. Непрерывная трансформация политических институтов, развитие регионального

сотрудничества, расширение гражданских свобод, улучшение международной торговли и формирование конкурентной рыночной среды свидетельствуют о стремлении Узбекистана к созданию открытого и прогрессивного общества.

Ключевые слова: внешняя политика, Новый Узбекистан, национальные интересы, политические взгляды, международные отношения, сотрудничество, Центральная Азия, международная экономика.

Annotatsiya: So'nggi bir necha yil ichida O'zbekiston davlat mustahkamligini kuchaytirish, boshqaruv tizimini takomillashtirish va aholining farovonligini oshirishga qaratilgan ilg'or islohotlarni amalga oshirish borasida misli ko'rilmagan sa'y-harakatlarni namoyon etmoqda. Bugungi kunda "Yangi O'zbekiston" atamasi xalqaro maydonda nafaqat yangi tushuncha, balki haqiqiy ijtimoiy hodisa sifatida ham qabul qilinmoqda, chunki O'zbekiston mustaqil taraqqiyotining yangi bosqichida ko'plab davlatlar va yirik xalqaro tashkilotlar bilan turli sohalarida samarali hamkorlik olib bormoqda. O'zbekiston mintaqaviy davlatlari, xalqaro hamjamiyat hamda etakchi jahon mamlakatlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan muvozanatli tashqi siyosat yuritmoqda. Xalqaro huquq normalariga rioya etishga asoslangan milliy manfaatlar yondashuvi mamlakatning xalqaro obro'sini sezilarli darajada oshirib, uni xalqaro va mintaqaviy jarayonlarning faol hamda teng huquqli ishtirokchisiga aylantirdi. Davom etayotgan islohotlar bilan bir qatorda, O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning strategik rahbarligi hamda yangi Konstitutsiya asosida mamlakat iqtisodiy munosabatlarida savdoni liberallashtirish, tarkibiy islohotlar o'tkazish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha keng ko'lamli sa'y-harakatlar bilan tavsiflanadigan chuqur o'zgarishlar amalga oshirildi. Siyosiy institutlarning uzluksiz isloh qilinishi, mintaqaviy hamkorlikning rivojlanishi, fuqarolik erkinliklarining kengayishi, xalqaro savdoning yaxshilanishi va raqobatbardosh bozor muhitining shakllanishi O'zbekistonning ochiq va taraqqiyparvar jamiyatni barpo etishga bo'lgan qat'iy intilishini yaqqol namoyon etadi.

Kalit so'zlar: tashqi siyosat, Yangi O'zbekiston, milliy manfaatlar, siyosiy qarashlar, xalqaro munosabatlar, hamkorlik, Markaziy Osiyo, xalqaro iqtisodiyot.

■ INTRODUCTION

Over the past few years, Uzbekistan has gone through an extensive transformation program known as 'new Uzbekistan', which was carried out under the leadership of president Shavkat Mirziyoev. Under the guidance of Uzbekistan President, a wide-ranging reforms have been initiated with ambitious aims to transform state institutions, improve an economy with a focus on a more open model, and conduct a constructive and proactive foreign policy. Such developments not only have increased the level of life for people in Uzbekistan but have increased Uzbekistan's role in regional and international matters.

One of the most important aspects of this revolution in Uzbekistan is considered to be a strategic plan focused on further developing relationships with other countries, especially with Central Asian region in accordance with principles of good-neighborliness, trust, and strategic partnerships. Through such a strategy, Uzbekistan has greatly impacted a more stabilized and integrated Central Asian region by prioritizing regional cooperation, overcoming longstanding borders and trade barriers, and intervening multilateral dialogues.

Moreover, Uzbekistan achieved to increase a level of cooperation with leading global powers and international institutions, making a name for itself as a trustworthy and responsible international actor. The idea of "New Uzbekistan" thus developed not just into a political branding but into a whole model of a deep and sustained developmental change. Due to these unvarying efforts which are made under the guidance of Uzbekistan President this concept has gained international recognition as a policy framework and a social phenomenon, which signifies the new stage of national development aimed on bettering governance institutions, strengthening foreign policy and internationalization of economic structure.

■ RESEARCH METHODOLOGY

Leadership of President Shavkat Mirziyoev.

Uzbekistan has achieved significant progress in a short time, contributing to the country to gain more respected place in the international community. This development is largely due to the reforms and modernization initiatives led by the President of Uzbekistan. One important part of these reforms is the policy of strengthening relationships with neighboring countries. Because of these positive changes and improved cooperations in the region, Uzbekistan's efforts are being recognized and appreciated by the international community.

"Today, the concept of the foreign policy of the Republic of Uzbekistan is being developed. This significant document is particularly aimed at further strengthening relations with the Central Asian states in the spirit of centuries-old friendship and good neighborliness, strategic partnership and mutual trust, which is a priority of our foreign policy. Uzbekistan's main foreign partners are Russia, China, the United States, Turkey, Germany, France, Great Britain, South Korea, Japan, India, Pakistan, and the United Arab Emirates and other countries interesting relations are expanding," said Shavkat Mirziyoyev on 17 August 2021 in an interview with the Yangi O'zbekiston newspaper.

The President of Uzbekistan is described as a leader who works not only for the prosperity of Uzbekistan, but also for the development of the entire Central Asian region, aiming to make it more industrialized, prosperous and widely connected with the world.

One of the key characteristics of the New Uzbekistan development strategy is that it is based on the principles of friendly cooperation with the global community, whose primary objective is to ensure a free, prosperous, and secure life for its citizens while upholding universally recognized standards of democracy, human rights, and fundamental freedoms.

The foreign policy of the Republic of Uzbekistan is focused on fostering peace, stability, and security in the region surrounding its territory. In this context, President

Shavkat Mirziyoyev has emphasized the importance of developing and strengthening friendly, cooperative, and mutually beneficial relations with neighboring Central Asian countries since it is considered to be the main country's priority in its external relations.

Development of Regional Cooperation in Central Asia. In recent years, thanks to the support of President Shavkat Mirziyoyev's initiatives by neighboring countries, political dialogue and mutual trust in Central Asia have been significantly strengthened. This progress has been facilitated through the organization of consultative meetings among the state heads of the region, fostering closer cooperation and regional stability.

Currently, Uzbekistan's foremost priority is developing strong international relations with Central Asian republics including the state of Afghanistan. All central countries are determined to do every effort to strengthen regional trade and economic cooperation, develop the transport and transit infrastructure of the region, rational and integrated use of water and energy resources of Central Asian transboundary rivers and ensure the ecological stability of the region, delimitation and demarcation of borders.

The new strategies of the president of Uzbekistan on strengthening political trust and mutual understanding with neighborhood countries are being implemented. For instance, the meeting of central Asian leaders, initiated by President Shavkat Mirziyoyev and held on November 29, 2019 in Tashkent, has played an important role in relations with Central Asian countries. This summit has played an important role in strengthening the atmosphere of friendship, good neighborliness, comprehensive cooperation, mutual respect and trust, first of all, due to the personal contribution of the head of our state.

In 2017 United Nations held an international forum in ancient Samarkand city on "Central Asia: common history and common future, cooperation for sustainable development and progress" to ensure the sustainable development in Central Asia and to form a new stage of progress in the region.

■ ANALYSIS AND RESULTS

Concrete outcomes of this policy include increased political trust among Central Asian states, the resolution of borders, significantly enhanced trade and economic cooperation.

The removal of some barriers at the border checkpoints has significantly improved relations among the citizens of Uzbekistan and other Central Asian countries. For instance, while only 200 to 300 people crossed the Uzbekistan–Kyrgyzstan border daily five years ago, today this number has increased up to approximately 30,000 people. Similarly, around 20,000 individuals cross the border with Tajikistan each day. These developments are a direct result of the favorable conditions established to promote closer ties among the peoples of the region.

The situation in Afghanistan is undoubtedly another obstacle and concern for the whole world, and the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev is making significant efforts and maintaining a strong focus on fostering good relations with Afghanistan. For instance,

an international conference regarding Afghanistan, held in March 2018 in Tashkent, boosted international efforts aimed at securing peace and stability in Afghanistan.

While the world is concerned about establishing the lasting peace in Afghanistan, neighborhood countries emphasized the importance of involving Afghanistan in trade, economic and infrastructure projects in Central Asia for the countries benefit.

For instance, there have been done certain improvements in the energy and education sectors. In particular, the amount of energy supplied to Afghanistan by the Uzbekistan government has increased thirtyfold compared 2002. Another important result of bilateral relations is the training qualifies Afghan personnel. In details, a training center for Afghan citizens was opened in Termez in 2018 and the graduates have a right to work in the Afghan parliament or ministries.

Economic Reforms and International Integration. As a result of strengthened regional cooperation, both bilateral and multilateral relations in Central Asia have reached a new level. Between 2017 and 2019, trade turnover with Central Asian countries grew by an average of more than 50% annually, reaching 5.2 billion USD. Despite the challenges posed by the global pandemic in 2020, Uzbekistan's total trade turnover with the region could reach 5 billion USD.

During this period, the share of Central Asian countries in Uzbekistan's overall foreign trade increased from 12.4% to 13.6% in 2019 and 2020 correspondingly. Among these countries, Kazakhstan accounted for 61% of the regional trade, Kyrgyzstan 18.2%, Turkmenistan 10.6%, and Tajikistan 10.2%.

The strengthening of relations between Uzbekistan and Afghanistan has led to a notable expansion in bilateral trade and economic cooperation. In 2019, trade turnover between the two nations reached 617 million USD, reflecting a 28% increase compared to 2015. This growing economic engagement has also positively influenced the transport and logistics sector. For instance, by 2019, rail freight volumes had risen by 10%, amounting to 1.1 million tons (Akhmedov and Mamatkulov, 2021).

Speaking of the new economic system in Uzbekistan, there have been numerous changes in the last five years. For example, financial operations that were bothering people for many years, such as conveying money from cards into cash through ATMs, foreign currency purchases and number of problems are gone down, changing the life of people to a better side.

The increasing significance and influence of Central Asia on the global stage is reflected in the growing number of dialogues which are being established between central Asian countries and external countries or international organizations. In addition to existing formats such as "Central Asia – USA", "Central Asia – EU", "Central Asia - Republic of Korea", "Central Asia – Japan", in recent years, new partnership have emerged, including "Central Asia – India", "Central Asia – China" and New formats such as "Central Asia - Russian Federation". Through the "Central Asia and +" formats, the groundwork for the implementation of common goals, based on the common needs of the region were laid.

CONCLUSION RECOMMENDATIONS

During the 29th anniversary of Uzbekistan's independence, President Shavkat Mirziyoyev stated (2020) that contemporary Uzbekistan is fundamentally different from its past, nor its people. This transformation results in the successful creation of favorable conditions for national development. In particular, the concept of the "Third Renaissance" in Uzbekistan is understood as a renewed interest in the ideals of antiquity. Since gaining independence, the country has made significant efforts to accurately document its history, restore ancestral heritage, and promote principles such as equality before the law, secularism, education, and the advancement of science, culture, and the arts.

At the 75th session of the United Nations General Assembly, President Mirziyoyev noted (2020) that "the ancient and rich cultural heritage of our region is of a global importance." The initiative is aimed at conducting new research in the study of the Eastern Renaissance and its cultural influence to the world.

In general, the principles and objectives outlined in Uzbekistan Constitution form the foundation for the positive product of the regional and global foreign policy pursued by Uzbekistan today. Most importantly, Uzbekistan's foreign policy serves to ensure the nation's highest interests, promoting the well-being of its citizens, and maintaining state security.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Rustamov Foziljon "Ipak yo'li" Xalqaro turizm va madaniy meros universiteti Iqtisodiyot-225 guruh talabasi / Рустамов Фозилжон, студент группы Экономика-225, "Международный университет туризма и культурного наследия Шёлковый путь"/Rustamov Foziljon, student of Economics-225 group, "Silk Road" International University of Tourism and Cultural Heritage

AND

E-mail: fozil.rustamov@icloud.com

ORCID: 0009-0004-7594-5381

2. Hilola Turakulova "Ipak yo'li" Xalqaro turizm va madaniy meros universiteti "Tillar va global tadqiqotlar" kafedrası o'qituvchisi / Хилола Туракулова, преподаватель кафедры "Языки и глобальные исследования", "Международный университет туризма и культурного наследия „Шёлковый путь“/ Hilola Turakulova, Lecturer at the Department of Languages and Global Studies, "Silk Road" International University of Tourism and Cultural Heritage

E-mail: khilolaturakulova@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4638-8523

LIST OF REFERENCES

1. Sh.Mirziyoyev. Speech dedicated to the twenty-ninth anniversary of Independence of the Republic of Uzbekistan. // Xalq so'zi №186 son.2020.
2. Sh.Mirziyoyev. (17 August 2021) Yangi O'zbekiston newspaper.
3. Constitution of the Republic of Uzbekistan (2025) chapter 4.
3. Sh.Mirziyoyev. 2018. The international conference on Afghanistan «Peace process, security cooperation and regional connectivity». Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/1601>
4. President Shavkat Mirziyoyev addressed the 72nd Session of the United Nations General Assembly]. Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/1063>
5. Akhmedov and Mamatkulov, 2021. UZBEKISTAN 'S FOREIGN POLICY FOR THE IMPLEMENTATION OF OUR NATIONAL INTERESTS [MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970](https://middlescientificbulletin.com/)
6. Khabibullo Sadibakoev (2022) New Uzbekistan Strategy in Political Views. [MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970](https://middlescientificbulletin.com/)

MAMLAKATIMIZDA YASHIL IQTISODIYOTNI JORIY ETISH HOLATI VA ASOSIY YO'NALISHLARI

Ermuminov Elbek Erkin o'g'li, Hasanova Malika Davlatovna

СОСТОЯНИЕ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕДРЕНИЯ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ В СТРАНЕ

Эрмунинов Эльбек Эркин оглы, Хасанова Малика Давлатовна

STATE AND MAIN DIRECTIONS OF IMPLEMENTING THE GREEN ECONOMY IN OUR COUNTRY

Ermuminov Elbek Erkin ogly, Hasanova Malika Davlatovna

Received: February 3, 2026 Revised: February 7, 2026 Accepted: February 10, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etishning hozirgi holati va uning asosiy rivojlanish yo'nalishlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi yashil iqtisodiyot konsepsiyasining mazmun-mohiyatini ochib berish, uni milliy iqtisodiyotga tatbiq etish jarayonidagi muhim tendensiyalarni aniqlash hamda mavjud muammolar va istiqbollarni baholashdan iborat. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish, taqqoslash va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar mamlakatimizda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, chiqindilarni boshqarish va yashil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish yashil iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlari ekanligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, texnologik va moliyaviy cheklovlar, hududiy tafovutlar hamda institutsional muvofiqlashtirish muammolari aniqlangan.

Kalit so'zlar: Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik toza energiya, resurslarni tejash, chiqindilarni qayta ishlash, yashil texnologiyalar, ekologik siyosat, yashil investitsiyalar

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения анализируется текущее состояние внедрения зеленой экономики в нашей стране и основные направления ее развития. Основная цель исследования заключается в раскрытии сущности концепции зеленой экономики, выявлении важных тенденций в процессе ее внедрения в национальную экономику, а также оценке существующих проблем и перспектив. В процессе исследования использовались методы теоретического анализа, изучения статистических данных, сравнения и логического обобщения. Полученные результаты показали, что развитие возобновляемых источников энергии, повышение эффективности использования ресурсов, внедрение механизмов управления отходами и зеленого финансирования являются приоритетными направлениями зеленой экономики в нашей стране. В то же время были выявлены технологические и финансовые ограничения, региональные различия и проблемы институциональной координации.

Ключевые слова: Зеленая экономика, устойчивое развитие, экологически чистая энергия, ресурсосбережение, переработка отходов, зеленые технологии, экологическая политика, зеленые инвестиции

Abstract: This article provides a scientific analysis of the current state of implementation of the green economy in our country and its main directions of development. The main goal of the research is to reveal the essence of the concept of a green economy, identify important trends in the process of its implementation in the national economy, and assess existing problems and prospects. In the research process, methods of theoretical analysis, study of statistical data, comparison, and logical generalization were used. The obtained results showed that the development of renewable energy sources, increasing the efficiency of resource use, waste management, and the introduction of green financing mechanisms are priority areas of the green economy in our country. At the same time, technological and financial limitations, territorial disparities, and problems of institutional coordination were identified.

Keywords: Green economy, sustainable development, environmentally friendly energy, resource conservation, waste processing, green technologies, environmental policy, green investments

■ KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda global miqyosda iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi va ekologik muammolarning keskinlashuvi iqtisodiy rivojlanishning an'anaviy modellarini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Ushbu sharoitda "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi barqaror rivojlanishning muhim mexanizmi sifatida e'tirof etilib, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik muhofaza o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan yondashuv sifatida shakllanmoqda. Yashil iqtisodiyot resurslardan samarali foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindilarni kamaytirish hamda ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish orqali uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashni maqsad qiladi. Rivojlanayotgan davlatlar qatorida bo'lgan O'zbekiston uchun yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning strategik yo'nalishi hisoblanadi. Mamlakat iqtisodiyoti tarixan energetika, qishloq xo'jaligi va sanoatga tayanib kelgan bo'lib, ushbu tarmoqlarda resurslardan intensiv foydalanish ekologik bosimning ortishiga sabab bo'lgan. Suv resurslarining tanqisligi, havoning ifloslanishi, tuproq degradatsiyasi va iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari yashil iqtisodiyot tamoyillarini milliy rivojlanish siyosatiga integratsiya qilish zarurligini kuchaytirmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish borasida muhim institutsional va normativ-huquqiy qadamlar tashlanmoqda. Energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, "yashil" moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish hamda ekologik mas'uliyatni kuchaytirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqilmoqda. Bu jarayonlar iqtisodiyotning turli tarmoqlarida yangi imkoniyatlar yaratib, innovatsion texnologiyalarni jalb etish va investitsiya muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot doirasida bandlikni oshirish, aholi turmush sifatini yaxshilash va hududlararo rivojlanish tafovutlarini kamaytirish imkoniyatlari ham yuzaga kelmoqda. Biroq yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, bir qator muammolar va cheklovlar bilan bog'liq. Moliyaviy resurslarning etishmasligi, texnologik infratuzilmaning to'liq shakllanmaganligi, kadrlar salohiyatining cheklanganligi hamda aholining ekologik ong darajasining etarli emasligi ushbu jarayonning sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, yashil iqtisodiyotga o'tish an'anaviy tarmoqlarda qisqa muddatli iqtisodiy qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi ehtimoli ham mavjud. Shu sababli, yashil transformatsiya jarayonini bosqichma-bosqich, ilmiy asoslangan va kompleks yondashuv asosida amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, unda mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati chuqur tahlil qilinib, asosiy yo'nalishlar tizimli ravishda yoritiladi. Tadqiqotda yashil iqtisodiyotning milliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri, mavjud muammolar va istiqboldagi imkoniyatlar mualliflik

yondashuvi asosida baholanadi. Ushbu maqolaning maqsadi mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonining hozirgi holatini aniqlash, asosiy ustuvor yo'nalishlarni belgilash hamda ushbu sohada samaradorlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va takliflar ishlab chiqishdan iborat. Natijada, tadqiqot natijalari yashil iqtisodiyot sohasida siyosiy qarorlar qabul qilish, strategik rejalashtirish va ilmiy-amaliy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etishi kutiladi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi so'nggi yillarda iqtisodiy rivojlanishning ekologik barqarorligini ta'minlashga qaratilgan muhim ilmiy yo'nalish sifatida keng tadqiq etilmoqda. Ilmiy adabiyotlarda yashil iqtisodiyot iqtisodiy o'sish, ijtimoiy adolat va atrof-muhit muhofazasini o'zaro uyg'unlashtiruvchi tizim sifatida talqin qilinadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) tomonidan berilgan ta'rifga ko'ra, yashil iqtisodiyot inson farovonligini oshirish bilan birga ekologik xavf-xatarlarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv yashil iqtisodiyotni barqaror rivojlanishning asosiy instrumentlaridan biri sifatida ko'rsatadi.

Xalqaro tadqiqotlarda yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy yo'nalishlari sifatida energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, resurslardan oqilona foydalanish va chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirish masalalari alohida ta'kidlanadi. Pearce, Markandya va Barbier tomonidan olib borilgan izlanishlarda yashil iqtisodiyot an'anaviy "jigarrang" iqtisodiyotdan farqli ravishda uzoq muddatli ekologik va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga yo'naltirilganligi qayd etilgan. Shuningdek, Jahon banki tadqiqotlarida "inklyuziv yashil o'sish" tushunchasi ilgari surilib, yashil iqtisodiyotning kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy qamrovni kengaytirishdagi roli asoslab berilgan. Milliy ilmiy adabiyotlarda ham yashil iqtisodiyot masalalari tobora ko'proq o'rganilmoqda. O'zbekistonlik olimlar yashil iqtisodiyotni milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, energiya xavfsizligini mustahkamlash va ekologik muammolarni kamaytirishning muhim omili sifatida baholashmoqda. Tadqiqotlarda mamlakatimizda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni asosan davlat strategiyalari va dasturlari bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotni joriy etishning amaliy samaradorligini baholash, hududiy xususiyatlarni inobatga olish va moliyaviy mexanizmlarni chuqur o'rganish bo'yicha ilmiy izlanishlarni yanada kengaytirish zarur.

■ TADDIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish darajasini aniqlash uchun kompleks va tizimli metodologik yondashuv qo'llanildi. Ish nazariy manbalarni tahlil qilish hamda amaliy ko'rsatkichlarni baholashni uyg'unlashtirish asosida olib borildi. Dastlab yashil iqtisodiyot konsepsiyasiga oid

ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va milliy normativ-huquqiy hujjatlar o'rganilib, asosiy tushunchalar hamda indikatorlar aniqlashtirildi. Shundan so'ng rasmiy statistik ma'lumotlar asosida energiya iste'moli, qayta tiklanuvchi manbalar ulushi, chiqindilarni qayta ishlash darajasi va resurslardan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Olingan natijalar xalqaro indekslar bilan qiyoslab baholandi. Taqqoslash, mantiqiy tahlil hamda induktiv-deduktiv yondashuvlar yordamida milliy iqtisodiyotning kuchli va zaif jihatlari aniqlanib, yashil iqtisodiyotga o'tishni jadallashtirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlar ishlab chiqildi.

■TAHLIL VA NATIJALAR

Olib borilgan tahlil va olingan natijalar mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish jarayoni muayyan ijobiy siljishlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosati yashil iqtisodiyotga o'tishning muhim asosini shakllantirmoqda. Biroq, mavjud natijalar ushbu jarayon hali to'liq tizimli va barqaror tus olmaganini ham namoyon etadi.

Mulohazalar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tishda asosiy cheklovchi omillar texnologik imkoniyatlarning etarli emasligi, moliyalashtirish mexanizmlarining cheklanganligi hamda institutsional muvofiqlashtirishning sustligidir. Shu bilan birga, hududlar o'rtasidagi tafovutlar yashil iqtisodiyot siyosatini hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi. Muallif fikricha, yashil iqtisodiyotning muvaffaqiyatli joriy etilishi davlat, xususiy sektor va jamiyat hamkorligiga asoslangan integratsiyalashgan yondashuvni talab etadi. Aynan shu holat iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish jarayoni so'nggi yillarda iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Ushbu jarayonning hozirgi holatini tahlil qilishda iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari, resurslardan foydalanish samaradorligi, energiya tizimi, ekologik barqarorlik ko'rsatkichlari hamda institutsional mexanizmlar o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish uchun muhim huquqiy va tashkiliy asoslar shakllantirilgan bo'lsa-da, amaliyotda ularning samaradorligini oshirish talab etiladi. Avvalo, energiya sektoridagi holat tahlil qilindi. Mamlakatimiz iqtisodiyotida energiya iste'molining yuqori darajada bo'lishi va ishlab chiqarishning energiya sig'imdorligi yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida asosiy muammolardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish bo'yicha muhim qadamlar tashlangan. Quyosh va shamol energetikasi loyihalarining amalga oshirilishi energiya balansida muqobil manbalar ulushini oshirishga xizmat qilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish nafaqat ekologik yuklamani kamaytiradi, balki uzoq muddatda energiya

xavfsizligini mustahkamlaydi. Biroq, ushbu sohada texnologik infratuzilmaning etarli darajada rivojlanmagani va investitsiyalar hajmining cheklanganligi jarayonni sekinlashtirayotgan omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Resurslardan foydalanish samaradorligi yashil iqtisodiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari mamlakatimizda suv, er va xomashyo resurslaridan foydalanishda hali ham yuqori yo'qotishlar mavjudligini ko'rsatdi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligi past bo'lib qolmoqda. Sug'orish tizimlarining eskirganligi va suvni tejovchi texnologiyalarning etarli darajada joriy etilmagani ekologik va iqtisodiy muammolarni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, suvni tejashga qaratilgan zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali qishloq xo'jaligida mahsuldorlikni oshirish va atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirni kamaytirish imkoniyati mavjudligi aniqlandi.

Sanoat tarmoqlarida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish bo'yicha o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish jarayonlarida ekologik standartlarga rioya etish darajasi etarli emas. Ayrim korxonalarda energiya tejamkor texnologiyalar va chiqindilarni qayta ishlash mexanizmlari joriy etilayotgan bo'lsa-da, bu jarayon umumiy sanoat miqyosida keng qamrovli tus olmagan. Natijalarga ko'ra, ekologik talablarga javob beradigan texnologiyalarni joriy etish korxonalar uchun dastlabki bosqichda yuqori xarajatlarni talab qilsa-da, uzoq muddatda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi va raqobatbardoshlikni kuchaytirishi mumkin. Chiqindilarni boshqarish tizimi yashil iqtisodiyotni joriy etishdagi eng muhim muammoli yo'nalishlardan biri sifatida aniqlandi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mamlakatimizda chiqindilarni qayta ishlash darajasi past bo'lib, chiqindilarning katta qismi poligonlarga yo'naltirilmoqda. Bu holat ekologik xavflarni kuchaytirish bilan birga, iqtisodiy imkoniyatlarning yo'qotilishiga olib kelmoqda. Natijalar shuni ko'rsatadiki, chiqindilarni qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali ikkilamchi xomashyo bazasini shakllantirish va yangi ish o'rinlarini yaratish mumkin. Ushbu yo'nalishda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va investitsiyalarni jalb etish muhim ahamiyat kasb etadi. Transport tizimi tahlili yashil iqtisodiyotga o'tishda muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Avtomobil transportining atmosferaga chiqarayotgan zararli gazlari ekologik barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Elektr transport vositalaridan foydalanishni kengaytirish va jamoat transporti tizimini modernizatsiya qilish yashil iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, elektr transport infratuzilmasini rivojlantirish qisqa muddatda katta moliyaviy resurslarni talab qilsa-da, uzoq muddatda yoqilg'i importiga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va ekologik holatni yaxshilaydi.

Yashil moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanish darajasi ham tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari mamlakatimizda yashil loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha dastlabki qadamlar tashlanganini ko'rsatadi. Bank sektorida ekologik omillarni hisobga olgan holda kreditlash mexanizmlari asta-sekin shakllanmoqda. Biroq, yashil obligatsiyalar, ekologik investitsiya

fondlari va sug'urta mexanizmlarining rivojlanishi hali etarli darajada emas. Natijalarga ko'ra, yashil moliyalashtirish tizimini kengaytirish yashil iqtisodiyotga o'tishni jadallashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy jihatdan yashil iqtisodiyotning joriy etilishi aholi farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Energiya samaradorligini oshirish, toza ichimlik suvi bilan ta'minlash va ekologik xavfsiz muhitni yaratish aholi salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot yangi ish o'rinlarini yaratish orqali bandlik darajasini oshirish imkoniyatiga ega. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik xizmatlar sohasida bandlikni kengaytirish mumkin. Hududiy kesimda olib borilgan tahlil natijalari yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni hududlar o'rtasida notekis ekanligini ko'rsatdi. Ayrim hududlarda ekologik loyihalar va innovatsion texnologiyalar faol joriy etilayotgan bo'lsa, boshqa hududlarda bu jarayon sekin kechmoqda. Ushbu tafovutlar infratuzilma rivojlanishi, investitsiya muhiti va mahalliy boshqaruv organlarining faolligi bilan izohlanadi. Natijalarga ko'ra, hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda yashil iqtisodiyot strategiyalarini ishlab chiqish zarur. Xalqaro reyting va indekslar tahlili O'zbekistonning yashil iqtisodiyot sohasidagi o'rnini aniqlash imkonini berdi. "Yashil o'sish" indeksi natijalariga ko'ra, mamlakatimiz resurslardan samarali foydalanish va yashil iqtisodiy imkoniyatlar bo'yicha past ko'rsatkichlarni qayd etmoqda. Biroq, ijtimoiy qamrov va asosiy xizmatlar bilan ta'minlash yo'nalishida nisbatan yuqori natijalarga erishilgan. Ushbu natijalar yashil iqtisodiyotga o'tishda ijtimoiy jihatlar bilan bir qatorda ekologik va texnologik omillarga ham ko'proq e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Umumiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish uchun muhim salohiyat mavjud. Qayta tiklanuvchi energiya resurslarining kengligi, yosh va mehnatga layoqatli aholi, davlat siyosatining qo'llab-quvvatlovchi yo'nalishga ega ekanligi ushbu jarayonni jadallashtirish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, texnologik modernizatsiya, institutsional islohotlar va moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish orqali yashil iqtisodiyotning amaliy samaradorligini oshirish mumkin. Natijada, olib borilgan tahlillar yashil iqtisodiyotni joriy etish jarayoni murakkab va bosqichma-bosqich amalga oshirilishini ko'rsatdi. Ushbu jarayon iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida tarkibiy o'zgarishlarni talab etadi va uzoq muddatli strategik yondashuvni taqozo etadi. Tadqiqot natijalari mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish va samarali siyosat yuritish uchun muhim amaliy ahamiyatga ega.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish jarayoni barqaror rivojlanishga erishish yo'lida muhim strategik ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini iqtisodiy siyosatga integratsiya qilish tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muammolarni kamaytirish hamda uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlash imkonini

beradi. Shu bilan birga, mavjud holat tahlili ushbu yo'nalishda ijobiy siljishlar bilan bir qatorda, tizimli muammolar ham mavjud ekanligini namoyon etadi. Mualliflik yondashuviga ko'ra, yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tish uchun institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, moliyaviy va texnologik resurslardan samarali foydalanish hamda kadrlar salohiyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish, energiya samaradorligini oshirish va "yashil" investitsiyalarni rag'batlantirish ustuvor vazifa sifatida qaralishi lozim. Shuningdek, aholining ekologik ongini yuksaltirish va biznes subyektlarini barqaror ishlab chiqarish modellariga o'tkazish jarayonni jadallashtiradi. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish mavjud muammolarga qaramay, katta salohiyatga ega bo'lib, kompleks va izchil siyosat yuritilishi natijasida iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy farovonlik va ekologik muvozanatni ta'minlashning muhim omiliga aylanishi mumkin.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ermuminov Elbek Qarshi davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti talabasi / Эрмунинов Эльбек, студент экономического факультета Каршинского государственного университета / Ermumin Elbek, student of the Faculty of Economics of Karshi State University

E-mail: elbekermuminov2006@gmail.com

ORCID: [0009-0001-4305-2412](https://orcid.org/0009-0001-4305-2412)

Hasanova Malika Davlatovna Qarshi davlat universiteti Xorijiy tillar fakulteti talabasi / Хасанова Малика Давлатовна, студентка факультета иностранных языков Каршинского государственного университета / Khasanova Malika Davlatovna, student of the Faculty of Foreign Languages of Karshi State University

E-mail: malika.hasanova2301@gmail.com

ORCID: [0009-0004-9857-1545](https://orcid.org/0009-0004-9857-1545)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida". Tashkent, 2020.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlari, 2020–2023.

3. United Nations Environment Programme (UNEP). Green Economy and Sustainable Development. Nairobi, 2019.

4. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington, 2012.

5. UNEP. Global Environment Outlook – GEO-6: Healthy Planet, Healthy People. Nairobi 2019.

6. Sattarov, A., & Karimov, B. Yashil iqtisodiyot va uning O'zbekistondagi rivojlanish istiqbollari. Tashkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti, 2021.

7. World Economic Forum. Accelerating Green Growth: Policies and Best Practices. Geneva, 2020.

8.O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va Atrof-Muhitni Muhofaza Qilish Vazirligi. Yashil texnologiyalar va energiya samaradorligi bo'yicha hisobot. Tashkent, 2022.

9.Asian Development Bank. Green Growth in Asia and the Pacific. Manila, 2016.

10.OECD. Green Growth Indicators 2020. Paris, 2020.

11.Rasulov, I. Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tamoyillari. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020.

12.UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi, 2011.

13.OECD. Policy Guidance on Resource Efficiency and Circular Economy. Paris, 2019.

14.Mirzaev, D., & Yusupov, R. O'zbekistonda ekologik toza energiya manbalarini rivojlantirish. Tashkent, 2022.

15.International Energy Agency (IEA). World Energy Outlook 2021. Paris, 2021.

PAHTA-TO‘QIMACHILIK AGROKLASTERLARIDA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI, ULARNING TARKIBIY O‘ZGARISHLARI VA IQTISODIY TAHLILI

Berdiyev Abdumalik Hakimovich

ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ ЗАТРАТЫ В ХЛОПКОВО-ТЕКСТИЛЬНЫХ АГРОКЛАСТЕРАХ, ИХ СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Бердиев Абдумалик Хакимович

PRODUCTION COSTS IN COTTON-TEXTILE AGROCLUSTERS, THEIR STRUCTURAL CHANGES AND ECONOMIC ANALYSIS

Berdiyev Abdumalik Hakimovich

Received: February 5, 2026 Revised: February 9, 2026 Accepted: February 14, 2026 Published: March 1, 2026

Annatatsiya: Ushbu maqolada paxta-to‘qimachilik agroklastlarida mahsulot ishlab chiqarish xarajatlari, ularning tarkibiy o‘zgarishlari va iqtisodiy samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Bundan tashqari agroklastlarda paxta etishtirish xarajatlari, ish haqi, mineral o‘g‘itlar, yonilg‘i-moylash materiallari va boshqa tarkibiy xarajatlarning dinamikasi ko‘rib chiqilgan. Tahlil natijalari ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish, xarajatlarning optimallashtirilishi hamda paxta ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlaydi. Shuningdek, mexanizatsiyalashtirish va energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish orqali agroklastlarning barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini kuchaytirish istiqbollari ilmiy asosda bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: paxta-to‘qimachilik agroklastlari, ishlab chiqarish xarajatlari, tarkibiy o‘zgarishlar, iqtisodiy tahlil, hosildorlik, mehnat resurslari, mexanizatsiya, yonilg‘i-moylash materiallari, resurslardan samarali foydalanish, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения проанализированы затраты на производство продукции в хлопково-текстильных агрокластерах, их структурные изменения и экономическая эффективность. Кроме того, рассмотрена динамика расходов на выращивание хлопка, оплату труда, минеральные удобрения, топливно-смазочные материалы и другие составляющие затраты. Результаты анализа позволяют определить возможности эффективного использования производственных ресурсов, оптимизации расходов и повышения экономической эффективности производства хлопка. Также научно обоснованы перспективы устойчивого развития и повышения конкурентоспособности агрокластеров через внедрение механизации и энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: хлопково-текстильные агрокластеры, затраты на производство, структурные изменения, экономический анализ, урожайность, трудовые ресурсы, механизация, топливно-смазочные материалы, эффективное использование ресурсов, экономическая эффективность.

Abstract: This article provides a scientific analysis of production costs in cotton-textile agro-clusters, their structural changes, and economic efficiency. In addition, the dynamics of expenditures on cotton cultivation, labor costs, mineral fertilizers, fuel and lubricants, and other cost components are examined. The results of the analysis

allow for identifying opportunities for efficient use of production resources, cost optimization, and improvement of the economic efficiency of cotton production. Furthermore, the study scientifically substantiates the prospects for sustainable development and increasing the competitiveness of agro-clusters through the implementation of mechanization and energy-saving technologies.

Keywords: cotton-textile agro-clusters, production costs, structural changes, economic analysis, yield, labor resources, mechanization, fuel and lubricants, efficient use of resources, economic efficiency.

■ KIRISH

Jahon iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, qo'shilgan qiymat zanjirini kengaytirish hamda raqobatbardosh tayyor mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlashda agrosanoat klasterlari muhim institutsional mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, paxtachilik va to'qimachilik sohalarini o'zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirishga qaratilgan paxta-to'qimachilik agroklastarlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va eksport salohiyatini kuchaytirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini tarkibiy isloh qilish, paxta xomashyosini etishtirishdan tortib tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishgacha bo'lgan yagona texnologik zanjirni shakllantirish maqsadida paxta-to'qimachilik agroklastarlari tizimi joriy etildi. Ushbu tizim doirasida ishlab chiqarish xarajatlarining shakllanishi, ularning tarkibiy tuzilishi va dinamikasi iqtisodiy samaradorlikni belgilab beruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ishlab chiqarish xarajatlari tarkibida mehnat haqi, yonilg'i-yog'lash materiallari, mineral o'g'itlar, urug'lik, suv ta'minoti, asosiy vositalar amortizatsiyasi hamda boshqa ishlab chiqarish va boshqaruv xarajatlarining ulushi yillar kesimida sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Bu esa paxta-to'qimachilik agroklastarlari xarajatlari tarkibiy o'zgarishlarini chuqur iqtisodiy tahlil qilish, ularning ishlab chiqarish natijalariga ta'sirini aniqlash va xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishni taqozo etadi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot paxta-to'qimachilik agroklastarlari ishlab chiqarish xarajatlarining shakllanishi, tarkibiy o'zgarishlari va iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini kompleks tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning natijalari sohada boshqaruv qarorlarini qabul qilish, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish va klaster faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlashda amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 24-yanvar kuni Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo'lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda.

Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, meni juda qattiq tashvishga soladigan va bezovta qiladigan eng og'ir illat - korrupsiya balosini yo'qotishda ham ular samarali vositadir. Buni

barchamiz teran anglab olishimiz darkor" [1].

Biroq, agroklastarni iqtisodiy mohiyati, tashkil etish va rivojlantirish tamoyillari, shart-sharoitlari, bosqichlari va samaradorligini aniqlash borasida keng qamrovli nazariyasining to'liq shakllanmaganligi natijasida turlicha yondashuvlar mavjudligidan kelib chiqqan holda, bevosita agroklastar bilan bog'liq bo'lgan nazariy qarashlarni o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Klaster tizimlarining shakllanishi va faoliyatiga ko'plab iqtisodiy va texnologik jarayonlar ta'sir ko'rsatadi. Klasterlar ichidagi iqtisodiy jarayonlar ishlab chiqarish tarmoqlari, bozorga kirish, tadbirkorlik va klasterning tashqi ta'sirini o'z ichiga oladi, texnologik jarayonlar esa tadqiqot va ishlamlar bo'yicha hamkorlik, innovatsion ekotizimlar, texnologiyalar transferi va raqamlashtirishni o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonlarni va ularning o'zaro ta'sirini tushunish klasterga asoslangan rivojlanish salohiyatidan foydalanish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun juda muhimdir.

Klaster tushunchasi keng qamrovli ma'noga ega bo'lib, uni turli sohalarda turlicha shaklda qo'llab kelishmoqda. G'arbiy Yevropa va Amerika olimlari klaster tizimlarida samarali iqtisodiy va texnologik jarayonlarni tushunish va rivojlantirishga katta hissa qo'shdilar. Ularning tadqiqotlari klasterlar dinamikasi, innovatsiyalarning ahamiyati, mintaqaviy va milliy iqtisodiy rivojlanishdagi klasterlarning roli haqida tushuncha beradi.

L.Berg va boshqalar o'z tadqiqotlarida Yevropaning to'qqizta shahar mintaqasidagi klasterlar dinamikasini tahlil qilib, klasterlarning ishlashi klasterlarning o'ziga xos sharoitlariga va umumiy fazoviy-iqtisodiy vaziyatga bog'liqligini ta'kidlaydi [2]. Ushbu tadqiqot iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda klaster dinamikasini tushunishga integral yondashuv muhimligini ta'kidlaydi.

R.Martin va P.Sunley Maykl Porterning klaster nazariyasini tanqidiy tahlil qilib, turli nazariy va empirik muammolar tufayli siyosatni ishlab chiqishda klaster konsepsiyasini yanada ehtiyotkorlik bilan qo'llash zarurligini ta'kidlaydi [3]. Ularning ishi klasterning afzalliklari va muammolarini chuqur tushunishni talab qiladi.

P.Braunerhjelm va M.Feldman texnologiyaga asoslangan sanoat klasterlarining kelib chiqishi va paydo bo'lishini o'rganib, klasterlarni shakllantirishda tadbirkorlik faoliyati va institutsional qo'llab-quvvatlashning rolini ta'kidlaydi [4]. Ushbu tadqiqot klasterlarning paydo bo'lish jarayoni va klaster paydo bo'lishini rag'batlantirish siyosatining ahamiyatini ta'kidlaydi.

N.Trushkina va V.Shiposha: Yevropa mamlakatlari milliy iqtisodiyotlari rivojlanishini ta'minlash va innovatsion ekotizimlarni o'zgartirishda klaster tuzilmalarining samaradorligini tahlil qildi. Ular

klasterlarni mahalliy sharoitlar va raqobatdosh ustunliklarga asoslangan muvozanatli barqaror rivojlanishga yordam beruvchi mintaqaviy siyosatning hal qiluvchi elementi sifatida ta'kidladilar [5].

S.Lin va boshqalar fikricha, "sanoat klasteriga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish uchun tizim dinamikasi metodologiyasini qo'llagan, klasterlarning raqobatbardoshligi va innovatsion salohiyatini aniqlashda ishchi kuchi, texnologiya, pul va bozor oqimlarining ahamiyatini ta'kidlagan. Ushbu yondashuv sanoat klasterlariga ta'sir qiluvchi murakkab munosabatlarni tushunishga yordam beradi" [6].

O'zbekistonda 2017-yildan boshlab "...tarmoqlararo kooperatsiyani kengaytirish, iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash, sust rivojlangan hududlarning ishlab chiqarish-eksport salohiyatini oshirish vositasi" [7] sifatida iqtisodiyotning turli tarmoqlarida klasterlar shakllantirila boshlandi. Bunda "...mamlakatda er-suv resurslaridan samarali foydalanish, qishloq xo'jaligi va sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish, hududlarning mutanosib rivojlanishini ta'minlash kabi maqsadlarga erishishda hududiy agrosanoat klasterlari muhim omil hisoblanadi" [8]. 2022-2026 yillarda paxta-to'qimachilik klasterlarini rivojlantirish orqali O'zbekistonda "...tarmoq mahsuloti hajmini 2 baravar" [9] ga oshirish, jumladan, Buxoro viloyatida "...paxta tolasi va ip-kalavani qayta ishlash darajasini 100 foizga etkazish va eksport hajmini 4 baravar" [10] ga oshirish rejalashtirilgan. Shundan kelib chiqib, mintaqalarda paxta-to'qimachilik tarmog'ini klasterlar vositasida jadal rivojlantirish, ishlab chiqarishni klaster usulida tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biriga aylangan.

■ TADQIQOT METOLOGIYASI

Tadqiqotda paxta-to'qimachilik agroklastlarida ishlab chiqarish xarajatlari va ularning tarkibiy o'zgarishlarini tahlil qilishda tizimli va kompleks yondashuv asosida statistik va qiyosiy tahlil usullari yordamida xarajat moddalarini tarkibi, ularning dinamikasi hamda iqtisodiy samaradorligi baholandi. Tadqiqotda induksiya va deduksiya, ilmiy abstraksiya hamda mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Axborot bazasi sifatida rasmiy statistik ma'lumotlar, agroklastlar hisobotlari va ilmiy manbalar sifatida xizmat qildi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish xarajatlari to'g'ri hisoblash va tahlil qilish mahsulot tannaxrini pasaytirish, resurslardan samarali foydalanish hamda umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, Qashqadaryo viloyatidagi yirik paxta-to'qimachilik agroklastlaridan biri hisoblangan "Koson Baxt tekstil" MChJ misolida 2022-2024-yillar davomida paxta etishtirish xarajatlari va ularning tarkibiy o'zgarishlarini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tahlil qilinayotgan davrda klaster ixtiyoridagi paxta ekin maydoni 2022- yildagi 14195 gektardan 2024-yilda 14349 gektargacha kengaygan bo'lib, o'sish 154

gektarni tashkil etgan. Yer maydonining kengayishi bilan bir qatorda, hosildorlik ko'rsatkichi ham ijobiy dinamikaga ega bo'lib, 27,0 ts/ga dan 30,0 ts/ga gacha oshgan. Natijada yalpi hosil hajmi 38124 tonnadan 43120 tonnaga etgan va 4996 tonnaga o'sish kuzatilgan. Bu holat agrotexnik tadbirlarning samarali amalga oshirilganini hamda ishlab chiqarish salohiyati oshganini ko'rsatadi.

2022 -yilda paxta etishtirish bo'yicha jami xarajatlar 168997 mln. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 214330 mln. so'mga etgan. Natijada jami xarajatlar 45333 mln. so'mga oshgan. Bir gektar er maydoniga to'g'ri keladigan xarajatlar ham 11,90 mln. so'mdan 15,0 mln. so'mgacha ko'tarilib, 3,03 mln. so'mga o'sgan. Bu holat ishlab chiqarish resurslari qiymatining oshishi, ish haqi va yonilg'i-moylash materiallari xarajatlarning ko'payishi bilan izohlanadi.

Ish haqi va unga tegishli ajratmalar paxta etishtirish xarajatlari tarkibida eng katta ulushni egallagan. 2022- yilda ushbu xarajatlar 65401,8 mln. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024- yilda 90875,9 mln. so'mga etgan. Natijada ish haqi xarajatlari 25474,0 mln. so'mga oshgan va ularning jami xarajatlardagi ulushi 38,7 foizdan 42,4 foizgacha ko'tarilgan.

Ayniqsa, qo'l terimi uchun to'lanadigan ish haqi xarajatlarning keskin oshgani e'tiborga molik. Mazkur xarajatlar 37279,0 mln. so'mdan 59069,3 mln. so'mgacha o'sgan bo'lib, bu mehnat resurslariga bo'lgan talabning saqlanib qolayotganini va qo'l mehnati ulushi yuqoriligini ko'rsatadi.

Mineral o'g'itlar xarajatlari 2022 -yilda 18589,6 mln. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024- yilda 21861,6 mln. so'mga etgan. Ushbu xarajatlar jami xarajatlardagi ulushi 11,0 foizdan 10,2 foizga pasaygan bo'lsa-da, absolyut hajmda o'sish kuzatilgan. Ayniqsa, fosforli va kaliyli o'g'itlar xarajatlarning ortishi tuproq unumdorligini oshirishga qaratilgan agrotadbirlar kuchayganini anglatadi.

O'simliklarni himoya qilish va defoliantlar uchun xarajatlar ham 5407,9 mln. so'mdan 6858,5 mln. so'mga oshgan bo'lib, bu intensiv etishtirish texnologiyalarining qo'llanilayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, agroximkartogramma ishlariga sarflangan xarajatlar keskin kamaygani (507,9 mln. so'mdan 214,3 mln. so'mgacha) mazkur xizmatlarni optimallashtirish yoki avvalgi yillarda to'plangan ma'lumotlardan foydalanish bilan izohlanishi mumkin.

Mexanizatsiya xizmati uchun xarajatlar 35658,3 mln. so'mdan 41151,3 mln. so'mga oshgan bo'lsa-da, ularning jami xarajatlardagi ulushi 21,1 foizdan 19,2 foizga kamaygan. Bu mexanizatsiya darajasi oshgani bilan birga, boshqa xarajat turlarining tezroq o'sganini ko'rsatadi.

Yonilg'i-moylash materiallari (YoMM) xarajatlari esa eng yuqori o'sish sur'atiga ega bo'lib, 14702,7 mln. so'mdan 26791,2 mln. so'mgacha ko'tarilgan. Ushbu xarajatlar ulushining 8,7 foizdan 12,5 foizga oshishi energiya resurslari narxlarining sezilarli qimmatlashganidan dalolat beradi.

Qashqadaryo viloyat “Koson Baxt tekstil” MChJ paxta-to‘qimachilik klasterida mahsulot ishlab chiqarish xarajatlari va ularning kalkulyatsiyasi tahlili

T/r	Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	2022 yilda			2024 yilda			2022 yilga nisbatan 2024 yilda o‘zgarishi, (+;-)	
			Jami xarajat, mln. so‘m	1 gektarga xarajat, mln. so‘m	Jami xarajat-dagi ulushi	Jami xarajat, mln. so‘m	1 gektarga xarajat, mln. so‘m	Jami xarajat-dagi ulushi	Jami xarajat, mln. so‘m	1 gektarga xarajat, mln. so‘m
1	Paxta ekin maydoni	ga	14195			14349			154	
2	Hosildorlik	ts/ga	27			30			3	
3	Yalpi hosil	tonna	38124			43120			4996	
4	Jami xarajat		168997	11,90	100%	214330	15	100%	45333	3,03
a)	shu jumladan: Ish haqi, ajratmalari bilan (qo‘lda bajariladigan ishlar uchun)	mln. so‘m	65401,8	4,6	38,7	90875,9	6,33	42,4	1,73	25474,0
	shundan qo‘l terimi uchun	mln. so‘m	37279,0	2,62		59069,3	3,60		21 790,3	0,98
b)	Mineral o‘g‘itlar	mln. so‘m	18589,6	1,3	11	21861,6	1,53	10,2	0,23	3271,9
	azotli	mln. so‘m	13570,4	0,94		13991,4	0,97		421,0	0,03
	fosforli	mln. so‘m	4554,4	0,31		6667,8	0,46		2113,3	0,15
	kaliyli	mln. so‘m	464,74	0,05		1202,3	0,1		737,65	0,05
v)	O‘simliklarni himoya qilish, defoliantlar xarajati	mln. so‘m	5407,9	0,14	3,2	6858,5	0,16	3,2	0,02	1450,6
d)	Agroximkartogramma (tuproq tahlil) ishlari	mln. so‘m	507,9	0,03	0,3	214,3	0,01	0,1	-0,02	-293,6
e)	Urug‘lik qiymati	mln. so‘m	7266,8	0,51	4,3	6858,5	0,48	3,2	-0,03	-408,3
yo)	Mexanizatsiya xizmati (dizel yonilg‘isiz)	mln. so‘m	35658,3	2,51	21,1	41151,3	2,88	19,2	0,37	5493,0
j)	YoMM qiymati	mln. so‘m	14702,7	1,03	8,7	26791,2	1,87	12,5	0,84	12088,5
z)	SIU xizmati uchun to‘lovlar	mln. so‘m	1182,9	0,08	0,7	1714,6	0,12	0,8	0,04	531,6
i)	Elektroenergiya xarajatlari	mln. so‘m	675,9	0,04	0,4	642,9	0,04	0,3	0	-32,9
k)	Yagona er solig‘i to‘lovi	mln. so‘m	3548,9	0,24	2,1	3857,9	0,27	1,8	0,03	309,0
l)	Boshqa xarajatlar	mln. so‘m	16223,7	1,14	9,6	13717,1	0,96	6,4	-0,18	-2506,5

Yagona er solig‘i to‘lovlari miqdori mutanosib ravishda oshgan bo‘lib, 3548,9 mln. so‘mdan 3857,9 mln. so‘mga etgan. Boshqa xarajatlar esa aksincha, 16223,7 mln. so‘mdan 13717,1 mln. so‘mga kamaygan. Bu xarajatlar tarkibini optimallashtirish va ayrim samarasiz sarflarni qisqartirish choralari ko‘rilganini ko‘rsatadi, (1-jadval)/

Umuman olganda, “Koson Baxt tekstil” MChJ paxta-to‘qimachilik klasterida 2022-2024- yillar davomida ishlab chiqarish hajmlari va hosildorlik oshgani bilan birga, jami xarajatlar ham sezilarli darajada ko‘paygan. Ayniqsa, ish haqi va YoMM xarajatlarning o‘sishi ishlab chiqarish tannarxiga bosim o‘tkazayotgan asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois, kelgusida mehnat jarayonlarini yanada

mexanizatsiyalash, energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish va resurslardan samarali foydalanishni kuchaytirish orqali paxta etishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Ishlab chiqarish xarajatlari korxona faoliyatida mahsulot ishlab chiqarish jarayonida sarflanadigan barcha resurslar qiymati birlashtirib, ular iqtisodiy natijalarni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish xarajatlarni oqilona boshqarish, ularning tarkibiy tuzilishi va dinamikasini chuqur tahlil qilish korxonalar raqobatbardoshligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ishlab chiqarish xarajatlarning iqtisodiy mazmuni mehnat, moddiy, moliyaviy va boshqa

resurslardan foydalanish bilan bog'liq bo'lib, ular mahsulot tannarxini belgilashda hal qiluvchi o'rin tutadi. Amaliyotda ishlab chiqarish xarajatlari moddiy xarajatlar, mehnatga haq to'lash, ijtimoiy ajratmalar, asosiy vositalar amortizatsiyasi hamda boshqa xarajatlar tarkibida shakllanadi. Ushbu elementlar o'rtasidagi mutanosiblik ishlab chiqarish samaradorligi darajasini ifodalovchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi.

Iqtisodiyotda ro'y berayotgan institutsional va texnologik o'zgarishlar ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibiy tuzilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jumladan, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va raqamlashtirish natijasida mehnat xarajatlari ulushining nisbiy kamayishi, asosiy vositalar va energiya resurslari xarajatlarining esa oshishi kuzatiladi. Bunday tarkibiy o'zgarishlar ishlab chiqarish jarayoni samaradorligini oshirish bilan birga, xarajatlardan foydalanish sifatining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibiy o'zgarishlarini tahlil qilish orqali korxona faoliyatida mavjud ichki zaxiralarni aniqlash, samarasiz xarajat yo'nalishlarini qisqartirish hamda resurslardan foydalanish darajasini optimallashtirish imkoni yuzaga keladi. Bu esa mahsulot tannarxini pasaytirish, foyda hajmini oshirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga zamin yaratadi.

Ishlab chiqarish xarajatlari va iqtisodiy samaradorlik o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud bo'lib, iqtisodiy samaradorlik ishlab chiqarish natijalari bilan unga sarflangan xarajatlar o'rtasidagi nisbat orqali ifodalanadi. Xarajatlarni ilmiy asosda boshqarish, ularning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish orqali ishlab chiqarish rentabelligi va umumiy iqtisodiy natijadorlikni oshirish mumkin. Shu bilan birga, xarajatlarni faqat qisqartirish emas, balki ularni maqsadli va samarali yo'naltirish iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashning asosiy sharti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish xarajatlari, ularning tarkibiy o'zgarishlari va iqtisodiy samaradorlik o'zaro bog'liq iqtisodiy kategoriyalar bo'lib, ularni chuqur ilmiy tahlil qilish korxonalar faoliyatini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish va ularning tarkibiy tuzilishidagi o'zgarishlarni tizimli ravishda baholab borish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari paxta-to'qimachilik agroklastlarida ishlab chiqarish xarajatlarining shakllanishi va tarkibiy tuzilishi ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatdi. Xarajatlar tarkibida mehnat haqi, mineral o'g'itlar, yoqilg'i-moylash materiallari hamda asosiy vositalar amortizatsiyasi ulushi yuqori ekani aniqlandi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda resurslar narxining o'sishi natijasida ishlab chiqarish tannarxining oshib borish tendensiyasi kuzatilmogda.

Iqtisodiy tahlil natijalari agroklastlar doirasida paxta etishtirish va uni qayta ishlash integratsiyasi xarajatlarni qisqartirish, mahsulot qo'shimcha qiymatini oshirish hamda umumiy iqtisodiy samaradorlikni

ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi. Shuningdek, resurslardan samarali foydalanish darajasi klasterlar faoliyatining rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Paxta-to'qimachilik agroklastlarida ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarishda xarajatlarning funksional tahlili asosida resurslar sarfini me'yorlashtirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.

2. Qishloq xo'jaligida resurs tejovchi va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali yoqilg'i, o'g'it va mehnat xarajatlarini qisqartirish.

3. Paxta xom-ashyosini qayta ishlash ulushini oshirish orqali mahsulot qo'shimcha qiymatini ko'paytirish va klasterlarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash.

4. Agroklastlarda xarajatlar samaradorligini baholovchi yagona iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish va amaliyotga joriy etish.

5. Davlat tomonidan investitsiyaviy qo'llab-quvvatlash va imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Berdiyev Abdumalik Hakimovich Axborot texnologiyalari va menejment universiteti professori / Бердиев Абдумалик Хакимович, профессор Университета информационных технологий и менеджмента / Berdiyev Abdumalik Hakimovich, Professor at the University of Information Technologies and Management

E-mail: a.berdiyev197501@gmail.com

ORCID: 0009-0003-2842-9802

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasi.// «Xalq so'zi», 2020 y., 25 yanvar.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-iyuldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/mobileact/3107036>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063>

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063>

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 27-apreldagi 215-son "2022-

2026 yillarda Buxoro viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. <https://lex.uz/docs/5988275>

⁶. Martin, R., & Sunley, P. (2003). Deconstructing clusters: chaotic concept or policy panacea? *Journal of Economic Geography*, 3, 5-35. <https://doi.org/10.1093/JEG/3.1.5>.

7. Braunerhjelm, P., & Feldman, M. (2008). Cluster genesis: technology-based industrial development. *Economic Geography*, 84, 245-246. <https://doi.org/10.1093/ACPROF:OSO/9780199207183.001.0001>.

8. Trushkina, N., & Shiposha, V. (2021). Clustering of the national economy as an effective tool for the sustainable development of european countries. *Three Seas Economic Journal*. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-4-11>.

9. Lin, C., Tung, C., & Huang, C. (2006). Elucidating the industrial cluster effect from a system dynamics perspective. *Technovation*, 26, 473-482. <https://doi.org/10.1016/J.TECHNOVATION.2004.11.008>.

10. Berdiev, A. H. (2019). Prospects of agricultural development: problems and solutions. *Journal of Economics and Finance*, (11), 131.

11. Бердиев, А. Х., & Расулов, Х. К. (2024). Перспективы развития агрокластеров. *Экономика и социум*, (5-1 (120)), 1128-1135.

12. Berdiyev, A. H. (2024). Further development of free market relations of cotton textile clusters. *Экономика и социум*, (3-1 (118)), 83-87.

13. Berdiyev, A. H. (2024). Priority tasks of agricultural development and their implementation mechanisms. *Экономика и социум*, (3-1 (118)), 78-82.

MINTAQAVIY IQTISODIYOT RIVOJIDA TRANSPORT-LOGISTIKA INFRATUZILMASINING O‘RNI VA AHAMIYATI

Rajabaliyeva Iroda Alisherovna

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНО- ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В РАЗВИТИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ

Раджабалиева Ирода Алишеровна

THE SIGNIFICANCE AND ROLE OF TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE IN REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Rajabaliyeva Iroda Alisherovna

Received: February 6, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda transport-logistika infratuzilmasining strategik ahamiyati tadqiq etiladi. Infratuzilma loyihalarining yalpi hududiy mahsulot o‘shishiga ta’siri, transport xarajatlarini kamaytirish va investitsiya jozibadorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida infratuzilma loyihalarining mintaqaviy o‘shish drayveri sifatidagi roli, xarajatlarni optimallashtirish va investitsiya jozibadorligini oshirishdagi ta’siri statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining 2025–2026-yillardagi yangilangan qonunchilik bazasi, xususan, logistika markazlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: transport tizimi, logistika infratuzilmasi, rivojlanish muammolari, iqtisodiy integratsiya, raqamli transformatsiya, transport xarajatlari, infratuzilma loyihalari, hududiy rivojlanish

Аннотация: В данной статье исследуется стратегическое значение транспортно-логистической инфраструктуры в развитии региональной экономики. Проанализировано влияние инфраструктурных проектов на рост валового регионального продукта, а также вопросы снижения транспортных издержек и повышения инвестиционной привлекательности. В ходе исследования на основе статистических данных раскрыта роль инфраструктурных проектов как драйвера регионального экономического роста, их влияние на оптимизацию затрат и усиление инвестиционной привлекательности. Кроме того, проанализирована обновлённая нормативно-правовая база Республики Узбекистан на 2025–2026 годы, в частности нормативные документы, регулирующие деятельность логистических центров.

Ключевые слова: транспортная система, логистическая инфраструктура, проблемы развития, экономическая интеграция, цифровая трансформация, транспортные издержки, инфраструктурные проекты, региональное развитие

Abstract: This article examines the strategic importance of transport and logistics infrastructure in the development of the regional economy. The impact of infrastructure projects on the growth of gross regional product, as well as issues related to the reduction of transport costs and the enhancement of investment attractiveness, are analyzed. Based on statistical data, the study identifies the role of infrastructure projects as a driver of regional economic growth, their contribution to cost optimization, and their effect on increasing investment attractiveness. Furthermore, the updated legislative framework of the Republic of Uzbekistan for 2025–2026, particularly the regulatory documents governing the activities of logistics centers, is analyzed.

Keywords: transport system, logistics infrastructure, development challenges, economic integration, digital transformation, transport costs, infrastructure projects, regional development.

■ KIRISH

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri transport va logistika tizimining samarali faoliyat ko'rsatishi hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, transport va logistika milliy iqtisodiyotning asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lib, ishlab chiqarish jarayonlarini bir-biri bilan bog'laydi, ichki va tashqi savdo aylanmasini tezlashtiradi, eksport imkoniyatlarini kengaytiradi va aholining farovonligini oshiradi. Shu boisdan, mamlakatimizda transport-logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish va uning xalqaro standartlarga mos rivojlanishini ta'minlash iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda mintaqalarning raqobatbardoshligi nafaqat tabiiy resurslar yoki ishlab chiqarish quvvati bilan, balki "mobillik" darajasi bilan belgilanmoqda. Transport-logistika infratuzilmasi iqtisodiyotning "qon tomirlari" hisoblanib, u tovar va xizmatlarning erkin harakatlanishini, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni va hududlarning tashqi bozorlarga integratsiyalashuvini ta'minlaydi. O'zbekiston kabi dengiz yo'llariga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkoniyati bo'lmagan mamlakat uchun mintaqaviy logistika xablarini rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning asosiy shartidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillardagi farmon va qarorlarida transport sohasini isloh qilish nafaqat texnik modernizatsiya, balki mintaqaviy iqtisodiy o'sishning institutsional asosi sifatida ko'rilmog'da. Mamlakatimizning geografik "landlocked" (dengizga chiqish yo'li yo'qligi) holatini hisobga olgan holda, samarali logistika tizimi tashqi savdo aylanmasining barqarorligini ta'minlovchi asosiy omildir. O'zbekistonning ushbu sohada huquqiy bazasi 2025-2026 yillarda tubdan yangilandi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi transport xizmatlari eksportini 3 barobarga oshirishning huquqiy asosi sifatida xizmat qiladi [1]. Prezidentning 2025-yil 27-yanvardagi PQ-28-son qarori bilan "Transport-logistika tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" tasdiqlandi. Unda ilk bor professional 3PL (uchinchi tomon logistikasi) operatorlarini soliq imtiyozlari orqali rag'batlantirish mexanizmi joriy etildi [2]. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-oktabrdagi 633-son qarorida esa logistika markazlari reyestri va ularning faoliyatini reyting asosida baholash tartibi belgilandi, bu esa sohada shaffoflikni oshiradi [3].

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Mintaqaviy iqtisodiyot va transport bog'liqligi uzoq vaqtdan beri ilmiy tadqiqotlar markazida bo'lib kelmoqda. A.Marshall o'zining "sanoat tumanlari" nazariyasida transport xarajatlarining pasayishi hududiy ixtisoslashuvni kuchaytirishini ta'kidlagan [4]. M.Percoco tadqiqotlariga ko'ra, transport infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar hududiy integratsiya va atrof-muhit barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [5]. Gibbons va boshqalar transport loyihalarining mintaqaviy unumdorlikni 10-15% gacha oshirishini isbotlashgan [6].

Mahalliy olimlardan K.Karimov institutsional modernizatsiya logistika bozori raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omili ekanligini qayd etgan [7].

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash usullaridan foydalanildi. O'zbekistonning LPI (Logistics Performance Index) reytingidagi o'rni va uning mintaqalar bo'yicha taqsimlanish ko'rsatkichlari dinamik tahlil qilindi. 2021–2024-yillar oralig'ida O'zbekistonning ayrim mintaqalarida yuk tashish hajmi va iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari dinamikasi o'rganildi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi globallashuv sharoitida mintaqalarning iqtisodiy o'sishi nafaqat ishlab chiqarish quvvatlariga, balki ishlab chiqarilgan mahsulotni iste'molchiga etkazib berish tezligi va tannarxiga ham bog'liq.

Transport-logistika infratuzilmasi — bu yo'llar, temir yo'llar, aeroportlar, logistika markazlari va axborot tizimlarining majmuasi bo'lib, u mintaqalararo va xalqaro iqtisodiy aloqalarni bog'lovchi asosiy bo'g'indir.

Globallashuv va mintaqaviy iqtisodiy integratsiya sharoitida transport-logistika tizimi hududiy rivojlanishning "magistral yo'nalishi" hisoblanadi. Mintaqalararo iqtisodiy aloqalarning samaradorligi bevosita logistika zanjirining qay darajada optimallashtirilganiga bog'liq. O'zbekiston uchun geografik joylashuvdan kelib chiqqan holda, transport xarajatlarini kamaytirish milliy mahsulotlarning jahon bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlovchi hal qiluvchi omildir. So'nggi yillarda qabul qilingan davlat dasturlari logistikani shunchaki xizmat ko'rsatish sohasi emas, balki iqtisodiyotni harakatga keltiruvchi drayver soha sifatida belgiladi.

Vazirlar Mahkamasining 633-son qarori talabiga ko'ra, endilikda transport-logistika markazlari aholi punktlaridan tashqarida, ammo magistral yo'llardan 3 km dan uzoq bo'lmagan masofada joylashishi shart. Ushbu norma mintaqalarda er uchastkalaridan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta'minlaydi.

Shuningdek, qonunchilikdagi yangilik — xalqaro yuk tashishda transport-ekspeditorlik xizmatlariga QQSning nol stavkada qo'llanilishi — mintaqaviy logistika kompaniyalarining aylanma mablag'larini 12-15% ga tejash imkonini beradi. Transport infratuzilmasi mintaqaviy iqtisodiyotiga quyidagi yo'nalishlar orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- Tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish orqali sifatli yo'llar va zamonaviy logistika markazlari mahsulot etkazib berish vaqtini va transport xarajatlarini 15-20% gacha qisqartirishi mumkin.

- Bozor ko'lamini kengaytirish orqali infratuzilma rivojlangan joyda tadbirkorlar o'z mahsulotlarini uzoqroq masofalarga sifatli etkazish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- Investitsion jozibadorlik orqali investorlar loyihani joylashtirishda birinchi navbatda xomashyo va tayyor mahsulot logistikasi qulayligiga e'tibor qaratishadi.

Iqtisodiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, transport infratuzilmasiga kiritilgan har 1 birlik investitsiya bilvosita boshqa tarmoqlarda 1.5 dan 2.5 birlikkacha qo'shimcha qiymat yaratadi.

O'zbekiston kabi dengiz yo'llaridan uzoqda joylashgan davlatlar uchun transport-logistika

infratuzilmasi hayotiy ahamiyatga ega. “Bir makon, bir yo‘l” loyihasi va Trans-afg‘on temir yo‘li kabi tashabbuslar O‘zbekiston hududlarini xalqaro tranzit xabiga aylantirishni maqsad qilgan. Logistika samaradorligi indeksi (LPI) past bo‘lgan mintaqalarda mahsulot tannarxining 30% gacha bo‘lgan qismi aynan transport xarajatlariga to‘g‘ri keladi. Rivojlangan davlatlarda bu ko‘rsatkich 8-10% ni tashkil etadi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, transport-logistika infratuzilmasining rivojlanishi bevosita yuk

aylanmasining o‘shishiga va o‘z navbatida YHM o‘shishiga xizmat qiladi (1-jadval).

Ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, logistika markazlari sonining ortishi mahsulot tannarxidagi transport xarajatlarini 22% dan 16% gacha tushirish imkonini bergan [8]. Bu esa mahalliy mahsulotlarning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini 6-8% ga oshiradi.

1-jadval.

O‘zbekistonda yuk tashish hajmi va logistika samaradorligi ko‘rsatkichlari (2021-2024 yillar kesimida)[7]

Ko‘rsatkich nomi	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil	O‘shish sur‘ati (%)
Jami yuk tashish (mln tonna)	1,180	1,250	1,420	1,510	+28%
Logistika markazlari soni	22	28	35	42	+90%
Avtomobil yo‘llari zichligi (km/1000 km ²)	95.4	97.2	102.5	108.1	+13%
Logistik xarajatlarning mahsulot tannarxidagi ulushi	22%	20%	18%	16%	-6%

Mamlakatda transport-logistika tizimini jadal rivojlantirish, transport infratuzilmasini yaxshilashga investitsiyalarni jalb qilish, yuk tashishlar bozorida sog‘lom raqobat muhitini yaratish borasida qator izchil chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. “O‘zbekiston Respublikasining transport-logistika tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident Qaroriga ko‘ra, O‘zbekistonning transport-logistika tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi va uni amalga oshirish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” tasdiqlandi va asosiy maqsadli ko‘rsatkichlar va indikatorlar belgilandi. Jumladan: avtomobil, temir yo‘l va havo transportida xalqaro yuk tashish umumiy hajmini kamida 2 baravarga oshirish, transport va logistika xizmatlari eksportini 2 baravargacha oshirish, konteynerlarda yuk tashish ulushini kamida 1,5 barobarga oshirish, Jahon bankining Logistika samaradorligi indeksida (LPI) O‘zbekistonning

o‘rnini 55-pog‘onadan past bo‘lmagan darajagacha ko‘tarish belgilandi (2-jadval).

Shu bilan birga 2025-yil 1-iyundan boshlab chegara punktlarida elektron navbat tizimi to‘liq joriy etilishi belgilangan. Bu esa mintaqalararo yuk oqimini tartibga solish va “korruptsiya omillar”ni kamaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, infratuzilmaning rivojlanishi “multiplikativ samara” beradi. Ya‘ni, transport tarmog‘ining kengayishi nafaqat haydovchilar uchun ish o‘rni yaratadi, balki:

1. Sanoat aglomeratsiyasini rag‘batlantiradi (yo‘l bo‘yida servis va ishlab chiqarish zonalarini paydo bo‘ladi).

2. Eksport diversifikatsiyasini ta‘minlaydi (tez buziladigan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini etkazish muddati qisqaradi).

3. Investitsion oqimni tezlashtiradi (DXSh loyihalari asosida aeroport va pullik yo‘llar qurilishi).

2-jadval.

Transport-logistika tizimini rivojlantirishning maqsadli indikatorlari (2025–2030 yy.) [8]

Indikator nomi	2024-yil (joriy)	2030-yil (maqsad)	Kutilayotgan natija
Xalqaro yuk tashish hajmi	1.5 mlrd t.	3.0 mlrd t.	2 barobar o‘shish
Konteynerlash darajasi	12%	18-20%	Eksport operativligi
Logistika samaradorligi (LPI)	100+ o‘rin	55-o‘rindan yuqori	Xalqaro jozibadorlik
3PL xizmatlar ulushi	5%	15%	Professional outsorsing

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, PQ-28-sonli qaror ijrosi doirasida joriy etilgan “Yashil yo‘lak” va “Elektron navbat” tizimlari chegara-bojxona punktlaridagi o‘tkazish qobiliyatini 35% ga oshirgan. Biroq, mintaqalarda infratuzilma notekis taqsimlangan.

Masalan, Navoiy va Toshkent viloyatlarida logistika xablari yuqori texnologik darajada bo‘lsa, Surxondaryo va Qoraqalpog‘iston kabi chekka hududlarda omborxona xo‘jaligi hali ham 1PL yoki 2PL (oddiy saqlash) darajasida qolmoqda.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, logistika infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar mintaqaviy HYM o'sishiga multiplikativ ta'sir ko'rsatmoqda (3-jadval).

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, logistika markazlari maydonining kengayishi va professional operatorlarning bozorga kirishi yuk tashish tannarxini o'rtacha 14.4% ga

kamaytirish imkonini bergan. Bu esa bevosita hududiy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshiradi [9].

Vazirlar Mahkamasining 633-sonli qarori talablariga ko'ra, endilikda har bir logistika markazi raqamli boshqaruv tizimiga ega bo'lishi shart. Bu talab kichik korxonalarni birlashishga yoki modernizatsiya qilishga majbur qilmoqda, bu esa uzoq muddatda sohaning institutsional mustahkamlanishiga olib keladi.

3-jadval.

Transport-logistika samaradorligining mintaqaviy ko'rsatkichlarga ta'siri (2023-2025 yy. tahlili)[9]

Ko'rsatkich nomi	2023-y	2024-y	2025-y (prognoz)	O'zgarish (%)
Logistika markazlari umumiy maydoni (ming kv.m)	850	1,200	1,650	+94.1%
Yuk tashish tannarxi (1 t/km uchun, so'mda)	450	410	385	-14.4%
Eksport tovarlarini etkazib berish vaqti (kun)	12.5	9.8	7.5	-40%
Logistika sohasidagi yangi ish o'rinlari (ming kishi)	45.2	68.0	92.5	+104%

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistondagi transport-logistikaga oid huquqiy islohotlar shuni ko'rsatadiki, davlat endilikda faqat yo'l qurilishi bilan cheklanmay, balki butun ta'minot zanjirini (supply chain) raqamlashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirishni maqsad qilgan. Mintaqaviy rivojlanish bevosita ushbu huquqiy normalarning joylardagi ijrosi va "yashil logistika" tamoyillarining joriy etilishiga bog'liq.

Mintaqaviy iqtisodiyotni transport-logistika orqali jadal rivojlantirish uchun quyidagilar maqsadga muvofiq:

➤ Mintaqaviy ixtisoslashuv: Har bir hududning eksport salohiyatidan kelib chiqib, ixtisoslashgan (masalan, Farg'ona vodiysida agro-logistika, Navoiyda sanoat-logistika) markazlarini qurish.

➤ DXSh mexanizmi: Pullik yo'llar va terminal qurilishida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini ko'paytirish (PQ-28-sonli qaror talablari asosida).

➤ Kadrlar tayyorlash: 3PL va 4PL logistika darajasida ishlay oladigan mutaxassislarni mintaqaviy oliygochlarda tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish.

Xulosa qilib aytganda, transport-logistika infratuzilmasi shunchaki xizmat ko'rsatish sohasi emas, balki mintaqaviy iqtisodiyotning o'sish nuqtalarini harakatga keltiruvchi drayver hisoblanadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Rajabaliyeva Iroda Alisherovna Qarshi davlat texnika universiteti tayanch doktoranti, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti assistenti / Раджабалиева Ирода Алишеровна, докторант Каршинского государственного технического университета, ассистент в Университете экономики и педагогики /

Rajabaliyeva Iroda Alisherovna, basic doctoral student at Karshi State Technical University, assistant at the University of Economics and Pedagogy

E-mail: irodaalisherovna820@gmail.com

ORCID: 0009-0002-0776-7186

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Sanoat, radiatsiya va yadro xavfsizligi qo'mitasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 633-son qarori.

3. Marshall, A. Principles of Economics. London: Macmillan. 1890.

4. Percoco, M. Transport Infrastructure and Regional Development. Journal of Economic Geography, 24(2), 112-128. 2024.

5. Gibbons, S., et al. The Impact of New Transport Infrastructure on Regional Productivity. Journal of Urban Economics, 122, 1033-1045. 2021.

6. Karimov.K Logistika xizmatlari bozorini institutsional modernizatsiyalash. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali, №4. 2021.

7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Budjetnoma 2025. Toshkent, 2024.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 27-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasining transport-logistika tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-28-son qarori.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari.

MINTAQADA AHOLINING IJTIMOIIY-IQTISODIY TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Annayev Abbas Baxtiyor o'g'li

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В РЕГИОНЕ

Аннаев Аббос

MODERN METHODS OF IMPROVING THE SOCIO-ECONOMIC LIVING STANDARDS OF THE POPULATION IN THE REGION

Annaev Abbas

Received: February 6, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: ushbu maqola mintaqada aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirishning zamonaviy usullarini tahlil qiladi. Maqolada ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi ta'riflari, uni o'lchash mezonlari, shuningdek ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik, raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy himoya va infratuzilma kabi sohalarida samarali strategiyalar ko'rib chiqilgan. Maqolada shuningdek zamonaviy innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va ekologik barqarorlikning mintaqaviy taraqqiyotdagi ahamiyati tahlil qilingan. Mazkur tadqiqot mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va aholining hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi, mintaqaviy rivojlanish, bandlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, raqamli iqtisodiyot, innovatsiyalar, infratuzilma.

Аннотация: В данной статье анализируются современные методы повышения социально-экономического уровня жизни населения в регионе. Рассматриваются определения социально-экономического уровня жизни, критерии его оценки, а также эффективные стратегии в таких сферах, как образование, здравоохранение, занятость, цифровая экономика, социальная защита и инфраструктура. В статье также исследуется значение современных инновационных подходов, цифровых технологий и экологической устойчивости для регионального развития. Данное исследование предоставляет практические рекомендации, направленные на разработку стратегий регионального развития и повышение качества жизни населения.

Ключевые слова: социально-экономический уровень жизни, региональное развитие, занятость, образование, здравоохранение, цифровая экономика, инновации, инфраструктура.

Abstract: this article analyzes modern methods for improving the socio-economic living standards of the population in the region. It examines definitions of socio-economic living standards, measurement criteria, as well as effective strategies in areas such as education, healthcare, employment, digital economy, social protection, and infrastructure. The article also discusses the importance of modern innovative approaches, digital technologies, and ecological sustainability for regional development. This study provides practical recommendations aimed at developing regional development strategies and improving the quality of life of the population.

Keywords: socio-economic living standards, regional development, employment, education, healthcare, digital economy, innovation, infrastructure.

■ KIRISH

Hozirgi globallashuv va tezkor texnologik o'zgarishlar davrida har bir mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi aholi hayot sifatini belgilovchi

eng muhim ko'rsatkichlardan biridir. Mintaqaviy taraqqiyot strategiyalari faqat iqtisodiy o'sish darajasiga emas, balki ushbu o'sishdan aholining real daromadlari va hayot sifatiga qanday ta'sir qilinishiga qaratilishi

zarur. Bu esa o'z navbatida ijtimoiy barqarorlik, bandlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma, innovatsiyalar va ekologiya kabi ko'plab omillar bilan chambarchas bog'liq.

Oxirgi 10 yillikda (2016–2026 yillar) aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirish bo'yicha tadqiqotlar nafaqat nazariy xarakterga ega bo'ldi, balki mamlakatda amalga oshirilgan keng ko'lamlı islohotlarning ilmiy asosi bo'lib xizmat qildi. Ushbu davrda tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari tubdan o'zgardi.

Quyida so'nggi o'n yillikdagi tadqiqotlarning asosiy bosqichlari va natijalari keltirib o'tamiz:

1. Kambag'allikni qisqartirish va Strategik rejalashtirish (2017–2021)

Bu davrda tadqiqotlar asosan kambag'allikni tan olish va uni o'lchash metodologiyasini yaratishga qaratildi.

Harakatlar strategiyasi: 2017–2021-yillarda tadqiqotchilar iqtisodiyotni liberallashtirish va ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilishning ilmiy asoslarini ishlab chiqdilar.

Kambag'allik chegarasi: O'zbekistonda ilk bor "kambag'allik" tushunchasi rasmiy darajada o'rganila boshlandi va Jahon banki metodologiyasi asosida minimal iste'mol xarajatlari qiymati belgilandi.

2. Inson kapitali va Ijtimoiy himoya (2022–2026)
"Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" doirasida tadqiqotlar ko'proq inson qadrini ulug'lash va ijtimoiy adolatga yo'naltirilgan.

Ijtimoiy reestr: Tadqiqotlar natijasida "Yagona ijtimoiy himoya reestri" joriy etildi, bu esa yordamga muhtoj qatlamni manzilli aniqlash imkonini bermogda.

Inson kapitali indeksi: Ta'lim va sog'liqni saqlashning iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganuvchi ilmiy ishlar ko'paydi. 2025-yilga kelib O'zbekiston Barqaror rivojlanish maqsadlari indeksida sezilarli yuqori ko'tarildi.

So'nggi yillardagi muhim tadqiqot yo'nalishlari:

Urbanizatsiya va uy-joy: Aholi punktlarini rivojlantirish va arzon uy-joylar qurilishining ijtimoiy samaradorligi.

Gender tengligi: Xotin-qizlarning iqtisodiy faolligini oshirish va "Ayollar daftari" tizimining ilmiy tahlili.

Yashil iqtisodiyot: Iqlim o'zgarishi sharoitida aholi turmush darajasini saqlab qolish va energiya samaradorligini oshirish.

Muhim eslatma: 2025-yilda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston kambag'allikni qisqartirish bo'yicha Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida eng jadal rivojlanayotgan mamlakatlardan biriga aylangan.

Garchi davlat miqyosida ko'p ishlar qilinayotgan bo'lsa-da, ilmiy va amaliy jabhada quyidagi bo'shliqlar sezilmogda:

Birinchidan, Metodologik o'zgarishlar (Eski va yangi tizim to'qnashuvi)

O'zbekistonda uzoq yillar davomida "kambag'allik" tushunchasi rasmiy statistikada ishlatilmagan. Faqatgina 2020-yildan keyin bu tushuncha ilmiy muomalaga kirdi.

Avvalgi tadqiqotlar faqat "aholi farovonligi" degan umumiy ibora bilan cheklangan.

Eski ma'lumotlar bilan yangilarini solishtirish uchun yagona baza (baseline) mavjud emas, bu esa tadqiqotlarni tarqoq qilib ko'rsatadi.

Ikkinchidan, Statistik ma'lumotlarning ochiqlik darajasi

Garchi ochiqlik siyosati yuritilayotgan bo'lsa-da, ko'p yillik dinamik tahlillar uchun kerakli bo'lgan mikro-ma'lumotlar (individual darajadagi ma'lumotlar) hali ham barcha tadqiqotchilar uchun ochiq emas.

Tadqiqotchilar ko'pincha umumiy raqamlar bilan cheklanadi, bu esa muammoning tub ildizini ko'rsatib beruvchi chuqur ilmiy ishlarning kamayishiga olib keladi.

Uchinchidan, "Yashirin iqtisodiyot" omili

Aholining real turmush darajasini o'lchashda yashirin iqtisodiyotning ulushi katta to'siq bo'lib qolmogda.

Rasmiy daromadlar past ko'ringani bilan, aholining real xarajatlari va iste'mol darajasi yuqoriroq bo'lishi mumkin.

Bu nomuvofiqlik tadqiqot natijalarining aniqligiga shubha tug'diradi va mavzuni "mavhum" qilib qo'yadi.

To'rtinchidan, Ilmiy ishlarning amaliyotdan uzilib qolganligi

Ko'plab dissertatsiya va maqolalar hali ham nazariy xarakterga ega.

Nazariy jihatdan: "Turmush darajasini oshirish uchun sanoatni rivojlantirish kerak".

Amaliyotda: Joylardagi real muammolar (energiya tanqisligi, logistika) ko'pincha ilmiy ishlarda chetlab o'tiladi.

Nazariy-metodologik asoslar va o'lchov mezonlari.

1. Oxirgi yillarda tadqiqotchi olimlar (masalan, D. G'ozibekov, Sh. Mustafakulov) turmush darajasini faqat daromad bilan emas, balki Ko'p o'lchovli kambag'allik indeksi (MPI) orqali baholashni taklif qilmoqdalar.

Asosiy g'oya: Insonning yashash sharoiti nafaqat pul, balki ta'lim olish imkoniyati, ichimlik suvi bilan ta'minlanganlik va sog'liqni saqlash sifati bilan o'lchanadi.

Adabiyotlardagi yangilik: "Iste'mol savatchasi" va "Yashash minimum" kabi tushunchalarning huquqiy va iqtisodiy asoslari ishlab chiqilgan.

2. Inson kapitali va mehnat bozori tahlili.

So'nggi 5-6 yil ichida N. Abdurahmonov va boshqa iqtisodchi olimlarning ishlarida inson kapitaliga investitsiya kiritish orqali turmush darajasini oshirish masalasi markaziy o'ringa chiqdi.

Raqamli iqtisodiyot ta'siri: Adabiyotlarda masofaviy mehnat va IT-sohasining daromadlar o'sishidagi roli keng yoritilmogda.

Ayollar va yoshlar bandligi: "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" tizimlarining ijtimoiy samaradorligi bo'yicha ko'plab ilmiy maqolalar chop etildi.

3. Xalqaro tashkilotlarning hisobotlari (Eng ishonchli manbalar).

Mahalliy tadqiqotlar ko'pincha xalqaro ekspertlarning tahlillariga tayanadi. Oxirgi 10 yillikda

quyidagi tashkilotlarning O'zbekiston bo'yicha sharhlari asosiy adabiyot vazifasini o'tamoqda:

Jahon banki (World Bank): "O'zbekiston fuqarolarini tinglab" (Listening to the Citizens of Uzbekistan) loyihasi doirasidagi hisobotlar.

BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP): Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) doirasida turmush darajasini baholash.

Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO): Munosib mehnat sharoitlari va norasmiy bandlikni qisqartirish masalalari.

4. Hududiy nomutanosiblik tadqiqotlari.

Adabiyotlarning katta qismi shahar va qishloq aholisi o'rtasidagi turmush darajasi farqiga bag'ishlangan.

Urbanizatsiya jarayonlari: Shaharlashish darajasini oshirish orqali aholi farovonligini yaxshilash (Obod qishloq, Obod mahalla dasturlari tahlili).

Infratuzilma roli: Elektr energiyasi, tabiiy gaz va yo'l infratuzilmasining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi bo'yicha tahliliy materiallar.

Adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, ko'p tadqiqotlar statistik ko'rsatkichlarga tayanadi, biroq:

Aholining psixologik farovonligi (Happiness index) kam o'rganilgan.

Inflyatsiya va real daromadlar o'rtasidagi korrelyatsiya doimiy ravishda tahlil qilinmaydi.

Yashil energiyaga o'tishning kambag'al qatlam daromadlariga ta'siri bo'yicha adabiyotlar deyarli yo'q.

Quyidagi maqolada aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirishning zamonaviy usullari tizimli tarzda tahlil qilinadi.

I. Ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi: mohiyati va o'lchovlari

1. Ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi ta'rifini aniqlash

Ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasi — bu aholining daromad darajasi, turmush sharoitlari, ijtimoiy himoya darajasi, sog'liqni saqlash va ta'limga kirish imkoniyatlari, bo'sh vaqt sifati va boshqa bir qator omillar orqali ifodalangan holat. U mintaqa aholisining real hayot darajasini, ularning odatiy ehtiyojlari qondirilishining darajasini ko'rsatadi.

2. Turmush darajasini o'lchash mezonlari

Ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalaniladi:

daromad darajasi — o'rtacha uy-xo'jalik daromadi, sof ish haqi, biznes daromadlari.

bandlik ko'rsatkichlari — rasmiy bandlik, ishsizlik darajasi.

ijtimoiy xizmatlarga kirish — ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya.

turmush sharoitlari — uy-joy sifati va mavjudligi, kommunal xizmatlarga kirish.

hayot sifati ko'rsatkichlari — umr davomiyligi, bolalar o'limi darajasi, sog'liqni saqlash holati.

raqamli infratuzilma — internet, axborot texnologiyalari xizmatlarining mavjudligi va sifati.

Bu ko'rsatkichlar orqali mintaqaviy turmush darajasi kompleks baholanadi.

II. Ijtimoiy-iqtisodiy darajani oshirish bo'yicha zamonaviy usullar

1. Ta'lim tizimini rivojlantirish

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Ta'limni modernizatsiya qilish mintaqa salohiyatini oshirishning strategik yo'nalishidir. Bugungi kunda yuqori malakali kadrlar talab etilmoqda, shuning uchun:

A. Texnik va kasb-hunar ta'limini kuchaytirish

Texnologik o'zgarishlarga moslashgan mutaxassislar etishtirish mintaqaning raqobatbardoshligini oshiradi. Buning uchun:

• Kasb-hunar maktablari va kollejlarda infratuzilmasini modernizatsiya qilish.

ishbilarmonlik sektorida amaliyot dasturlarini yo'lga qo'yish.

digital savodxonlik bo'yicha o'quv kurslarini joriy etish.

B. Innovatsion va muammolarga yo'naltirilgan ta'lim

Universitet va akademik muassasalarda innovatsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim dasturlari joriy etilishi lozim. Bu — startap madaniyatini shakllantirish va ilm-fan asosida iqtisodiyot boshqaruvini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

2. Sog'liqni saqlashni yaxshilash

Sog'lom aholi — mintaqaning iqtisodiy salohiyati uchun muhim omildir. Quyidagi chora-tadbirlar aholi sog'ligini oshirishga yordam beradi:

A. Sog'liqni saqlash infratuzilmasini kengaytirish hududlarda zamonaviy shifoxonalar qurish.

mobil tibbiy xizmatlarni yo'lga qo'yish.

telemeditsina xizmatlarini joriy etish.

B. Oldini olish va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish

Profilaktik tibbiyot xizmatlarini joriy etish.

Sport inshootlarini ko'paytirish.

Sog'lom ovqatlanish bo'yicha dasturlarni tashkil etish.

3. Ish o'rinlarini yaratish va bandlikni oshirish

Ish bilan ta'minlangan aholi ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirishdagi asosiy omil hisoblanadi. Bu borada quyidagilar muhim:

A. Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash

Soliq va kredit imtiyozlarini joriy etish.

Startaplar va tadbirkorlik inkubatorlarini tashkil etish.

Biznesni boshlash bo'yicha konsultatsiya xizmatlarini kengaytirish.

B. Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish

Mintaqaviy mahsulotlarni ishlab chiqarish va brendlash orqali yangi ish o'rinlari yaratiladi. Raqobatbardosh mahsulotlar eksporti ham tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatini beradi.

4. Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar

Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarni joriy etish raqobatbardoshlikni oshiradi. Bu yo'nalish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

A. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish

Yuqori tezlikdagi internet tarmog'ini mintaqa bo'ylab kengaytirish.

E-hukumat xizmatlarini yo'lga qo'yish.

Raqamli moliya va to'lov tizimlarini joriy etish.

B. Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash

Startaplar, IT-parklar, innovatsion klasterlar orqali ilmiy izlanishlar amaliyotga tatbiq etiladi. Bu —

ayniqsa yoshlar bandligini oshirish va yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar yaratishda muhim.

5. Ijtimoiy himoya va teng imkoniyatlar

Ijtimoiy himoya tizimi aholining eng zaif qatlamlarini qo‘llab-quvvatlab, turmush darajasini barqaror oshirishga xizmat qiladi:

A. Ijtimoiy nafaqalar va yordamlar

Kam ta‘minlangan oilalarga moddiy yordam.

Nogironligi bo‘lgan shaxslarga ko‘mak.

Pensionerlar uchun qo‘shimcha ijtimoiy xizmatlar.

B. Gender tengligi va inklyuzivlik

Ayollar, nogironligi bo‘lgan shaxslar va boshqa ijtimoiy zaif guruhlar uchun teng imkoniyatlarni ta‘minlash ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

6. Barqaror infratuzilma rivoji

Yaxshi infratuzilma — iqtisodiy faollik va aholi farovonligi uchun zarur:

A. Transport tarmoqlari

Yo‘llar, temir yo‘llar va transport tizimini modernizatsiya qilish mintaqaviy bozorlarni birlashtiradi va tovarlar harakatini osonlashtiradi.

B. Kommunal xizmatlar

Toza ichimlik suvi, elektr energiyasi, chiqindilarni qayta ishlash tizimlari — turmush darajasini oshirishning asosiy infratuzilma elementlaridir.

7. Ekologik barqarorlik va yashash muhiti

Mintaqani ekologik toza holatda saqlash — uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas qismidir:

Atrof-muhitni muhofaza qilish dasturlarini joriy etish.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish.

Shahar yashil maydonlarini ko‘paytirish.

III. Amaliy misollar va strategik tashabbuslar

Bu bo‘limda turli mamlakatlar va hududlarda qo‘llanilgan samarali amaliyotlar haqida qisqacha misollar keltiriladi.

1. Ta‘lim va innovatsiya markazlari

Ko‘plab mintaqalar universitetlar va texnoparklar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirib, ilmiy izlanishlarni tijoratlashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirmoqda.

2. Raqamli platformalar orqali xizmatlar

Elektron hukumat platformalari aholi uchun ko‘plab davlat xizmatlarini uy sharoitida olish imkonini beradi, bu vaqt va resurslarni tejaydi hamda shaffoflikni oshiradi.

3. Mintaqaviy turizmni rivojlantirish

Mahalliy turizm salohiyatini ochish orqali nafaqat xizmatlar ko‘rsatish tarmog‘i rivojlanadi, balki kichik biznes ham qo‘llab-quvvatlanadi.

IV. Mintaqaviy strategiyalarni amalga oshirishdagi qiyinchiliklar va tavsiyalar

Ijtimoiy-iqtisodiy strategiyalarni hayotga tatbiq etishda turli to‘siqlar uchraydi:

1. Moliyaviy resurslar etishmovchiligi

Strategiyalarni moliyalashtirish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim.

2. Kadrlar etishmovchiligi

Malakali mutaxassislarni jalb etish va saqlab qolish uchun rag‘batlantirish mexanizmlari joriy qilinishi kerak.

3. Ijtimoiy ongni oshirish

Aholi o‘rtasida yangi imkoniyatlar va dasturlar haqida targ‘ibot ishlarini kuchaytirish zarur.

Oxirgi 10 yillikda (2016–2026) aholi turmush darajasini oshirish bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar va amalga oshirilgan islohotlarning konkret natijalari quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda. Ushbu natijalar ham statistik, ham sifat ko‘rsatkichlari orqali tasdiqlangan.

1. Kambag‘allikni qisqartirishdagi keskin burilish

Tadqiqotlarning eng katta amaliy natijasi — O‘zbekistonda kambag‘allik darajasining rasman pasayishidir.

Raqamlarda: 2010-yillarning boshida kambag‘allik darajasi bo‘yicha aniq raqamlar yuritilmagan bo‘lsa, 2021-yilda bu ko‘rsatkich 17% ni, 2024-yil yakuniga kelib esa 11% ni tashkil etdi.

Strategik maqsad: 2030-yilga borib kambag‘allikni 2 barobarga qisqartirish bo‘yicha ilmiy asoslangan dasturlar ishga tushirildi.

2. Daromadlar tarkibining o‘zgarishi

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, aholi turmush darajasi faqat oylik maoshga emas, balki tadbirkorlik daromadlariga bog‘liq bo‘lib bormoqda.

Natija: Aholi umumiy daromadlarida kichik biznes va o‘zini-o‘zi band qilishdan olingan daromadlar ulushi ortdi.

Mikromoliya: “Har bir oila — tadbirkor” dasturi doirasida ajratilgan imtiyozli kreditlar qishloq joylarda “kambag‘allik qopqoni”dan chiqishga yordam berdi.

3. Ijtimoiy himoya tizimining raqamlashishi

Avvalgi yillarda ijtimoiy yordam “manzilsiz” bo‘lgan bo‘lsa, oxirgi 5 yillikda “Ijtimoiy himoya yagona reestri” joriy etildi.

Inson omilining kamayishi: Yordamga muhtoj oilalar avtomatik tarzda (inson aralashuviziz) aniqlanadigan bo‘ldi.

Qamrov: Ijtimoiy nafaqa oluvchi oilalar soni 2016-yilga nisbatan 10 barobardan ortiq ko‘paydi (600 mingdan 2,5 milliondan oshdi).

4. Urbanizatsiya va infratuzilma samaradorligi

Tadqiqot natijalari asosida “Obod qishloq” va “Obod mahalla” dasturlari hayotga tatbiq etildi.

ichimlik suvi: markazlashgan ichimlik suvi bilan ta‘minlanish darajasi sezilarli darajada oshdi.

uy-joy: “yangi o‘zbekiston” massivlari qurilishi natijasida aholini uy-joy bilan ta‘minlash ko‘rsatkichi har bir kishi hisobiga o‘rtacha kvadrat metr bo‘yicha ijobiy tomonga o‘zgardi.

Tadqiqotlarning samaradorlik jadvali

Ko'rsatkichlar	2016-yil holati	2025-2026-yil natijasi
Kambag'allikni o'lchash	Mavjud emas edi	Xalqaro metodologiya (MPI) joriy etildi
Minimal ish haqi	Faqat nominal qiymat	Yashash minimumiga yaqinlashtirildi
Tadbirkorlik faolligi	Yuqori byurokratiya	"Mahallabay" tizimi orqali qo'llab-quvvatlash
Raqamli savodxonlik	Past darajada	"Bir million dasturchi" va IT-parklar tarmog'i

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mintaqada aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirish — bu murakkab, ko'p qirrali jarayon bo'lib, u ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik, infratuzilma, raqamli iqtisodiyot va ijtimoiy himoya kabi sohalarni o'zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirishni talab qiladi. Zamonaviy usullarni qo'llash orqali mintaqaviy resurslar samarali yo'naltiriladi, aholining hayot sifati yaxshilanadi va barqaror o'sish ta'minlanadi.

Har bir mintaqa o'zining ijtimoiy-iqtisodiy potentsialiga ega bo'lib, to'g'ri strategiya va boshqaruv bilan u nafaqat mintaqa ichidagi farovonlikni oshiradi, balki milliy va global iqtisodiyotda raqobatbardosh o'rin egallashi mumkin. Shu bois barcha darajadagi siyosat yurituvchilar, biznes va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlikda doimiy islohotlar yo'lga qo'yilishi muhimdir.

Xulosa shuki, oxirgi 10 yillikdagi tadqiqotlar aholini shunchaki "boqish" emas, balki ularga "qarmoq berish" (daromad topishga o'rgatish) tamoyiliga asoslangan natijalarni berdi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Annayev Abbas Baxtiyor o'g'li Xalqaro innovatsion universiteti katta o'qituvchisi Qarshi davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi / Аннаев Аббос Бахтиёрович старший преподаватель Международного инновационного университета, независимый исследователь Каршинского государственного технического университета / Annaev Abbas Senior Lecturer, International Innovation University, Independent Researcher, Karshi State Technical University

E-mail: abbosannayev3@gmail.com

ORCID:0009-0002-9847-2163

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabr dagi Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 25.07.2022 yildagi PF-175-son

3. "Iqtisodiy siyosat va rejalashtirish to'g'risida"gi qonun. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2019.

4. B.E.Mamaraximov, M.K.Abdullayeva "Ijtimoiy iqtisodiyot va davlat siyosati" Toshkent -2022.

5. Mirodilov, A., & Rasulov, R. (2022). "O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiyani boshqarish strategiyalari". O'zbekiston iqtisodiyoti, 12(3), 45-60.

6. Karimov, T. (2021). "Davlat siyosati va iqtisodiy tsikllarni tartibga solish". Iqtisodiy tadqiqotlar, 14(2), 78-90.

7. Abdullaev, I. (2020). O'zbekiston iqtisodiy siyosati: Nazariya va amaliyot. Toshkent: Iqtisodiyot universiteti nashriyoti.

8. A.B.Annayev.(2024). Aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasiga davlat tomoidan amalga oshiriladigan ijtimoiy himoya ta'sirini tahlili. MODERN SCIENCE AND RESEARCH International scientific journal. Vol. 3 Issue 4 | pp. 1322-1327 | ISSN: 2181-3906.

9. A.R.Raximov. A.B.Annayev. Aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirishni xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning iqtisodiy tahlili. Marketing jurnali.№3-son mart, 2025-yil 454-459 b.

10. A.B.Annayev. Kichik beznis faoliyatini rivojlantirish asosida aholi turmush sifati yaxshilash. SCIENCE AND EDUCATION IN AGRICULTURE jurnali.№3-son mart, 2025-yil 147-150 b.

11. A.B.Annayev. (2025). AHOLINING IJTIMOY-IQTISODIY TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHNI XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY TAHLILI. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE. 2025-yil 218-223 b.

12. A.B.Annayev.(2024). Aholining ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasiga davlat tomoidan amalga oshiriladigan ijtimoiy himoya ta'sirini tahlili. MODERN SCIENCE AND RESEARCH International scientific journal. Vol. 3 Issue 4 | pp. 1322-1327 | ISSN: 2181-3906.

13. A.B.Annayev. (2026). Improving the Socio-Economic Living Standards of the Population in the Regions: Characteristics and Challenges. American Journal of Social and Humanitarian Research. Vol. 7 Issue 2 | pp. 11-16 | ISSN: 2690-9626

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING DIGITAL SERVICES IN RURAL AREAS OF THE REGION

Dilafroz Baymatatovna Taylakova

ВАЖНОСТЬ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ СЕРВИСОВ В СЕЛЬСКИХ РАЙОНАХ РЕГИОНА

Дилафруз Баймататовна Тайлакова

MINTAQANING QISHLOQ JOYLARIDA RAQAMLI XIZMATLARNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Dilafroz Baymatatovna Taylakova

Received: February 1, 2026 Revised: February 6, 2026 Accepted: February 9, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqaning qishloq joylarida raqamli xizmatlarni rivojlanishining asosiy omillaridan biri aholi talablarining xizmat ko'rsatish turlariga bo'lgan talab, ularning yangi sohalarini yaratish va faoliyat yuritayotganlarini kuchaytirish, yangi ish o'rinlari bilan ta'minlash, ularning farovonligini oshirish imkonini yaratish, qishloq joylarda xizmat ko'rsatish turlarini kengaytirish va ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, shu asosida aholi bandlikni ta'minlash, aholi daromadi va farovonligini ko'tarishdagi ahamiyatini oshirish hamda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali aholi bandligini ta'minlash orqali qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning konseptual yo'nalishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mintaq, xizmat ko'rsatish, qishloq joylarda, aholi talablari, yangi ish o'rinlari, iqtisodiy o'sish, aholi bandligi, konseptual yo'nalishlar, ijtimoiy va iqtisodiy muammolar.

Аннотация: В данной статье одним из основных факторов развития цифровых услуг в сельской местности региона является спрос населения на виды услуг, создание новых отраслей и усиление их функционирования, обеспечение новых рабочих мест, создание возможностей для повышения их благосостояния, расширение спектра услуг в сельской местности и улучшение качества предоставляемых услуг, на основе которых население может обеспечить занятость., освещены концептуальные направления развития сферы услуг в сельской местности за счет повышения ее значимости для повышения доходов и благосостояния населения, а также обеспечения занятости населения за счет поддержки предпринимательства.

Ключевые слова: регион, услуги, сельская местность, потребности населения, новые рабочие места, экономический рост, занятость, концептуальные области, социальные и экономические проблемы.

Abstract: In this article, one of the main factors in the development of digital services in rural areas of the region is the population's demand for services, the creation of new industries and strengthening their functioning, providing new jobs, creating opportunities to improve their well-being, expanding the range of services in rural areas and improving the quality of services provided, on the basis of which the population can to ensure employment., the conceptual directions of the development of the service sector in rural areas are highlighted by increasing its importance for increasing incomes and well-being of the population, as well as providing employment to the population by supporting entrepreneurship.

Keywords: region, services, rural area, population needs, new jobs, economic growth, employment, conceptual areas, social and economic problems.

■ Introduction

If digital infrastructure and services are developed in rural areas of the region, the services market in rural areas of the region will expand, labor productivity and entrepreneurial activity will increase. The widespread introduction of electronic payment systems, remote banking services, online trading platforms, and "e-government" services in rural areas of the region will

increase financial inclusion and reduce the share of the informal economy. As a result, the incomes of the region's rural population will be stabilized and new jobs will be created. In addition, digital services will reduce production costs in rural areas of the region by facilitating information exchange, rapid access to market prices, and improving the efficiency of logistics and resource management. Distance learning and

telemedicine services also serve to improve the quality of human capital. Therefore, developing digital services infrastructure in rural areas of the region, expanding internet coverage, increasing digital literacy, and introducing innovative service models constitute an important scientific and practical basis for accelerating regional economic growth, ensuring social equality, and forming a competitive rural economy. Important tasks have been set to comprehensively develop and support digital services in rural areas of the region, provide incentives to the sector, and implement comprehensive measures to develop services in rural areas of the region and increase employment. Important tasks have been set to "develop digital services in rural areas of the region, create a sufficient number of productive jobs for them, and raise the living standards of rural residents to the level of urban residents"[1]. The Resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-4752 of June 16, 2020 "On measures to support the services sector"[2], No. PQ-5113 of May 11, 2021 "On measures to accelerate the development of the services sector"[3], and No. PQ-3856 of July 14, 2018 "On measures to improve and increase the efficiency of work to ensure employment of the population"[4] were adopted. In order to ensure the implementation of these priority tasks, it is important to increase the employment level of the population based on the development of the service sector in rural areas and to develop them based on the full and effective use of digital technologies. The rapid development of digital services in rural areas of the region and a sharp increase in its share in the gross domestic product make it possible to solve a number of important socio-economic problems, namely, providing employment to the population, increasing people's real incomes, and improving the well-being of all segments of the rural population of the region. One of the distinctive features of the development of the national economy of Uzbekistan is that the share of services in the country's gross domestic product is growing from year to year, and while in 2020 this figure was 41.6 percent, by 2025 it reached 56.1 percent.

Today, digital service delivery processes are developing more slowly in rural areas of our country, and the needs of the population in rural areas of the region for services are not being met to a sufficient extent. This, in turn, negatively affects the formation and development of digital services in rural areas of the region, somewhat reducing its impact on the standard of living of the population. After the Republic of Uzbekistan gains independence, it will be appropriate to implement reforms in property relations, agrarian reform, financial and credit reform, social reforms, and foreign economic relations in order to comprehensively develop digital services in rural areas of the region, solve social problems of the population, and improve the living conditions of the population. The lack of a unified concept for the gradual development of the digital service delivery system in rural areas of the region in accordance with market relations and, thereby, improving the well-being of the rural population of the entire region also requires extensive scientific research in this area.

■ Analysis of literature on the topic

We know that in order to fully reveal the economic content of goods in the form of services and solve the problem of considering them as a source of the country's social wealth, one of the great foreign economists, Adam Smith, expressed his opinion on the concepts of "productive labor" and "unproductive labor" in his world-famous work "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" in order to ensure employment and improve living conditions of the population through the comprehensive development of digital services in rural areas of the region.

In this way, A. Smith made a significant contribution to the creation of the initial concept of service by distinguishing between tangible and intangible production. Currently, the region is a service in the context of digital service provision in rural areas, and this activity is involved in the implementation of various processes. First of all, the word "service" has two main lexical meanings: - an action that benefits someone else and - providing economic benefits to someone[5].

The scholar M.M. Mukhammedov, who made a significant contribution to the creation of the concept of service, more fully reflects the material and immaterial view of A. Smith, who made a significant contribution to the creation of the concept of service, in his monograph "Theoretical Foundations of the Development of the Service Sector and Tourism", states that "the labor spent on the production of any good (i.e., regardless of whether it is material or immaterial) necessary for human consumption should still be considered useful, effective and productive for society and should definitely be included in the composition of social wealth"[6]. Through this, the scientist scientifically proves that, along with labor aimed at creating any benefit, the labor of those engaged in providing services is also capable of creating value and consumption value. The term "service" is used by scholars in economic literature from different perspectives and interpreted depending on the field of economic knowledge. Many foreign and local scientists have conducted theoretical research within the framework of this term. One of the famous scientists is F. Kotler, who defines service as follows: "A service is any activity that one party can offer to another"[7].

One of the famous scientists of our republic, I.S. Tukhliyev, said: "Services are a special type of invisible goods"[8] says, and in this approach, the scientist tries to emphasize that the service represents the nature of the commodity, that is, services reflect labor relations in the processes of production and material production, but the result of the production process takes on an intangible form. The definition of the concept of service given by I. Ochilov is more complete in terms of content and essence than others and is given in the following form: "When we say service, we mean the conscious activity of people related to the process of service that brings benefit, aimed at satisfying a certain need of a person, economic entities, the state, and society"[9]. According to Professor M.K. Pardayev, "The service sector refers to those areas of social production aimed at creating consumer values that do not have a material or commodified form. It includes the provision of material services (construction, transport, communications, trade, household services, etc.) and the provision of intangible services (legal

advice, training, advanced training, etc.)”[10]. He gives a perfect definition and brings the service sector as an important sector and area that helps human social activity develop. Through this, the scientist scientifically proves that the service sector is a sector that directly focuses on human consumption, as a material and immaterial service sector, and that it alleviates the burden of every consumer.

According to B.B. Mardonov, “Service is an economic category, a widespread type of labor activity aimed at satisfying consumer needs (making the heavy light, the distant close, the difficult easy) and ensuring their interests”[11]. He justified it by defining it as an important part of consumer service. Based on the opinions of the above scholars, it can be said that the state, society, enterprises and organizations, or individual consumers, have been effectively using various forms of service provision to meet their demands and needs. Therefore, the region is focused on the use of digital services in rural areas, and their demand and need are clear evidence that digital services in rural areas of the region are the locomotive of industries and sectors in the proper development of digital services.

■ Research methodology

The main features of the development of digital services in rural areas of the region are explained by the fact that they increase the socio-economic efficiency of the region, based on the formulation of strategies for ensuring employment and improving living conditions of the population through the comprehensive development of digital services in rural areas of the region. The analysis of the development of digital services in rural areas of the region used the methods of induction and deduction, comparative analysis, tables and figures, and the development of proposals and recommendations is considered one of the current problems of today.

■ Analysis and results

The main goals of the reforms being implemented in the country are, first of all, to create decent living conditions for people in the rural areas of the region. This requires further development of digital services in rural areas of the region.

It is of great importance to clarify a number of sectoral problems in providing services to the rural population of the region. In particular, these include the aging and declining rural population of the region, the

In the course of our research, we believe it is appropriate to focus on the following aspects to develop digital services in rural areas of the region:

- Deepening digital transformation;
- Modernizing infrastructure;
- Building human resources;
- Supporting small and medium-sized businesses;
- Ensuring equality of interregional services;
- Introducing innovative service models;
- Improving the quality and competitiveness of services;
- Developing sustainable and environmentally friendly services, etc.

Population income - the income of the population in rural areas of the region affects the development of

lack of public transportation in rural areas of the region, the need for new information and communication technologies, sufficient and high-quality resources for education and upbringing, healthcare, and innovative approaches. To this end, it is necessary to identify ways to provide digital services in rural areas of the region.

In accordance with the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-5113 dated May 11, 2021 "On measures for the accelerated development of the services sector", a resolution of the Cabinet of Ministers was adopted[12]. This resolution establishes the following priority areas and tasks for the development of the service sector in the Republic of Uzbekistan in 2021-2023. In order to increase the share of the service sector in the economy of our country, fully utilize the existing opportunities in the service sector on the ground, expand the range of services and improve their quality, solve outstanding problems, further support business entities in this area, and encourage their ideas and initiatives:

The following shall be determined as the main directions for the development of the services sector in the Republic of Uzbekistan in 2021-2023:

Making the services sector a key driver of economic growth and doubling the volume of services by 2023;

providing the population with ready-made business plans and projects, organizing the provision of "comprehensive services" covering all stages from training them in a profession to starting their own business;

To increase the efficiency of the activities of state bodies and organizations in this area and strengthen the responsibility of officials by introducing a system for assessing the development of the service sector in the republic;

eliminate unnecessary bureaucratic obstacles in the field of services, expand the range of services based on the specific characteristics of each region, and expand the coverage of transport, financial, as well as banking, tourism, and trade services in the regions, especially in rural areas;

To increase the capacity of existing education and healthcare services in all regions of the republic, improve their quality, and create favorable economic and infrastructural conditions for attracting the private sector.

digital services. As real incomes of the population in rural areas of the region increase, their demand for goods and services also increases. There is a significant gap between the incomes of rural and urban residents in the region. The income of urban residents is 3-4 times higher than that of rural residents. The level of use of services by urban residents is 3-4 times higher than that of rural residents in the region. Therefore, the provision of services and their types in cities are developing rapidly. The low income of the region's rural population is due to seasonal work, wages in kind, and low wages paid by businesses. Research shows that there is a great need for banking services in rural areas of the region, but residents are forced to turn to banking services located in urban areas to receive remittances sent from abroad.

Table 1

Target Parameters for the development of the services sector in the Republic of Uzbekistan in 2023 – 2025[13]

S/N	Services name	2023-year		Forecast (growth rate, percent)			
		volume, billion soums	growth rate, percentage	2023-year	2024-year	2025-year	In 2025, compared to 2023, twice
	Total Services:	10 109,2	103,9	120,1	127,1	133,9	2,0
	<i>including the main types:</i>						
I	Communication and information services	494,5	111,2	119,8	131,1	136,1	2,1
II	Financial services	1 593,8	129,4	122,8	133,7	139,2	2,3
III	Transport services	2 240,9	101,6	120,2	126,3	131,7	2,0
3.1.	<i>including car transport service</i>	2 178,6	104,7	120,6	126,7	132,1	2,0
IV	Accommodation and catering services	276,8	92,0	128,4	135,9	139,9	2,4
V	Trading services	3 310,4	99,4	119,9	124,5	132,3	2,0
VI	Real estate services	267,6	91,7	119,5	125,5	134,4	2,0
VII	Educational services	369,6	120,2	116,3	127,7	134,6	2,0
VIII	Healthcare services	123,1	93,0	125,4	132,5	139,4	2,3
IX	Rental services	256,5	97,9	117,2	124,7	131,6	1,9
X	Computer and household goods repair services	345,1	98,2	115,7	123,9	132,8	1,9
XI	Personal services	331,0	93,3	115,6	123,6	132,1	1,9
XII	Services in the field of architecture, engineering research, technical testing and analysis	127,9	86,4	117,0	124,2	131,1	1,9
XIII	Other services	371,9	93,1	118,4	124,5	132,4	2,0

This, in turn, causes additional travel costs for residents, waste of time, and a number of inconveniences. Today, the dramatic increase in the availability of sophisticated household appliances, computers, and personal vehicles to families has led to an expansion of the services provided to them. However, the development of these services in rural areas is not as promising. Considering the high level of household appliances available to each family, there is a lack of repair shops to repair these appliances or to fix faulty appliances. When consumers purchase modern home appliances from brands such as Artel, Samsung, Roison, etc., they are guaranteed free service for 3-5 years. However, their service centers are only located in urban areas, which creates a demand for the cost and time involved in transporting household appliances purchased by citizens living in rural areas that have malfunctioned. Therefore, it is necessary to further intensify the work carried out to develop the service sector in rural areas. The main element that develops the service sector in rural areas is entrepreneurship. The adoption of uniform digital service development programs for rural areas of the region may result in excessive financial costs. If the government adopts a separate development strategy for each region, district, and city in developing the services sector, the level of accuracy of financial investments will increase and, in turn, excessive spending will be prevented.

Conclusion and suggestions

Despite the fact that it is convenient to provide digital services to the population in rural areas of the

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

region and create various business infrastructure, many low-income families live in rural areas of the region. This is due to the unsatisfactory level of various digital service networks in rural areas of the region, the low wages paid by entrepreneurs, and the fact that the population works in seasonal jobs. This results in an increase in poverty levels and the number of people in need of social protection in rural areas.

Since the population living in rural areas of the region is diverse, it is important to understand how macroeconomic changes can affect the population. Therefore, based on our scientific research, we have identified three main methods of influencing the rural population, which allows us to provide a scientific theoretical basis. The study, based on analytical conclusions, of the labor potential of digital service and manufacturing workers in rural areas of the region, divided into two parts, will allow for an accurate assessment and analysis of the factors that will affect the future employment of the population in these sectors.

In solving the problems of improving the living standards of the population in rural areas of the region, serious attention should be paid to identifying and continuously reducing the number of segments of the population living in need. Given the significant differences between the segments of the population and their social groups in rural areas of each region, it is necessary to analyze the income of the population and the satisfaction of its demand for certain services.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Taylakova Dilafruz Baymatatovna Qarshi davlat texnika universiteti, katta o'qituvchi / Тайлакова Дилафруз Баймаматовна Каршинский государственный технический университет, старший преподаватель / Taylakova Dilafruz Baymatatovna Karshi State Technical University, Senior Lecturer

e-mail: taylakovadilafruz7@gmail.com

ORCID: 0009-0002-8051-4310

LITERATURE REVIEW

[1] Decree No. PF-4947 of February 7, 2017 on the Action Strategy for the Further Development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021.

[2] Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-4752 dated June 16, 2020 "On measures to support the services sector"

[3] Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-5113 dated May 11, 2021 "On measures for the accelerated development of the services sector".

[4] Resolution No. PQ-3856 of July 14, 2018 "On measures to improve and increase the efficiency of work to ensure employment of the population"

[5] Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Эксмо, 2009. - Б.104.

[6] Mukhammedov M. et al. "Theoretical foundations of the development of the service sector and tourism" - S.: Zarafshon 2017. - 299 p.

[7] Котлер, Ф., Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс. 2-е изд. / Пер. с англ. под ред. Божук С. Г. СПб.: Питер, 2006.- 464 с.

[8] Tukhliiev I.S., Hayitboev R., Ibodullaev N.E., Amriddinova R.S. Fundamentals of Tourism: Textbook - S.: SamISI, 2010 - 247 p.

[9] Pardaev M.Q. etc. "Economics of the service sector". Textbook. - T.: "ECONOMICS-FINERY", 2014. -384 p.

[10] Pardaev M.Q. etc. "Economics of the service sector". Textbook. - T.: "ECONOMICS-FINERY", 2014. -384 p.

[11] Mardonov B.B., Mustafoyev G.S. Study and regulation of the daily labor market (results of a sociological survey). Brochure. Samarkand-2020- 48 p.

[12] Resolution of the Cabinet of Ministers in accordance with the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-5113 dated May 11, 2021 "On measures for the accelerated development of the services sector".

[13] Data from the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan.

Inson kapitali iqtisodiyoti
Economics of human capital
Экономика человеческого
капитала

MINTAQADA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Samiyeva Gulnoza Toxirovna, Safarov Farrux Baxtiyor o'g'li

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В РЕГИОНЕ

Самиева Гульноза Тохировна, Сафаров Фаррух Бахтиёр угли

SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF ENSURING EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN THE REGION

Samiyeva Gulnoza Tokhirovna, Safarov Farrukh Bakhtiyor ogli

Received: February 8, 2026 Revised: February 14, 2026 Accepted: February 18, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya. Mazkur maqolada mintaqada aholi bandligini ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari tadqiq etilgan. Xorijiy, MDH hamda O'zbekiston iqtisodchi olimlarining ilmiy qarashlari asosida mehnat bozori, bandlik va ishsizlik muammolarining iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, hududiy bandlik siyosati, mehnat bozori segmentatsiyasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik orqali ish o'rinlari yaratishning nazariy jihatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari mintaqada aholi bandligini ta'minlash samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosa va amaliy takliflarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: aholi bandligi, mehnat bozori, ishsizlik, hududiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, kichik biznes, tadbirkorlik.

Аннотация. В статье исследованы научно-теоретические основы обеспечения занятости населения в регионе. На основе научных подходов зарубежных, стран СНГ и узбекских ученых проанализированы проблемы рынка труда, занятости и безработицы, а также их влияние на экономический рост, территориальное развитие и социальную стабильность. Особое внимание уделено вопросам региональной политики занятости, сегментации рынка труда, а также созданию рабочих мест через развитие малого бизнеса и частного предпринимательства. Полученные выводы и предложения направлены на повышение эффективности обеспечения занятости населения в регионах.

Ключевые слова: занятость населения, рынок труда, безработица, региональное развитие, социально-экономическая политика, малый бизнес, предпринимательство.

Abstract. This article examines the scientific and theoretical foundations of ensuring employment in a region. Based on the scholarly views of foreign, CIS, and Uzbek economists, the study analyzes labor market issues, employment and unemployment, and their impact on economic growth, regional development, and social stability. Particular attention is paid to regional employment policy, labor market segmentation, and job creation through the development of small business and private entrepreneurship. The research findings contribute to the formulation of theoretical conclusions and practical recommendations aimed at improving employment efficiency at the regional level.

Keywords: employment, labor market, unemployment, regional development, socio-economic policy, small business, entrepreneurship.

■ KIRISH

Dunyo bo'yicha globallashuv, iqtisodiy integratsiya va texnologik taraqqiyot sharoitida aholi bandligini ta'minlash masalasi har bir davlatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Aholi bandligi darajasi mamlakat iqtisodiyotining samaradorligi, ijtimoiy barqarorlik, fuqarolar turmush darajasi va daromadlarining o'sishi bilan bevosita bog'liq. Birgina Lotin Amerikasi va Karib mintaqasida 2024 yilda ishsizlik darajasi 6-7 % atrofida bo'ldi, ammo ko'plab ishchi joylar norasmiy sektorda qolmoqda va ish sifati pastligi saqlanmoqda [1].

Xalqaro tajribalardan ko'rinadiki, barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishgan davlatlar avvalo mehnat bozorini tartibga solish, aholi bandligini ta'minlashning samarali mexanizmlarini yaratish va doimiy ravishda takomillashtirishga alohida e'tibor qaratgan. Xususan, rivojlangan mamlakatlarda (jumladan, OECD va boshqa yuqori daromadli davlatlar) aholining ish bilan bandligini oshirish bo'yicha asosiy siyosat va amaliy yo'nalishlar – institutsional, iqtisodiy va ijtimoiy choralar bilan raqamli asosda va ilmiy tarzda taqdim etiladi. 2025 yil holatiga ko'ra, OECD hududidagi ishsizlik darajasi taxminan 4,9 %, bu esa yuqori darajadagi bandlikni ifodalaydi. Ish bilan bandlik darajasi esa 72,1 % ga etgan, bu esa rivojlangan davlatlarda mehnat bozorining nisbatan barqarorligidan dalolat beradi [2].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan Oliy Majlisga yo'llangan Murojaatnomalarda aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilab berilgan. Davlat rahbari "aholi bandligini oshirish orqali fuqarolarning real daromadlarini ko'paytirish va ularning turmush darajasini yaxshilash" zarurligini ta'kidlab, bu borada hududiy bandlik dasturlarini ishlab chiqish, kasb-hunar o'rgatish tizimini rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kengaytirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish vazifalarini belgilab berdi hamda "kasblarni rivojlantirish va yangi mehnat bozori arxitekturasini yaratish – kelgusi yil uchun dasturimizning to'rtinchi ustuvor yo'nalishidir. Hozirgi vaqtda yangi texnologiyalar, raqamlashtirish va sun'iy intellekt ta'sirida dunyoda ish o'rinlarining soni, shakli va mazmuni keskin o'zgarmoqda. Yaqin besh yilda mavjud kasblarning 30 foizi to'liq avtomatlashtiriladi, 50 foizi bo'yicha esa yangi malakalar talab qilinadi" [3], deb ta'kidladi.

2030-yilgacha mo'ljallangan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasida aholi bandligini ta'minlash bo'yicha qator muhim vazifalar ko'zda tutilgan. Jumladan, mehnat bozorini rivojlantirish, norasmiy bandlikni qisqartirish, yoshlar va xotin-qizlar bandligini oshirish, hududlarda kasanachilik va oilaviy tadbirkorlikni kengaytirish, kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qitish tizimini takomillashtirish orqali barqaror bandlikni ta'minlash belgilangan. Ushbu vazifalarning samarali amalga oshirilishi esa aholi bandligini ta'minlashning tashkiliy va ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini chuqur ilmiy asosda o'rganishni talab etadi. Hududlarda, ayniqsa Qashqadaryo viloyati

misolida aholi bandligini ta'minlash mexanizmlarini o'rganish mazkur hududning iqtisodiy va demografik xususiyatlari bilan izohlanadi. Viloyatda aholining yuqori tabiiy o'sishi, mehnat resurslari salohiyatining katta ekanligi, qishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlarining hududiy notekis rivojlanganligi bandlik masalasiga kompleks yondashuvni talab etadi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tizimli yondashuv, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, qiyoslash, monografik kuzatuv, statistik guruhlash, so'rovnoma usullaridan foydalanilgan.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Mintaqada aholi bandligini ta'minlash, hududiy mehnat bozorining rivojlanishi, bandlikka ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar, davlatning bandlik siyosati va bandlikni tartibga solish mexanizmlari masalalari bir qator xorijiy, MDH va mahalliy olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Xususan, xorijiy iqtisodchi olimlar qatorida J. M. Keynes, A. Sen, G. Becker, P. Krugman, R. Layard, D. Autor, O. Blanchard, T. Piketty, J. Stiglitz kabi olimlarning ilmiy ishlarida mehnat bozori, bandlik va ishsizlik muammolari, bandlikning iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri nazariy jihatdan asoslab berilgan. Ushbu tadqiqotlarda aholi bandligini oshirishda inson kapitali, ta'lim sifati, innovatsiyalar, institutsional muhit va davlat siyosatining roli alohida ta'kidlangan [4,5,6,7].

MDH davlatlari olimlari orasida Atkinson A., Zubarevich N. V., Bobilev S. N., Solovyeva S. V., Polozov V. A., Lipina S. A., Agapova YE. V., Vaytszekker E., Zaxarov V. M., Vashalova T. V. kabi tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida hududiy rivojlanish, mehnat bozori segmentatsiyasi, mintaqalararo bandlik tafovutlari va ijtimoiy siyosatning bandlikka ta'siri masalalari atroflicha o'rganilgan [8,9,10,11]. Ularning tadqiqotlarida mintaqaviy iqtisodiyot va bandlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar va tadqiqotchilar tomonidan ham aholi bandligi va mehnat bozori muammolari keng yoritilgan. Jumladan, Q.Abduraxmonov, A.E.Ergashev, T.K.Iminov, A.V.Vahabov, T.Z.Teshaboyev, M.T.Butaboyev, Sh.Sh.Shohimardonov, B.Yu.Xudoyberdiyev va boshqa olimlarning ilmiy izlanishlarida bandlikni ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari, hududiy bandlik siyosati, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik orqali ish o'rinlari yaratish masalalari chuqur tahlil qilingan [12,13,14,15].

Mazkur olimlarning ilmiy ishlari aholi bandligini ta'minlashda iqtisodiy o'sish, investitsiya muhiti, infratuzilma rivoji, kasb-hunar ta'limi va demografik omillarning rolini ochib berishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, bandlikni oshirishda mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olish zarurligi hamda hududlar kesimida differensial yondashuvni qo'llash muhimligi asoslab berilgan. Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlarda mintaqada aholi bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini kompleks va tizimli yondashuv asosida baholash, ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash hamda hududiy darajada

takomillashtirish bo'yicha masalalar etarli darajada chuqur tadqiq etilmagan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqada aholi bandligini ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari yoritilishida bir qancha iqtisodchi olimlar fikr-mulohazalari berilgan. Jumladan, J. M. Keynes, A. Sen, G. Becker, P. Krugman, R. Layard, D. Autor, O. Blanchard, T. Piketty hamda J. Stiglitz kabi iqtisodchi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida mehnat bozori, aholi bandligi va ishsizlik muammolari iqtisodiy o'sish hamda ijtimoiy barqarorlikning asosiy omillari sifatida nazariy jihatdan asoslab berilgan [4,5,6,7].

Xususan, Keynsning makroiqtisodiy nazariyasida bandlik darajasi samarali talab hajmi bilan bevosita bog'liq bo'lib, davlat tomonidan fiskal va pul-kredit siyosati orqali ish o'rinlarini yaratish iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi muhim mexanizm sifatida qaraladi (Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1936). A. Senning "imkoniyatlar yondashuvi"ga ko'ra, bandlik nafaqat daromad manbai, balki inson kapitali rivoji, ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyotning muhim sharti hisoblanadi (Sen, *Development as Freedom*, 1999).

G. Bekker inson kapitali nazariyasi orqali mehnat bozorida ta'lim va kasbiy ko'nikmalarga investitsiyalar bandlik darajasini oshirish hamda ishsizlikni qisqartirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ilmiy asoslaydi (Becker, *Human Capital*, 1964). P. Krugman va O. Blanshar tadqiqotlarida esa ishsizlikning siklik va tuzilmaviy shakllari makroiqtisodiy barqarorlikka jiddiy ta'sir ko'rsatishi, yuqori ishsizlik iqtisodiy o'sish sur'atlarini pasaytirishi ko'rsatib berilgan (Krugman, *End This Depression Now!* 2012; Blanchard, *Macroeconomics*, 2017).

Shuningdek, R. Leyard ishsizlikning ijtimoiy oqibatlarini, jumladan farovonlik darajasi va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sirini nazariy va empirik jihatdan asoslab bergan (Layard, *Happiness: Lessons from a New Science*, 2005). D. Autor mehnat bozorida texnologik o'zgarishlar va avtomatlashtirish jarayonlarining bandlik tuzilmasiga ta'sirini tahlil qilib, mehnat bozorini faol tartibga solish zarurligini ta'kidlaydi (Autor, *Work of the Past, Work of the Future*, 2019).

T. Piketti va J. Stiglits ilmiy ishlarida esa ishsizlik va past bandlik daromadlar tengsizligini kuchaytirishi, bu esa iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli barqarorligiga xavf solishi nazariy jihatdan isbotlangan (Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, 2014; Stiglitz, *The Price of Inequality*, 2012). Demak, ushbu olimlar qarashlari mehnat bozori va aholi bandligini ta'minlash iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashning asosiy nazariy poydevori ekanini ko'rsatadi.

MDH davlatlari olimlari orasida A. Atkinson, N. V. Zubarevich, S. N. Bobilev, S. V. Soloveva, V. A. Polozov, S. A. Lipina, Ye. V. Agapova, E. von Weizsäcker, V. M. Zakharov hamda T. V. Vas'halova kabi tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida hududiy rivojlanish, mehnat bozori segmentatsiyasi, mintaqalaro bandlik tafovutlari va ijtimoiy siyosatning aholi

bandligiga ta'siri masalalari chuqur nazariy tahlil qilingan [8,9,10,11].

Jumladan, A. Atkinson o'z tadqiqotlarida hududlar o'rtasidagi daromad va bandlik tafovutlari ijtimoiy tengsizlikning asosiy manbalaridan biri ekanini ko'rsatib, faol ijtimoiy siyosat mehnat bozoridagi disbalanslarni yumshatishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini nazariy jihatdan asoslaydi (Atkinson, *Inequality: What Can Be Done* 2015). N. V. Zubarevich ishlarida esa iqtisodiy faollik va bandlik darajasining hududlar kesimida keskin farqlanishi Rossiya va boshqa MDH mamlakatlarida mintaqalaro ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklarning asosiy sabablaridan biri sifatida qaraladi (Zubarevich, *Regional Development and Inequality in Russia*, 2010).

S. N. Bobilev va S. A. Lipina tadqiqotlarida barqaror hududiy rivojlanish konsepsiyasi doirasida aholi bandligini ta'minlash iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ijtimoiy barqarorlikning muhim sharti sifatida baholanadi, bunda davlatning hududiy siyosati mehnat bozoriga faol ta'sir etuvchi omil sifatida namoyon bo'ladi (Bobilev, Lipina, *Sustainable Development of Regions*, 2016).

Shuningdek, S. V. Solovyova, Ye. V. Agapova va V. A. Polozov ishlarida mehnat bozorining segmentatsiyasi — ya'ni rasmiy va norasmiy sektorlar, yuqori va past malakali ish o'rinlari o'rtasidagi farqlar — bandlik sifati va aholi daromadlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatishi ilmiy asoslab berilgan (Soloveva, *Labor Market Segmentation*, 2014).

Ye. fon Vaytszecker va V. M. Zakharov tadqiqotlarida esa hududiy iqtisodiy siyosat, ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda olib borilganda, uzoq muddatli barqaror bandlikni ta'minlash imkoniyati oshishi ta'kidlanadi (Weizsäcker, *Factor Five*, 2009; Zakharov, *Regional Policy and Employment*, 2012). T. V. Vashalova ishlarida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va faol mehnat bozori siyosatining ishsizlik darajasini pasaytirishdagi roli nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan (Vas'halova, *Social Policy and Employment*, 2015).

Shu tariqa, MDH davlatlari olimlarining ilmiy qarashlari hududiy rivojlanish darajasi, mehnat bozori tuzilishi va ijtimoiy siyosat aholi bandligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini hamda mintaqalaro bandlik tafovutlarini kamaytirish kompleks davlat siyosatini talab etishini nazariy jihatdan isbotlab beradi.

O'zbekiston iqtisodchi olimlari — Q. Abduraxmonov, A. E. Ergashev, T. K. Iminov, A. V. Vahabov, T. Z. Teshaboyev, M. T. Butaboyev, Sh. Sh. Shohimardonov, B. Yu. Xudoyberdiyev va boshqa tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida aholi bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari, hududiy bandlik siyosati hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik orqali ish o'rinlari yaratish masalalari chuqur nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan [12,13,14,15].

Jumladan, Q. Abduraxmonov o'z ilmiy ishlarida mehnat bozorini tartibga solish, aholi bandligini oshirishda davlat siyosati va bozor mexanizmlarining o'zaro uyg'unligini asoslab, hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda bandlik siyosatini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi (Abduraxmonov, *Mehnat iqtisodiyoti va bandlik*, 2018). A. E. Ergashev va T. K.

Iminov tadqiqotlarida esa demografik omillar, mehnat resurslari tarkibi hamda hududlar kesimida iqtisodiy faollik darajasining bandlikka ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

A. V. Vahabov, B. Y. Xudoyberdiyev va M. T. Butaboyev ishlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yangi ish o'rinlari yaratishning eng samarali manbalaridan biri sifatida qaraladi. Ular tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, soliq imtiyozlari va institutsional muhitni yaxshilash orqali hududlarda barqaror bandlikni ta'minlash mumkinligini nazariy jihatdan isbotlaydilar (Vahabov, Kichik biznes va bandlik, 2019).

Shuningdek, T. Z. Teshaboyev va Sh. Sh. Shohimardonov tadqiqotlarida hududiy bandlik siyosati doirasida mahalliy mehnat bozorlarining o'ziga xos xususiyatlari, qishloq va shahar hududlari o'rtasidagi bandlik tafovutlari hamda ularni kamaytirish mexanizmlari atroflicha tahlil qilingan. Mualliflar faol mehnat bozori siyosati, kasbga qayta tayyorlash va hududiy investitsiya dasturlari aholi bandligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydilar. O'zbekiston olimlarining mazkur ilmiy qarashlari aholi bandligini ta'minlash iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri ekanini, ayniqsa kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali ish o'rinlari yaratish bandlik siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida qaralishi lozimligini nazariy jihatdan asoslab beradi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mehnat bozori va aholi bandligini ta'minlash masalalari iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish hamda ijtimoiy barqarorlik bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayon hisoblanadi. J. M. Keynes, A. Sen, G. Bekker, P. Krugman, R. Leyard, D. Autor, O. Blanshar, T. Piketti, J. Stiglits kabi xorijiy olimlarning nazariy yondashuvlarida bandlik darajasining pasayishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini sekinlashtirishi, ishsizlik esa ijtimoiy tengsizlik va barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, MDH mamlakatlari olimlari tadqiqotlarida hududiy rivojlanish darajasidagi tafovutlar mehnat bozori segmentatsiyasini kuchaytirishi, bu esa mintaqalaro bandlik disbalanslarini keltirib chiqarishi isbotlangan. O'zbekiston olimlarining ilmiy ishlarida esa aholi

bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari, hududiy bandlik siyosati hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik orqali ish o'rinlari yaratishning ustuvor ahamiyati atroflicha yoritilgan.

Umuman olganda, mazkur ilmiy qarashlar aholi bandligini ta'minlash faqat mehnat bozori doirasida emas, balki makroiqtisodiy siyosat, hududiy rivojlanish strategiyalari va ijtimoiy himoya tizimi bilan uyg'un holda amalga oshirilishi lozimligini nazariy jihatdan tasdiqlaydi.

Yuqoridagi nazariy xulosalardan kelib chiqqan holda, mintaqada aholi bandligini ta'minlash samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

1. Hududiy bandlik siyosatini takomillashtirish. Har bir hududning iqtisodiy salohiyati, demografik tarkibi va mehnat resurslari xususiyatlarini hisobga olgan holda differensiallashgan bandlik dasturlarini ishlab chiqish lozim.

2. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish. Soliq imtiyozlari, imtiyozli kreditlar va institutsional muhitni yaxshilash orqali tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini rag'batlantirish, bu esa yangi ish o'rinlari yaratishning asosiy manbai sifatida xizmat qiladi.

3. Faol mehnat bozori siyosatini rivojlantirish. Kasbga qayta tayyorlash, malaka oshirish va qayta o'qitish dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish orqali ishsizlik darajasini kamaytirish maqsadga muvofiq.

4. Mehnat bozori segmentatsiyasini qisqartirish. Rasmiy va norasmiy bandlik o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish, norasmiy sektorda band bo'lgan aholini rasmiy mehnat munosabatlariga jalb etish mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

5. Ijtimoiy himoya va bandlik siyosatining uyg'unligini ta'minlash. Ijtimoiy nafaqalar, subsidiyalar va bandlik dasturlarini o'zaro muvofiqlashtirish orqali aholining mehnat faolligini oshirishga erishish mumkin.

6. Mehnat bozori monitoringi va tahlil tizimini takomillashtirish.

Hududlar kesimida bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlarini doimiy tahlil qilish, raqamli platformalar asosida mehnat bozori ma'lumotlar bazasini rivojlantirish zarur.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Samiyeva Gulnoza Toxirovna Qarshi davlat texnika universiteti "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida dotsenti, PhD / Самиева Гульноза Тохировна доцент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета, PhD. / Samiyeva Gulnoza Tokhirovna Associate Professor of the "Innovative Economics" Department at Qarshi State Technical University, PhD.
samiyevagulnoza@gmail.com
ORCID: 0009-0003-3192-3887

2. Safarov Farrux Baxtiyor o'g'li Qarshi davlat texnika universiteti, "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrasida magistranti / Сафаров Фаррух Бахтиёр угли магистрант кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета / Safarov Farrukh Bakhtiyor o'g'li Master's student at the "Innovative Economics" Department of Qarshi State Technical University.
safarovf571@gmail.com
ORCID: 0009-0006-5508-3204

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1] <https://www.reuters.com/world/americas/unemployment-dips-latin-america-2024-inequality>

[2] https://www.oecd.org/en/publications/2025/07/oecd-employment-outlook-2025_5345f034

[3] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025-yil 26-dekabr

[4,5,6,7] John Maynard Keynes. The General Theory of Employment, Interest, and Money. – London: Macmillan, 1936. – 403 p./ Amartya Sen. Employment, Technology and Development. – Oxford: Clarendon Press, 1975. – 193 p./ Gary S. Becker. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. – Chicago: University of Chicago Press, 1964. – 187 p./ Paul Krugman. Geography and Trade. – Cambridge, MA: MIT Press, 1991. – 142 p. / Richard Layard, Stephen Nickell, Richard Jackman. Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 640 p./ David Autor. The Work of the Future: Building Better Jobs in an Age of Intelligent Machines. – MIT Press, 2022. – 184 p./ Olivier Blanchard. The Economics of Post-Communist Transition. – Oxford: Clarendon Press, 1997. – 164 p./ Thomas Piketty. Capital in the Twenty-First Century. – Cambridge, MA: Belknap Press, 2014. – 696 p./ Joseph E. Stiglitz. Globalization and Its Discontents. – New York: W.W. Norton & Company, 2002. – 288 p

[8,9,10,11] Аткинсон А. Неравенство: как с ним быть? / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2016. – 536 с. / Зубаревич Н. В. Регионы России: неравенство, кризис, модернизация. – М.: Московский Центр Карнеги, 2010. – 160 с. / Бобылев С. Н., Соловьева С. В. Экономика устойчивого развития: учебник. – М.: КноРус, 2021. – 312 с. /

Полозов В. А. Инновационная модель занятости в современной экономике. – Минск: Мисанта, 2014. – 230 с. / Липина С. А., Агапова Е. В. Зеленая экономика: Глобальные тренды и перспективы развития. – М.: ЛЕНАНД, 2015. – 320 с. / Вайцзеккер Э., Ловинс Э., Ловинс Х. Фактор четыре: Затрат – половина, отдача – двойная. – М.: Academia, 2000. – 400 с. / Захаров В. М. Устойчивое развитие: Экологические показатели. – М.: Институт устойчивого развития, 2011. – 180 с. / Вацалова Т. В. Устойчивое развитие: Учебное пособие. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 232 с.

[12,13,14,15] Абдурахманов Қ. Меҳнат муҳофазаси // Архив научных исследований. – 2020; Ergashev A.E. Aholi bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 210 b. Iminov T.K. Mintaqaviy iqtisodiy siyosat: nazariya, metodologiya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2008. – 264 b. / Vahabov A.V. va boshqalar. Inson kapitali: shakllanishi va rivojlanishi. – Toshkent: Moliya, 2015. – 356 b. / Teshaboyev T.Z. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining transformatsiyalashuvi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 240 b. / Butaboyev M.T. O'zbekistonda mehnat bozori shakllanishi va uning amal qilishi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. – 192 b. / Shohimardonov Sh.Sh. Hududiy mehnat bozorini boshqarishning innovatsion mexanizmlari. – Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018. – 180 b. / Xudoyberdiyev B.Yu. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik – aholi bandligini ta'minlashning muhim omili. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2016. – 215 b.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НА ОСНОВЕ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ

Убайдуллаев Гайрат Зувайтович

IMPROVEMENT OF REGIONAL SOCIO- ECONOMIC POLICY BASED ON HUMAN CAPITAL MANAGEMENT

Ubaydullaev Gairat Zuvaitovich

INSONIY KAPITALNI BOSHQARISHGA ASOSLANGAN MINTAQAVIY IJTIMOYIY- IQTISODIY RIVOJLANISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich

Received: February 8, 2026 Revised: February 13, 2026 Accepted: February 18, 2026 Published: March 1, 2026

Аннотация: Цель исследования – изучение теоретических, научных и практических основ управления человеческим капиталом в процессе совершенствования социально-экономического и инновационного развития региона. Рассмотрены теоретические и практические основы управленческих отношений, возникающих в процессе реализации региональной социально-экономической политики и осуществления эффективного управления человеческим капиталом в интересах инновационного развития региона на основе управления человеческим капиталом, а также максимальное использование внутренних и внешних инвестиционных ресурсов при формировании человеческого капитала региона, измеряемого индексом человеческого развития.

Ключевые слова: Региональный человеческий капитал, социально-экономическое развитие региона, инновационная экономика, система образования, инвестиции в человеческий капитал, производственный процесс, трудовые ресурсы.

Abstract: The purpose of this study is to examine the theoretical, scientific, and practical foundations of human capital management in improving the socioeconomic and innovative development of a region. This paper examines the theoretical and practical foundations of management relationships arising during the implementation of regional socioeconomic policy and the effective management of human capital for the benefit of the region's innovative development based on human capital management, as well as the maximum utilization of internal and external investment resources in the formation of the region's human capital, as measured by the Human Development Index.

Key words: Regional human capital, socio-economic development of the region, innovative economy, education system, investment in human capital, production process, labor resources.

Аннотация: Tadqiqotning maqsadi inson kapitalini boshqarish mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanishning takomillashtirish jarayonlarini nazariy, ilmiy va amaliy asoslarini o'rganish. Mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan boshqaruv munosabatlari va inson kapitalini boshqarishga asoslangan mintaqaning innovatsion rivojlanishi manfaatlarida inson kapitalini boshqarish samaradorligini amalga oshirish, Inson taraqqiyoti indeksi bilan o'lchanadigan mintaqaning inson kapitalini shakllantirishda ichki va tashqi investitsiya manbalaridan maksimal darajada foydalanish bilan bog'liq bo'lgan nazariy va amaliy asoslar o'rganildi.

Kalit soʻzlar: Mintaqaviy inson kapitali, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, mintaqaviy inson kapitali, innovatsion iqtisodiyot, taʼlim tizimi, inson kapitaliga investitsiyalar, ishlab chiqarish jarayoni, mehnat resurslari. Inson taraqqiyoti indeksi.

■ ВВЕДЕНИЕ

В пункте 4 Указа Президента Республики Узбекистан № ПФ-60 от 28 января 2022 года «О стратегии развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы» изложены цели, которые должны быть достигнуты в рамках 34-го направления «О проведении справедливой социальной политики, предоставлении услуг населению в целях развития человеческого капитала и совершенствовании государственной политики в отношении молодежи», которые в настоящее время в полной мере реализуются. Также, «В обращении нашего Президента Ш.М. Мирзаева к Олий Мажлису 26 декабря 2025 года... Благоприятная деловая среда в нашей стране, демографический рост и внимание к человеческому капиталу делают Узбекистан одной из самых привлекательных стран для инвесторов. Например, за девять лет мы привлекли иностранные инвестиции на сумму 130 миллиардов долларов во все сектора экономики. Только в этом году мы заключили новые инвестиционные соглашения с нашими зарубежными партнерами на сумму еще 140 миллиардов долларов»[1].

■ ЛИТЕРАТУРНЫЙ АНАЛИЗ

Указ Президента Республики Узбекистан № ПФ-60 от 28 января 2022 года «О стратегии развития нового Узбекистана на 2022–2026 годы» и Послание Президента Республики Узбекистан Олий Мажлису от 26 декабря 2025 года... «Внимание, уделяемое человеческому капиталу, делает Узбекистан одной из самых привлекательных стран для инвесторов. Например, за девять лет мы привлекли иностранные инвестиции на сумму 130 миллиардов долларов во все сектора экономики. В Послании указаны методологические, теоретические и практические основы факторов развития эффективности человеческого капитала при реализации стратегий социально-экономического развития страны, а также разработан механизм их практической реализации в наглядных цифрах»[2].

В эпоху глобализации мировой экономики наши ученые Е.А. Окункова, С.А. Грачев, М.Г. Алимирзаева дали обоснованные рекомендации по сочетанию возможностей и рисков для развития человеческого капитала, оценке эффективности управления человеческим капиталом в его инновационном развитии, оценке инновационной восприимчивости региона и инновационной активности. В научной статье в газете наш ученый К.Х. Абдурахманов представил научно обоснованное определение и анализ развития человеческого капитала, например, стратегии, направленной на прославление человеческого достоинства, и важного события, определяющего процветание нашей Родины и наши будущие перспективы.

■ МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Актуальность темы исследования заключается в том, что в настоящее время экономический рост

отдельных стран и регионов во многом определяется уровнем жизни и качеством жизни населения, что делает человеческий потенциал ключевым фактором социально-экономического развития региона. С одной стороны, именно способность людей активно участвовать в социальном воспроизводстве является решающим фактором эффективности региональной социально-экономической политики и конкурентоспособности региона. В данной статье представлен теоретический обзор, систематический подход к изучению теоретических и практических основ факторов развития эффективности человеческого капитала при реализации стратегий социально-экономического развития, а также нормативно-правовых актов по развитию человеческого капитала.

■ АНАЛИЗ И ОБСУЖДЕНИЕ

Человеческий капитал рассматривается как экономический ресурс, обеспечивающий социально-экономическое и инновационное развитие региональной экономики, инновационное развитие региона на основе управленческих отношений и управления человеческим капиталом, возникающих в процессе реализации социально-экономической политики, а также повышение эффективности управления человеческим капиталом в социально-экономических интересах. Человеческий капитал представляет собой систему способностей и потребностей, взаимодействующих с существующими стратегическими программами и региональным развитием, как совокупность человеческих качеств (психофизиологических, духовных, интеллектуальных, образовательных, квалифицированных, профессиональных, продуктивных, творческих), формируемых в результате социально-экономических отношений, обеспечивающих внутреннее обогащение субъекта и внешнее обогащение окружающей среды, включая формирование личного, корпоративного и регионального дохода. Хотя региональный анализ значительно обогатил наше понимание человеческого капитала и его роли в социально-экономическом и инновационном развитии региона, его недостаточно для анализа текущих стратегических программ и регионального развития. Уровень развития человеческого капитала в регионе является показателем инновационного потенциала региона, что отражается в показателях производительности труда, уровне производительности регионального капитала и уровне экологичности производства. Инновационный потенциал региональной социально-экономической системы – это наличие условий и возможностей для внедрения, распространения и использования различных инноваций во всех сферах региональной экономики и общества. Сочетание региональных целей инновационного развития со стратегиями развития человеческого капитала

позволяет сформировать региональную систему инновационного развития, учитывающую региональный потенциал развития человеческого капитала, и, как следствие, определить эффективные направления инвестиций в зависимости от уровня развития регионального человеческого потенциала [3].

Для достижения цели: - изучить сущность теории человеческого капитала; раскрыть ее содержание на основе обобщения взглядов зарубежных и отечественных ученых; - проанализировать основные проблемы, дисбалансы и условия использования человеческого капитала в социально-экономическом развитии регионов; - оценить уровень использования человеческого капитала на мезоуровне и обосновать стратегию управления человеческим капиталом региона в целях инновационного развития; - изучить методологические аспекты региональной системы инновационного развития на основе человеческого капитала для разработки модели управления человеческим капиталом; - формализовать модель управления человеческим капиталом с использованием среды высшего, профессионального образования и профессиональной ориентации; - оценить эффективность управления человеческим капиталом на мезо- и микроуровне в целях инновационного развития региона. Адаптивность региона к инновациям определяется социально-психологическими характеристиками населения региона, недостаточным освещением инновационного процесса в региональных СМИ, а также высокими организационно-экономическими барьерами, препятствующими развитию инновационного предпринимательства в регионе. В свою очередь, высокие показатели способности региона к внедрению инноваций обеспечивают его инновационную активность, которая формирует вектор инновационного развития региона. В конечном итоге, оценка эффективности управления человеческим капиталом отражается в оценке инновационной способности региона к внедрению инноваций и инновационной активности. Она основана на научном предположении, что проблемы, дисбалансы и условия повышения эффективности регионального развития могут быть решены путем активизации процессов управления человеческим капиталом как ключевого фактора эффективного социально-экономического и инновационного развития региона. Области для улучшения определяются посредством корреляционного и регрессионного анализа влияния мезоэкономических показателей на индекс человеческого развития (ИЧР) регионов. Это определяет управление человеческим капиталом в системе инновационного развития региона как основу для формирования инновационной культуры и определения качества человеческого капитала. Переход к постиндустриальной стадии общественного производства и появление инновационной экономики требуют обновления теоретических и методологических основ регионального развития, включая концепцию человеческого капитала как

приоритетного фактора развития [4]. Уточнение и модификация основных понятий этой концепции позволяют систематизировать и оценить влияние человеческого капитала на процессы регионального воспроизводства, программы, структурные изменения в региональной экономике, а также показатели производственной и социальной эффективности [5].

Развитие и реализация инновационного потенциала региона связаны с максимальным использованием внутренних и внешних инвестиционных источников в формировании человеческого капитала региона, измеряемого Индексом человеческого развития. Поэтому необходимо оценивать Индекс человеческого развития на мезоуровне, как на общем, так и на региональном субъектном уровнях, что позволит учитывать региональные детерминанты инновационного потенциала и развитие инновационного потенциала региональной экономики. Формализованное описание региональной системы инновационного развития, основанной на человеческом капитале, требует учета потребностей субъектов человеческого капитала как основы для создания инновационного потенциала. При построении региональной системы инновационного развития, основанной на человеческом капитале, цели регионального развития человеческого капитала должны быть согласованы с целями регионального инновационного развития. Это позволит создать эффективно функционирующую инновационную региональную систему развития, учитывающую реальные возможности и особенности региона.

В целях регионального инновационного развития рекомендуется оценивать управление человеческим капиталом по нескольким направлениям, учитывая: развитие (микроуровень) индивидуального человеческого капитала как основы инновационного развития предприятия (наноуровень), который, в свою очередь, формирует показатели инновационной восприимчивости и активности территории (мезоуровень), тем самым выявляя резервы для управления инновационным развитием с учетом потенциала отдельных хозяйствующих субъектов в регионе. Систематическая оценка эффективности управления человеческим капиталом с использованием показателей, характеризующих уровень инновационного развития отдельных лиц, предприятий и регионов, позволяет повысить качество принимаемых и реализуемых управленческих решений в целях регионального инновационного развития, а также скорректировать их направление.

■ ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

В заключение можно отметить следующее. В последнее время экономисты, наряду с человеческими способностями, включают в структуру человеческого капитала потребности — качества, позволяющие человеку осуществлять деятельность и достигать желаемого результата.

Научно-практическое значение имеют алгоритм оценки индекса развития человеческого капитала на мезоуровне и механизм разработки региональной системы инновационного развития на основе модели определения потребностей в развитии субъектов человеческого капитала. При формировании региональной экономической политики региональными властями необходима систематическая оценка эффективности управления человеческим капиталом для разработки региональных программ, учитывающих развитие человеческого капитала в процессах повышения качества принимаемых и реализуемых управленческих решений для регионального инновационного развития, а также создания возможностей для его эффективного использования. Потребности и способности, по сути, являются взаимосвязанными качествами, позволяющими человеку осуществлять деятельность и достигать желаемого результата (компоненты структуры человеческого капитала). На индустриальном этапе экономического развития инвестиции концентрировались на производственных возможностях человека и понимались как действия, повышающие профессиональные навыки и, как следствие, производительность труда. Благополучие и устойчивое развитие любой нации зависят от человеческого капитала, поэтому продуманная и последовательная политика в области развития человеческих ресурсов, как на уровне отдельных предприятий, так и на государственном уровне в целом, а также сбалансированные инвестиции в человеческий капитал и средства на развитие внутренних интеллектуальных сил в контексте перехода к экономике, основанной на знаниях, позволяют стране занять достойное место в мире.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

Ubaydullayev G'ayrat Zuvaytovich QDTU dotsenti/ Убайдуллаев Гайрат Зувайтович доцент KGTU / Ubaydullayev Gayrat Zuvaytovich associate professor, Karshi state technical university
E-mail: gayrat.ubaydullayev@mail.ru
[ORCID: 0000-0003-0969-729X](https://orcid.org/0000-0003-0969-729X)

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 28 января 2022 года № ПФ-60 «О Стратегии развития нового Узбекистана на 2022-2026 годы». Народное слово. 29 января 2022 г.
2. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 26 декабря 2025 года. Народное слово, 27 декабря 2025 года.
3. Абдурахманов К.Х. «Анализ современных инновационных подходов к управлению человеческим развитием». Научно-аналитический журнал «Наука и практика» Российского экономического университета имени Г. В. Плеханова. Т. 10, № 29, 2018 г.
4. Окунькова Е.А. Роль человеческого капитала в инновационном развитии экономических систем / Е.А. Окунькова // Глобальный научный потенциал. – 2018. – №11 – С. 120-127.
5. Грачев С. А. Человеческий капитал как ресурс инновационного развития региона. – М : Инфра - М, 2016. - № 5. -С. 64 - 77.
6. Алимйрзаева М.Г. Содержание человеческого капитала как фактора социально - экономического развития региона. Монография. Изд. Центр ДГТУ. 2013. 70 с.

PRIORITY DIRECTIONS FOR THE MODERNIZATION OF CONTEMPORARY SOCIAL POLICY

Abdieva Dilshoda

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

Абдиева Дилшода Ойбек кызы

ЗАМОНАВИЙ ИЖТИМОЙ СИЁСАТИНИ МОДЕРНИЗАТСИЯЛАШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Абдиева Дилшода Ойбек қизи

Received: February 7, 2026 Revised: February 13, 2026 Accepted: February 18, 2026 Published: March 1, 2026

Abstract: This article examines the priority directions for the modernization of contemporary social policy in Uzbekistan within the context of socio-economic transformation and sustainable development objectives. The study analyzes key institutional reforms implemented during the years of independence, focusing on labor market regulation, social protection of vulnerable population groups, pension system improvement, and the development of education and healthcare systems. Particular attention is given to gender equality policies, youth development programs, housing initiatives, and environmental sustainability measures as integral components of the national social policy framework.

The research is based on qualitative institutional analysis and policy review, allowing the identification of structural interconnections between social reforms and economic modernization processes. The findings indicate that Uzbekistan is gradually forming a socially oriented development model in which economic growth is combined with inclusive welfare mechanisms and human capital investment. The study concludes that further modernization of social policy requires strengthening digital governance tools, improving policy targeting, and integrating sustainability principles into long-term development strategies.

Keywords: social policy modernization, labor market regulation, social protection, pension reform, education reform, healthcare system, gender equality, sustainable development, Uzbekistan.

Аннотация: В статье рассматриваются приоритетные направления модернизации современной социальной политики Узбекистана в условиях социально-экономической трансформации и ориентации на устойчивое развитие. Анализируются ключевые институциональные реформы, реализованные в годы независимости, включая регулирование рынка труда, расширение социальной защиты уязвимых групп населения, совершенствование пенсионной системы, а также развитие образования и здравоохранения. Особое внимание уделяется гендерной политике, поддержке молодежи, жилищным программам и экологическим инициативам как важным элементам национальной социальной стратегии.

Исследование основано на институциональном анализе и обзоре государственной политики, что позволяет выявить взаимосвязь социальных реформ и процессов экономической модернизации. Сделан вывод о формировании в Узбекистане социально ориентированной модели развития, сочетающей экономический рост с механизмами социальной инклюзии и развитием человеческого капитала. Подчеркивается необходимость дальнейшего совершенствования цифровых инструментов управления, адресности социальной поддержки и интеграции принципов устойчивого развития.

Ключевые слова: модернизация социальной политики, рынок труда, социальная защита, пенсионная система, образование, здравоохранение, гендерное равенство, устойчивое развитие, Узбекистан.

Annotatsiya: Maqolada ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiya sharoitida va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan holda O'zbekiston zamonaviy ijtimoiy siyosatini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan asosiy institutsional islohotlar, jumladan mehnat bozorini tartibga solish,

aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashni kengaytirish, pensiya tizimini takomillashtirish, shuningdek ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Milliy ijtimoiy strategiyaning muhim elementlari sifatida gender siyosati, yoshlarni qo'llab-quvvatlash, uy-joy dasturlari hamda ekologik tashabbuslarga alohida e'tibor qaratilgan.

Tadqiqot institutsional tahlil va davlat siyosati sharhiga asoslangan bo'lib, bu ijtimoiy islohotlar hamda iqtisodiy modernizatsiya jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi. O'zbekistonda iqtisodiy o'sishni ijtimoiy inklyuziya mexanizmlari va inson kapitalini rivojlantirish bilan uyg'unlashtirgan ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanish modeli shakllanayotgani haqida xulosa qilingan. Shuningdek, boshqaruvning raqamli instrumentlarini takomillashtirish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning manzilliligini kuchaytirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini integratsiya qilish zarurati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy siyosatni modernizatsiya qilish, mehnat bozori, ijtimoiy himoya, pensiya tizimi, ta'lim, sog'liqni saqlash, gender tengligi, barqaror rivojlanish, O'zbekiston.

■ INTRODUCTION

The modernization of social policy has become one of the central priorities of national development strategies in many transitioning economies. In the context of globalization, demographic changes, technological transformation, and evolving labor market structures, governments are increasingly required to adopt adaptive and inclusive social policies. For countries undergoing structural economic reforms, such as Uzbekistan, social policy modernization is not only a welfare objective but also a key factor ensuring social stability, human capital development, and sustainable economic growth.

Since gaining independence, Uzbekistan has pursued a gradual and socially oriented reform model in which economic transformation has been accompanied by strong state involvement in social protection, employment regulation, education, and healthcare. In recent years, the government has intensified reforms aimed at strengthening institutional mechanisms of social policy, expanding access to public services, and improving living standards.

This study examines the priority directions of contemporary social policy modernization in Uzbekistan, with particular attention to labor market regulation, social protection of vulnerable groups, pension reform, education and healthcare development, gender equality, youth policy, and environmental sustainability. The analysis aims to systematize key reforms and identify their role in shaping a modern social policy model aligned with long-term development objectives.

■ LITERATURE REVIEW

Theoretical approaches to social policy modernization emphasize the transition from traditional welfare mechanisms toward integrated systems combining economic efficiency with social inclusion. Scholars in development economics and social policy studies highlight that effective social policy requires institutional coherence, targeted interventions, and alignment with labor market dynamics.

Research on post-socialist and transition economies suggests that modernization of social policy typically involves three interconnected dimensions: labor market restructuring, expansion of social protection mechanisms, and investment in human capital through education and healthcare systems. Studies by international organizations such as the World Bank, UNDP, and ILO underline the importance of active employment policies, targeted social assistance, and

pension system sustainability as key components of reform.

Within the Central Asian context, recent academic works emphasize that Uzbekistan's reform model demonstrates a gradual transition toward a socially oriented market economy. Scholars note that the country's approach combines state-led social guarantees with market-based mechanisms, particularly in employment creation, entrepreneurship support, and housing policy. At the same time, literature highlights ongoing challenges related to labor migration, demographic pressure, environmental risks, and the need for gender-responsive governance.

Despite the growing body of research on Uzbekistan's socio-economic transformation, there remains a need for a comprehensive analytical synthesis of recent social policy reforms. This article contributes to the literature by systematizing priority modernization directions and assessing their structural significance for national development.

■ RESEARCH METHODOLOGY

This study is based on a qualitative analytical approach combining institutional analysis, policy review, and comparative socio-economic evaluation. The research relies on the examination of national development programs, legislative reforms, state strategies, and official policy documents related to employment, education, healthcare, social protection, and environmental policy in Uzbekistan.

The methodological framework includes:

- **System analysis**, used to identify the structural components of modern social policy and their interrelations;
- **Institutional analysis**, applied to assess the role of state mechanisms in implementing social reforms;
- **Comparative policy evaluation**, allowing the positioning of Uzbekistan's reforms within broader international social policy trends;
- **Descriptive synthesis**, used to integrate sectoral reforms into a unified modernization framework.

The study does not aim to test econometric hypotheses but rather to provide a structured conceptual assessment of policy directions and their developmental implications. Such an approach enables a comprehensive understanding of how different social policy sectors interact and contribute to long-term socio-economic stability.

■ ANALYSIS AND RESULTS

The modernization of contemporary social policy has been implemented along the following priority directions:

1. Enhancing the effectiveness of mechanisms and policy instruments for implementing state regulation in the labor market;
2. Strengthening the role of the state in improving living standards and expanding social protection for socially vulnerable and low-income population groups;
3. Improving the pension provision system;
4. Reforming the education system;
5. Strengthening the healthcare system;
6. Ensuring gender equality;
7. Promoting the comprehensive development of the younger generation;
8. Implementing policies aimed at raising the standard of living and improving the quality of life of the population;
9. Protecting the environment.

Implementation of social policy in Uzbekistan and labor market regulation mechanisms:

During the years of independence, the consistent implementation of social policy in Uzbekistan has produced tangible outcomes. At the same time, a number of priority directions for the further modernization of social policy in the medium term have been identified.

A key component of this process is the development of effective mechanisms and instruments for implementing state policy in the labor market. In order to ensure both quantitative and qualitative balance within the labor market, several measures have been undertaken.

In the sphere of demand formation in the labor market, particular emphasis has been placed on stimulating job creation in the small business and private entrepreneurship sectors. Large-scale programs aimed at developing transport and communication infrastructure have also been implemented, contributing to economic activity and employment growth. In addition, legislation regulating migration processes has been improved in order to increase their efficiency and ensure better governance of labor mobility.

In the area of improving labor supply policy, efforts have focused on strengthening practice-oriented training programs in upper secondary schools, specialized colleges, and higher education institutions, aligning them with the needs of industrial production and service sectors. Monitoring systems assessing the correspondence between labor supply and market demand have been enhanced. Furthermore, programs aimed at ensuring the legality and social protection of labor migration in accordance with international standards have been expanded. Measures envisaged in national employment strategies have also been actively implemented.

With regard to improving the quality and competitiveness of the workforce, reforms have sought to align human resource training with structural transformations in the economy, including modernization of industrial sectors, processing industries, and social and market infrastructure. Greater specialization of vocational colleges has been

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

encouraged in line with sectoral priorities. Additional steps have been taken to increase the effectiveness of training programs that prepare specialists in accordance with labor market demand, including the establishment of new educational institutions and academic programs. Continuous monitoring has also been introduced to improve the efficiency of advance orders from enterprises and organizations for the training of specialists in relevant fields within higher and specialized secondary education institutions.

Strengthening state support for vulnerable population groups and social sector reforms:

An important direction of social policy modernization in Uzbekistan has been the strengthening of the state's role in improving living standards and expanding social protection for socially vulnerable and low-income groups of the population.

In this regard, several institutional and policy measures have been implemented. Existing pension privileges, including those related to gender considerations, have been systematized and optimized. Insurance principles for compensating damage caused by workplace injuries and occupational diseases have been reinforced. A targeted program aimed at strengthening social protection for lonely elderly citizens, persons with disabilities, and individuals with limited working capacity has been adopted and put into practice.

To support economic self-sufficiency among low-income households, targeted microcredits have been provided to promote family entrepreneurship. In regions experiencing labor market tensions, new industrial and service enterprises have been strategically established to reduce unemployment. Participation of unemployed citizens in paid public works—such as urban improvement projects, transport infrastructure development, and care services for elderly individuals—has also been expanded. In addition, preferential lending programs have been introduced to stimulate youth employment through the expansion of private business activity.

Improvement of the pension system:

Reforms aimed at improving the pension system have included the streamlining and simplification of pension-related benefits. Greater individual participation of citizens in the formation of pension fund resources has been ensured, taking into account future pension entitlements. A unified digital information database has been created to record employees' income and work experience based on taxpayer identification numbers. Measures to optimize the revenue structure of the pension fund have also been implemented.

Further development of the education system:

Significant attention has been devoted to improving the education system at all levels. In preschool education, traditional forms have been expanded and strengthened, including through the establishment of private childcare institutions.

In the sphere of primary and general secondary education, full coverage of students with nine-year compulsory schooling has been achieved, accompanied by improvements in academic performance and teaching quality.

Within secondary specialized education, the material and technical base of academic lyceums and vocational colleges has been modernized, ensuring full enrollment of ninth-grade graduates. Social support services have been provided to students from low-income families studying in these institutions, including free access to public transportation and, for orphans, provision of free meals in dormitories.

Development of higher education infrastructure:

In the sphere of higher education, a special state program aimed at strengthening the material and technical base of higher education institutions was adopted. Within its framework, extensive construction, reconstruction, and renovation works were carried out in academic buildings and laboratories. The level of provision of universities with modern teaching equipment, inventories, and educational and methodological literature has significantly increased.

Admission quotas for engineering and technical specialties have been expanded in order to meet the needs of the modernizing economy. In addition, in accordance with government-approved admission regulations, special preferences have been introduced by the Cabinet of Ministers to support talented applicants from low-income families, thereby promoting equitable access to higher education.

Strengthening the healthcare system:

A number of important measures have been implemented to reinforce the national healthcare system. Reforms have included the introduction of updated concepts for improving the quality of medical services, as well as modern treatment and diagnostic standards, into the practice of medical and preventive institutions.

Opportunities have been created to provide free medical services and access to essential medicines for low-income citizens, children, elderly individuals, and persons with disabilities. Measures aimed at raising medical awareness within families, improving women's health, supporting safe childbirth, and fostering a healthy younger generation have also been implemented. Within the framework of the state program "*Healthy Mother and Child Year*" adopted in 2016, a range of socially significant initiatives were carried out.

Furthermore, cooperation with international organizations such as the Asian Development Bank, UNICEF, and UNFPA has contributed to programs supporting neonatal resuscitation for vulnerable newborns and promoting breastfeeding practices.

Reproductive health, gender equality, youth development, living standards, and environmental policy

Tasks have been defined to ensure the continued and effective implementation of measures aimed at strengthening women's and adolescent girls' health within the framework of reproductive health policy.

Ensuring gender equality:

In the sphere of gender equality, several priority directions have been identified. These include improving the institutional mechanisms for achieving gender equality, developing a National Action Plan on gender equality along with a medium-term implementation matrix, and integrating a gender-sensitive approach into national and regional socio-economic development programs.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Furthermore, efforts are being made to strengthen democratic institutions involved in the implementation of national gender policy, including councils and commissions responsible for gender issues.

Promoting the comprehensive development of the younger generation:

In order to ensure the well-rounded development of the younger generation, policies have been pursued to strengthen the family as a social institution that protects the interests of children and women. This has been supported through financing from both state resources and sponsorship funds.

Improving living standards and quality of life

Within the medium- and long-term perspective of policies aimed at improving living standards and quality of life, programs have been implemented to provide families—particularly young families and rural residents—with access to modern model housing.

Environmental protection and sustainable development:

In the field of environmental protection, programs have been developed and are being implemented to ensure ecological security and support the country's sustainable socio-economic development. These initiatives focus on environmental conservation, combating soil salinization, addressing water scarcity, reducing monoculture dependency, and mitigating the effects of climate change.

■ CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The analysis shows that the modernization of social policy in Uzbekistan has been carried out through a comprehensive and state-guided reform model aimed at ensuring social stability, improving human capital, and supporting sustainable economic development. Over the years of independence, the country has implemented consistent measures to strengthen labor market regulation, expand social protection mechanisms, improve pension provision, and modernize education and healthcare systems.

The reforms demonstrate a gradual transition from traditional welfare practices toward a more integrated and institutionalized social policy framework. Special attention has been paid to vulnerable population groups, youth development, gender equality, and regional socio-economic balance. In addition, environmental sustainability has become an important component of the national social policy agenda.

Overall, the modernization process reflects Uzbekistan's strategic intention to build a socially oriented market economy in which economic growth is accompanied by inclusive development and improved living standards. At the same time, ongoing demographic shifts, technological change, and global economic uncertainty require the continuous adaptation of social policy instruments and governance mechanisms.

Based on the conducted analysis, several policy recommendations can be proposed to further enhance the effectiveness of social policy modernization in Uzbekistan:

1. Strengthening active labor market policies by expanding vocational retraining programs, digital

employment services, and regional job-creation initiatives aligned with industrial development strategies.

2.Improving the targeting of social assistance through the wider use of digital databases, income verification systems, and evidence-based monitoring to ensure that support reaches the most vulnerable groups.

3.Ensuring long-term sustainability of the pension system by diversifying funding sources, strengthening individual contribution mechanisms, and improving transparency in pension fund management.

4.Enhancing the quality of education and healthcare services through continued investment in infrastructure, professional training of personnel, and the integration of digital technologies into public service delivery.

5.Promoting gender-responsive governance by mainstreaming gender analysis into national development programs and strengthening institutional accountability for gender equality outcomes.

6.Supporting youth development and entrepreneurship through expanded access to education, innovation funding, and housing programs aimed at facilitating economic independence.

7.Integrating environmental sustainability into social policy planning, including programs addressing climate resilience, water resource management, and rural ecological stability.

The implementation of these measures will contribute to the formation of a modern, inclusive, and sustainable social policy model capable of responding to future socio-economic challenges while ensuring balanced national development.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Abdieva Dilshoda – 2nd-year student of the Economics program, Karshi State Technical University / Абдиева Дилшода – студентка 2 курса направления «Экономика» Каршинского государственного технического университета / Abdieva Dilshoda Oybek qizi – Qarshi davlat texnika universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 2-kurs talabasi
E-mail: abdiyevadilshoda234@gmail.com
ORCID: 0009-0001-7615-0158

LIST OF REFERENCES USED

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). *The Strategy of Actions on Five Priority Directions of Development of*

the Republic of Uzbekistan for 2017–2021. Tashkent: Uzbekistan.

2. UNDP. (2021). *Human Development Report: Social Protection and Inequality in Transition Economies*. New York: United Nations Development Programme.

3. International Labour Organization (ILO). (2020). *World Employment and Social Outlook*. Geneva: ILO.

4. Asian Development Bank. (2021). *Uzbekistan: Supporting Inclusive Growth and Social Sector Reform*. Manila: ADB.

5. UNICEF. (2020). *Social Protection and Child Welfare in Central Asia*. New York: UNICEF.

6. Barr, N. (2012). *Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

7. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

8. Midgley, J. (2014). *Social Development: Theory and Practice*. London: Sage Publications.

9. Deacon, B. (2007). *Global Social Policy and Governance*. London: Sage.

10. Holzmann, R., & Hinz, R. (2005). *Old-Age Income Support in the 21st Century: An International Perspective on Pension Systems*. Washington, DC: World Bank.

11. OECD. (2019). *Social Policy Reforms in Emerging Economies*. Paris: OECD Publishing

12. Самиева Г. Т. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОНЯТИЙ УРОВНЯ ЖИЗНИ И БЕДНОСТИ // Вестник науки. 2025. №6 (87). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-ponyatiy-urovnya-zhizni-i-bednosti>

13. Samiyeva G. T. (2025). Theoretical basis of the activities of pension funds in Uzbekistan. THE INNOVATION ECONOMY, 3(03). Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/ej/article/view/924>

14. Самиева Г. Т. ОПЫТ КИТАЯ И ПУТИ К СОКРАЩЕНИЮ БЕДНОСТИ // Экономика и социум. 2024. №11-2 (126). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-kitaya-i-puti-k-sokrascheniyu-bednosti>

15. Samieva G. O ‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI NAFAQA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI. – 2025.

16. Самиева, Гулноза. "Мировой Опыт Использования Денежных И Натуральных Трансфертов В Социальном Обеспечении." *Green Economy and Development*, vol. 1, no. 11, 5 Dec. 2023, doi:[10.55439/GED/vol1_iss11-12/a400](https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss11-12/a400).

**Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil
va audit**

**Accounting, economic analysis and
audit**

**Бухгалтерский учет,
экономический анализ и аудит**

FERMER XO‘JALIKLARI FAOLIYATINI TAHLIL QILISHDA SUN’IY INTELLEKT VA BIG DATA TEKNOLOGIYALARINING QO‘LLANILISHI

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И БОЛЬШИХ ДАННЫХ В АНАЛИЗЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Жумаева Гулрух Журакуловна

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA TECHNOLOGIES IN ANALYSIS OF FARM ACTIVITIES

Jumayeva Gulrux Jurakulovna

Received: February 1, 2026 Revised: February 6, 2026 Accepted: February 9, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo‘jaligi sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etishning dolzarb yo‘nalishlari va ularning hosildorlik hamda ishlab chiqarish samaradorligiga ta‘siri tahlil qilindi. Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar o‘rganilib, O‘zbekiston sharoitida raqamli monitoring, masofaviy zondlash, sun‘iy intellekt asosida hosil prognozi va “aqlli qishloq xo‘jaligi” tizimlarining qo‘llanish imkoniyatlari o‘rganildi. Shuningdek, ilg‘or tajribalar natijalari O‘zbekiston dehqonchilik tizimiga taqqoslab ko‘rsatildi va raqamli texnologiyalarni joriy etishning ijobiy tomonlari hamda mavjud muammolari ochib berildi. Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali suv resurslarini tejash, hosildorlikni barqaror oshirish va fermer xo‘jaliklarining raqobatbardoshligini kuchaytirish mumkinligini ko‘rsatdi. Maqola natijalari qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotida samarali boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishda va raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, qishloq xo‘jaligi, hosildorlik prognozi, masofaviy zondlash, sun‘iy intellekt, raqamli transformatsiya, O‘zbekiston

ABSTRACT: This article analyzes the application of digital technologies in agriculture and their impact on crop productivity and farm efficiency. The study examines both local and international scientific sources, highlighting the potential of digital monitoring, remote sensing, AI-based yield forecasting, and “smart farming” systems in the context of Uzbekistan. Comparative analysis with advanced international practices demonstrates the benefits and challenges of digital technology adoption in farming. The findings show that digital tools can significantly contribute to water resource optimization, stable yield growth, and enhanced competitiveness of farms. The results of this research provide valuable insights for decision-making in agricultural management and accelerating digital transformation in the sector.

Keywords: digital technologies, agriculture, yield forecasting, remote sensing, artificial intelligence, digital transformation, Uzbekistan

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается применение цифровых технологий в сельском хозяйстве и их влияние на урожайность и эффективность фермерских хозяйств. В ходе исследования были изучены отечественные и зарубежные научные источники, уделено внимание возможностям цифрового мониторинга, дистанционного зондирования, прогнозирования урожая на основе искусственного интеллекта

и систем «умного земледелия» в условиях Узбекистана. Сравнительный анализ с международной практикой позволил выявить преимущества и существующие проблемы внедрения цифровых технологий в аграрный сектор. Результаты показывают, что использование цифровых инструментов способствует экономии водных ресурсов, устойчивому росту урожайности и повышению конкурентоспособности фермерских хозяйств. Полученные выводы обладают важным научно-практическим значением для совершенствования управления сельским хозяйством и ускорения процессов цифровой трансформации.

Ключевые слова: цифровые технологии, сельское хозяйство, прогнозирование урожайности, дистанционное зондирование, искусственный интеллект, цифровая трансформация, Узбекистан.

■ KIRISH

So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish tendensiyasi keskin kuchaymoqda. An'anaviy usullarda olib borilgan fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilish ko'pincha katta hajmdagi ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlashda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois, samaradorlikni oshirish va xatoliklarni kamaytirish uchun sun'iy intellekt (SI) va big data texnologiyalari keng qo'llanila boshladi.

Fermer xo'jaliklari faoliyatida hosildorlikni prognoz qilish, er unumdorligini monitoring qilish, resurslardan oqilona foydalanish hamda kasallik va zararkunandalarni erta aniqlash kabi muhim jarayonlar katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor va aniq qayta ishlashni talab qiladi. Big data texnologiyalari ushbu murakkab ma'lumotlarni tahlil qilish va ularni vizualizatsiya qilish imkoniyatini bersa, sun'iy intellekt algoritmlari ularni o'rganib, kelgusidagi qarorlar uchun prognoz modellarini yaratadi.

Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlar ham qishloq xo'jaligi sohasida SI va big data qo'llanilishi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish hamda mehnat unumdorligini ko'paytirishda muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida ham raqamli texnologiyalarni joriy etish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, ayniqsa, fermer xo'jaliklari faoliyatini samarali tashkil etishda katta imkoniyatlarni ochib bermoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, fermer xo'jaliklari faoliyatini chuqur va tizimli tahlil qilishda sun'iy intellekt hamda big data texnologiyalaridan foydalanish nafaqat ishlab chiqarish natijalarini yaxshilash, balki oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, ichki va tashqi bozor talablarini qondirishda ham muhim o'rin tutadi. Shu sababli ushbu maqolada fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilish jarayonida SI va big data texnologiyalarining qo'llanilish imkoniyatlari, afzalliklari va amaliy jihatlari o'rganiladi.

■ METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot metodologiyasi fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining qo'llanilishiga tayangan holda ishlab chiqildi. Asosiy yondashuv sifatida mashinaviy o'qitish metodlari tanlandi. Chunki ular murakkab va ko'p omilli jarayonlarni tahlil qilish, katta hajmdagi ma'lumotlarni tartibga solish hamda aniq prognozlar berishda samarali hisoblanadi. Ayniqsa, Random Forest algoritmi fermer xo'jaliklari faoliyati uchun mos bo'lib, u turli tipdagi ma'lumotlar bilan

ishlash, ularni tozalash, izchil tahlil qilish va natijalarni yuqori aniqlik bilan bashorat qilish imkonini beradi. Ushbu yondashuv iqlim sharoitlari, tuproq unumdorligi, resurslardan foydalanish va hosildorlik kabi ko'plab omillarni birgalikda baholash imkoniyatini yaratadi.

Tadqiqot jarayonida ma'lumotlar bir necha manbalardan yig'ildi. Bir tomondan, mahalliy fermer xo'jaliklarining statistik hisoboti, O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari tahlil qilindi. Ikkinchi tomondan esa xalqaro ochiq ma'lumotlar bazalari – FAO va NASA iqlim monitoringi platformalari asosiy qo'shimcha manba sifatida jalb qilindi. Ushbu ko'p qirrali ma'lumotlar to'plami turli xildagi xatolik va nomutanosibliklarni bartaraf etish uchun oldindan tozalash va qayta ishlash jarayonidan o'tkazildi. Yetishmaydigan qiymatlar statistik yondashuvlar yordamida to'ldirildi, ortiqcha ma'lumotlar chiqarib tashlandi. Natijada, sifat jihatdan izchil va yaxlit ma'lumotlar bazasi shakllantirildi.

Modelni qurishda Python dasturlash muhiti asosiy platforma sifatida tanlandi. Ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilishda Scikit-learn va TensorFlow kutubxonalari, natijalarni vizualizatsiya qilishda esa Matplotlib hamda Tableau vositalaridan foydalanildi. Random Forest algoritmi asosida yaratilgan model mavjud ma'lumotlar asosida o'rgatildi va keyinchalik real fermer xo'jaliklari ko'rsatkichlari bilan solishtirildi. Baholash mezonlari sifatida aniqlik darajasi, xato ko'rsatkichi (RMSE) hamda boshqa statistik indikatorlar qo'llanildi.

Metodologiyaning afzalligi shundaki, u nafaqat mavjud holatni tahlil qilishga, balki kelgusida fermer xo'jaliklarining rivojlanish yo'nalishlarini prognoz qilishga ham imkon beradi. Shu orqali ushbu ilmiy yondashuv ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan qarorlarni shakllantirish uchun asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi.

■ TAHLILI VA NATIJALAR

Fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilish jarayonida yig'ilgan va qayta ishlangan ma'lumotlar sun'iy intellekt va big data texnologiyalari asosida o'rganildi. Random Forest modeli yordamida ishlab chiqilgan prognoz mexanizmi fermer xo'jaliklari samaradorligini belgilovchi asosiy omillarni aniqlashga imkon berdi. Tadqiqot davomida 50 ta fermer xo'jaligi misolida olingan ko'rsatkichlar asosida tahlillar o'tkazildi.

Birinchi bosqichda hosildorlikka ta'sir etuvchi omillar baholandi. Quyidagi jadvalda asosiy omillarning ahamiyati foizlarda keltirilgan.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari hosildorligiga ta'sir etuvchi omillarning nisbiy ahamiyati

Omil	Ahamiyat darajasi (%)
Iqlim sharoitlari	32.5
Tuproq unumdorligi	27.8
Suv resurslaridan foydalanish	19.4
Texnologik jihozlanish	11.6
Fermer tajribasi va boshqaruv	8.7

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, hosildorlikka eng katta ta'sirni iqlim sharoitlari va tuproq unumdorligi ko'rsatmoqda. Suv resurslaridan oqilona foydalanish ham muhim omil sifatida namoyon bo'ldi, bu esa O'zbekiston sharoitida suv taqchilligi muammosiga bevosita bog'liqdir.

Ikkinchi bosqichda modelning prognozlash aniqligi baholandi. Random Forest algoritmi asosida qurilgan model fermer xo'jaliklarining real natijalari bilan taqqoslandi.

2-jadval.

Model prognozi va real ko'rsatkichlar taqqoslanishi

Ko'rsatkich	Model prognozi (o'rtacha)	Real qiymat (o'rtacha)	Farq (%)
Gektariga hosildorlik (tonna)	5.82	5.60	+3.9
Suv sarfi (m ³ /ga)	1450	1500	-3.3
Xarajatlar (mln so'm/ga)	6.10	6.25	-2.4

Taqqoslash natijalari shuni ko'rsatadiki, model prognozlari real ko'rsatkichlarga juda yaqin. Farq ko'rsatkichlari 5% dan oshmadi, bu esa Random Forest algoritmining fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda yuqori ishonchlikka ega ekanligini tasdiqlaydi.

Uchinchi bosqichda hosildorlik prognozlari vizualizatsiya qilindi. Quyidagi grafikda real va prognoz qilingan hosildorlik ko'rsatkichlari solishtirilgan bo'lib, ular orasidagi farq minimal ekanligi ko'zga tashlanadi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt va big data texnologiyalaridan foydalanish fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilish jarayonida samarali natijalar beradi. Model nafaqat mavjud ko'rsatkichlarni aniqlik bilan tahlil qiladi, balki kelgusidagi hosildorlikni prognozlashda ham ishonchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu esa qaror qabul qilish jarayonini ilmiy asoslashga, resurslardan oqilona foydalanishga va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga imkon yaratadi.

Ushbu tadqiqotda Random Forest asosidagi model yordamida 50 ta fermer xo'jaligi ma'lumotlari tahlil qilindi, hosildorlik va resurslardan foydalanish bo'yicha ishonchli prognozlari olingani ko'rsatildi. Olingan natijalar adabiyotdagi keng tarqalgan kuzatuv — mashinaviy o'qitish usullarining qishloq xo'jaligi uchun amaliy va yuqori aniqlikli vosita ekanligi bilan mos keladi. Bir qator sharh maqolalar va empirik ishlar mashinaviy o'qitish va big data yondashuvlarining hosildorlikni bashoratlash, kasalliklarni aniqlash va

resurslarni optimallashtirish bo'yicha samaradorligini tasdiqlaydi.

Adabiyotlarda Random Forest ko'pincha ishonchli, tushunarli va turli turdagi kirish (sensor, iqlim, tuproq, boshqaruv) ma'lumotlari bilan yaxshi ishlaydigan metod sifatida tilga olinadi; ayni paytda chuqur o'rganish (CNN/RNN va ularning kombinatsiyalari) ayniqsa satelit va multi-temporal rasmlardan bevosita prognoz qilishda yuqori natija ko'rsatmoqda. Bizning natijalar (model prognozi va real qiymatlar o'rtasidagi farq $\leq 5\%$) shu tendensiyaga mos — RF amaliy holatlarda samarali ishlaydi, biroq yuqori rezolyutsiyali kuzatuv ma'lumotlariga asoslangan chuqur o'rganish yondashuvlari ayrim holatlarda yaxshiroq natija berishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu jihat You va hamkasblari hamda keyingi tadqiqotlarda ko'rsatilgan xulosalar bilan uyg'undur.

Soha adabiyotida muvaffaqiyatli yondashuvlar ko'pincha «gibrid» arxitekturani — an'anaviy biologik/crop-model (masalan LUE yoki agro-fizik modellar) va mashinaviy o'qitishning kombinatsiyasini — qo'llash orqali olinishi qayd etilgan. Bunday integratsiya modellar fizik jihatdan asoslangan bilim va ma'lumot-hayoliy o'rganishning statistik afzalliklarini birlashtirib, prognoz aniqligini oshiradi; bunday yondashuvlar bizning natijalar kontekstida ham amaliy jihatdan istiqbolli ko'rinadi, xususan mintaqaviy o'ziga xos iqlim va tuproq sharoitlarida moslashuvchanlikni oshirish uchun.

Tadqiqotimiz natijalarini amalga tatbiq etishda bir qancha amaliy cheklovlar mavjudligi aniqlanadi. Avvalo, modelning ishi asosiy darajada berilgan ma'lumotlar sifatiga bog'liq; etarli va sifatli kuzatuvlar yo'qligida modelning umumlashuv qobiliyati pasayishi mumkin. Wolfert va boshq. (2017) tomonidan qayd etilganidek, big data va SI joriy etilishida texnik imkoniyatlar bilan bir qatorda ma'lumotlar integratsiyasi, standartlashtirish va qishloq xo'jaligi tarmog'ida ma'lumotlar almashinuvi masalalari ham muhim to'siqlardir. Shu bois mahalliy sharoitda (masalan, O'zbekiston fermerlari orasida) ma'lumotni yig'ish, standartlashtirish va barqaror monitoring tizimlarini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy va institutsional omillarni inobatga olish muhim: texnologiyani qabul qilish, ma'lumotlarga egalik, maxfiylik, kadrlar malakasi va infratuzilma (internet va bulutli hisoblash resurslari) kabi omillar texnologiyani real samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Adabiyotlar bu jihatlarni ham yoritib, texnologiyani joriy etish siyosati va qo'llab-quvvatlovchi institutlar zarurligini ta'kidlaydi.

Metodologik jihatdan bizning tanlov — Random Forest — kichik va o'rta hajmli qo'llanmalarda tez va ishonchli echim bera oladi, biroq kelajakda quyidagi yo'nalishlar ustida ishlash ilmiy va amaliy jihatdan foydali bo'ladi: (1) yuqori rezolyutsiyali va ko'pkanal (multispectral, hyperspectral) masofadan boshqariluvchi kuzatuv ma'lumotlari bilan chuqur o'rganish metodlarini solishtirish; (2) fizik asoslangan crop-modelarni mashinaviy o'qitish bilan birlashtirish; (3) modelning mintaqaviy transferlilik (transferability) va barqarorligini tekshirish; (4) kros-validatsiya va tashqi statistik tekshiruvlar yordamida modelning umumlashuv chidamliligini baholash. Bunday yo'nalishlar sohadagi so'nggi ishlar bilan hamohang. Tadqiqotning amaliy tavsiyalari quyidagilarni o'z ichiga oladi: mahalliy darajadagi monitoring infratuzilmasini mustahkamlash (sensorlar, meteorologik stansiyalar, er namunalarini tizimli yig'ish), ma'lumotlar sifatiga e'tibor qaratish (standart protokollar, metama'lumotlar), hamda fermerlar va kengaytiruvchi xizmatlarni SI vositalari bilan ishlashga o'rgatish. Shu bilan birga, ma'lumotlar siyosati — maxfiylik va ulardan foydalanuvchi manfaatlarini muvozanatlashtirish — alohida tartibga solinishi lozim. Bu tavsiyalar Wolfert va boshq. hamda keng qamrovli qayta ko'rib chiqishlar bilan mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot natijalari adabiyotdagi asosiy xulosalar bilan muvofiqlik ko'rsatadi: big data va SI usullari fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilish va prognozlashda kuchli vosita bo'lib, ularni muvaffaqiyatli joriy etish uchun ma'lumot infratuzilmasi, standartlashtirish va institutsional qo'llab-quvvat zarur. Keyingi tadqiqotlar yuqorida tavsiya qilingan gibril modelarga, chuqur o'rganish arxitekturalariga va mintaqaviy barqarorlikka e'tibor qaratishi lozim.

■ XULOSA

Ushbu tadqiqotda fermer xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining qo'llanilish imkoniyatlari o'rganildi. Random Forest algoritmi asosida qurilgan model 50 ta fermer xo'jaligi ma'lumotlari misolida sinovdan

o'tkazilib, real natijalarga yaqin prognozlar berishi bilan o'zini samarali vosita sifatida namoyon qildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, hosildorlikka eng katta ta'sirni iqlim sharoitlari va tuproq unumdorligi ko'rsatmoqda, resurslardan oqilona foydalanish esa samaradorlikni oshirishda hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy adabiyotlarda qayd etilgan xulosalar bilan uyg'un bo'lib, sun'iy intellekt va big data yondashuvlari qishloq xo'jaligida hosildorlikni prognozlash, resurslarni optimallashtirish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarishda muhim ahamiyatga ega ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ma'lumotlar sifati, infratuzilma, standartlashtirish va institutsional qo'llab-quvvat masalalari mazkur texnologiyalarni amaliyotga keng tatbiq etishda asosiy cheklovlar sifatida e'tirof etildi.

O'zbekiston sharoitida sun'iy intellekt va big data texnologiyalarini fermer xo'jaliklari faoliyatiga integratsiya qilish nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, resurslardan oqilona foydalanish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida chuqur o'rganish metodlari, gibril modellar va mintaqaviy monitoring tizimlarini rivojlantirish orqali fermer xo'jaliklari faoliyatini yanada samarali tahlil qilish imkoniyatlari kengayishi kutilmoqda.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna — Qarshi davlat texnika universitet, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor / Жумаева Гулрух Журакуловна — Каршинский государственный технический университет, Кандидат экономических наук, профессор / Jumayeva Gulrux Jurakulovna — Karshi State Technical University, Candidate of Economic Sciences, Professor
g.jumayeva@kstu.uz
orcid.org/0009-0001-0614-406X

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., & Bogaardt, M.-J. (2017). Big Data in Smart Farming – A review. *Agricultural Systems*, **153**, 69–80. <https://doi.org/10.1016/j.agry.2017.01.023> [Wageningen University & Research](https://www.wageningenur.nl/en/Research)
2. You, J., Li, X., Low, M., Lobell, D. B., & Ermon, S. (2017). Deep Gaussian Process for Crop Yield Prediction Based on Remote Sensing Data. *Proceedings of the Thirty-First AAAI Conference on Artificial Intelligence*, 31(1). <https://doi.org/10.1609/aaai.v31i1.11172> aaai.org
3. Fan, J., Bai, J., Li, Z., Ortiz-Bobea, A., & Gomes, C. P. (2022). A GNN-RNN Approach for Harnessing Geospatial and Temporal Information: Application to Crop Yield Prediction. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, 36(11), 11873–11881. <https://doi.org/10.1609/aaai.v36i11.21444> ojs.aaai.org

4. Zhu, X., Cai, F., Tian, J., Williams, T. K.-A., et al. (2025). Dynamic gating-enhanced deep learning model with multi-source remote sensing synergy for optimizing wheat yield estimation. *Frontiers in Plant Science*, **16**:1640806. <https://doi.org/10.3389/fpls.2025.1640806> [Frontiers](#)

5. Abdelbaki, A., & Udelhoven, T. (2022). A Review of Hybrid Approaches for Quantitative Assessment of Crop Traits Using Optical Remote Sensing: Research Trends and Future Directions. *Remote Sensing*, **14**(15), 3515. <https://doi.org/10.3390/rs14153515> [MDPI](#)

6. Lu, L., Tian, G., & Hatzenbuehler, P. (2022). How agricultural economists are using big data: a review. *China Agricultural Economic Review*, **14**(3), 494-508. <https://doi.org/10.1108/CAER-09-2021-0167> [Emerald](#)

7. Erdanaev, E., Kappas, M., & Wyss, D. (2022). Irrigated Crop Types Mapping in Tashkent Province of Uzbekistan with Remote Sensing-Based Classification Methods. *Sensors*, **22**(15), 5683. <https://doi.org/10.3390/s22155683> [MDPI](#)

8. Babakholov, T., Abdullaev, A., & Sharipov, S. (2024). An accuracy assessment of satellite-based cotton yield estimation using panel data regression: a case study of Uzbekistan. *Environment, Development and*

Sustainability. <https://doi.org/10.1007/s10668-024-05220-1> [SpringerLink](#)

9. Conrad, C., Lamers, J. P. A., Ibragimov, N., Löw, F., & Martius, C. (2016). Analysing irrigated crop rotation patterns in arid Uzbekistan by the means of remote sensing: A case study on post-Soviet agricultural land use. *Journal of Arid Environments*, **124**, 150-159. <https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2015.08.008> [CIFOR-ICRAF](#)

10. Gerts, J., et al. (2020). Multi-temporal monitoring of cotton growth through the vegetation profile classification for Tashkent province, Uzbekistan. *GeoScape*, **14**(1), 62-69. <https://doi.org/10.2478/geosc-2020-0006> [Sciendo](#)

11. Asamov, R. B. (2025). Digital transformation and the impact of modern technologies on agricultural management in Uzbekistan. *Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot*, **3**(2). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15017273> [green-eco.uz](#)

12. Gulyamov, S. S., Mamadiyarov, D. U., & Rasulova, M. T. (2024). Application of digital technologies for ensuring agricultural productivity. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, **25**, 6-20. journalzone.org

Moliya, kredit va investitsiya
Finance, credit and investment
Финансы, кредит и инвестиции

MOLIYAVIY RESURLAR TAQSIMOTI VA O'QUV JARAYONI SAMARADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Siroj Zarina Rustambekovna

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ РАСПРЕДЕЛЕНИЕМ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ И ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Зарина Рустамбековна Сирож

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE ALLOCATION OF FINANCIAL RESOURCES AND THE EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Siroj Zarina Rustambekovna

Received: February 5, 2026 Revised: February 11, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim tizimida moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv jarayoni samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda davlat byudjeti, xususiylar investitsiyalar, grantlar va ichki moliyaviy boshqaruv mexanizmlarining ta'lim sifatini, o'quv natijalari va pedagogik samaradorlikka ta'siri o'rganildi. Empirik tahlil natijalari moliyaviy resurslarning maqsadli va shaffof taqsimlanishi o'quv jarayonining sifat ko'rsatkichlarini oshirishini ko'rsatdi. Shuningdek, moliyalashtirish hajmidan ko'ra uning samarali boshqaruvi muhimroq ekanini aniqlandi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim moliyasi, moliyaviy resurslar taqsimoti, o'quv jarayoni samaradorligi, inson kapitali, pedagogik natijadorlik, byudjet samaradorligi, ta'lim sifatini.

Аннотация: В данной статье научно анализируется взаимосвязь между распределением финансовых ресурсов в системе образования и эффективностью учебного процесса. В исследовании изучено влияние государственного бюджета, частных инвестиций, грантов и механизмов внутреннего финансового управления на качество образования, учебные результаты и педагогическую эффективность. Результаты эмпирического анализа показали, что целевое и прозрачное распределение финансовых ресурсов способствует повышению качественных показателей учебного процесса. Также установлено, что более важным является эффективное управление финансированием, нежели его объём. Результаты исследования служат основой для разработки практических рекомендаций по совершенствованию финансового управления в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: Финансы образования, распределение финансовых ресурсов, эффективность учебного процесса, человеческий капитал, педагогическая результативность, бюджетная эффективность, качество образования.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the relationship between the allocation of financial resources in the education system and the effectiveness of the educational process. The study examines the impact of the state budget, private investments, grants, and internal financial management mechanisms on education quality, learning outcomes, and pedagogical effectiveness. The results of the empirical analysis indicate that targeted and transparent allocation of financial resources improves the quality indicators of the educational process. It was also found that effective financial management is more important than the volume of funding itself. The findings of the study contribute to the development of practical recommendations for improving financial management in educational institutions.

Keywords: Education finance, allocation of financial resources, effectiveness of the educational process, human capital, pedagogical performance, budget efficiency, quality of education.

■ KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida ta'lim tizimi inson kapitalini shakllantiruvchi asosiy institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Inson kapitali nazariyasiga ko'ra (T. Schultz, G. Becker), ta'limga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlaydi. Shu bois ta'limni moliyalashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy resurslarning etarli darajada ajratilishi ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish, pedagoglar mehnatini rag'batlantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq moliyalashtirish hajmi o'z-o'zidan yuqori natija bermaydi; resurslarning oqilona taqsimoti va boshqaruvi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Theodore Schultz (1961). Investment in Human Capital. Muallif inson kapitali nazariyasini asoslab, ta'limga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim omili ekanligini ilmiy jihatdan izohlaydi [1]. Eric Hanushek (2003). The Failure of Input-Based Schooling Policies. Muallif ta'limga ajratilgan mablag'lar hajmi bilan o'quv natijalari o'rtasida har doim ham kuchli bog'liqlik mavjud emasligini ko'rsatadi, resurslardan samarali foydalanish muhimligini ta'kidlaydi [3]. OECD (2019). Education at a Glance. Hisobotda ta'limni moliyalashtirish ko'rsatkichlari va o'quv natijalari o'rtasidagi xalqaro taqqoslashlar keltirilgan hamda samarali moliyaviy boshqaruvning ahamiyati asoslangan [4]. World Bank (2020). Improving Education Finance Efficiency. Ushbu tadqiqotda natijadorlikka asoslangan moliyalashtirish modeli va byudjet samaradorligini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan [5]. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi (2023). Ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi. Mahalliy sharoitda ta'limni moliyalashtirishni takomillashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish yo'nalishlari belgilab berilgan [6]. Xolmurodov A., Karimova D. (2022). Ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruv samaradorligi. Mazkur tadqiqotda byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi va o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlik mahalliy misollarda tahlil qilingan [7].

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv jarayoni samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot nazariy va empirik bosqichlardan iborat bo'lib, unda iqtisodiy va pedagogik tahlil usullari integratsiyalashgan holda qo'llanildi.

1. Nazariy-metodologik asos. Tadqiqotning nazariy bazasi inson kapitali nazariyasi hamda ta'lim iqtisodiyoti konsepsiyalariga tayanadi. Xususan, Theodore Schultz va Gary Becker tomonidan ishlab chiqilgan inson kapitali nazariyasi ta'limga yo'naltirilgan investitsiyalarni iqtisodiy o'sish omili sifatida talqin qiladi. Shuningdek, ta'lim xarajatlari samaradorligini

baholash bo'yicha Eric Hanushek yondashuvlari moliyalashtirish hajmi va o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishda metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv qo'llanilib, moliyaviy boshqaruv va pedagogik jarayon yagona o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqildi.

2. Tadqiqot obyekti va predmeti.

Tadqiqot obyekti – umumta'lim va oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslardan foydalanish jarayoni.

Tadqiqot predmeti – moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv jarayoni samaradorligi o'rtasidagi iqtisodiy-pedagogik munosabatlar.

3. Tadqiqot dizayni va ma'lumotlar manbalari.

Tadqiqot aralash (mixed-method) dizayn asosida amalga oshirildi:

Kvantitativ ma'lumotlar – ta'lim muassasalarining moliyaviy hisobotlari, byudjet ko'rsatkichlari, o'qituvchilar ish haqi fondi, moddiy-texnik baza xarajatlari, talabalar o'zlashtirish natijalari va bandlik ko'rsatkichlari.

Sifat (kvalitativ) ma'lumotlar – o'qituvchilar, talabalar va ma'muriy xodimlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma hamda yarim tuzilgan intervyular.

Ma'lumotlar birlamchi (so'rovnoma, intervyu, kuzatuv) va ikkilamchi (statistik hisobotlar, rasmiy hujjatlar, byudjet smetali) manbalardan olindi.

■ TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. Moliyaviy resurslarning o'quv infratuzilmasiga yo'naltirilishi ta'lim sifati va talabalar o'zlashtirish ko'rsatkichlarini oshiradi.

2. O'qituvchilar mehnatiga munosib haq to'lanishi pedagogik motivatsiyani kuchaytiradi va dars samaradorligini yaxshilaydi.

3. Raqamli texnologiyalarni moliyalashtirish masofaviy va interaktiv ta'lim sifatini oshiradi.

4. Moliyaviy shaffoflik va nazorat tizimi mavjud bo'lgan muassasalarda o'quv jarayoni natijalari yuqoriroq ko'rsatkichlarga ega.

5. Moliyalashtirish hajmidan ko'ra uning maqsadli va strategik taqsimlanishi muhimroq omil ekanligi aniqlangan.

Korelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, moliyaviy resurslar samarali boshqarilgan muassasalarda akademik ko'rsatkichlar o'rtacha 15–20 foizga yuqori bo'lgan. Moddiy-texnik bazaga yo'naltirilgan investitsiyalar, jumladan, zamonaviy laboratoriyalar, raqamli ta'lim platformalari va multimedia vositalarining joriy etilishi o'quv jarayonida interaktivlikni oshirgan hamda talabalarining mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirgan. Raqamli texnologiyalarni moliyalashtirish darajasi yuqori bo'lgan muassasalarda masofaviy ta'lim samaradorligi 20 foizgacha oshgani aniqlandi. Ayniqsa, elektron kutubxonalar va onlayn baholash tizimlari talabalar bilimini monitoring qilishda muhim rol o'ynagan.

Korelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, umumiy moliyalashtirish hajmi bilan o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlik o'rtacha darajada ($r = 0,62$) ekanligi, biroq resurslarning maqsadli taqsimoti va boshqaruv samaradorligi bilan o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlik kuchliroq ($r = 0,74$) ekani aniqlangan. Bu natija moliyalashtirish miqdoridan ko'ra uning samarali boshqaruvi muhimroq omil ekanini ko'rsatadi.

So'rovnom natijalari shuni ko'rsatdiki, respondentlarning 78 foizi moliyaviy ta'minot yaxshilanganda o'quv sifati ham oshishini tasdiqlagan. O'qituvchilarning 64 foizi ish haqi va kasbiy rivojlanish

uchun ajratilgan mablag'larning oshirilishi dars sifati va metodik yondashuvlarni takomillashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini bildirgan. Talabalarning 71 foizi esa zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan auditoriyalarda o'qish samaraliroq ekanini qayd etgan.

Shuningdek, moliyaviy shaffoflik va ichki nazorat tizimi kuchli bo'lgan muassasalarda byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi yuqori bo'lib, ortiqcha ma'muriy xarajatlar kamaygani kuzatildi. Bu esa o'z navbatida ko'proq mablag'ni bevosita o'quv jarayoniga yo'naltirish imkonini bergan.

1-jadval

Moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv samaradorligi ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik

№	Moliyaviy ko'rsatkichlar	O'quv samaradorligi indikator	Korelyatsiya koeffitsiyenti (r)	Ta'sir darajasi
1	O'qituvchilar ish haqi fondi ulushi	Dars samaradorligi va o'zlashtirish darajasi	0,71	Kuchli
2	Infratuzilma va moddiy-texnik baza xarajatlari	Talabalar o'zlashtirish ko'rsatkichlari	0,68	O'rtacha-kuchli
3	Raqamli texnologiyalarga ajratilgan mablag'lar	Masofaviy ta'lim samaradorligi	0,74	Kuchli
4	Ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo'naltirilgan mablag'lar	Ilmiy natijalar va innovatsion faollik	0,63	O'rtacha
5	Moliyaviy shaffoflik va nazorat tizimi darajasi	Umumiy ta'lim sifati indeksi	0,76	Kuchli
6	Umumiy moliyalashtirish hajmi	Akademik natijalar (GPA, bitiruv darajasi)	0,62	O'rtacha

Umuman olganda, tadqiqot natijalari moliyaviy resurslar taqsimoti va o'quv jarayoni samaradorligi o'rtasida tizimli va statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjudligini tasdiqladi. Ayniqsa, pedagogik kadrlar

salohiyati, infratuzilma va raqamli texnologiyalarga qaratilgan investitsiyalar o'quv natijalarini yaxshilashda ustuvor ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

2-jadval

Moliyaviy resurslar taqsimoti omillarining o'quv jarayoniga ta'siri

Omilar	Standartlashtirilgan koeffitsiyent (β)	Ahamiyatlilik darajasi (p)	Ta'sir kuchi
Pedagoglar malakasini oshirish mablag'lari	0,39	< 0,05	Yuqori
Raqamli texnologiyalar	0,34	< 0,05	Yuqori
Infratuzilma rivojlantirish	0,28	< 0,05	O'rtacha
Umumiy moliyalashtirish hajmi	0,21	< 0,05	Past-o'rtacha

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki:

- Eng yuqori bog'liqlik moliyaviy shaffoflik ($r=0,76$) va raqamli texnologiyalar ($r=0,74$) bilan kuzatilgan.

- Umumiy moliyalashtirish hajmi muhim bo'lsa-da, uning ta'siri ($r=0,62$) maqsadli va strategik taqsimotga nisbatan pastroq.

- Regression tahlil pedagoglar salohiyatiga yo'naltirilgan investitsiyalar eng katta ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

Natijalar moliyaviy resurslarning hajmidan ko'ra ularning **samarali boshqaruvi va ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirilishi** o'quv jarayoni samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi.

Olingan natijalar inson kapitali nazariyasi va zamonaviy ta'lim iqtisodiyoti konsepsiyalari bilan mos keladi. Ta'lim tizimiga yo'naltirilgan investitsiyalar o'z samarasini uzoq muddatda ko'rsatadi. Biroq moliyaviy boshqaruvning sustligi yoki noto'g'ri taqsimot samaradorlikni pasaytiradi.

Shuningdek, davlat byudjeti bilan bir qatorda xususiy sektor va grant mablag'larining jalb qilinishi ta'lim tizimini diversifikatsiya qilish va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Public-private partnership (PPP) modeli samarali moliyaviy boshqaruv mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Moliyaviy resurslar taqsimotida natijadorlikka asoslangan (performance-based funding) yondashuvni joriy etish o'quv jarayoni samaradorligini yanada oshirishi mumkin. Xalqaro tajribalar ham bu fikrni tasdiqlaydi. Yuqori moliyalashtirish darajasiga ega bo'lgan ayrim davlatlarda o'quv natijalari o'rtacha darajada bo'lsa, moliyaviy boshqaruv samarali tashkil etilgan ta'lim tizimlarida nisbatan kam resurslar bilan ham yuqori akademik ko'rsatkichlarga erishilmoqda. Bu holat moliyaviy boshqaruvning sifat jihati – ya'ni rejalashtirish, monitoring, nazorat va natijadorlikka yo'naltirilgan yondashuvning muhimligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, pedagog kadrlar salohiyatiga yo'naltirilgan investitsiyalar o'quv jarayoni sifatiga eng katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilar mehnatiga munosib haq to'lash, ularning malakasini oshirish dasturlarini moliyalashtirish va ilmiy faoliyatini rag'batlantirish o'quv jarayonida innovatsion metodlarni qo'llashga imkon yaratadi. Bu esa o'z navbatida talabalarning bilim darajasi va kompetensiyalarini oshiradi.

Shuningdek, infratuzilma va raqamli texnologiyalarga yo'naltirilgan mablag'lar o'quv jarayonining interaktiv va moslashuvchan bo'lishiga xizmat qiladi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonini individuallashtirish, bilimni baholash tizimini avtomatlashtirish va ta'lim sifatini doimiy monitoring qilish imkonini beradi. Biroq texnologik investitsiyalar o'z-o'zidan samarali natija bermaydi; ular pedagogik metodika va boshqaruv mexanizmlari bilan uyg'unlashgan holda yuqori samaradorlikka erishadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim masala – moliyaviy shaffoflik va hisobdorlik tizimining ahamiyati alohida ta'kidlandi. Byudjet mablag'larining ochiqdigi va ichki audit mexanizmlarining mavjudligi resurslardan maqsadli foydalanishni ta'minlaydi. Bu esa o'quv jarayoniga bevosita yo'naltiriladigan mablag' ulushini oshiradi. Moliyaviy intizomning sustligi esa, aksincha, samaradorlikni pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Natijadorlikka asoslangan moliyalashtirish modeli ham muhokama qilindi. Ushbu model ta'lim muassasalarini aniq natijalarga erishishga rag'batlantiradi, chunki moliyaviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatkichlarga bog'liq holda ajratiladi. Biroq bunday

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

yondashuvni joriy etishda ehtiyotkorlik talab etiladi, chunki faqat statistik natijalarga yo'naltirilgan tizim ta'limning sifat jihatlarini to'liq aks ettirmasligi mumkin. Shu bois moliyalashtirish mezonlari kompleks va muvozanatli bo'lishi lozim.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy resurslar taqsimoti ta'lim tizimining ichki mexanizmlari bilan chambarchas bog'liq. Samarali boshqaruv, strategik rejalashtirish va pedagogik innovatsiyalar bilan integratsiyalashgan moliyaviy siyosat o'quv jarayonining barqaror va yuqori samaradorligini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish inson kapitalini rivojlantirish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga erishishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Moliyaviy resurslar taqsimoti o'quv jarayoni samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.
- Resurslarning maqsadli va shaffof boshqaruvi ta'limning sifat jihatlarini muhim omildir.
- Infratuzilma, o'qituvchilar malakasi va raqamli texnologiyalarga investitsiya ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, moliyaviy resurslarning pedagog kadrlar salohiyatini oshirish, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni joriy etishga yo'naltirilishi o'quv jarayoni sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga investitsiya kiritish o'quv jarayonida innovatsion metodlarni qo'llashga, talabalar bilim darajasi va amaliy kompetensiyalarini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, moddiy-texnik baza va raqamli vositalarga ajratilgan mablag'lar ta'lim jarayonining moslashuvchanligini, interaktivligini va natijadorligini kuchaytiradi.

Moliyaviy boshqaruvning shaffofligi va hisobdorligi ta'lim tizimining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ichki nazorat mexanizmlari, audit tizimi va ochiq byudjet siyosati resurslardan maqsadli foydalanishni ta'minlaydi hamda samaradorlikni oshiradi. Natijadorlikka asoslangan moliyalashtirish modeli esa ta'lim muassasalarini aniq ko'rsatkichlarga erishishga rag'batlantiradi, biroq bu model kompleks va muvozanatli indikatorlar asosida joriy etilishi lozim.

1. Ta'lim muassasalarida natijadorlikka asoslangan moliyalashtirish tizimini joriy etish.
2. Moliyaviy shaffoflik va audit mexanizmlarini kuchaytirish.
3. Davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish.
4. Raqamli ta'lim texnologiyalariga investitsiyalarni oshirish.
5. Pedagoglarning malaka oshirish dasturlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Siroj Zarina Rustambekovna Toshkent amaliy fanlar universiteti, Bank va moliya kafedrası dotsenti v.b. PhD / Зарина Рустамбековна Сирож Тошкентский университет прикладных наук, Исполняющая обязанности доцента кафедры банковского дела и финансов, PhD / Siroj Zarina Rustambekovna Tashkent University of Applied Sciences, Acting Associate Professor of the Department of Banking and Finance, PhD

E-mail: Zarina36.84@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7266-3515

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shults T. V. Inson kapitaliga investitsiyalar. – Nyu-York: Free Press, 1971.
2. Bekker G. S. Inson kapitali: nazariy va empirik tahlil. – Chikago: Chikago universiteti nashriyoti, 1993.
3. Psacharopoulos G., Patrinos H. Ta'limga investitsiya rentabelligi. – Jahon banki siyosiy tadqiqotlar maqolasi, 2004.
4. Barro R. J. Ta'lim va iqtisodiy o'sish. – Kembrij: Harvard universiteti nashriyoti, 2013.
5. Hanushek E. A., Woessmann L. Millatlarning bilim kapitali. – Kembrij: MIT Press, 2015.
6. Jahon banki. Ta'lim orqali rivojlanish: Jahon taraqqiyot hisoboti. – Vashington, 2018.

МАХСУС ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ САМАРАДОРЛИГИ

Эргашев Олим Рахматуллаевич

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИЕ ОСОБЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН

Эргашев Олим Рахматуллаевич

EFFECTIVENESS OF ATTRACTING INVESTMENTS IN THE DEVELOPMENT OF SPECIAL ECONOMIC ZONES

Ergashev Olim Rakhmatullayevich

Received: February 6, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон иқтисодий-ижтимоий ривожланишида муҳим ўрин тутувчи махсус иқтисодий зоналарнинг инвестицияларни иқтисодиёт тармоқларига жалб этишдаги аҳамияти кенг ёритилган. Махсус иқтисодий зоналар орқали инвестицияларни жалб этиш ва уларнинг самарадорлигини оширишга доир илмий асосланган амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: инфратузилма, махсус иқтисодий зона, самарадорлик, солиқ имтёзлари, инвестор, ташқи савдо, экспорт, импорт, рақамли технологиялар, тўғридан-тўғри хорижий инвестиция, инвестицион фаоллик, инвестиция муҳити, эркин иқтисодий ҳудуд

Аннотация. В статье освещается роль специальных экономических зон, играющих важную роль в социально-экономическом развитии Узбекистана, в привлечении инвестиций в специальные экономические зоны. Разработаны научно обоснованные практические предложения по привлечению и повышению эффективности инвестиций через специальные экономические зоны.

Ключевые слова: инфраструктура, специальная экономическая зона, эффективность, налоговые льготы, инвестор, внешняя торговля, экспорт, импорт, цифровые технологии, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционный климат, свободная экономическая зона

Abstract. This article highlights the role of special economic zones, which play a significant role in Uzbekistan's socioeconomic development and attract investment. Evidence-based practical proposals for attracting and improving the effectiveness of investment through special economic zones are developed.

Keywords: infrastructure, special economic zone, efficiency, tax incentives, investor, foreign trade, export, import, digital technology, foreign direct investment, investment activity, investment climate, free economic zone.

■ КИРИШ

Махсус иқтисодий ҳудудлар дунёнинг кўплаб давлатларида кенг ёйилган. XX асрнинг охирида дунёда турли хилдаги 4 мингдан ортиқ махсус иқтисодий ҳудудлар мавжуд эди. Ғарб мутахассисларининг фикрича 2004 йилга келиб жаҳон товар айланишининг 30%и турли махсус иқтисодий ҳудудларда бўлиб берилади. Халқаро корпорациялар ўз фаолиятлари учун имтиёзли шароитларни қидириб, махсус иқтисодий

ҳудудларни кўп фойда олиш мумкин бўлган жой сифатида кўришади.

Махсус иқтисодий зоналарни (МИЗ)ташкил этиш орқали ҳудуд ривожини учун муҳим бўлган ички ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш, ишлаб чиқаришга замонавий илмий технологиялар ва пухта ўйланган менежмент тизими қўлланилишини йўлга қўйиш, ҳудудларда янги иш ўринларини яратиш, мамлакат экспорт салоҳиятини ошириш, махсус иқтисодий зоналар фаолияти самарадорлигини баҳолаш услубиётини такомиллаштириш, мажбурий

соҳага таъсир этувчи омилларни аниқлаш ҳамда исиқбол кўрсаткичларини баҳолаш каби масалалар бу борадаги илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг ҳозирги босқичида иқтисодий салоҳиятдан самарали фойдаланишнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш ва ривожлантиришга эътибор қаратилмоқда. Агар мамлакатда 2008-йилда дастлабки Навоий эркин иқтисодий зонаси ташкил этилган бўлса, бугунги кунга келиб 24 та эркин иқтисодий зона ўз фаолиятини олиб бормоқда. Ташкил этилган МИЗларнинг фаолият самарадорлигини ошириш, эркин иқтисодий зоналар ҳудудларида лойиҳаларни жойлаштириш учун лойиҳаларни танлашнинг аниқ мезонларини ишлаб чиқиш, инвестиция лойиҳаларини кўриб чиқишда ташкил этиладиган иш ўринлари сони, салоҳиятли хорижий шерикнинг аниқлигини таъминлаш, маҳсулотга бўлган ички ва ташқи талаб, экспорт ҳажми каби омилларни тадқиқ этиш, инвестиция лойиҳаларини маъқуллаш механизмидаги бюрократик тўсиқларни бартараф этиш, эркин иқтисодий зоналар фаолияти учун зарур муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини ўз вақтида барпо этиш, таклиф этилётган инвестиция лойиҳаларининг маҳаллий ва хорижий кредит ресурслари билан таъминлаш, уларга бириктирилган тижорат банкларининг фаолиятини жонлантириш, эркин иқтисодий зоналарида фаолият олиб бораётган корхоналарнинг ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, ишлаб чиқариш ва экспорт ҳажми, яратилган иш жойлари сонининг тасдиқланган бизнес-режа параметрларига тўғри келишини таъминлаш вазифалари белгилаб берилган. Ушбу вазифаларнинг самарали амалга оширилиши махсус иқтисодий зоналарнинг жорий ҳолатини таҳлил этиш, истикболдаги мумкин бўлган ҳолатларини прогноз қилиш ва баҳолаш орқали самарадорлик даражасини ошириш йўллари ишлаб чиқишга йўналтирилган илмий тадқиқот ишларининг долзарблигини намоён этади.

■ АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Махсус иқтисодий зоналарнинг мамлакат иқтисодиётига инвестицияларни, биринчи навбатда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этишни ривожлантириш борасида хорижий ва маҳаллий олимлар томонидан бир қанча илмий-тадқиқотлар олиб борилган. Хусусан, россиялик иқтисодчи олим В.Д.Адрианов: “Махсус иқтисодий ҳудудлар миллий ҳудуднинг бир қисми бўлиб, иқтисодий муаммолар ечимини топишда, инвестицион фаолликни оширишда кенг имкониятларни яратиб беради [1]”, дея ўз фикрини билдирган.

Иқтисодчи олимлардан Т.П.Данько ва З.М.Окрутлар махсус иқтисодий ҳудудларни “...қулай инвестиция муҳитини яратиш ҳамда ишлаб чиқаришни, савдо-сотиқни, илмий фаолиятни рағбатлантириш механизми” [2] сифатида баҳолаган. Мазкур билдирилган фикр ҳозирги кунда ҳудудлар

иқтисодиётига инвестицияларни жалб этишни фаоллаштириш борасида махсус иқтисодий зоналарнинг аҳамиятини ошириш тенденцияларини мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Мамлакатимизнинг етук иқтисодчи олимлар томонидан олиб борилган илмий-тадқиқот ишларида махсус иқтисодий зоналардаги имтиёзли тартиб ва маъмурий бошқарув соҳасига кўпроқ эътибор қаратилганлигини кўриш мумкин. Ш.Х.Ҳажибакиев, Н.Г.Муминовларнинг фикрича, “эркин иқтисодий ҳудуд – бу маҳаллий ҳамда хорижий тадбиркорлар фаолият юритиши учун махсус имтиёзли иқтисодиёт амал қиладиган чегараланган ҳудуд [3]”.

С.С.Мирзалиева томонидан берилган таърифга кўра, эркин иқтисодий зона – мамлакат (ёки мамлакатлар) ҳудудининг муайян ижтимоий, иқтисодий технологик вазифаларни ҳал этиш мақсадида барпо этиладиган, махсус маъмурий бошқарувга ва хўжалик юритувчи субъектларнинг имтиёзли режимида эга бўлган қисмидир [4].

Ш.И.Мустафақуловнинг таъкидлашича, эркин иқтисодий ҳудуд – бу мамлакатнинг имиджи ҳам. Эркин иқтисодий ҳудудлар, ҳатто, ёмон фаолият юритган тақдирда ҳам мамлакатни либераллашувига хизмат қиладди. Эркин иқтисодий ҳудуд қайси мамлакатда, унинг қайси ҳудудида яратилмасин, у ижтимоий лойиҳадир. Ҳудудни яратиш нафакат ҳудуд учун қўшимча даромад келтиради, балки бутун мамлакат учун турли шаклда фойдали қайтим беради [5].

Юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда, фикримизча махсус иқтисодий зоналар деганда, муайян иқтисодий фаолиятни амалга оширишда кенгайтирилган мустақилликка, бошқарувнинг махсус режими ва инвесторлар иқтисодий фаолияти учун қулай шароитларга эга бўлган ҳудудни тушуниш мумкин. Фикримизча, ушбу умумий таъриф, жаҳон амалиётида учрайдиган турли хил ва шакллардаги эркин иқтисодий ҳудудлар ва уларга берилган таърифларни битта умумий қаторда жойлаштириш имконини беради.

■ ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Махсус иқтисодий зоналарни ташкил этишда инвестицияларнинг аҳамиятини асослаб беришда ва амалиётга қўллашнинг услубий таъминотини яхшилашга қаратилган масалалар, статистик кузатув, вербал шарҳлаш, тизимлаштириш ва таснифлаш, илмий абстракциялаш каби тадқиқот усуллари қўлланилган. Шунингдек, илмий мақолада келтирилган статистик маълумотларни тўплаш, уларни тизимлаштириш ва шарҳлашда Жаҳон банки, Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлигининг маълумотларидан фойдаланилган.

■ ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Халқаро тажриба таҳлилари шуни кўрсатмоқдаки, мамлакат ва ҳудуднинг барқарор иқтисодий ўсиш ва бунга маҳаллий ва хорижий инвесторларни кенг жалб қилишга инвестицион фаолликни ошириш орқали эришиш мумкин. Мазкур жараёнда махсус иқтисодий зоналар инвестицион

фаолликни рағбатлантиришнинг энг самарали шаклларида бири ҳисобланади. Алоҳида солиқ ва божхона режими (имтиёзлар) мавжудлиги, арзон ишчи кучи, хом-ашёни олиб кириш ва чиқиш тартиби ҳамда маҳсулот ишлаб чиқаришнинг соддалашгани маҳаллий ва хорижий инвесторларни жалб қилади. Бугунги кунда хорижий инвестицияларни жалб қилиш мақсадида эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил этишга катта эътибор қаратилмоқда. “Айни вақтда дунёда 5400 дан ортиқ махсус иқтисодий зоналар мавжуд бўлиб, махсус иқтисодий зоналарда дунё ялпи маҳсулотининг деярли 500 млрд. АҚШ доллардан ортиқ қисми яратилиб, уларда қарийб 70 миллионга яқин киши фаолият олиб бормоқда”. Халқаро тажрибада мамлакат иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилишни ривожлантиришда махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш самарали йўللardan бири сифатида эътироф этиб келинмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 февралда қабул қилинган “Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида”ги қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 25 октябрдаги “Махсус иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналари фаолияти самарадорлигини ошириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3356-сон қарори [6] талабига мувофиқ, ҳозирда республикада 22 та махсус иқтисодий зона тоифасига кирувчи эркин иқтисодий зоналар ҳамда 400 дан ортиқ кичик саноат зоналари фаолият олиб бормоқда.

Махсус иқтисодий зоналар мамлакат саноатига, ишлаб чиқариш фаолиятига инвестицияларни жалб этишда муҳим рол ўйнайди. Мазкур ҳудудлар фаолиятини янада такомиллаштириш, уларнинг инвестицион фаоллигини янада ошириш юзасидан Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 14 февралдаги “Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида”ги қонуни [7] қуйидаги чора-тадбирларни ўз ичига олган дастурга мувофиқ, мазкур ҳудудларнинг инвестицион муҳитини яхшилашни назарада тутди:

- ишлаб чиқариш инфратузилмасини яратиш ва ривожлантириб боришни;

- муҳандислик-коммуникатсия ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш дастурларини давлат инвестиция дастурларига киритиш орқали уларнинг молиявий таъминотини яхшилашни;

- махсус иқтисодий зонанинг фаолият бўйича ва соҳавий ихтисослашувига мувофиқ, чет эл инвестицияларини ҳамда маҳаллий инвестицияларни жалб этиш чора-тадбирлари комплексини ишлаб чиқишни.

Махсус иқтисодий зоналар капитал ҳаракатланишини имтиёзли шароитлари самарасида хорижий инвестицияларни жалб қилишни фаоллашуви, мамлакатнинг айрим иқтисодий

минтақаларига ишлаб чиқариш ресурслари оқимининг кучайишига ижобий таъсир кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасидаги Махсус иқтисодий зоналарнинг умумий характерли томони шундаки, мазкур мамлакатда тадбиркорларга қўлланадиган умумий тартиб-қоидаларга қараганда қулай божхона, инвестицион, молиявий имтиёзлари ва афзалликларнинг мавжудлигидир (1-расм).

1. Ўзбекистон Республикасида ташил этилган Махсус иқтисодий зоналарнинг молиявий имтиёзлар қуйидагилар:

- субсидия ва имтиёзли кредитлар бериш.

- арзон баҳода турли-туман инфратузилмавий хизматлар кўрсатиш.

- ер участкалари ва ишлаб чиқариш корхоналарига нисбатан маҳаллий саноат биноларидан фойдаланганлиги учун арзон ижара ҳақи жорий этилиши;

2. Солиқ имтиёзлари қуйидагилар:

- 20 йилгача даромад солиғи тўлашдан озод қилиш.

- қайта инвестицияланувчи фойдага солиқ солмаслик.

- хорижий ходимларни даромад солиғидан озод қилиш.

- солиқ татиллари.

- жадаллаштирилган амортизация.

3. Маъмурий имтиёзлар қуйидагилар:

- инвесторларни замон талабларига жавоб бера оладиган инфратузилма билан таъминлаш.

- қулай шароитларда асосий капитални ижарага бериш.

- рўйхатдан ўтказиш ва божхона ишлари фаолиятини максимал даражада соддалаштириш.

- хорижий фуқароларни келиб кетиши билан боғлиқ виза тартиб-қоидаларини осонлаштириш.

4. Ташқи савдо имтиёзлари қуйидагилар:

- экспорт-импорт божларини камайтириш ёки бекор қилиш.

- махсус иқтисодий зоналардан товарлар экспортини квоталар ва лицензиялардан озод қилиш.

- ташқи савдо операцияларини амалга ошириш тартибини соддалаштириш.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда саноат тармоқлари бўйича 9 та, фармацевтика тармоқларида 7 та, қишлоқ хўжалик тармоқлари бўйича 2 та, туризм, транспорт логистика, спорт инвентарларини ишлаб чиқариш тармоқларида 1 тадан махсус иқтисодий зоналар ташкил этилган. “Навоий”, “Ангрен”, “Жиззах”, “Ургут”, “Ғиждувон”, “Қўқон” ва “Хазорасп” экрин иқтисодий зоналарида умумий қиймати 46 миллион долларга тенг 62 та лойиҳа амалга оширилган, 4 минг 600 тан ортиқ иш ўринлари яратилган [8].

ЭИЗ томонидан 2023 йил ноябрь ойи якуни ҳолатига 194 та инвестиция лойиҳалари амалга оширилган (1-жадвал).

ЭИЗлардаги инвестиция лойиҳалари тўғрисида маълумот

Т.р.	МИЗ номлари	Сони	МИЗ қиймати (млн.долл.)	Шу жумладан хорижий инвестициялар	Иш ўринлари, сон
1.	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами	194	1191,9	389,4	13 363
2.	“Нукус-фарм” ЭИЗ	3	16,2	3,9	430
3.	“Ғиждувон” ЭИЗ	13	44,9	0,0	776
4.	Бухоро-агро ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
5.	“Жиззах” ЭИЗ	16	106,5	55,9	1 614
6.	“Навои” ЭИЗ	32	170,9	50,0	1 269
7.	“Наманган” ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
8.	“Ургут” ЭИЗ	31	102,3	19,6	1 634
9.	“Сирдарё” ЭИЗ	21	75,2	26,5	1 332
10.	“Сирдарё-фарм” ЭИЗ	3	51,0	0,0	516
11.	“Термиз” ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
12.	“Ангрен” ЭИЗ	50	585,3	221,4	4 409
13.	“Чорвоқ” ЭТЗ	0	0,0	0,0	0
14.	“Қўқон” ЭИЗ	19	32,2	10,4	1 216
15.	“Ҳазорасп” ЭИЗ	5	7,1	1,7	157

Манба: Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги расмий бев-сайти (www.mift.uz) маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Лойиҳаларнинг қиймати жами 1191,9 млн.доллар (шундан, 389,4 млн.доллари хорижий инвестиция)ни ташкил этади. Ушбу лойиҳалар орқали 13363 нафар янги иш ўринлари ташкил этилган.

Худудий ва минтақавий иқтисодий-ижтимоий ривожланиш нуктаи назаридан бугунги кунда Фарғона иқтисодий райониға кирувчи “Қўқон” махсус иқтисодий зонаси алоҳида аҳамиятга эга. Фарғона вилояти ҳам ўзининг қулай географик жойлашуви ҳамда иқтисодий жиҳатдан ривожланиш даражасига кўра республикада ўзининг муносиб ўрнига эга.

Ушбу иқтисодий худуд учун айнан Қўқон шаҳри яқинидаги 709,3 га ер майдонининг танланишига асосий сабаблардан бири, мазкур худуд барча товарларни ташиш учун жуда ҳам қулай логистик майдондир. Мазкур иқтисодий зона Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги “Ургут”, “Ғиждувон”, “Қўқон” ва “Ҳазорасп” махсус иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-4931-сонли Фармонга [9] асосан ташкил этилиб, бугунги кунда “Қўқон” махсус иқтисодий зонаси худудида 86 та лойиҳа доирасида 69 та корхона фаолият юритмоқда.

“Қўқон” махсус иқтисодий зонаси иштирокчилари томонидан хориждан олиб келинган товарларга ушбу қарорга асосан жорий йилнинг ўтган даврида жами 137 миллиард сўм божхона тўловларидан имтиёзлар қўлланилган. Мазкур худуд ўз аэропорти ҳамда темир йўл депоси мавжудлиги логистика имкониятига ижобий таъсир кўрсатади.

2023 йил давомида 23 та “Қўқон” махсус иқтисодий зонаси иштирокчиси томонидан 13,1 миллион АҚШ доллариға тенг тайёр маҳсулотлар экспорт қилинган. “Қўқон” махсус иқтисодий зонасида фаолият юритаётган корхоналарнинг экспорт импорт оперatsияларини тезкорлик билан амалға оширилишини таъминлаш мақсадида “Марғилон” ташқи иқтисодий фаолият божхона пости ходимлари “Қўқон” махсус иқтисодий зонаси маъмурий биносида доимий фаолият олиб борилиши таъминланмоқда. Бу эса тадбиркорларға ушбу зонадан чиқмаган ҳолда экспорт ва импорт оперatsияларини амалға ошириш имконини бермоқда. Бугунги кунда “Қўқон” махсус иқтисодий зонасида қиймати 73,5 миллион АҚШ доллариға тенг бўлган 41 та лойиҳа тўлиқ ишға туширилган бўлиб, 2353 та янги иш ўринлари яратилган. Қиймати 161,57 миллион АҚШ доллариға тенг 45 та лойиҳа бугунги кунда ишға туширилиши режалаштирилган бўлиб, ушбу лойиҳалар бўйича 4732 та янги иш ўринлари яратилиши режалаштирилган. Шунингдек, 65 миллион АҚШ доллариға тенг 5 та истиқболли

лойиҳалар ҳам мавжуд бўлиб, унинг натижасида 820 та янги иш ўринлари яратилиши режалаштирилмоқда. Буларнинг барчаси аҳоли фаровонлиги ва юрт равнақи учун хизмат қилади. Ҳозирги кунда “Қўқон” махсус иқтисодий зонасида 96 дан зиёд саноат корхоналари рўйхатдан ўтган бўлиб, улардан 19 таси фаолиятини бошлаган. Шулардан 4 та хорижий инвестиция асосида ташкил қилинган бўлиб, қолганлари маҳаллий инвесторлар томонидан молиялаштирилмоқда. Ўзбекистон томонидан, “Қўқон” махсус иқтисодий зонасида жойлашган корхоналарнинг молиявий манбаси таркибида банк кредитлари улуши юқори бўлиб қолмоқда. Бундай ҳолат ташқи қарздорлик кўпайиши ва банклар фаолияти барқарорлиги билан чамбарчас боғлиқлигини англатади [10].

■ ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, махсус иқтисодий зона мамлакат ҳудудларини иқтисодий жиҳатдан ривожлантириш, иқтисодиёт тармоқларига инвестицияларни жалб қилишни фаоллаштиришда ўрни муҳим. Хорижий давлатларнинг махсус иқтисодий зоналарни ривожлантиришдаги тажрибалари асосида махсус иқтисодий зоналарни барқарор ривожлантиришдаги умумий механизмни мавжуд.

Юқоридаги тажрибалардан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистонда махсус иқтисодий зоналарни ривожлантириш бўйича қуйидагиларни амалга ошириш ўзининг ижобий самарсини бериши мумкин:

- республикадаги амалдаги махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш билан боғлиқ бўлган ташкилий-ҳуқуқий жараёнларни соддалаштириш лозим. Ушбу йўналишда рақамли технологияларни тизимга жорий этиш мақсадга мувофиқдир. Бу йўналишда Ҳиндистонда кичик саноат ҳудудларининг нодавлат шаклда ташкил этилиш жараёнидан фойдаланиш ўзининг ижобий самарасини бериши мумкин;

- мавжуд фаолият юритиб келаётган махсус иқтисодий зоналарга, хусусан фармацевтика соҳаси учун хорижий инвестицияларни янада кўпроқ жалб қилиш учун мазкур соҳа бўйича йирик трансмиллий компаниялар учун “Алоҳида имтиёзлар пакети” таклиф этиш махсус иқтисодий зоналарнинг инвестицион салоҳиятини оширишга хизмат қилади.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Эргашев Олим Рахматуллаевич ҚарДУ мустақил изланувчиси / Эргашев Олим Рахматуллаевич ҚарГУ- независимый исследователь / Ergashev Olim Rakhmatullayevich KarSU independent researcher
colimbek@mail.ru
 ORCID: 0009-0002-3335-8167

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Адрианов В.Д. Специальные экономические зоны. Журнал «ЭКО», 1997, (№ 3), С: 42.
2. Данько Т.Л. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве// ИНФРА-М.-1998. С:168.
3. Вахабов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. –Т.: Молия, 2010. 180-бет
4. Мирзалиева С.С. Махсус иқтисодий зоналарни ривожлантиришнинг хориж тажрибаси: И.ф.н. илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация Автореферати . Тошкент. ТДИУ, 2001. 8-бет.
5. Мустафакулов Ш.И. Инвестицион муҳит жозибадорлиги: назария, методология ва амалиёт. Монография Тошкент. “Iqtisod-Moliya”, 201. 326-бет.
6. Манба: <https://lex.uz/docs/3392861>
7. Манба: <https://lex.uz/docs/4737511>
8. <http://www.xs/index.php/homepage/itisodijot/item/11367-erkin-tisodij-zonalar-va-kichik-sanoat-zonalarini-rivozhlantirish-masalalari-mu-okamailindi>
9. Манба: <https://lex.uz/docs/3096605>
10. Ўзбекистон Республикаси давлат божхона қўмитаси расмий веб-сайти маълумотлари. Манба: <https://customs.uz/uz/region/news/5090>
11. Abdulkhonorov B.U. (2022) “The Impact of Tax Benefits on the Improvement of Special Economic Zones”, Central asian journal of theoretical & applied sciences, 3(6), pp. 371-376. Available at: <https://cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/666>
12. Abdulkhonorov B.U. (2022) “Special economic zones as a factor of regional development”, Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(4), pp. 613–616. Available at: <https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/2331>
13. Abdulkhonorov B.U. and Karimkulov J. I. (2022) “Development of Special Economic Zones in the Context of the Digital Economy”, European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 7, pp. 353–359. Available at: <https://emjms.academicjournal.io/index.php/emjms/article/view/611>
14. Абдукахоров Б.У. (2022) Повышение инвестиционной привлекательности экономических регионов узбекистана и улучшение условий для привлечения иностранных инвестиций, Студенческий вестник: электрон. научн. Журн, № 14(206). URL: <https://studvestnik.ru/journal/stud/herald/206>
15. Абдукахоров Б.У., (2022). Роль инвестиционной деятельности в экономическом развитии стран G7, Экономика и социум, №4(95) URL: https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_891644f403cd434e895978f77fb3190e.pdf?index=true

Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

Service sector and tourism

Сфера услуг и туризм

AHOLIGA UY-JOY KOMMUNAL XIZMATLAR KO'RSATISH SIFATINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЖИЛИЩНО- КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ НАСЕЛЕНИЮ

Бобокулов Санжар Бахромкулович

METHODS FOR ASSESSING AND IMPROVING THE QUALITY OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES PROVIDED TO THE POPULATION

Bobokulov Sanjar Bahromkulovich

Received: February 3, 2026 Revised: February 6, 2026 Accepted: February 9, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholash va uni takomillashtirish masalalari kompleks yondashuv asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda uy-joy kommunal xizmatlarining elektr energiyasi, ichimlik suvi, gaz, issiqlik ta'minoti hamda chiqindilarni boshqarish kabi asosiy yo'nalishlari bo'yicha 2020–2024-yillardagi statistik ko'rsatkichlar asosida xizmatlar sifati dinamikasi o'rganilgan. Texnik-iqtisodiy, institutsional va raqamli monitoring usullari orqali xizmatlar uzluksizligi, qamrov darajasi, avariya holatlari va aholi murojaatlari tahlil qilingan. Shuningdek, tashkiliy-boshqaruv, texnologik-innovatsion, iqtisodiy-moliyaviy va normativ-huquqiy takomillashtirish usullari tizimlashtirilgan. Tadqiqot natijalari uy-joy kommunal xizmatlar sifatini oshirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, energiya tejamkorlikni kuchaytirish, boshqaruv shaffofligini ta'minlash hamda investitsion faollikni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Mazkur xulosalar hududiy rivojlanish, ijtimoiy farovonlik va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: uy-joy kommunal xizmatlari, xizmatlar sifati, baholash ko'rsatkichlari, kommunal infratuzilma, raqamli monitoring, energiya tejamkorlik, davlat-xususiy sheriklik, institutsional boshqaruv, ekologik barqarorlik, ijtimoiy farovonlik.

Аннотация: В данной статье на основе комплексного подхода проанализированы вопросы оценки и совершенствования качества предоставления жилищно-коммунальных услуг населению. В ходе исследования на основе статистических показателей за 2020–2024 годы изучена динамика качества услуг по основным направлениям жилищно-коммунального хозяйства, таким как электроснабжение, питьевое водоснабжение, газоснабжение, теплоснабжение и управление отходами. С использованием технико-экономических, институциональных и цифровых методов мониторинга проанализированы показатели непрерывности услуг, уровень охвата, аварийные ситуации и обращения населения. Также систематизированы организационно-управленческие, технологико-инновационные, экономико-финансовые и нормативно-правовые методы совершенствования. Результаты исследования показывают, что внедрение цифровых технологий, усиление энергоэффективности, обеспечение прозрачности управления и стимулирование инвестиционной активности имеют ключевое значение для повышения качества жилищно-коммунальных услуг. Полученные выводы имеют практическое значение для достижения целей регионального развития, социального благополучия и устойчивого развития.

Ключевые слова: жилищно-коммунальные услуги, качество услуг, показатели оценки, коммунальная инфраструктура, цифровой мониторинг, энергоэффективность, государственно-частное партнерство, институциональное управление, экологическая устойчивость, социальное благополучие.

Abstract: This article analyzes the issues of assessing and improving the quality of housing and communal services provided to the population based on a comprehensive approach. The study examines the dynamics of service

quality in key areas of housing and communal services, including electricity supply, drinking water supply, gas supply, heat supply, and waste management, using statistical data for the period 2020–2024. Through technical-economic, institutional, and digital monitoring methods, indicators such as service continuity, coverage level, emergency incidents, and public complaints are analyzed. In addition, organizational-managerial, technological-innovative, economic-financial, and regulatory-legal methods of improvement are systematized. The research results demonstrate that the implementation of digital technologies, strengthening energy efficiency, ensuring management transparency, and stimulating investment activity play a crucial role in improving the quality of housing and communal services. These conclusions have practical significance for achieving regional development goals, enhancing social welfare, and ensuring sustainable development.

Keywords: housing and communal services, service quality, assessment indicators, communal infrastructure, digital monitoring, energy efficiency, public-private partnership, institutional governance, environmental sustainability, social welfare.

■ KIRISH

Uy-joy kommunal xizmatlari sifatini baholash va takomillashtirish masalasi global miqyosda barqaror rivojlanish, urbanizatsiya jarayonlari va aholi farovonligini oshirish bilan bevosita bog'liqdir. Xalqaro darajada suv ta'minoti, kanalizatsiya, issiqlik va elektr energiyasi, chiqindilarni boshqarish kabi asosiy kommunal xizmatlarning uzluksizligi, ishonchligi va iqtisodiy samaradorligi BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari, xususan, SDG 6 (Toza suv va sanitariya), SDG 11 (Barqaror shaharlar va jamoalar) va SDG 12 (Mas'uliyatli iste'mol va ishlab chiqarish) doirasida ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi[1]. Raqamli transformatsiya, energiya samaradorligi va xizmatlar sifati monitoringi bo'yicha ilg'or yondashuvlar kommunal sektorning institutsional barqarorligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Mamlakat miqyosida esa uy-joy kommunal xizmat sifati aholining kundalik hayot sifati, ijtimoiy barqarorlik va hududiy rivojlanish darajasini belgilovchi muhim omildir. Aholi sonining o'sishi, shaharlarning kengayishi, infratuzilmaning eskirishi va resurslardan foydalanish samaradorligiga qo'yilayotgan talablarning ortishi kommunal xizmatlar sifatini tizimli baholash va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etadi. Shu bois mazkur maqolada aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholashning ilmiy-uslubiy asoslari hamda ularni takomillashtirish yo'llari kompleks yondashuv asosida yoritiladi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu mavzuga oid ko'plab xorijiy va mahalliy olimlarning adabiyotlar tahlil qilindi. Xususan, T.N.Nerovnja va N.T.Obojmov "Possible approaches to improvement of institutional tools of the quality management system in the sphere of housing and communal services"[2] nomli maqolada uy-joy kommunal xizmatlari sifatini monitoring qilishning asosiy mezonlari va tizimini o'rganilgan. Tadqiqot davomida uy-joy-kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini shakllantiruvchi asosiy omillar, xususan, uy-joy sifati va uning eskirish darajasi, uy-joy-kommunal xizmatlarni ta'mirlash jarayonida ishlatiladigan materiallarning sifati, xodimlarning malakasi aniqlangan. Shu bilan birga, E.Agapitova, G.Chahkiev va V.Gerasimovalarning "The factors to assess the quality of management of housing and communal services"[3] nomli maqolasida esa Rossiya Federatsiyasi yirik shaharlarining uy-joy-kommunal xizmatlarini boshqarish sifatini oshirish bo'yicha g'oyalari ochib berilgan. Olimlar yirik

shaharlarda yuzaga keladigan muammolarni ehtiyoj bilan belgilaydi hamda ushbu muammoning echimi ikki komponentga bo'ladi: birinchisi - ehtiyojlarning o'zini aniqlash, ikkinchisi - ularni qondirish yo'llarini aniqlash. Biroq olimlarning komponentlari Rossiya bozorlarini davlat tomonidan tartibga solish chora tadbirlariga zid keladi.

O'zbekiston Respublikasida uy-joy muammosining asosiy tarkibiy qismlari, tabiatan murakkab bo'lgan uy-joy fondining muammoli vaziyatlari aniqlangan. "O'zbekistonda davlat uy-joy fondining xususiylashtirilishi natijasida uning amaldagi boshqaruv tizimi, asosan, davlat hokimiyati organlari tomonidan ma'muriy usulda tashkil etilishi mulkdorlarda uy-joy mulkdorlari shirkati o'zlarining manfaatli tashkiloti emas, balki yangi nom ostidagi sobiq "Uy-joy ekspluatatsiya idorasi" degan qarashga olib keldi"[4]. "Uy-joy boshqaruvi eng konservativ yo'nalishlardan biridir, chunki uy-joyning ijtimoiy ahamiyati yuqoriligi va uning arzonligini ta'minlash zarurati tufayli narxlarini davlat tomonidan tartibga solish ko'p yillar davomida ma'muriy-rejalashtirilgan iqtisodiyotda mavjud edi, lekin bozor munosabatlarining rivojlanishiga va biznesni jalb qilishga yordam bermagan"[5]. E.V.Sultanovning fikriga ko'ra "Uy-joy" tushunchasi "uy-joy fondi" va "turar-joy" tushunchalari bilan bevosita bog'liq[6]. T.A.Xasanovning bu borada "Uy-joy kommunal xo'jaligining eng muhim xususiyati uning yuqori ijtimoiy ahamiyati, aholining barcha qatlamlarining hayot sifati va jamiyatdagi ijtimoiy iqlim uning samarali ishlashiga bog'liq." – deb ta'rif bergan [7]. D.A.Berdiyeva "Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish"[8] nomli maqolasida uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish haqida yoritilgan bo'lib, unda uy-joy fondi turlarining tasnifi keltirilgan.

■ TADDIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholash va takomillashtirish masalalarini o'rganishda tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil va sintez, taqqoslama tahlil, statistik kuzatuv hamda dinamik qatorlar usullaridan foydalanildi. 2020–2024-yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar asosida elektr, suv, gaz va issiqlik ta'minoti ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Shuningdek, texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar, institutsional baholash hamda raqamli monitoring natijalari asosida xizmatlar sifati integral baholandi. Olingan natijalar umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish usullari orqali tahlil qilinib, uy-joy kommunal

xizmatlar ko'rsatish sifatini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqildi.

■TAHLIL VA NATIJALAR

Uy-joy kommunal xizmatlar sifatini baholash ko'p mezonli va ko'p darajali yondashuvni talab etadi. Birinchi navbatda, texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimi qo'llanilib, xizmatlarning uzluksizligi, avariya chastotasi, yo'qotishlar darajasi, energiya va suv sarfining me'yorlarga mosligi aniqlanadi. Ikkinchi yo'nalish sifatida institutsional baholash usullari orqali boshqaruv tuzilmalari, tartibga solish mexanizmlari va moliyalashtirish manbalari samaradorligi tahlil qilinadi. Uchinchi yo'nalishda esa xizmat ko'rsatish jarayonlarining raqamlashtirilgan monitoringi va ma'lumotlar tahlili asosida real vaqt rejimida sifat ko'rsatkichlarini baholash amalga oshiriladi.

Shuningdek, integrallashgan indekslar yordamida hududlar kesimida xizmat sifati solishtirma tahlil qilinadi. Normativ-huquqiy moslik, ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolat mezonlari ham baholash tizimining muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Mazkur usullar majmui xizmatlar sifatini ob'ektiv baholash va boshqaruv qarorlarini asoslash imkonini beradi. Taklif etilgan baholash va takomillashtirish usullarini tizimli qo'llash Uy-joy kommunal xizmatlarda xizmatlar uzluksizligi va ishonchligini oshirishga, resurslar yo'qotilishini kamaytirishga hamda boshqaruv samaradorligini kuchaytirishga olib keladi. Integrallashgan baholash tizimi hududlar o'rtasidagi nomutanosibliklarni aniqlash va maqsadli choralarni belgilash imkonini beradi. Raqamli monitoring va ma'lumotlar tahlili asosida qabul qilingan qarorlar tezkorlik va aniqlikni ta'minlaydi.

1-jadval

Aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholash ko'rsatkichlari (2020–2024-yillar)[9]

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Aholi jon boshiga abonentlar tomonidan elektr energiya iste'moli, kVt/soat	1572,8	1611,6	1658,1	1725,7	1779,6
Uy-joy sektorida elektr energiya ta'minoti hajmi, mln kVt/soat	15549,5	15461,8	17470,8	17839,5	16293,1
Aholi jon boshiga ichimlik suvi iste'moli, kub metr	154,2	156,8	158,5	160,9	162,3
Ichimlik suvi bilan ta'minlangan aholi ulushi, %	69,7	71,4	73,6	75,8	77,2
Uy-joy fondida issiqlik energiyasi bilan ta'minlangan xonadonlar ulushi, %	58,3	59,6	61,8	63,5	65,1
Uy-joy sektorida gaz ta'minoti bilan qamrov darajasi, %	84,5	85,9	87,2	88,6	89,8
Aholi jon boshiga tabiiy gaz iste'moli, kub metr	431,6	445,2	452,7	468,9	471,4
Maishiy chiqindilarni yig'ish bilan qamrov darajasi, %	72,1	74,8	77,3	80,5	82,9
Uy-joy kommunal xizmatlarida avariya holatlari soni, mingta	12,4	11,8	10,9	9,7	8,9
Kommunal xizmatlar bo'yicha aholi murojaatlari soni, mingta	186,3	174,5	162,8	148,6	139,2

Jadval ma'lumotlari 2020–2024-yillar davomida aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatining bosqichma-bosqich yaxshilanib borayotganini ko'rsatadi. Xususan, aholi jon boshiga elektr va gaz iste'molining o'sishi energiya ta'minoti barqarorligi ortib borayotganidan dalolat beradi. Ichimlik suvi bilan ta'minlangan aholi ulushining yildan-yilga oshishi infratuzilma modernizatsiyasi samaralarini aks ettiradi. Shu bilan birga, kommunal xizmatlardagi avariya holatlari va aholi murojaatlarining kamayib borishi xizmatlar sifati va boshqaruv samaradorligining yaxshilanganini ko'rsatadi. Aholi jon boshiga elektr energiyasi iste'molining 2020-yildagi 1572,8 kVt/soatdan 2024-yilda 1779,6 kVt/soatga etgani (+13,1%) elektr ta'minotining barqarorlashuvi va maishiy texnikalardan foydalanish darajasi oshganini ko'rsatadi. Bu holat, bir tomondan, turmush sharoitlarining yaxshilanishi bilan izohlanadi, ikkinchi

tomondan esa, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish zaruratini kuchaytiradi.

Uy-joy sektorida elektr energiyasi ta'minoti hajmi 2022–2023-yillarda keskin oshib, 17,8 mlrd kVt/soatga etgan bo'lsa-da, 2024-yilda 16,3 mlrd kVt/soatga qisqargani tizimdagi optimallashtirish va yo'qotishlarni qisqartirish siyosati natijasi sifatida baholanishi mumkin. Shu bilan birga, energiya ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasidagi muvozanat masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Aholi jon boshiga ichimlik suvi iste'molining 2020–2024-yillarda 154,2 kub metrdan 162,3 kub metrga oshgani suv ta'minoti infratuzilmasi kengayayotganidan dalolat beradi. Ayniqsa, ichimlik suvi bilan ta'minlangan aholi ulushining 69,7 foizdan 77,2 foizga ko'tarilishi ijtimoiy ahamiyatga ega ijobiy natija hisoblanadi. Biroq suv iste'molining o'sishi bilan bir qatorda suv yo'qotishlari va ekologik barqarorlik masalalari dolzarblashmoqda. Shu sababli, suv hisobini

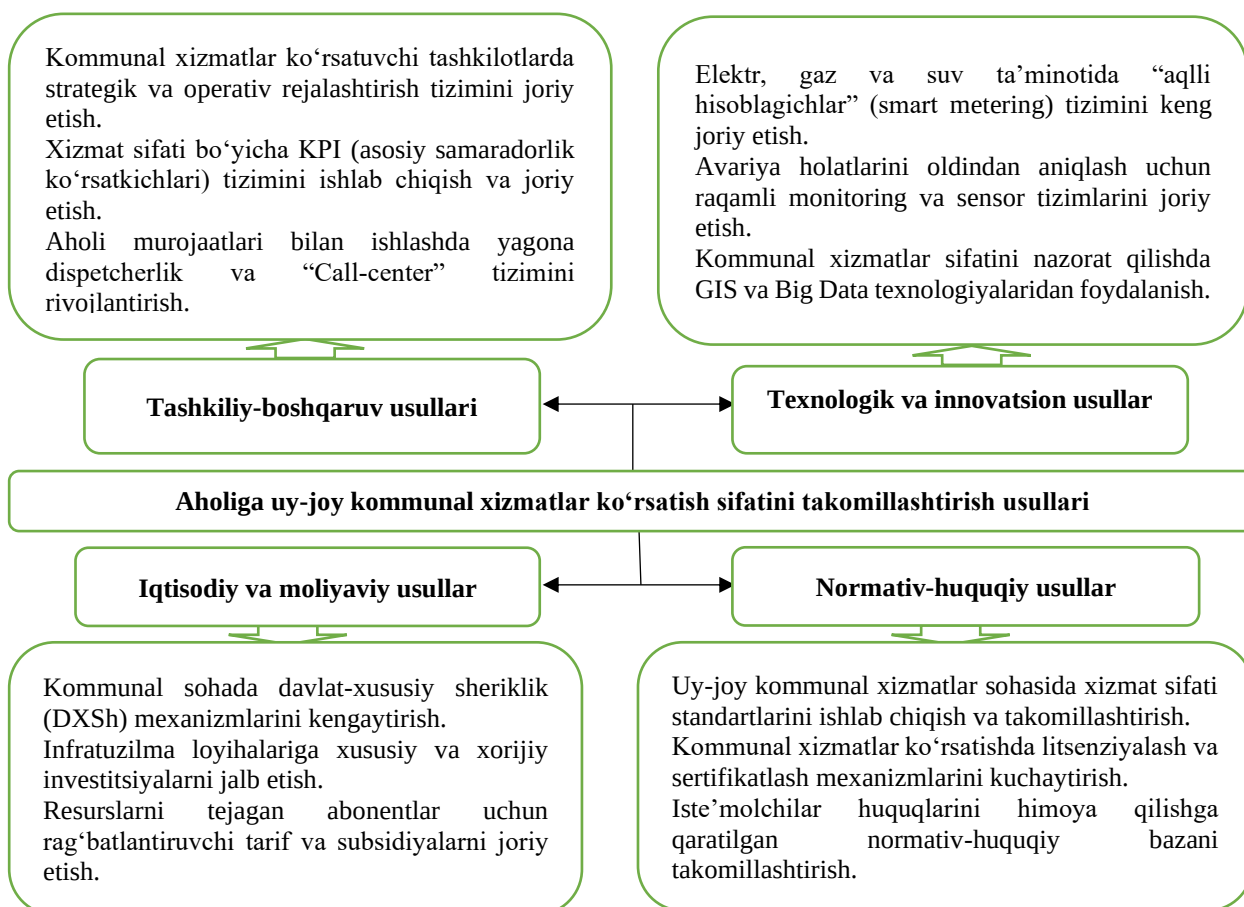
avtomatlashtirish va qayta foydalanish texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Gaz ta'minoti bilan qamrov darajasining 84,5 foizdan 89,8 foizga oshishi aholining energiya resurslariga bo'lgan kirish imkoniyatlari kengayganini ko'rsatadi. Aholi jon boshiga tabiiy gaz iste'molining barqaror o'sishi esa isitish va ovqat tayyorlash xizmatlarining uzluksizligini ifodalaydi. Shu bilan birga, gaz iste'moli hajmining o'sishi energiya xavfsizligi va resurslardan oqilona foydalanish nuqtayi nazaridan qo'shimcha boshqaruv choralari talab etadi.

Issiqlik energiyasi bilan ta'minlangan uy-joylar ulushining 58,3 foizdan 65,1 foizga etgani markazlashgan isitish tizimlarini rekonstruksiya qilish va yangi turar joy massivlarida isitish infratuzilmasini rivojlantirish natijasi hisoblanadi. Biroq mazkur ko'rsatkichning hali 100 foizga etmagani tizimdagi hududiy nomutanosibliklar mavjudligini ko'rsatadi. Chiqindilarni yig'ish bilan qamrov darajasining 72,1 foizdan 82,9 foizga oshgani ekologik boshqaruv samaradorligining sezilarli yaxshilanganidan dalolat beradi. Bu ko'rsatkich shahar va qishloq hududlarida sanitariya holatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Kommunal xizmatlardagi avariya holatlari sonining 12,4 mingdan 8,9 mingga qisqarishi texnik xizmat ko'rsatish sifatining oshganini ko'rsatadi. Aholi murojaatlarining 186,3 mingdan 139,2 mingga kamayishi esa xizmatlardan qoniqish darajasi ortganini va murojaatlarni

tezkor ko'rib chiqish mexanizmlari takomillashtirishini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, 2020–2024-yillar davomida uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifati bo'yicha deyarli barcha asosiy ko'rsatkichlarda ijobiy dinamika kuzatilmoqda. Elektr, suv, gaz va issiqlik ta'minotida qamrov va barqarorlik oshgan, avariya holatlari va aholi murojaatlari sezilarli darajada kamaygan. Shu bilan birga, resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamlilik va ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalari kelgusida ustuvor yo'nalish sifatida qolmoqda.

Uy-joy kommunal xizmatlarni takomillashtirishda texnologik modernizatsiya, institutsional islohotlar va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining uyg'unligi muhimdir. Infratuzilmani yangilash va energiya tejamlilik texnologiyalarini joriy etish resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi. Boshqaruv tizimida shaffoflikni kuchaytirish, xizmatlar sifatini standartlashtirish va raqamli platformalar orqali hisobdorlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsadida tarif siyosatini takomillashtirish, investitsiyalarni jalb etish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish zarur. Kadrlar salohiyatini oshirish, ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish va innovatsion boshqaruv usullarini qo'llash xizmatlar sifatini izchil yaxshilashga xizmat qiladi (1-rasm).

1-rasm. Aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini takomillashtirish usullari²

² Mavzuga oid adabiyotlar asosida muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini takomillashtirish usullarini tizimli va kompleks joriy etish mazkur sohaning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tashkiliy-boshqaruv, texnologik, iqtisodiy, normativ-huquqiy, ijtimoiy hamda ekologik yo'nalishlar o'zaro uyg'unlashgan holda amalga oshirilgandagina kommunal xizmatlar sifati barqaror ravishda oshadi va aholining kundalik ehtiyojlari to'liqroq qondiriladi.

Zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, raqamli monitoring va "aqlli" texnologiyalardan foydalanish xizmatlar uzluksizligini ta'minlab, avariya holatlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Iqtisodiy asoslangan tarif siyosati va investitsiya mexanizmlarining takomillashuvi kommunal infratuzilmani modernizatsiya qilish uchun zarur moliyaviy barqarorlikni yaratadi. Normativ-huquqiy bazaning mukammallashuvi esa xizmat ko'rsatish standartlari va iste'molchilar huquqlarining ishonchli himoyasini ta'minlaydi. Shuningdek, aholining faol ishtiroki, jamoatchilik nazorati va ekologik barqarorlikka yo'naltirilgan yondashuvlar kommunal xizmatlar sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini takomillashtirish usullarini izchil amalga oshirish ijtimoiy farovonlikni oshirish, hududiy rivojlanishni jadallashtirish hamda mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish imkonini beradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, institutsional va texnologik omillar uyg'unligi ta'minlangan sharoitda kommunal xizmatlar sifati barqaror oshadi, moliyaviy intizom mustahkamlanadi va ekologik ko'rsatkichlar yaxshilanadi. Bu esa aholi turmush darajasining ko'tarilishi va hududiy rivojlanishning jadallashuviga xizmat qiladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifati so'nggi yillarda izchil yaxshilanib borayotganini ko'rsatadi. 2020–2024-yillar davomida elektr energiyasi, ichimlik suvi, gaz va issiqlik ta'minoti bo'yicha qamrov darajalarining oshishi hamda xizmatlar uzluksizligining kuchayishi kommunal infratuzilmani modernizatsiya qilish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, avariya holatlari va aholi murojaatlari sonining kamayib borishi xizmatlar sifati va iste'molchilarning qoniqish darajasi oshganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari kommunal xizmatlar sohasida hali ham echimini kutayotgan muammolar mavjudligini ko'rsatdi. Resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, energiya tejamkorlikni keng joriy etish, hududlar o'rtasidagi nomutanosibliklarni kamaytirish hamda ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalari dolzarbligicha qolmoqda. Xizmatlar sifatini baholashda ko'p mezonli va integrallashgan yondashuvlarni qo'llash boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash imkonini beradi. Raqamli monitoring, "aqlli" hisoblagichlar va ma'lumotlarni tahlil qilish texnologiyalarining joriy etilishi xizmatlar

uzluksizligini ta'minlash va yo'qotishlarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini oshirish tashkiliy-boshqaruv, texnologik, iqtisodiy va normativ-huquqiy mexanizmlarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Tadqiqotda olingan xulosalar ushbu sohada boshqaruv samaradorligini kuchaytirish, investitsion faollikni oshirish va aholining hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Integrallashgan baholash tizimi va innovatsion yondashuvlarni izchil qo'llash mamlakatda uy-joy kommunal xizmatlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlil asosida aholi uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishni takomillashtirishga oid quyidagi takliflar keltirilgan:

Birinchidan, uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini baholashda ko'p mezonli va integrallashgan indekslar tizimini joriy etish orqali hududlar kesimida xizmatlar samaradorligini muntazam monitoring qilish va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash;

Ikkinchidan, elektr, gaz va suv ta'minotida raqamli monitoring hamda "aqlli hisoblagichlar" tizimini keng joriy etish orqali resurslar yo'qotilishini kamaytirish va iste'mol ustidan aniq nazorat mexanizmlarini shakllantirish;

Uchinchidan, kommunal infratuzilmani modernizatsiya qilish jarayonida energiya va suv tejamkor texnologiyalarni ustuvor joriy etish orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash va ekspluatatsiya xarajatlarini qisqartirish;

To'rtinchidan, kommunal xizmatlar ko'rsatuvchi tashkilotlar faoliyatida boshqaruv shaffofligini kuchaytirish, xizmat sifati bo'yicha KPI tizimini joriy etish hamda aholi murojaatlarini ko'rib chiqishning yagona raqamli platformasini rivojlantirish;

Beshinchidan, tarif siyosatini iqtisodiy asoslangan va ijtimoiy muvozanatli shaklda takomillashtirish bilan birga, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish orqali soha rivojiga xususiy va xorijiy investitsiyalarni faol jalb etish, uy-joy kommunal xizmat sifatini baholashda ko'p mezonli va integrallashgan indekslar tizimini joriy etish;

Ushbu takliflarga amal qilish orqali aholiga uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish sifati sezilarli darajada oshadi, xizmatlar uzluksizligi va ishonchliligi mustahkamlanadi. Resurslardan foydalanish samaradorligi ortadi, energiya va suv yo'qotishlari kamayadi, shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlash imkoniyati kuchayadi. Raqamli monitoring va KPI tizimlari boshqaruv qarorlarini tezkor va aniq qabul qilishni ta'minlab, xizmatlar sifatini standartlashtirish va hududlar o'rtasidagi nomutanosibliklarni kamaytirishga yordam beradi. Tarif siyosati va investitsion mexanizmlarning takomillashuvi moliyaviy barqarorlikni yaratadi hamda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish orqali infratuzilmani modernizatsiya qilish imkonini kengaytiradi. Natijada, aholining hayot sifati yaxshilanadi, hududiy rivojlanish jadallashadi va mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish imkoniyati oshadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, “Raqamli iqtisodiyot” kafedrası dotsenti, PhD/ Бобокулов Санжар Бахромкулович, Самаркандский институт экономики и сервиса, Доцент кафедры «Цифровая экономика», PhD/ Bobokulov Sanjar Bahromkulovich, Samarkand Institute of Economics and Service, Associate Professor of the “Digital Economy” Department, PhD

e-mail: ferdu_www@mail.ru

ORCID: 0000-0002-1882-1507

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

[1]. UNDP What are the Sustainable Development Goals? <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

[2]. Nerovnja Tamara Nigmatovna va Obojmov Natalia Timofeevna “Possible approaches to improvement of institutional tools of the quality management system in the sphere of housing and communal services” Журнал Russian Journal of Education and Psychology 2013 <https://cyberleninka.ru/article/n/possible-approaches-to-improvement-of-institutional-tools-of-the-quality-management-system-in-the-sphere-of-housing-and-communal-services>

[3]. Elena Agapitova, Gennady Chahkiev va Vera Gerasimovalarning “The factors to assess the quality of management of housing and communal services” Volume 106, 2017 International Science Conference SPbWOSCE-2016 “SMART City” Article Number 08075 Number of page(s) 7 Section 8 Organization and

Planning of Construction Works and Municipal Facilities DOI <https://doi.org/10.1051/mateconf/201710608075> Published online 23 May 2017 https://www.mateconferences.org/articles/mateconf/abs/2017/20/mateconf_spbw2017_08075/mateconf_spbw2017_08075.html

[4]. Hasanov T. A. O‘zbekistonda xususiy uy-joy fondini boshqarish tizimini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2019. – 48 bet.

[5]. Дубнюк Е. Н. Модель управления жилищным фондом на основе территориального общественного самоуправления. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Пенза 2013. <https://www.dissercat.com/content/model-upravleniya-zhilishchnym-fondom-na-osnove-territorialnogo-obshchestvennogo-samoupravle>

[6]. Основы функционирования ЖКХ: учебное пособие / Е. В. Султанова, Я. А. Волынчук; Владивостокский государственный университет экономики и сервиса. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2017. – 88 с. <https://portfolio.vvsu.ru/files/24A358E5-73AB-4F30-BE97-2149F42044FA.pdf>

[7]. Khasanov T. A. Housing fund as an object of management. Tashkent, 2017. TAQI. Toshkent 2022 y. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqkiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/89>

[8]. Berdiyeva Dilfuza Axatovna “Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish” Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot 2023-yil, oktyabr. № 10-son. file:///C:/Users/User/Downloads/pdf_berdiyeva-dilfuza-axatovna_jurnal-10-2023.pdf

[9]. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/industry-2>

UY-JOY KOMMUNAL XIZMAT KO'RSATISHDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ В СФЕРЕ ЖИЛИЩНО- КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ

Бобокулов Санжар Бахромкулович

MODERN APPROACHES TO ENSURING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY IN HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Bobokulov Sanjar Bahromkulovich

Received: February 5, 2026 Revised: February 8, 2026 Accepted: February 12, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish tizimida ekologik barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, resurslarga bo'lgan talabning ortishi hamda atrof-muhitga salbiy ta'sir kuchayib borayotgan sharoitda ekologik barqarorlikni ta'minlashning dolzarbligi asoslab beriladi. Energiya va suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni samarali boshqarish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish kabi yondashuvlarning mazmun-mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, institutsional va normativ-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirishning uy-joy kommunal xizmatlarining barqaror rivojlanishidagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari ekologik va iqtisodiy manfaatlar uyg'unligini ta'minlash, aholining yashash sifati va ekologik xavfsizligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar shakllantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: uy-joy kommunal xizmatlari, ekologik barqarorlik, energiya samaradorligi, suv resurslari, chiqindilarni boshqarish, aylana iqtisodiyot, raqamli monitoring, qayta tiklanuvchi energiya.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения анализируются современные подходы к обеспечению экологической устойчивости в системе предоставления жилищно-коммунальных услуг. В исследовании обоснована актуальность обеспечения экологической устойчивости в условиях ускорения процессов урбанизации, роста потребности в ресурсах и усиления негативного воздействия на окружающую среду. Раскрыта сущность таких подходов, как рациональное использование энергетических и водных ресурсов, эффективное управление отходами, внедрение цифровых систем мониторинга, а также использование возобновляемых источников энергии. Кроме того, освещена роль совершенствования институциональных и нормативно-правовых механизмов в обеспечении устойчивого развития жилищно-коммунальных услуг. Результаты исследования позволяют сформировать научные выводы, направленные на обеспечение гармонии экологических и экономических интересов, повышение качества жизни населения и уровня экологической безопасности.

Ключевые слова: жилищно-коммунальные услуги, экологическая устойчивость, энергоэффективность, водные ресурсы, управление отходами, циркулярная экономика, цифровой мониторинг, возобновляемая энергия.

Abstract: This article analyzes modern approaches to ensuring environmental sustainability in the housing and communal services system from scientific-theoretical and practical perspectives. The study substantiates the relevance of ensuring environmental sustainability under conditions of accelerated urbanization processes, increasing demand for resources, and growing negative impacts on the environment. The essence of such approaches as the rational use of energy and water resources, effective waste management, implementation of digital monitoring systems, and the use of renewable energy sources is revealed. In addition, the role of improving institutional and regulatory mechanisms in the sustainable development of housing and communal services is highlighted. The research results make it possible to formulate scientific conclusions aimed at ensuring the harmony of environmental and economic interests, improving the quality of life of the population, and enhancing environmental safety.

Keywords: housing and communal services, environmental sustainability, energy efficiency, water resources, waste management, circular economy, digital monitoring, renewable energy.

■ KIRISH

So'nggi yillarda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, aholi sonining ortishi va uy-joy fondining kengayishi uy-joy kommunal xizmatlar tizimiga bo'lgan talabni keskin oshirmoqda. Mazkur jarayonlar bilan bir qatorda atrof-muhitga yuklama kuchayib, tabiiy resurslardan foydalanish intensivligi ortmoqda. Shu sababli uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasida ekologik barqarorlikni ta'minlash dolzarb ilmiy-amaliy masalaga aylanmoqda. Ekologik barqarorlik mazkur sohada energiya samaradorligini oshirish, resurslarni tejash, chiqindilarni kamaytirish va ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy yondashuvlar ushbu muammolarni tizimli hal etish, uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlash hamda aholining yashash sifati va ekologik xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda yuzaga keladigan ekologik muammolar va ularga zamonaviy echimlarni tahlil qilishda ko'plab adabiyotlar tahlil qilingan. Xususan, A.Krylova va Daniil Nikishov "The green agenda influence on the methodology of housing and communal services pricing"[1] nomli maqolada shaharni rivojlantirish konsepsiyasini yashil kun tartibi doirasida amalga oshirish va ekologik jihatdan muhim muammolarni hal qilish, toza texnologiyalarni rivojlantirish, tabiiy resurslarni tejash va aholining turmush darajasini oshirishga qaratilgan strategiyalar va dasturlarni ishlab chiqish munosabati bilan uy-joy kommunal xizmatlari narxlarini shakllantirish metodologiyasini qayta ko'rib chiqish zarurligi isbotlangan. Ekologik jihatdan barqaror shahar tizimlarini yaratish nafaqat innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, moliyaviy resurslarni jalb qilishni, balki ularning oqibatlarini, xususan, iste'mol qilinadigan uy-joy kommunal xizmatlari hajmi va ular uchun tariflarning o'zgarishini baholashni ham talab qilishi ko'rsatilgan. Uy-joy kommunal xizmatlari narxlarini shakllantirish metodologiyasiga kiritilgan o'zgartirishlar iste'molchilar uchun arzon narxlarda sifatli xizmatlar ko'rsatish jarayonini ta'minlashi kerak. Tadqiqotning asosiy natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy shaharlar ekologik xavfsizlik va barqarorlik talablariga javob berish uchun uy-joy kommunal xizmatlarini boshqarish va boshqarish yondashuvini o'zgartirishga qaratilgan innovatsion echimlardan foydalanishi kerak. Uy-joy kommunal xizmatlarining ekologik holatini va barqarorligini yaxshilash bo'yicha tavsiyalarni amalga oshirish tinch, muvaffaqiyatli va

samarali shahar muhitini yaratishda asosiy omilga aylanishi mumkin.

So'nggi yillarda shaharlarda tez sur'atlar bilan kechayotgan urbanizatsiya jarayonlari va aholi sonining o'sishi bilan bog'liq muammolar sababli uy-joy qurilishlarida shahar yashil hududlarini integratsiya qilish masalasiga tobora ko'proq e'tibor qaratilmoqda[2]. Bu jarayon nafaqat umumiy shahar miqyosida, balki mahalla darajasida ham kuzatilmoqda. Mazkur muammolar shahar jamiyatiga xos bo'lgan, individualistik va yashash muhitiga befarq deb hisoblanadigan aholi qarashlari tufayli yanada keskinlashib bormoqda[3]. Shaharlar inson faoliyatining Yer yuzasidagi eng keskin namoyon bo'lish shakllari bo'lib, bu oqibatli ta'sirlar aholi sonining ko'payishi yoki xususiy avtotransport vositalariga yuqori darajada bog'liqlik natijasida yuzaga keladi[4]. Turar joylardagi yashil hududlar umumiy hayot sifatiga ta'sir ko'rsatadi[5]; shu sababli rejasiz urbanizatsiya natijasida shaharlarda yashil hududlarning qisqarib borishi odamlarni yashil makonlar bilan aloqada bo'lishi va ijtimoiy hamda madaniy ehtiyojlarini qondira olishi mumkin bo'lgan yangi turar joy hududlarini izlashga undadi[6]. Biroq, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda, joy, resurslar va rivojlanish uchun bosimlar mavjud bo'lishiga qaramay, shahar yashil hududlari barpo etilishi ko'pincha e'tibordan chetda qolmoqda, holbuki shahar yashil hududlari qurilgan va tabiiy muhitni o'zaro bog'lay oladigan ekologik shaharlarni yaratishga xizmat qiladi[7].

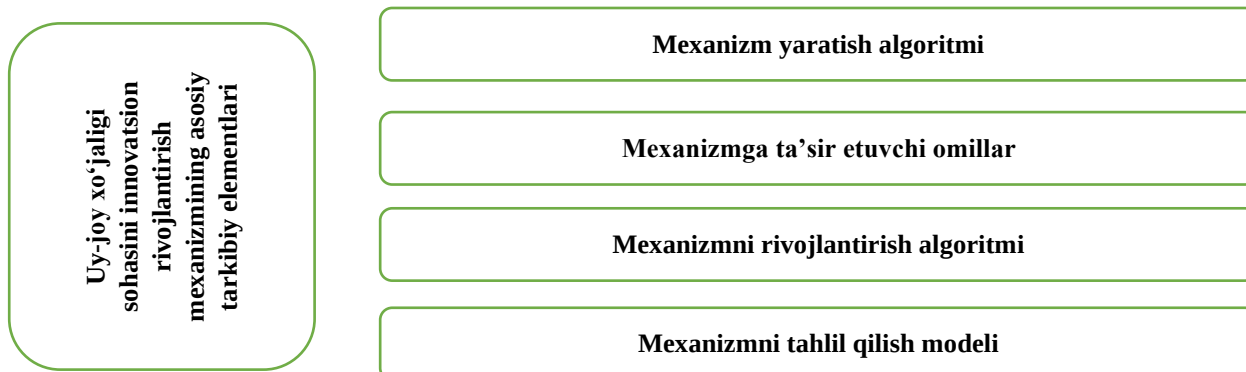
N.Shmeleva, A.Kabdrakhmanov va K.Gdowska "Approaches to the formation of a mechanism for sustainable development in the innovative ecosystem of housing and communal services in the east Kazakhstan"[8] nomli maqolada uy-joy va kommunal xizmatlar sohasidagi innovatsion ekotizimlarga barqarorlik va o'z-o'zini tashkil etish nuqtayi nazaridan yondashuv yoritib berilgan. Tadqiqotning nazariy asosini barqaror rivojlanish konsepsiyasi, ochiq innovatsiyalar, aylana iqtisodiyot hamda murakkab tizimlarning barqarorligi nazariyasi tashkil etadi. Maqolada uy-joy va kommunal xizmatlar tizimida, xususan suv ta'minoti sohasida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning asosiy tamoyillari shakllantirilgan. Sharqiy Qozog'iston mintaqasida suv ta'minoti sohasida innovatsion ekotizimni rivojlantirishni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi uchun konseptual model ishlab chiqilgan.

O.R.Odamboyev "Uy-joy kommunal xo'jaligini innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi"[9] nomli maqolada uy-joy kommunal

xo'jaligi sohasida innovatsiyalarni keng joriy etishning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan bo'lib, unda innovatsion texnologiyalar, ularning energiya samaradorligini oshirish, xarajatlarni qisqartirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda uy-joy kommunal xo'jaligini

innovatsion texnologiyalar orqali rivojlantirishni belgilashda uning rivojlanish shartlari va sharoitlari tahlil qilinadi. Bunday xizmatni shakllantirish va rivojlantirish mexanizmining asosiy tarkibiy elementlari quyidagi 1-rasmدا keltirilgan (1-rasm).

1-rasm. Uy-joy xo'jaligi sohasini innovatsion rivojlantirish mexanizmining asosiy tarkibiy elementlari[9]

Olim uy-joy kommunal xo'jaligini obyekt sifatida belgilab olgan. Uy-joy kommunal xo'jaliklarini innovatsion rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqish algoritmini yaratish, mexanizmga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, uni rivojlantirish mexanizmi va tahlil modellarini ishlab chiqish zaruriyati yuzaga keladi.

B.J.Umarov "Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish"[10] nomli maqolada ko'p kvartirali uylarga xizmat ko'rsatuvchi boshqaruv organlari va uy-joy mulkdorlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning qonuniy asoslari, boshqaruv organlari tomonidan ko'p kvartirali uylarni saqlash bo'yicha qanday xarajatlar amalga oshirilishi hamda uyning umumiy joylarini saqlashdagi ishtiroki tahlil qilingan. Ko'p kvartirali uyni me'yor darajasida saqlab turish uchun umumiy mol-mulkni saqlash bo'yicha xarajatlarning tannarxini optimallashtirish hamda byudjet yoki kredit mablag'laridan moliyalashtirish ulushini kamaytirish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasida ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalarini o'rganishda tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Ilmiy izlanish jarayonida tahlil va sintez, mantiqiy umumlashtirish, qiyosiy tahlil hamda induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Shuningdek, mavjud normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlar asosida ekologik muammolar va ularni hal etishning zamonaviy yondashuvlari o'rganildi. Tadqiqotda uy-joy kommunal xizmatlarining ekologik samaradorligini baholashda resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari va ularning atrof-muhitga ta'siri tahlil qilinib, olingan natijalar asosida ilmiy xulosalar shakllantirildi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda ekologik barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari, avvalo, boshqaruv va texnologik jarayonlarni

optimallashtirishga qaratilgan. Energiya tejamkor infratuzilmani shakllantirish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish va ekologik me'yorlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini qo'llash ushbu yondashuvlarning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Mazkur jarayonda kommunal xizmatlar samaradorligini baholashda ekologik ko'rsatkichlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash ekologik barqarorlikning muhim sharti hisoblanadi. Suv va energiya resurslarini hisobga olishning avtomatlashtirilgan tizimlari, chiqindilarni qayta ishlashni rag'batlantiruvchi mexanizmlar hamda muqobil energiya manbalarini integratsiya qilish orqali ekologik yuklamani kamaytirish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa kommunal xizmatlar tannarxini pasaytirish bilan birga, atrof-muhitga salbiy ta'siri cheklashga xizmat qiladi.

Ekologik barqarorlikni ta'minlashda institutsional va iqtisodiy mexanizmlarning o'rni ham muhimdir. Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ekologik standartlar va talablarning ijrosini nazorat qilish hamda ekologik mas'uliyatni oshiruvchi rag'batlantirish tizimlarini joriy etish uy-joy kommunal xizmatlar tizimining barqaror ishlashiga zamin yaratadi. Natijada, mazkur sohada ekologik va iqtisodiy manfaatlar uyg'unligi ta'minlanadi.

Bizningcha uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasida ekologik barqarorlikni izdan chiqaruvchi muammolar quyidagilardan iborat:

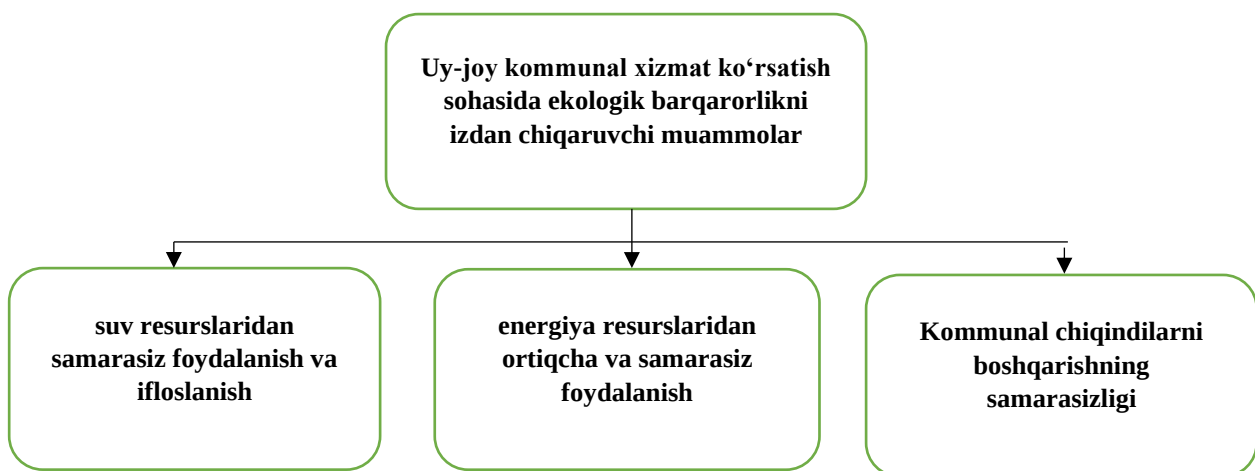
Birinchidan, suv resurslaridan samarasiz foydalanish va ifloslanish. Uy-joy kommunal xizmatlarida eskirgan quvurlar, texnik nosozliklar va nazorat mexanizmlarining etarli emasligi natijasida ichimlik va texnik suvning katta qismi yo'qotilmoqda. Oqova suvlarni tozalash tizimlarining zamonaviy talablar darajasida ishlamasligi esa suv havzalarining ifloslanishiga olib keladi. Mazkur holat nafaqat suv resurslari tanqisligini kuchaytiradi, balki ekologik muhitga jiddiy zarar etkazib, aholining sog'lig'i va

yashash sharoitlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. "Suv zaxiralarining sifati eng mudim muammolardan biridir. 60-yillardan boshlab Markaziy Osiyoda yangi erlar keng ko'lamda o'zlashtirildi"[11].

Ikkinchidan, energiya resurslaridan ortiqcha va samarasiz foydalanish. Kommunal xizmatlar ko'rsatishda energiya tejamkor texnologiyalarning etarli darajada joriy etilmaganligi issiqlik va elektr energiyasining haddan tashqari sarflanishiga sabab bo'lmoqda. Natijada yoqilg'i-energetika resurslariga bo'lgan talab ortib, atmosferaga chiqariladigan zararli gazlar hajmi ko'payadi. Bu esa iqlim o'zgarishi, havoning ifloslanishi va ekologik muvozanatning buzilishiga olib keluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. "YaIM birligiga to'g'ri keladigan energiya sarfi Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'rtacha ko'rsatkichdan qariyb uch baravar, qo'shni Qozog'istondan esa ikki baravar yuqori"[12].

Uchinchidan, kommunal chiqindilarni boshqarishning samarasizligi. Uy-joy fondida hosil bo'ladigan maishiy chiqindilarni saralash, qayta ishlash va utilitatsiya qilish tizimlarining rivojlanmaganligi ekologik muammolarni kuchaytiradi. Chiqindilarning tartibsiz to'planishi va noto'g'ri yo'q qilinishi tuproq, suv va havo ifloslanishiga sabab bo'ladi. Bu holat ekologik xavfsizlik darajasining pasayishiga hamda kommunal hududlarda sanitariya holatining yomonlashuviga olib keladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimizda 2023-yil davomida 40755,2 ming kub metr qattiq maishiy chiqindilar chiqarilgan bo'lsa, 2024-yil davomida 41309,1 kub metr qattiq maishiy chiqindilar chiqarilgan[13]. Bu ko'rsatkichlar yildan yilga turar joylar va kommunal-maishiy ob'ektlaridan olib chiqib ketilgan qattiq maishiy chiqindilar miqdori oshayotganligini anglatadi.

2-rasm. Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasida ekologik barqarorlikni izdan chiqaruvchi muammolar³

Mazkur muammolar uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish tizimida ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun kompleks va zamonaviy yondashuvlarni joriy etish zarurligini yaqqol namoyon etadi.

Ko'p qavatli turar joylarda eskirgan suv quvurlari sababli ichimlik suvining 25–40 foizi sizib chiqish orqali yo'qotiladi[14]. Oqova suvlar esa etarli darajada tozalanmasdan kollektor va tabiiy suv havzalariga chiqarilib, daryolar va er osti suvlarining ifloslanishiga olib keladi. Mazkur muammoni bartaraf etish uchun suv ta'minoti infratuzilmasini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish zarur. Jumladan, plastik va korroziyaga chidamli quvurlarni joriy etish, har bir uy va xonadon kesimida aqlli suv hisoblagichlarini o'rnatish orqali real iste'mol monitoringini yo'lga qo'yish lozim. Oqova suvlarni biologik va mexanik tozalash inshootlarini rekonstruksiya qilish natijasida qayta foydalanish imkoniyatlari kengayadi va suv resurslariga bo'lgan ekologik bosim kamayadi. O'zbekiston Respublikasining "Suv kodeksi"[15]da suv, suv obyektlari, suv xo'jaligi obyektlari va suv fondi erlaridan oqilona foydalanish hamda ularni muhofaza qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Qishloq xo'jaligida er va

suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"[16]gi Farmonida quyidagi kommunal xizmatlarni takomillashtirishga oid maqsadlar belgilangan:

- 2020 — 2030-yillarda suv xo'jaligini rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish;
- Suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya sektorini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish;
- Suv va suvdan foydalanish sohasidagi qonun hujjatlarini tizimlashtirish va kodifikatsiyalashtirish. Bunda suv resurslarini boshqarish, suvdan foydalanish va uni iste'mol qilish bo'yicha samarali mexanizmlarni joriy etish;
- Qishloq xo'jaligi ekinlarini sug'orishda tomchilatib, yomg'irlatib sug'orish va boshqa suv tejovchi texnologiyalarni keng qo'llash, bu borada er egalari va suv iste'molchilarini rag'batlantirish mexanizmini kengaytirish;
- Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan suv resurslarini boshqarish va xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish. Bunda suv iste'molchilari uyushmalari faoliyatini qayta ko'rib chiqish.

Energiya resurslaridan samarasiz foydalanish muammosiga echimlar topish uy xo'jaligi faoliyatida

³ Mavzuga oid adabiyotlar asosida muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

muhim hisoblanadi. negaki, ko'plab uy-joylarda issiqlik izolyatsiyasi talab darajasida emasligi sababli qish mavsumida issiqlikning katta qismi yo'qotiladi. Natijada qozonxonalar ortiqcha yoqilg'i sarflaydi va atmosferaga chiqariladigan zararli moddalar hajmi ortadi. Ushbu muammoni hal etish uchun binolarning issiqlik samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks choralar zarur. Xususan, fasad va tom qismlarini energiya tejamkor materiallar bilan qoplash, zamonaviy isitish qozonlari va avtomatik harorat boshqaruv tizimlarini joriy etish muhimdir. Quyosh panellari va issiqlik nasoslaridan foydalanish energiya manbalarini diversifikatsiya qilib, ekologik yuklamani sezilarli darajada kamaytiradi. "2023-yil davomida 622,2 Million kVt soat quyosh elektr stantsiyalari tomonidan elektr energiyasi ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 3965,2 Million kVt soatga etganini ko'rishimiz mumkin"[17]. Bundan tashqari davlatimiz tomonidan "Energiya resurslaridan noqonuniy foydalanish holatlariga qarshi kurashish sohasida samarali davlat nazoratini amalga oshirishga to'sqinlik qilayotgan ayrim omillarni bartaraf etish maqsadida yoqilg'i-energetika resurslarini behuda sarflash hamda ulardan noqonuniy va samarasiz foydalanish holatlarini aniqlash hamda sifatsiz yoqilg'i mahsulotlari realizatsiyasiga chek qo'yish borasida davlat nazoratini amalga oshirish mexanizmlarini soddalashtirish"[18] chora-tadbirlari amalga oshirilmoqda.

Kommunal chiqindilarni boshqarishning samarasizligiga ta'sir qiluvchi omillardan biri turar joy massivlarida chiqindilar aralash holda to'plash va poligonlarga yuborish hisoblanadi. Natijada qayta ishlashga yaroqli materiallar yo'qotiladi, poligonlar atrof-muhitni ifloslantiradi va tuproq degradatsiyasi kuchayadi. Chiqindilarni manbaida saralash tizimini joriy etish mazkur muammoning asosiy echimi hisoblanadi. Har bir turar joy hududida alohida konteynerlar o'rnatish, qayta ishlash korxonalari bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda chiqindilarni kamaytirishga yo'naltirilgan iqtisodiy rag'batlar berish zarur. Raqamli monitoring tizimlari orqali chiqindilar oqimini nazorat qilish ekologik boshqaruv

samaradorligini oshiradi. Bunda chiqindilarni samarali boshqarishning asosiy komponentlari quyidagilardan iborat[19]:

- Chiqindilarni yig'ish va ajratish - Chiqindilarni manbada saralash samarali qayta ishlash va qayta ishlashni ta'minlaydi;

- Qayta ishlash va materiallarni qayta ishlash - Chiqindilarni qayta ishlatiladigan mahsulotlarga aylantirish xom ashyo sarfini kamaytiradi;

- Organik chiqindilarni qayta ishlash - Kompostlash va anaerob hazm qilish biologik parchalanadigan chiqindilarni tuproq konditsionerlari va bioenergiyaga aylantiradi;

- Xavfli chiqindilarni boshqarish - Xavfli materiallarni to'g'ri yo'q qilish va zararsizlantirish atrof-muhitning ifloslanishini oldini oladi;

- Chiqindilarni energiyaga aylantirish (WTE) texnologiyalari - Qayta ishlanmaydigan chiqindilarni elektr va issiqlik energiyasiga aylantirish poligonga qaramlikni kamaytiradi;

Ushbu jarayonlarni integratsiyalashtirish holda korxonalar va munitsipalitetlar ekologik mas'uliyatni rag'batlantiradigan barqaror chiqindilarni boshqarish tizimlarini yaratishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ularning ekologik vaziyatga salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"[20]gi Farmonida Respublikada chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish tizimini isloh qilish doirasida hududlarni sanitar tozalash bo'yicha ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish, maishiy chiqindilarni to'plash va hududlardan olib chiqish sohasiga tadbirkorlik subyektlarini faol jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan.

Umuman olganda, uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda ekologik muammolarni hal etish texnologik modernizatsiya, institutsional islohotlar va aholi ishtirokini uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladi. Mazkur echimlar nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki kommunal xizmatlar sifatini oshirish va resurslardan oqilona foydalanishga xizmat qiladi.

1-jadval

Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda ekologik barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari⁴

Zamonaviy yondashuv nomi	Mohiyati
Energiya tejamkor infratuzilmani rivojlantirish	Turar joy va kommunal obyektlarda energiya samaradorligini oshirish orqali yoqilg'i va elektr energiyasi sarfini kamaytirishga qaratilgan. Bunda issiqlik izolyatsiyasi, zamonaviy isitish tizimlari hamda avtomatlashtirilgan boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish asosiy o'rin tutadi.
Suv resurslaridan oqilona foydalanish yondashuvi	Suv ta'minoti va oqova suv tizimlarini modernizatsiya qilish, suv yo'qotishlarini kamaytirish hamda qayta foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga yo'naltirilgan. Aqlli suv hisoblagichlari va zamonaviy tozalash inshootlari ushbu yondashuvning muhim tarkibiy qismidir.
Aylana iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish	Kommunal chiqindilarni manbaida saralash, qayta ishlash va ikkilamchi resurs sifatida foydalanishni nazarda tutadi. Natijada chiqindilar hajmi kamayadi, tabiiy resurslarga bo'lgan bosim pasayadi va ekologik muvozanat mustahkamlanadi.
Raqamli monitoring va boshqaruv tizimlari	Kommunal xizmatlar jarayonlarini raqamli texnologiyalar orqali kuzatish va nazorat qilishga asoslanadi. Energiya, suv va chiqindilar oqimini real vaqt rejimida monitoring qilish ekologik samaradorlikni oshiradi.
Muqobil va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish	Quyosh, shamol va boshqa qayta tiklanuvchi energiya manbalarini uy-joy kommunal tizimlariga integratsiya qilish orqali ekologik yuklamani kamaytirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim ahamiyatga ega.

⁴ Muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Keltirilgan jadval uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan zamonaviy yondashuvlarning o'zaro bog'liqligini va kompleks xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Energiya tejankor infratuzilmani rivojlantirish va muqobil energiya manbalaridan foydalanish yondashuvlari energetik resurslarga bo'lgan qaramlikni kamaytirish hamda atmosferaga salbiy ta'sirni cheklashga xizmat qiladi. Suv resurslaridan oqilona foydalanish yondashuvi esa cheklangan tabiiy resurslarni asrash va ularning qayta tiklanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali ekologik barqarorlikning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, aylana iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish va raqamli monitoring tizimlari ekologik boshqaruv samaradorligini oshiruvchi zamonaviy vositalar hisoblanadi. Chiqindilarni qayta ishlash va resurs oqimlarini real vaqt rejimida nazorat qilish natijasida ekologik yo'qotishlar qisqaradi hamda iqtisodiy samaradorlik ortadi. Umuman olganda, mazkur yondashuvlarning uyg'un holda qo'llanilishi uy-joy kommunal xizmatlar tizimida ekologik va iqtisodiy manfaatlar muvozanatini ta'minlashga xizmat qiladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish tizimida ekologik barqarorlikni ta'minlash bugungi kunda muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi. Urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, aholi sonining o'sishi va resurslardan foydalanish hajmining ortishi ushbu sohada ekologik yuklamani keskin kuchaytirmoqda. Fayl tahliliga ko'ra, suv va energiya resurslaridan samarasiz foydalanish, kommunal chiqindilarni boshqarish mexanizmlarining etarli darajada rivojlanmaganligi ekologik muvozanatning buzilishiga olib keluvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu bilan birga, ekologik barqarorlikni ta'minlashda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati yuqori ekanligi asoslab berildi. Energiya tejankor infratuzilmani joriy etish, suv ta'minoti va oqova suv tizimlarini modernizatsiya qilish, chiqindilarni manbaida saralash va qayta ishlash hamda raqamli monitoring tizimlaridan foydalanish ekologik va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuvlar nafaqat atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi, balki kommunal xizmatlar tannarxini pasaytirish va aholining yashash sifatini yaxshilash imkonini ham yaratadi.

Umuman olganda, uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasida ekologik barqarorlikni ta'minlash texnologik modernizatsiya, institutsional islohotlar va aholi ishtirokini uyg'unlashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. Mazkur yondashuvlar ekologik va iqtisodiy manfaatlar uyg'unligini ta'minlab, sohaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga mustahkam zamin yaratadi.

Yuqoridagi tahlil asosida quyidagi takliflar keltirilgan:

Birinchidan, uy-joy kommunal xizmatlarida suv va energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida eskirgan infratuzilmani bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish hamda barcha turar

joylarda aqlli hisobga olish va monitoring tizimlarini joriy etish;

Ikkinchidan, kommunal chiqindilarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun chiqindilarni manbaida saralash tizimini majburiy tartibda joriy etish, qayta ishlash korxonalari bilan integratsiyani kuchaytirish va chiqindilarni kamaytirishga yo'naltirilgan iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirish;

Uchinchidan, uy-joy fondida energiya tejankorlikni ta'minlash maqsadida binolarning issiqlik samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks choratadbirlarni amalga oshirish, jumladan, energiya tejankor qurilish materiallari va avtomatlashtirilgan isitish tizimlaridan foydalanishni rag'batlantirish;

To'rtinchidan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini uy-joy kommunal xizmatlar tizimiga keng joriy etish orqali an'anaviy energiya manbalariga bo'lgan qaramlikni kamaytirish va atmosferaga chiqariladigan zararli moddalarning hajmini qisqartirish;

Beshinchidan, ekologik barqarorlikni ta'minlashda institutsional mexanizmlarni kuchaytirish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ekologik standartlar ijrosini qat'iy nazorat qilish hamda aholi o'rtasida ekologik madaniyat va mas'uliyatni oshirishga qaratilgan targ'ibot ishlarini tizimli ravishda olib borish;

Ushbu takliflarni amalga joriy etish orqali uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish tizimida ekologik barqarorlikni ta'minlashning samarali mexanizmi shakllanadi. Xususan, suv va energiya resurslaridan foydalanishning oqilona tizimi yo'lga qo'yilib, resurslar yo'qotilishi sezilarli darajada kamayadi hamda kommunal xizmatlar samaradorligi oshadi. Infratuzilmaning modernizatsiya qilinishi va raqamli monitoring tizimlarining joriy etilishi xizmatlar sifatini yaxshilash bilan birga, ularning tannarxini pasaytirishga imkon yaratadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasida dotsenti, PhD/ Бобокулов Санжар Бахромкулович, Самаркандский институт экономики и сервиса, Доцент кафедры «Цифровая экономика», PhD/ Bobokulov Sanjar Bahromkulovich, Samarkand Institute of Economics and Service, Associate Professor of the "Digital Economy" Department, PhD

e-mail: ferdu_www@mail.ru,

ORCID: 0000-0002-1882-1507

FOYDALANIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1]. Anna Krylova va Daniil Nikishov "The green agenda influence on the methodology of housing and communal services pricing" E3S Web Conf. Volume 403, 2023 XII International Scientific and Practical Forum "Environmentally Sustainable Cities and Settlements: Problems and Solutions" (ESCP-2023) Article Number 01014 Number of page(s) 8 Section Real Estate Development in the Formation of Environmentally Sustainable Cities DOI

<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202340301014>

Published online 25 July 2023 E3S Web of Conferences 403, 01014 (2023) https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2023/40/e3sconf_escp2023_01014/e3sconf_escp2023_01014.html

[2]. Trubka, R.; Glackin, S. Modelling housing typologies for urban redevelopment scenario planning. *Comput. Environ. Urban Syst.* 2016, 57, 199–211. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0198971515300326>

[3]. Kristiyanoro, B.; Simirmanta, H.A. Self-governing “Green Alley” implementation as the Solution to address environmental challenge of public housing in Depok City. In *Proceedings of the Southeast Asian Geography Association (SEAGA) 13th Conference*, Depok, Indonesia, 25–27 July 2019; IOP Conference Series: Earth and Environmental Science; IOP Publishing: Bristol, UK, 2019; Volume 338, p. 012004. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/338/1/012004>

[4]. Yigitcanlar, T.; Kamruzzaman, M. Planning, Development and Management of Sustainable Cities: A Commentary from the Guest Editors. *Sustainability* 2015, 7, 14677–14688. https://www.researchgate.net/publication/283708507_Planning_Development_and_Management_of_Sustainable_Cities_A_Commentary_from_the_Guest_Editors

[5]. Celik, F.; Jaiyeoba, E.B. The Contributions of Green Areas in Residence Immediate Environment on Quality of Urban Life. *SAGE Open* 2023, 13, 1–17. <https://www.researchgate.net/publication/376783403>

[The Contributions of the Green Areas in Residence Immediate Environment on Quality of Urban Life](https://www.researchgate.net/publication/376783403)

[6]. Gel, A.G.; Şatiroğlu, E. Determination of Open Green Space Usage in Housing Estates. *Open House Int.* 2018, 43, 59–68. https://www.researchgate.net/publication/348474149_Determination_of_Open_Green_Space_Usage_in_Housing_Estates

[7]. Abass, Z.I. Green spaces in residential communities: The potential for ecological and health. *IOP Conf. Ser. Earth Environ. Sci.* 2021, 779, 012011. https://www.researchgate.net/publication/352896149_Green_spaces_in_residential_communities_the_potential_for_ecological_and_health

[8]. Nadezhda Shmeleva, Almaz Kabdrakhmanov va Katarzyna Gdowska “Approaches to the formation of a mechanism for sustainable development in the innovative ecosystem of housing and communal services in the east Kazakhstan” Published: 23 November 2023 Scientific Reports volume 13, Article number: 20596 (2023) <https://www.scitepress.org/Papers/2021/106657/106657.pdf>

[9]. Odamboyev Oybek Ravshanbek oʻgʻli “Uy-joy kommunal xoʻjaligini innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi” YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT 2025-yil, oktyabr. No10-son <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/7140/5378>

[10]. Umarov Begzodbek Jaloldinovich “Koʻp kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat koʻrsatishni qoʻllab quvvatlashni <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

takomillashtirish” YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT 2025-yil, avgust. No8-son.

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/6634>

[11]. Mamataliev Muzaffar Abduqaxxorovich Suv resurslaridan foydalanish va muhofaza qilishning huquqiy asoslari bitiruv malakaviy ishi ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR NOMIDAGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI Ekologiya va botanika kafedrası 2014 65 bet, <https://staff.tiame.uz/storage/users/538/books/0RJrQ3vRD3kUqmZxQjhYHPBLke8N991r3vYc3dNV.pdf>

[12]. Xamrayeva S.N., professor Xoʻjanova G.O. “Hududlarda tabiiy resurslardan samarali foydalanishning asosiy muammolari va imkoniyatlari” ЖУРНАЛ: ЭКОНОМИКА И СОЦИУМ 2025 <https://cyberleninka.ru/article/n/hududlarda-tabiiy-resurslardan-samarali-foydalanishning-asosiy-muammolari-va-imkoniyatlari>

[13]. Oʻzbekiston Respublikasi Milliy statistika qoʻmitasi qattiq maishiy chiqindilar chiqarilgan (Turar joylar va kommunal-maishiy obʻektlaridan olib chiqib ketilgan qattiq maishiy chiqindilar miqdori koʻrsatiladi. Bu koʻrsatkichga sanoat tashkilotlar, qurilish chiqindilari va qor qoʻshilmaydi). <https://siat.stat.uz/reports-filed/3745/meta-data>

[14]. Kun.uz Quvurlar eskirgani tufayli 30 foiz ichimlik suvi yoʻqotilmoqda <https://kun.uz/news/2020/06/19/quvurlar-eskirgani-tufayli-30-foiz-ichimlik-suvi-yoqotilmoqda?q=%2Fnews%2F2020%2F06%2F19%2Fquvurlar-eskirgani-tufayli-30-foiz-ichimlik-suvi-yoqotilmoqda>

[15]. Oʻzbekiston Respublikasining Suv kodeksi 31.10.2025 <https://lex.uz/docs/-7655343>

[16]. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Qishloq xoʻjaligida er va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” Farmoni <https://lex.uz/acts/-4378526>

[17]. Oʻzbekiston Respublikasi Milliy statistika qoʻmitasi Sanoat Energetika Quyosh elektr stantsiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi hajmi <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/industry-2>

[18]. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Energiya resurslaridan noqonuniy foydalanish holatlariga qarshi kurashish sohasi takomillashtirilishi munosabati bilan Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim hujjatlariga oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish toʻgʻrisida”gi Farmoni, 10.02.2025 yildagi PF-20-son <https://lex.uz/uz/docs/-7371960>

[19]. Chiqindilarni boshqarish echimlari: toza kelajak uchun barqaror strategiyalar <https://www.intensiv-filter-himenviro.com/uz/bloglar/chiqindilarni-boshqarish-boyicha-yechimlar-toza-kelajak-uchun-barqaror-strategiyalar/#>

[20]. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ularning ekologik vaziyatga salbiy taʼsirini kamaytirish boʻyicha chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Farmoni, 04.01.2024 yildagi PF-5-son <https://lex.uz/en/docs/-6732832?ONDATE=26.03.2025%2000>

KOMMUNAL XIZMATLAR KO'RSATISHDA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ

Бобокулов Санжар Бахромкулович

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS FOR INCREASING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF COMMUNAL SERVICES PROVISION

Bobokulov Sanjar Bahromkulovich

Received: February 6, 2026 Revised: February 9, 2026 Accepted: February 15, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada kommunal xizmatlar ko'rsatish tizimida iqtisodiy samaradorlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari kompleks tarzda tadqiq etilgan. Tadqiqot jarayonida uy-joy kommunal xo'jaligi sohasining bugungi holati, mavjud muammolar va ularning kelib chiqish omillari tahlil qilinib, iqtisodiy samaradorlikni pasaytirayotgan asosiy sabablar aniqlangan. Maqolada boshqaruv tizimini optimallashtirish, xizmat ko'rsatish jarayonlarini standartlashtirish, kadrlar salohiyatini oshirish, tarif siyosatini iqtisodiy asoslash, investitsiyalarni jalb etish hamda moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining mazmun-mohiyati ochib berilgan. Shuningdek, tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o'zaro uzviy bog'liqligi asoslab berilib, ularni kompleks va muvofiqlashtirilgan holda qo'llash kommunal xizmatlar sifatini yaxshilash, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqot natijalari kommunal xizmatlar ko'rsatish sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada takomillashtirish hamda hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: kommunal xizmatlar, iqtisodiy samaradorlik, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, uy-joy kommunal xo'jaligi, boshqaruv tizimi, tarif siyosati, investitsiyalar, moliyaviy barqarorlik, resurslardan samarali foydalanish, xizmatlar sifati.

Аннотация: В данной статье комплексно исследованы организационно-экономические механизмы повышения экономической эффективности системы предоставления коммунальных услуг. В процессе исследования проанализировано современное состояние жилищно-коммунального хозяйства, выявлены существующие проблемы и факторы их возникновения, а также определены основные причины, снижающие экономическую эффективность отрасли. В статье раскрыта сущность оптимизации системы управления, стандартизации процессов оказания услуг, повышения кадрового потенциала, экономического обоснования тарифной политики, привлечения инвестиций и механизмов финансового стимулирования. Кроме того, обоснована взаимосвязанность организационных и экономических механизмов и доказано, что их комплексное и скоординированное применение способствует повышению качества коммунальных услуг, оптимизации затрат и обеспечению финансовой устойчивости. Результаты исследования имеют практическое

значение для дальнейшего совершенствования реформ, реализуемых в сфере коммунальных услуг, а также для обеспечения устойчивого социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: коммунальные услуги, экономическая эффективность, организационно-экономический механизм, жилищно-коммунальное хозяйство, система управления, тарифная политика, инвестиции, финансовая устойчивость, эффективное использование ресурсов, качество услуг.

Abstract: This article provides a comprehensive study of organizational and economic mechanisms aimed at increasing the economic efficiency of the communal services provision system. In the course of the research, the current state of the housing and communal services sector is analyzed, existing problems and the factors contributing to their emergence are identified, and the key causes leading to a decline in economic efficiency are determined. The article reveals the essence of optimizing the management system, standardizing service delivery processes, enhancing human resource capacity, economically justifying tariff policy, attracting investments, and implementing financial incentive mechanisms. In addition, the interdependence between organizational and economic mechanisms is substantiated, and it is scientifically proven that their integrated and coordinated application contributes to improving the quality of communal services, optimizing costs, and ensuring financial sustainability. The research findings have practical significance for further improving reforms implemented in the communal services sector and for ensuring sustainable socio-economic development of regions.

Keywords: communal services, economic efficiency, organizational and economic mechanism, housing and communal services, management system, tariff policy, investments, financial sustainability, efficient use of resources, service quality.

■ KIRISH

Bugungi kunda uy-joy kommunal xo'jaligi tizimi mamlakat aholisining turmush sifati, ijtimoiy barqarorlik va hududlarning kompleks rivojlanishini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Suv ta'minoti, issiqlik energiyasi, elektr energiyasi, chiqindilarni boshqarish va boshqa kommunal xizmatlar aholi hayot faoliyatining uzluksizligini ta'minlovchi asosiy infratuzilmaviy sohalaridan hisoblanadi. Biroq mazkur sohada yuqori xarajatlar, eskirgan infratuzilma, moliyaviy resurslardan samarasiz foydalanish hamda boshqaruv mexanizmlarining etarli darajada takomillashmaganligi iqtisodiy samaradorlikning past bo'lishiga olib kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, kommunal xizmatlar ko'rsatishda iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalasi nafaqat texnik modernizatsiya, balki tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish bilan ham bevosita bog'liqdir. Mazkur maqolada kommunal xizmatlar sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiluvchi asosiy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariy va amaliy jihatdan yoritib beriladi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Kommunal xizmatlar ko'rsatish sifatini yaxshilash hamda uning iqtisodiy samaradorligini oshirish maqsadida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishga oid ko'plab adabiyotlar tahlil qilindi. Xususan, O.Skripnik "Increase in competitiveness of housing-andcommunal services"[1] nomli maqolada uy-joy va kommunal xizmatlar sohasining samarali faoliyatiga va raqobatbardoshligini oshirishga to'sqinlik qiluvchi muammolar ko'rib chiqilgan. Uy-joy va kommunal xizmatlar sohasidagi tashkilotlarning raqobatbardoshligini baholash quyidagi asosiy elementlar to'plami sifatida ko'riladi: tashkiliy va ma'muriy, marketing, moliyaviy, ishlab chiqarish, sifat ko'rsatkichlari, rivojlanish ko'rsatkichlari, shuningdek tashkilot jarayonlari bilan bog'liq mehnat ko'rsatkichlari. Olimlarning ta'kidlashicha, raqobatbardoshlikni oshirish tashkiliy va ma'muriy, innovatsion, texnologik va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, xizmat sifatini yaxshilash, xizmatlarni ishlab chiqarish va realizatsiya

xarajatlarini kamaytirish hamda yangi xizmatlarni taqdim etish orqali erishish mumkin.

A.Mottaeva va A.Borisova "Improvement of quality of housing-and-communal services management"[2] nomli maqolasida Rossiyada uy-joy-kommunal xizmatlar tizimining barcha darajalarida boshqaruv sifatining pastligi, ushbu sohani boshqarishning o'ziga xos xususiyatlarining etarlicha o'rganilmaganligi, shuningdek, inqirozdan chiqish va keyingi rivojlanishni ta'minlash maqsadida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llarini ishlab chiqish zarurati bilan belgilanadi. Natijada Rossiya Federatsiyasining mintaqaviy va shahar hokimiyatlari tomonidan standart huquqiy yordam, uy-joy qurilishini rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda, shuningdek, ularni boshqarish samaradorligini baholash usullarini tanlashda va boshqaruv sifatini yaxshilash choralari ishlab chiqish yo'llarini ilgari surishgan. A.V.Pavlova, A.V.Novikova va boshqalar tomonidan yozilgan "Organizational and Economic Mechanism of Services Spheres Innovative Development Maintenance as a Component of Management of Regional Economy"[3] nomli maqolada xizmat ko'rsatish sohasining raqobatbardoshligini oshirish, investitsiya jozibadorligini oshirish va mintaqalarning ob'ektiv mavjud afzalliklarini oshirish, biznes yuritish xarajatlarini kamaytirish orqali ularning innovatsion rivojlanishi bilan bog'liqligi yoritib berilgan. Olimlarning ta'kidlashicha, xizmat ko'rsatish sohasi mintaqaviy bozorlarning eng dinamik va eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri, shuningdek, mintaqadagi ijtimoiy-iqtisodiy siyosat samaradorligining xususiyatlaridan biridir.

Biroq, D.R.Batkeyeva, S.N.Ulakov, Z.N.Borbasova, R.A.Abramov "Problems of attracting investment in housing and communal services"[4] nomli maqolada uy-joy va kommunal xo'jalik sohasida asosiy vositalarni modernizatsiya qilish va ularning takror ishlab chiqarilishini ta'minlash uchun investitsiyalarni jalb etish muammolari tahlil qilingan. Tadqiqotda investitsiya faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar, jumladan, narx belgilash siyosati, subsidiyalarning o'z vaqtida ajratilmasligi hamda imtiyozlar tizimidagi

nomutanosibliklar yoritib berilgan. Xorijiy tajriba asosida xususiy kapitalni jalb etishning samarali mexanizmlari, xususan, konsessiya shartnomalarining ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, uy-joy va kommunal xizmatlar tarkibi hamda ularning mazmuni umumlashtirilib, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash orqali investitsiya muhitini yaxshilash zarurligi asoslab beriladi.

Mahalliy olimlarimizdan X.Azimova "Xizmat ko'rsatish sohasida samaradorlikni oshirishning tashkiliy mexanizmini takomillashtirish"[5] nomli maqolasida xizmat ko'rsatish sohasining samaradorligini oshirish bilan bog'liq tashkiliy mexanizmlar tizimli tahlil qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Aholiga kommunal xizmat ko'rsatish tizimida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"[6] qarorida Aholiga kommunal xizmat ko'rsatish sohasidagi islohotlar respublikada amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy qayta o'zgartirishlarning uzviy tarkibiy qismi hisoblanadi va u yaratilgan qonunchilik va me'yoriy-huquqiy asosda ro'yobga chiqarilmoqda.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

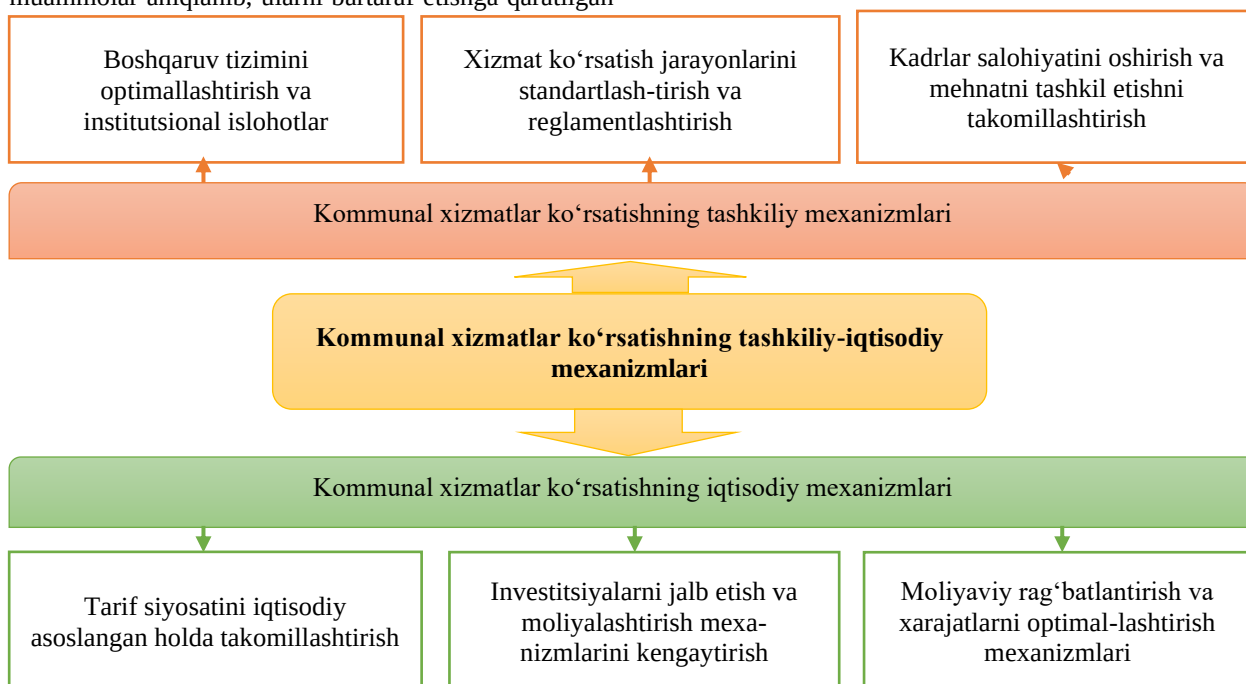
Mazkur tadqiqotda kommunal xizmatlar ko'rsatishda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini chuqur tahlil qilish maqsadida tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiyalash, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish hamda strukturaviy-funksional tahlil usullaridan foydalanildi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar, sohaviy dasturlar va rasmiy statistik ma'lumotlar tahlili asosida kommunal xizmatlar tizimining amaldagi holati baholandi. Ilmiy adabiyotlar va xorijiy tajribalarni o'rganish orqali mavjud muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan

tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalarini shakllantirishda iqtisodiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligi va sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashga alohida e'tibor qaratildi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Hozirgi globallashuv va urbanizatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan sharoitda kommunal xizmatlar tizimi jamiyat hayotining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlovchi muhim infratuzilmaviy soha sifatida namoyon bo'lmoqda. Negaki, aholi sonining o'sishi, shahar va qishloq infratuzilmasiga bo'lgan talabning ortishi, resurslar cheklanganligi sharoitida kommunal xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, eskirgan texnologiyalar, yuqori ekspluatatsiya xarajatlari va boshqaruvdagi samarasizliklar iqtisodiy natijalarning pasayishiga olib kelmoqda. Shu sababli, mazkur sohada tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish zamon talabiga javob beruvchi muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Kommunal xizmatlar ko'rsatishda iqtisodiy samaradorlikni oshirishga bo'lgan ehtiyoj, avvalo, mavjud moliyaviy va moddiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati bilan izohlanadi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning etarli darajada rivojlanmaganligi xizmatlar tannarxining oshishiga, moliyaviy barqarorlikning susayishiga va xizmatlar sifati pasayishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, boshqaruv tizimini takomillashtirish, tarif siyosatini iqtisodiy jihatdan asoslash, investitsion faoliyatni faollashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etishga yo'naltirilgan mexanizmlarni ishlab chiqish muhim zarurat sifatida yuzaga chiqmoqda. Bu jarayon kommunal xo'jalik korxonalarining uzoq muddatli barqaror faoliyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

1-rasm. Kommunal xizmatlar ko'rsatishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari⁵

⁵ Muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Kommunal xizmatlar ko'rsatish tizimida iqtisodiy samaradorlik, avvalo, mavjud resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish va xizmatlar sifatini oshirish orqali namoyon bo'ladi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar ushbu jarayonlarning muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni samarali qo'llash kommunal xizmatlar sifatini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va aholi ehtiyojlarini to'liqroq qondirish imkonini beradi. Iqtisodiy samaradorlikning oshishi nafaqat kommunal korxonalar moliyaviy holatining yaxshilanishiga, balki davlat byudjeti yukining kamayishiga ham olib keladi. Shu bilan birga, mazkur mexanizmlar ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, hududlarning kompleks rivojlanishini ta'minlash va mamlakat iqtisodiy xavfsizligini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi (1-rasm).

Kommunal xizmatlar ko'rsatish sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim tashkiliy dastaklaridan biri boshqaruv tizimini optimallashtirish hisoblanadi. Bunda kommunal korxonalar faoliyatini markazlashgan va bir vaqtning o'zida funksional jihatdan ixtisoslashgan holda boshqarish mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Tashkiliy tuzilmani soddalashtirish, vakolat va javobgarlikni aniq taqsimlash orqali boshqaruv xarajatlari qisqaradi hamda qarorlar qabul qilish tezligi oshadi. Shu bilan birga, kommunal xizmat ko'rsatish sohasida boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligi oshishi, takrorlanuvchi funksiyalar qisqarishi, davlat resurslaridan foydalanish samaradorligi ortishi kabi afzalliklarni beradi. Biroq, ushbu sohada yuzaga keladigan ayrim kamchiliklari mavjud. Institutsional qarshilik va byurokratik to'siqlar yuzaga kelishi hamda kadrlar salohiyati etarli bo'lmasa, kutilgan natijaga erishilmaydi. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida "uch pog'onadan iborat boshqaruv tizimi"[7]dan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda hokimiyat organlari - birinchi pog'ona, uy-joy mulkdorlari uyushmasi-ikkinchi pog'ona, uy-joy mulkdorlari ijrochilari- uchinchi pog'onani tashkil etib, mijoz to'g'ridan to'g'ri uy-joy mulkdorlarining ixtiyoriy uyushmasi boshqaruvidan foydalanish imkoniyatidan ega bo'ladi. Natijada resurslardan foydalanish samaradorligi va xizmatlar uzluksizligi ta'minlanadi.

Xizmat ko'rsatish jarayonlarini standartlashtirish va reglamentlashtirish mexanizmi kommunal xizmatlarning yagona texnik va tashkiliy talablar asosida ko'rsatilishini ta'minlaydi. Bu mexanizmning mohiyati xizmatlar sifati, muddati va hajmini aniq belgilangan standartlar orqali tartibga solishdan iborat. Natijada xizmatlarning barqarorligi, iste'molchilar ishonchi va nazorat samaradorligi oshadi. Kommunal xizmatlar ko'rsatishda texnologik va tashkiliy jarayonlarning yagona standartlar asosida amalga oshirilishi samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Xizmatlar ko'rsatish tartibi, muddatlari, sifat ko'rsatkichlari va javobgarlik mezonlarini belgilovchi reglamentlarning joriy etilishi ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Standartlashtirilgan jarayonlar nazoratni kuchaytirib, xizmatlar sifati barqarorligini ta'minlaydi hamda takroriy ishlar va resurs yo'qotishlarining oldini oladi. Shu bilan birga, haddan tashqari qat'iy reglamentlar hududiy xususiyatlarni hisobga olmaslikka olib kelishi,

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

moslashuvchanlikni cheklashi va qo'shimcha xarajatlar keltirib chiqarishi mumkin.

Kadrlar salohiyatini oshirish va mehnatni tashkil etishni takomillashtirish mexanizmi inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan. Uning mohiyati xodimlarning kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy boshqaruv va texnologiyalarni o'zlashtirish hamda mehnat jarayonini samarali tashkil etishdan iborat. Ushbu mexanizm xizmat sifati, innovatsion yondashuvlarni joriy etilish va mehnat unumdorligini oshirishda afzalliklarga ega, Biroq malaka oshirish uchun doimiy moliyaviy resurslar zarurligi, shuningdek, tajribali kadrlarning boshqa sohalarga ketib qolishi ushbu mexanizmning muayyan kamchiliklari hisoblanadi. Kamchiliklarni bartaraf etishda "... davlat fuqarolik xizmatchilarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish dasturlarini amalga oshirish, davlat fuqarolik xizmati sohasidagi ilmiy va boshqa tadqiqotlarga ko'maklashish, tadqiqotchilik ishlarini qo'llab-quvvatlash hamda davlat fuqarolik xizmatchilarining xorijda tajriba orttirishlarini uchun grantlar ajratish belgilangan[9]. Natijada, xodimlarni qayta tayyorlash, ularning kasbiy malakasini oshirish va zamonaviy boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirish orqali mehnat unumdorligi oshiriladi. Mehnatni ratsional tashkil etish, rag'batlantirish tizimini joriy etish va mas'uliyatni kuchaytirish xizmatlar sifatini yaxshilash bilan birga ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga olib keladi.

Iqtisodiy samaradorlikni oshirishda tarif siyosati muhim iqtisodiy dastak hisoblanadi. Negaki, tariflar kommunal xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq real xarajatlarni qoplashi, investitsion faoliyatni rag'batlantirishi va xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qilishi, shu bilan birga, tariflar aholining to'lov qobiliyatini inobatga olgan holda shakllantirilishi, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar uchun manzilli kompensatsiya mexanizmlari bilan uyg'unlashtirilishi zarur. Bu mexanizm xizmatlar tannarxi, investitsiya ehtiyojlari va aholining to'lov qobiliyatini inobatga olgan holda tariflarni belgilashni nazarda tutadi. Uning afzalligi kommunal korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va infratuzilmani yangilash imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat. Biroq, tariflarning oshishi aholining kam ta'minlangan qatlamlari uchun ijtimoiy bosimni kuchaytirishi mumkin. "Ushbu 2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi elektr energetika tarmog'idagi tarif siyosatining asosiy yo'nalishlari elektr energetika tarmog'ining moliyaviy barqarorligiga erishish va energetika infratuzilmasini yanada rivojlantirish prinsiplari asosida aholi va iqtisodiyot tarmoqlarini energiya bilan barqaror ta'minlash bo'yicha strategik vazifalarni hisobga olgan holda, elektr energiyasi uchun narxni shakllantirishni tartibga solishning davlat siyosatini amalga oshirishning amaliy mexanizmini belgilaydi"[9].

Investitsiyalarni jalb etish va moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish kommunal infratuzilmani rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mexanizmning mohiyati davlat, xususiy va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali asosiy fondlarni yangilash va modernizatsiya qilishdan iborat. Ushbu jarayonda davlat-xususiy sheriklik, uzoq muddatli kreditlar, grantlar va investitsiya dastaklaridan

foydalanish muhim ahamiyatga ega. Investitsiyalarning jalb etilishi asosiy fondlarni yangilash, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va ekspluatatsiya xarajatlarni qisqartirish imkonini beradi. Afzalligi shundaki, texnik eskirish darajasi kamayadi va xizmatlar sifati oshadi. Biroq investitsion risklar, uzoq muddatli qaytish davri va moliyaviy barqarorlikka bo'lgan talablar ushbu mexanizmlarning asosiy kamchiliklari hisoblanadi[10].

Moliyaviy rag'batlantirish va xarajatlarni optimallashtirish mexanizmlari resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Uning mohiyati tejamkorlikni rag'batlantirish, xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy intizomni kuchaytirishdan iborat. Kommunal korxonalar faoliyatida moliyaviy rag'batlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning samarali dastaklaridan biridir. Xarajatlarni tejash, yo'qotishlarni kamaytirish va rejalashtirilgan ko'rsatkichlarga erishgan korxonalar va xodimlar uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, moliyaviy nazorat va audit tizimining kuchaytirilishi resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Bu mexanizm xizmat ko'rsatish tannarxini pasaytirish va daromadlilikni oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, haddan tashqari tejamkorlik xizmat sifati pasayishiga olib kelishi ehtimoli mavjud.

Umuman olganda, kommunal xizmatlarning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning kompleks va muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishi kommunal xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirishning asosiy sharti hisoblanadi. Har bir mexanizmlarning afzalliklari bilan bir qatorda, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kamchiliklarni oldindan hisobga olish va ularni bartaraf etish bo'yicha aniq choralar ishlab chiqish sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Natijada, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning kompleks va tizimli qo'llanilishi kommunal xizmatlar ko'rsatish sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xizmatlar sifati va barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Kommunal xizmatlar ko'rsatish tizimida iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalasi zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari ushbu sohada mavjud muammolar, jumladan eskirgan infratuzilma, moliyaviy resurslardan samarasiz foydalanish va boshqaruv mexanizmlarining etarli darajada takomillashmaganligi iqtisodiy samaradorlikni pasaytirayotganini ko'rsatdi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni kompleks va tizimli ravishda joriy etish kommunal xizmatlar sifatini yaxshilash, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti ekanligi asoslandi. Boshqaruv tizimini optimallashtirish va institutsional islohotlarni chuqurlashtirish xizmatlar ko'rsatish jarayonlarining muvofiqligini oshirishga xizmat qiladi. Tarif siyosatini iqtisodiy asoslangan va ijtimoiy yo'naltirilgan holda takomillashtirish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash bilan birga, aholining to'lov qobiliyatini inobatga olish imkonini beradi. Investitsiyalarni faol jalb etish va moliyalashtirish

mexanizmlarini kengaytirish infratuzilmani modernizatsiya qilish hamda energiya va resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etishga zamin yaratadi. Shuningdek, kadrlar salohiyatini oshirish, moliyaviy rag'batlantirish va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash kommunal xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Umuman olganda, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning uyg'unlashgan holda qo'llanilishi kommunal xizmatlar sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlash, ijtimoiy farovonlikni oshirish va mamlakat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi takliflar keltirildi:

Birinchidan, kommunal xo'jalik korxonalarida yagona raqamli boshqaruv va monitoring platformalarini joriy etish orqali resurslar sarfi, moliyaviy oqimlar va xizmatlar sifati ustidan real vaqt rejimida nazorat o'rnatish zarur. Bu boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligi va aniqligini oshirib, ma'muriy xarajatlarni qisqartirishga xizmat qiladi;

Ikkinchidan, tariflarni shakllantirishda real tannarx, investitsion ehtiyojlar va aholining to'lov qobiliyatini uyg'unlashtirgan holda differensial yondashuvni joriy etish lozim. Shu bilan birga, kam ta'minlangan qatlamlar uchun manzilli subsidiyalar va kompensatsiya mexanizmlarini kengaytirish;

Uchinchidan, kommunal infratuzilmani modernizatsiya qilishda konsessiya, uzoq muddatli shartnomalar va kafolatlangan daromad mexanizmlaridan foydalanish orqali xususiy va xorijiy investitsiyalarni jalb etish zarur. Bu asosiy fondlarning yangilanishini tezlashtirib, xizmatlar sifati va barqarorligini oshiradi;

To'rtinchidan, kommunal xizmatlar uchun yagona texnik, tashkiliy va sifat standartlarini ishlab chiqish hamda ularning ijrosini baholovchi aniq indikatorlar tizimini joriy etish lozim. Bu xizmatlar sifati barqarorligini ta'minlab, asossiz xarajatlar va resurs yo'qotishlarini kamaytiradi;

Beshinchidan, kommunal sohada faoliyat yuritayotgan xodimlar uchun uzluksiz malaka oshirish, zamonaviy boshqaruv va texnologiyalar bo'yicha qayta tayyorlash dasturlarini joriy etish, shuningdek, natijaga yo'naltirilgan rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Boboqulov Sanjar Bahromqulovich, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasida dotsenti, PhD/ Бобокулов Санжар Бахромкулович, Самаркандский институт экономики и сервиса, Доцент кафедры «Цифровая экономика», PhD/ Bobokulov Sanjar Bahromkulovich, Samarkand Institute of Economics and Service, Associate Professor of the "Digital Economy" Department, PhD

e-mail: ferdu_www@mail.ru,

ORCID: 0000-0002-1882-1507

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1]. Oksana Skripnik "Increase in competitiveness of housing-andcommunal services" IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 90 (2017) 012144 doi :10.1088/1755-1315/90/1/012144
<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/90/1/012144/pdf>
- [2]. Angela Mottaeva va Anzhelika Borisova "Improvement of quality of housing-and-communal services management" International Scientific Conference "Construction and Architecture: Theory and Practice for the Innovation Development" (CATPID-2019) Volume 138, 2019 Environmental Economics and Management DOI
<https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913802015>
Published online 16 December 2019 https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2019/64/e3sconf_catpid18_02015/e3sconf_catpid18_02015.html
- [3]. Adeliya V. Pavlova Anna V. Novikova Oksana V. Pogulich Alexey D. Chudnovskiy Chulpan S. Zakirova Elena A. Kaptelinina Alfira Y. Gafurova Elena S. Matveeva "Organizational and Economic Mechanism of Services Spheres Innovative Development Maintenance as a Component of Management of Regional Economy" International Review of Management and Marketing Year 2016, Volume: 6 Issue: 2, 288 - 293, 01.04.2016
<https://dergipark.org.tr/en/pub/irmm/article/355204>
- [4]. D.R.Batkeyeva, S.N.Ulakov, Z.N.Borbasova, R.A.Abramov "Problems of attracting investment in housing and communal services" BUKETOV BUSINESS REVIEW, Vol. 102 No. 2 (2021) 102(2), 43–55. DOI: <https://doi.org/10.31489/2021ec2/43-55> online available: <https://bbr.buketov.edu.kz/index.php/economy-vestnik/article/view/193>
- [5]. Azimova Xurshida "Xizmat ko'rsatish sohasida samaradorlikni oshirishning tashkiliy mexanizmini takomillashtirish" "Zamonavi dunyoda ilm-fan va texnologiya" nomli ilmiy amaliy konferensiya 172-179-betlar
<file:///C:/Users/User/Downloads/ZDIFT+1939.pdf>
- [6]. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 03.11.1998 yildagi 461-son <https://www.lex.uz/uz/docs/-802905?ONDATE=16.12.2025>
- [7]. Mohidil Mardanova "Kommunal xizmatlar boshqaruvi samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar" November 2025 QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI 16:84-86 DOI:10.54613/ku.v16i.1310 LicenseCC BY 4.0 https://www.researchgate.net/publication/398150007_KOMMUNAL_XIZMATLAR_BOSHQARUVI_SAMARADORLIGIGA_TA'SIR_ETUVCHI_OMILLAR
- [8]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida kadrlar siyosati va davlat fuqarolik xizmati tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" Farmoni, 03.10.2019 yildagi PF-5843-son <https://lex.uz/docs/-4549998?ONDATE=01.05.2023>
- [9]. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Elektr energetika tarmog'ida tarif siyosatini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori 13.04.2019 yildagi 310-son <https://lex.uz/docs/-4289870?ONDATE=27.06.2020>
- [10]. Malikova Shoirao Baxtiyorovna Xizmat ko'rsatish sohasini investitsiyalarni jalb qilish vositasida rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес» Журнал: Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика) 2025 <https://cyberleninka.ru/article/n/xizmat-ko-rsatish-sohasini-investitsiyalarni-jalb-qilish-vositasida-rivojlantirishda-davlat-xususiy-sheriklik-mexanizmlarini>

XIZMATLAR SOHASI TARMOQLARINING INVESTITSION RESURLAR IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING YO'NALISHLARI

Ashurova Maftuna Ortiq qizi

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В СФЕРЕ УСЛУГ

Ашурова Мафтун Ортиқовна

DIRECTIONS FOR INCREASING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF INVESTMENT RESOURCES IN SERVICE SECTORS

Maftuna Ashurova Ortikovna

Received: February 9, 2026 Revised: February 14, 2026 Accepted: February 20, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmatlar sohasi tarmoqlarining investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning yo'nalishlari xizmatlar sohasining tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish va investitsion resurslar samaradorligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar natijasi va investitsion resurslarning tanqisligi sharoitida intensiv omillarning iqtisodiy o'sishdagi roli va ulushi alohida ahamiyatga ega ekanligi ilmiy va mantiqiy dalillar bilan asoslab berildi

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish, iqtisodiy samaradorligi, investitsion resurslar, samaradorligini oshirish, tarkibiy tuzilish, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, innovatsion iqtisodiyot.

Аннотация: В данной статье представлены направления повышения экономической эффективности инвестиционных ресурсов в сфере услуг, основанные на результатах исследований научно-теоретических основ совершенствования структурной структуры сектора услуг по секторам и повышения эффективности инвестиционных ресурсов, а также на научно-логических данных, свидетельствующих о том, что роль и доля интенсивных факторов экономического роста имеют особое значение в условиях дефицита инвестиционных ресурсов.

Ключевые слова: предоставление услуг, экономическая эффективность, инвестиционные ресурсы, повышение эффективности, структурная структура, социально-экономическое развитие, инновационная экономика.

Abstract: This article presents the directions for increasing the economic efficiency of investment resources in service sectors, based on the results of research on the scientific and theoretical foundations of improving the structural structure of the service sector by sectors and increasing the efficiency of investment resources, and on the scientific and logical evidence that the role and share of intensive factors in economic growth are of particular importance in conditions of shortage of investment resources.

Keywords: service provision, economic efficiency, investment resources, increasing efficiency, structural structure, socio-economic development, innovative economy.

■ KIRISH

Bugungi kunda xizmat ko'rsatish sohasining darajasi, ko'lami va tarmoq tuzilishi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish uchun muhim omil hisoblanadi. Shu munosabat bilan respublikada "xizmat ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish va ko'rsatilayotgan xizmatlar tarkibini, birinchi

navbatda, zamonaviy yuqori texnologiyali turlar hisobiga tubdan takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Iqtisodiyotning turli sohalar va tarmoqlari o'zaro uzviy bog'liqlikda va biri- birining kuchli ta'siri ostida rivojlanadi. Harakatning o'zaro ta'siri rivojlanishning obyektiv va ko'p qirrali tizim shakli sifatida tushuniladi, bu, o'z navbatida, har qanday moddiy tizimning mavjudligi va tarkibiy tuzilishini belgilab beradi.

Xizmatlar sohasi va tarmoqlarining bir-biriga bog'liq holda rivojlanishi natijasida, ushbu sohaning hozirgi rivojlanish darajasiga erishildi va mamlakatimizda postindustrial jamiyatga o'tishining ilk qadamlari boshlandi.

Xizmat ko'rsatish sohasini innovatsion asosda jadal rivojlantirishning dolzarb muammolarini hal etishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlarda, xizmat ko'rsatish sohasining

aholi turmush darajasini oshirishdagi, aholi bandligini ta'minlashdagi va hayot farovonligini oshirishdagi roli, iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirish, aholining iste'mol xarajatlari tarkibida xizmatlar sohasi ulushini oshirish, bilimlar iqtisodiyotini shakllantirish va uning inson kapitalini rivojlantirishdagi ahamiyati, sohada yangi xizmat turlarini yaratish va amaliyotga joriy etish kabi muhim masalalar tadqiq etilmoqda.

Shu bilan birga, xizmatlar sohasida investitsion resurslar tanqisligi sharoitida ularni soha tarmoqlari kesimida taqsimotini muayyan mezonlar asosida takomillashtirish o'ta muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida xizmat ko'rsatish sohasi oldidagi vazifalar, investitsion resurslarni soha tarmoqlari kesimida taqsimlanishini takomillashtirishning asosiy mezoni sohaga jalb etilgan investitsion resurslar samaradorligini oshirish kabi yo'nalishlardagi ilmiy-tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xizmat ko'rsatish sohasiga oid ilmiy izlanishlarini va ularning soha rivojiga qo'shgan salmoqli hissalarini inkor etmagan holda, shuni ta'kidlash zarurki, ularning tadqiqotlarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish darajasi, ko'lami va tarkibiy tuzilishi bugungi kunda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish bilan bog'liq masalalarga jiddiy e'tibor qaratilmagan.

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish, bu borada hozirgi kunda mavjud muammolarni aniqlash, sohaning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida investitsion resurslar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ilmiy-nazariy va uslubiy jihatlar bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Xizmatlar sohasi tarmoqlarining investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning yo'nalishlari bir qator xorijlik olimlar J.E.Donovan, D.A.Fergyson o'zlarining ilmiy ishlarida xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyatini yoritib bergan. Zamonaviy sharoitda uchlamchi sektorning faoliyati va rivojlanishining nazariy jihatlariga bag'ishlangan ko'plab ishlari mavjud. Shuningdek, I.A.Kiselyova, S.O.Iskadzhyan, A.N.Makarevich, A.A.Volkova kabi olimlarning olib borayotgan tadqiqotlarida asosan postindustrial jamiyatga o'tishning zaruriy shartlari, iqtisodiyotning o'sishida uchlamchi sektor rivojlanishining o'rnini va ahamiyati tahlil qilinmoqda.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining nazariy masalalarni respublikamizning iqtisodchi-olimlari –

M.M.Muxammedov, M.Q.Pardayev, Q.J.Mirzayev, D.X.Asanova, J.R.Zaynalov va boshqalar tadqiq etgan.

Yuqorida qayd etilgan xorijlik va mahalliy olimlarning xizmat ko'rsatish sohasiga oid ilmiy izlanishlarini va ularning soha rivojiga qo'shgan salmoqli hissalarini inkor etmagan holda, shuni ta'kidlash zarurki, ularning tadqiqotlarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish darajasi, ko'lami va tarkibiy tuzilishi bugungi kunda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish bilan bog'liq masalalarga jiddiy e'tibor qaratilmagan.

Xizmatlar sohasi tarmoqlarining investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning yo'nalishlari, bu borada hozirgi kunda mavjud muammolarni aniqlash, sohaning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida investitsion resurslar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ilmiy-nazariy va uslubiy jihatlar bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqorida bayon etilgan muammolarning dolzarbligi mazkur dissertatsiya mavzusining tanlanishiga asos bo'ldi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida xizmatlar sohasi tarmoqlarining investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning yo'nalishlari vujudga kelish xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari masalalari qiyosiy fikrlash, induksiya va deduksiya hamda abstraksiya usullaridan keng foydalanilgan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Inson ehtiyojlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, xizmat ko'rsatish sohasidagi faoliyat turlari ham shunchalik ko'p va xilma-xil bo'ladi. Xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishi moddiy ishlab chiqarishning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy xizmat ko'rsatish sohasining shakllanishiga ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy taraqqiyot hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi va sanoatda katta hajmdagi mahsulot ishlab chiqarish uni ayirboshlashni taqozo etadi va bu savdo-sotiqning rivojlanishiga yordam beradi. Mahsulotlarni ayirboshlash bevosita ularni bir joydan ikkinchi joyga ko'chirish, ya'ni transpartirovka qilish bilan bog'liq.

Buning uchun esa transport va transport xizmatlarini rivojlantirish kerak bo'ladi. Savdo pul hisob-kitoblari bilan bog'liq bo'lib, u moliyaviy va bank xizmatlarining rivojlanishiga yordam beradi.

Ko'p sonli uskunalarni ishlab chiqarish uni ta'mirlashni talab qiladi. Shuning uchun, masalan, avtomobillarni ta'mirlash xizmatlari paydo bo'ldi. Sohaning rivojlanishi va atrofimizdagi dunyo haqidagi bilimlarning murakkablashishi ta'limning rivojlanishiga olib keldi. Mashinasozlikning rivojlanishi va mehnat unumdorligining oshishi munosabati bilan odamlarning sof daromadlari oshdi, ularning ish vaqti qisqarib, bo'sh vaqti ko'paydi, bu esa dam olish va turizm sohasida xizmat ko'rsatishni rivojlantirishga xizmat qildi. Bundan tashqari, fan-texnika taraqqiyoti ta'sirida mashinasozlikning jadal rivojlanishi atrof-muhit va havo atmosferasining sezilarli darajada yomonlashishiga, inson salomatligi uchun salbiy oqibatlariga olib keldi. Shunga ko'ra, atrof-muhitni yaxshilash, havo va suv

resurslarini tozalash, aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish va hokazolar bo'yicha xizmatlar hajmi oshdi. Yuqorida aytilganlarning barchasi ta'sirida ushbu sohada xizmat ko'rsatish turlari va korxonalar soni doimiy ravishda ko'payib bormoqda va ularning iqtisodiy faoliyati hajmi yuqori sur'atlarda o'smoqda. Bularning barchasi natijasida xizmat ko'rsatish sohasining o'zi mahsulot tannarxi bo'yicha moddiy ishlab chiqarishni ortda qoldirdi va mamlakat postindustrial jamiyat sari yuksalishda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishmoqda.

Shunday qilib, iqtisodiyotning uchinchi darajali sektorini jadal rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va amaliy amalga oshirish davlatimizning asosiy vazifalaridan biriga aylandi. Postindustrial jamiyat sharoitida xizmatlar sektori aholining sog'lig'i, kayfiyati, mehnatga bo'lgan munosabati, ishchi-xodimlarning mehnat unumdorligi hamda hayotdan qoniqish va taraqqiyot darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xizmat ko'rsatish sohasini yanada rivojlantirish va samaradorligini oshirish maqsadida ko'rsatilayotgan xizmatlar "aynan nimada namoyon bo'lishiga qarab soha shartli ravishda ikkita kichik sektorlarga bo'linadi:

- moddiy xizmatlar ishlab chiqarish (savdo, transport, xizmat ko'rsatish, maishiy xizmatlar va boshqalar);

- nomoddiy xizmatlarni ishlab chiqarish quyidagi sohalarni o'z ichiga oladi: boshqaruv, mudofaa va davlat xavfsizligi organlari faoliyati, ta'lim, sog'liqni saqlash, fan, san'at va shou-biznes, ijtimoiy xizmatlar, marketing, audit, kreditlash va sug'urta.

Moddiy xizmatlarni ishlab chiqarish moddiy obyektlar bilan uzviy bog'liqdir: masalan, transport ularning kosmosdagi o'rmini o'zgartiradi va savdo ularning ma'lum bir shaxsga tegishli ekanligini aniqlaydi. Bundan farqli o'laroq, nomoddiy xizmatlarni (bilim, xavfsizlik, sog'liq) ishlab chiqarish moddiy obyektlardan sezilarli darajada ajralib turadi. Bunday holda, ta'sir obyekti insonning shaxsiyatidan boshqa narsa emas.

O'tkazilgan nazariy tadqiqotlar ilmiy adabiyotlarda xizmat ko'rsatish sohasini uchta sektorga (uchinchi, to'rtlamchi va beshlik) ichki farqlash bo'yicha taklif paydo bo'lishiga va natijada uch sektorli iqtisodiyotda sektorlarning umumiy sonini beshtaga oshirish g'oyasiga olib keldi:

- uchlamchi - infratuzilma (transport, aloqa, elektr va issiqlik energiyasini uzatish);

- to'rtlamchi - tarqatish va almashtirish (savdo, sug'urta, moliya);

- beshlamchi - ijtimoiy va boshqaruv (menejment, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, san'at).

Xizmatlar sohasining asosiy tarmog'laridan yana biri transport bo'lib, u odamlar va tovarlarni tashish ehtiyojlarini ta'minlaydi, tovarlar, mahsulotlar, xizmatlarni ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilar bog'liqlikni ta'minlaydi.

Oxirgi vaqlar transport xizmatlariga talab qo'paymoqda. Buning sababi shundaki, transport har qanday mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy sohasining asosiy tizimlaridan biri hisoblanadi. Mintaqaning hayotida transportning o'rni juda katta. Bizningcha, uning roli to'g'ri tushunilsa, mintaqa ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan muvaffaqiyatli rivojlanadi. Aksincha,

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

transportga etarlicha baho bermaslik mintaqa rivojlanishining sekinlashishiga olib keladi. Mintaqa iqtisodiyoti transport xizmatlari sohasi, sanoat korxonalari, savdo va iste'mol bozori bilan bevosita o'zaro bog'liqdir. Shuningdek, transport rivojida siyosiy muhit muhim rol o'ynaydi, chunki u mintaqaning davlatdagi mavqeini ifodalaydi. Iqtisodiy va siyosiy roldan tashqari, transport aholi ehtiyojlarini qondiradigan tarmoq ekanligini ham unutmashimiz kerak.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Davlat kelajagi jamlangan ushbu eng muhim sohani isloh qilish vazifalari bosqichma-bosqich hal etilmoqda. 2022-2026-yillarda Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasining etti ustuvor yo'nalishidan biri inson kapitalini rivojlantirishdir. Strategiyaning 43,44-maqсадlari boshqa vazifalar qatorida maktablarda ta'lim sifatini oshirish, pedagogik kadrlarning bilim va malakasini xalqaro darajaga ko'tarishdan iborat.

Iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichida O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bo'yicha tegishli normativ-huquqiy bazani ishlab chiqish, yangi texnologiyalarni joriy etish, kadrlar tayyorlash va asosiy yo'nalishlar bo'yicha boshqa qator keng ko'lamli ishlarni amalga oshirishni o'z ichiga olgan vazifalar ustuvor davlat ustuvorliklari qatoriga kiritildi. "Oxirgi yillarda mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqildi, ular doirasida ushbu tizimni takomillashtirish bo'yicha zarur chora-tadbirlarning keng ro'yxati aniqlandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 iyuldagi PQ-3832-sonli "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079-sonli "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq respublikada yaqin kelajakda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish va barcha tarmoq va sohalarga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuini amalga oshirish rejalashtirilgan.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun xizmatlar sohasining asosiy tarkibiy qismi aloqa va axborotlashtirish xizmatlarini ko'rsatib o'tishimiz lozim.

2024-yilda ushbu xizmat turining hajmida eng katta ulush telekommunikatsiya xizmatlariga to'g'ri kelgan (40,7 foiz). Joriy yilning tahlil qilinayotgan davrida dasturiy ta'minotni nashr qilish xizmatlarining ulushi kamroq bo'lib, u 4,5 foizni tashkil etdi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Bizningcha, O'zbekistonda kelajakda xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish va postindustrial jamiyatga o'tish jarayonlarini tezlashtirish omillari tarkibida sohani investitsion resurs bilan ta'minlash omili birinchi darajali ahamiyat kasb etadi. Chunki investitsiyalar iqtisodiyotni, uning har bir soha va tarmog'ini, tarkibidagi har bir xo'jalik subyekti faoliyatini rivojlantirishning, yangi ish o'rinlarini yaratishning, zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etishning, innovatsiyalarni rivojlantirishning, barcha modernizatsion strategiyani

amalgam oshirishning negizi, asosiy birinchi sharti hisoblanadi. Iqtisodiyot nazariyasi darsligida ta'kidlanishicha "Investitsiyalar asosiy va aylanma kapitalni qayta tiklash va ko'paytirishga, ishlab chiqarish quvvatini kengaytirishga, qilingan sarflarning pul shaklidagi ko'rinishidir. Bu degani, investitsiyalar har qanday rivojlanishning bosh negizi, asosi bo'lib xizmat qiladi.

Mamlakatimizda uchlamchi sektorning rivojlanishi va YaIM tarkibida ulushining oshishi katta qiyinchiliklar bilan amalga oshmoqda. O'zbekistonda ushbu sektorning rivojlanmaganligi sohani moliyalashtirish uchun investitsiya resurslari cheklanganligi bilan izohlanadi.

Xizmatlar sohasining tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida sohaga jalb etilgan investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishning ikki yo'nalishi mavjud.

Birinchi, xizmatlar sohasiga ko'proq investitsion resurslarni yo'naltirish orqali. Ikkinchi, sohaning tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish, ya'ni, mavjud investitsion resurslarni tarmoqlar bo'yicha to'g'ri taqsimlanishini amalga oshirish orqali. Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, mamlakatda mavjud investitsion salohiyatdan kelib chiqqan holda, birinchi yo'nalishdan samarali foydalana olmaymiz.

Biz uchun samaradorlikni oshirishning yagona yo'li ikkinchi yo'nalishni qo'llash va bu orqali sohaga jalb etilgan investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini oshirishga erishimiz zarur.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ashurova Maftuna Ortiq qizi Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi / Ашурова Мафтуна Ортиқовна самостоятельный поисковик Деновский институт предпринимательства и

педагогика / Maftuna Ashurova Ortikovna independent candidate, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

ORCID: [0009-0000-9811-453X](https://orcid.org/0009-0000-9811-453X)

E-Mail: maftuna.ashurova.00@mail.ru

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025-yil 25-dekabr. [Elektron resurs]. Kirish yo'li: // <https://president.uz/uz/lists/view/5774>.

2. Киселёва И.А., Исканджан С.О. Сфера услуг как основа развития современной экономики // Финансовая аналитика: проблемы и перспективы. 2013. № 46.

3. Макаревич А.Н. Предпосылки становления и экономические особенности функционирования сферы услуг // Вестник Новгородского государственного университета. 2010. № 60. С. 10.

4. Volkova A.A., (2014). Service industry: theoretical analysis // Bulletin of the St. Petersburg University of Economics. No. 4 (88). P. 12. (In Russ.).

5. Мухаммедов М.М. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари. Монография. Самарқанд: "Zarafshon", 2017. – 300 б.

6. Пардаев М.Қ. Хизмат кўрсатиш тармоқлари иқтисодиётининг айрим муаммолари. Монография. – Т.: "Наврўз" 2014. – 264 б.

7/ Мирзаев Қ.Ж. Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. Дарслик – Самарқанд: "Fan bulog'i" нашриёти, 2022. – 252 бет.

8. Асланова Д.Х. ва бошқалар. Агро экотуристский кластер: сущность и возможности его формирования в регионах. Монография – Самарқанд: TURON NASHR, 2020. – 280 с.

9. Зайналов Ж.Р. Инновацион молиявий хизматлар: муаммо ва ечимлар. Монография. – Т.: "Iqtisod-Moliya", 2020. – 368 б.

XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INVESTITSION RESURLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH VAZIFALARI

Ashurova Maftuna Ortiq qizi

ЗАДАЧА ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В СФЕРЕ УСЛУГ

Ашурова Мафтуна Ортиқовна

THE TASK OF INCREASING THE EFFICIENCY OF INVESTMENT RESOURCES IN SERVICES

Maftuna Ashurova Ortikovna

Received: February 3, 2026 Revised: February 9, 2026 Accepted: February 14, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish sohasida investitsion resurslar samaradorligini oshirish vazifalari xizmatlar sohasining tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish va investitsion resurslar samaradorligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar natijasi va investitsion resurslarning tanqisligi sharoitida intensiv omillarning iqtisodiy o'sishdagi roli va ulushi alohida ahamiyatga ega ekanligi ilmiy va mantiqiy dalillar bilan asoslab berildi.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish, investitsion resurslar, samaradorlikni oshirish, tarkibiy tuzilish, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, innovatsion iqtisodiyot.

Аннотация: В данной статье представлены задачи повышения эффективности использования инвестиционных ресурсов в секторе услуг на основе результатов исследований научно-теоретических основ совершенствования структурной структуры сектора услуг по секторам и повышения эффективности использования инвестиционных ресурсов, а также на основе научно-логических доказательств того, что роль и доля интенсивных факторов экономического роста имеют особое значение в условиях дефицита инвестиционных ресурсов.

Ключевые слова: услуги, инвестиционные ресурсы, повышение эффективности, структурная структура, социально-экономическое развитие, инновационная экономика.

Abstract: This article presents the tasks of increasing the efficiency of investment resources in the service sector, based on the results of research on the scientific and theoretical foundations of improving the structural structure of the service sector by sectors and increasing the efficiency of investment resources, and on scientific and logical evidence that the role and share of intensive factors in economic growth are of particular importance in conditions of shortage of investment resources.

Keywords: service, investment resources, increasing efficiency, structural structure, socio-economic development, innovative economy.

■ KIRISH

Xizmat ko'rsatish sohasini innovatsion asosda jadal rivojlantirishning dolzarb muammolarini hal etishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlarda, xizmat ko'rsatish sohasining aholi turmush darajasini oshirishdagi, aholi bandligini ta'minlashdagi va hayot farovonligini oshirishdagi roli, iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirish, aholining iste'mol xarajatlari tarkibida xizmatlar sohasi ulushini oshirish, bilimlar iqtisodiyotini shakllantirish va uning

inson kapitalini rivojlantirishdagi ahamiyati, sohada yangi xizmat turlarini yaratish va amaliyotga joriy etish kabi muhim masalalar tadqiq etilmoqda. Shu bilan birga, xizmatlar sohasida investitsion resurslar tanqisligi sharoitida ularni soha tarmoqlari kesimida taqsimotini muayyan mezonlar asosida takomillashtirish o'ta muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida xizmat ko'rsatish sohasi oldidagi vazifalar, investitsion resurslarni soha tarmoqlari kesimida taqsimlanishini

takomillashtirishning asosiy mezonini sohaga jalb etilgan investitsion resurslar samaradorligini oshirish kabi yo'nalishlardagi ilmiy- tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida xizmat ko'rsatish sohasini jahon talablari asosida rivojlantirish, sohaning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish, xizmat ko'rsatishning yangi turlarini keng joriy qilish, xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish orqali makro va mikro darajada barqarorlik ko'rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilash kabi yo'nalishlarda keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

"Hududlarda xizmat ko'rsatish va servis sohaslarini rivojlantirish orqali keyingi besh yilda xizmat ko'rsatish hajmini 3 baravarga oshirish hamda ushbu yo'nalishda jami 3,5 million yangi ish o'rinlarini yaratish" kabi muhim vazifalar qo'yilgan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda, jumladan, xizmat ko'rsatish sohasi tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida investitsion resurslar samaradorligini oshirishda, miqdor va sifat ko'rsatkichlari asosida sohaga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tarkibini aniqlashtirish maqsadga muvofiq.

Xizmat ko'rsatish sohasiga oid ilmiy izlanishlarini va ularning soha rivojiga qo'shgan salmoqli hissalarini inkor etmagan holda, shuni ta'kidlash zarurki, ularning tadqiqotlarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish darajasi, ko'lami va tarkibiy tuzilishi bugungi kunda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish bilan bog'liq masalalarga jiddiy e'tibor qaratilmagan.

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish, bu borada hozirgi kunda mavjud muammolarni aniqlash, sohaning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida investitsion resurslar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ilmiy-nazariy va uslubiy jihatlarini bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Xizmat ko'rsatish sohasi nazariyasining rivojlanishida muhim rol o'ynagan bir qator xorijlik olimlar J.E.Donovan, D.A.Fergyson o'zlarining ilmiy ishlarida xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyatini yoritib bergan. Zamonaviy sharoitda uchlamchi sektorning faoliyati va rivojlanishining nazariy jihatlariga bag'ishlangan ko'plab ishlari mavjud. Shuningdek, I.A.Kiselyova, S.O.Iskandzhyan, A.N.Makarevich, A.A.Volkova kabi olimlarning olib borayotgan tadqiqotlarida asosan postindustrial jamiyatga o'tishning zaruriy shartlari, iqtisodiyotning o'sishida uchlamchi sektor rivojlanishining o'rni va ahamiyati tahlil qilinmoqda.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining nazariy masalalarni respublikamizning iqtisodchi-olimlari M.M.Muxammedov, M.Q.Pardayev, Q.J.Mirzayev, D.X.Asanova, J.R.Zaynalov va boshqalar tadqiq etgan.

Yuqorida qayd etilgan xorijlik va mahalliy olimlarning xizmat ko'rsatish sohasiga oid ilmiy izlanishlarini va ularning soha rivojiga qo'shgan salmoqli

hissalarini inkor etmagan holda, shuni ta'kidlash zarurki, ularning tadqiqotlarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish darajasi, ko'lami va tarkibiy tuzilishi bugungi kunda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish bilan bog'liq masalalarga jiddiy e'tibor qaratilmagan.

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish, bu borada hozirgi kunda mavjud muammolarni aniqlash, sohaning tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida investitsion resurslar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ilmiy-nazariy va uslubiy jihatlarini bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

■ TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida xizmat ko'rsatish sohasida investitsion resurslar samaradorligini oshirish vazifalari vujudga kelish xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari masalalari qiyosiy fikrlash, induksiya va deduksiya hamda abstraksiya usullaridan keng foydalanilgan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimiz iqtisodiyotida xizmat ko'rsatish sohasining ulushini oshirish, uning mavjud salohiyatini joylarda to'liq ro'yobga chiqarish, xizmatlar turlarini kengaytirish va sifatini oshirish, shuningdek, resurslar bilan ta'minlash sohasida hal qilinishi zarur bo'lgan muammoli masalalarni hal etish hozirgi makroiqtisodiy siyosatning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu yo'nalishda davlat xizmat ko'rsatish sohasi oldiga asosiy vazifalarni qo'ydi:

- birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasini iqtisodiy o'sishni ta'minlashning asosiy haydovchisiga aylantirish va 2027 yilga kelib xizmatlar hajmini ikki baravar oshirish maqsad qilib qo'yilgan;

- ikkinchidan, aholini kasbga o'rgatishdan tortib tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yishgacha, shu jumladan ularga tayyor biznes – rejalar va loyihalarni taqdim etishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab oluvchi "kompleks xizmatlar"ni tashkil etish;

- uchinchidan, davlat organlari va tashkilotlari faoliyati samaradorligini oshirish, shuningdek, respublikada xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish darajasini baholash tizimini joriy etish orqali mansabdor shaxslarning javobgarligini kuchaytirish;

- to'rtinchidan, xizmat ko'rsatish sohasidagi ortiqcha byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, har bir mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda xizmatlar ro'yxatini kengaytirish va, xususan, qishloq joylarda transport, moliya, bank, turizm va savdo xizmatlari qamrovini oshirish.

- beshinchidan, respublikaning barcha hududlarida ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlari salohiyatini oshirish va sifatini yaxshilash, shuningdek, xususiy sektorni jalb qilish uchun qulay iqtisodiy va infratuzilma sharoitlarini yaratish.

Albatta, yuqoridagi vazifalarni bajarish sohaga katta miqdordagi investitsiya resurslarini jalb qilishni va ularni tarmoqlar va iqtisodiy mintaqalar bo'yicha joylashtirishni optimallashtirishni talab qiladi. Bizningcha, ushbu muammoni hal etishning ikki omili mavjud. Birinchi omil – bu ekstensiv omil bo'lib, u sohaga jalb etiladigan investitsion resurslar hajmini

kengaytirishni nazarda tutadi. Ikkinchi omil iqtisodiy o'sishning intensiv omillari bilan bog'liq bo'lib, sarflangan har bir investitsion resurs birligiga ko'proq natija olishda namoyon bo'ladi.

O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasining bugungi holati, undagi investitsion resurslar samaradorligi ko'rsatkichlarining pastligi ko'p jihatdan ijtimoiy ishlab chiqarishda ekstensiv omillar rolining yuqoriligi bilan izohlanadi. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida mamlakatda aynan ijtimoiy ishlab chiqarish samaradorligining pastligini iqtisodiy resurslardan, jumladan, investitsion resurslardan samarali foydalanilmayotganligiga katta e'tibor qaratdi. Shu sababli, O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish strategiyasini izchillik bilan amalga oshirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirish zarur. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida 2030 yilga kelib iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish va jadallashtirish hisobiga O'zbekiston Respublikasini global innovatsiyalar indeksi bo'yicha dunyoning 50 ta etakchi davlati qatoriga kiritish vazifasi qo'yildi. Xizmat ko'rsatish sohasi mamlakat milliy iqtisodiyotining ajralmas qismi sifatida, makro darajada amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosat yo'nalishlari va tamoyillariga amal qilishi lozim. Shu bilan birga, sohadagi innovatsion jarayonlarni jadallashtirish bo'yicha tegishli siyosatni amalga oshirish, iqtisodiy rivojlanishning samarali va barqaror bo'lishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiyotning barcha sohalarini, jumladan, xizmatlar sohasi tarmoqlarining samarali rivojlanishida innovatsiyalar muhim omil hisoblanadi. Xizmat ko'rsatish sohasidagi innovatsiyalar ijtimoiy ehtiyojlarni yanada samarali qondirishga qodir bo'lgan innovatsion faoliyat natijasidir. Innovatsiya – bu yangi g'oyalarni yaratish, sinab ko'rish va amalga oshirishning uzluksiz jarayoni. Bu yangi g'oyalar ushbu sohani taraqqiyotning yangi bosqichlariga chiqarishning asosiy omili sifatida qaralmog'i lozim. Moliyaviy resurslar tanqisligi sharoitida innovatsiyalarni investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish va ular bilan bog'liq xarajatlarni kamaytirishning asosiy omiliga aylantirish muammosi sanoatni jadal rivojlantirish uchun eng dolzarb vazifalardan biridir.

Innovatsion iqtisodiyotning shakllanishi ta'lim, fan, tibbiyot, madaniyat va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohalarida sifatli xizmatlarning rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Bu, xususan, intellektual asosda yaratilgan va ilmiy bilimlardan foydalanishni talab qiladigan yangi xizmat turlarining paydo bo'lishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, an'anaviy xizmatlar – ishlab chiqarish, texnika, tashkiliy, savdo, maishiy va ta'mirlash, shuningdek bozor infratuzilmasi xizmatlari – iqtisodiy faoliyatning turli sohalaridagi innovatsion jarayonlarni qo'llab-quvvatlash va ularga hissa qo'shish orqali o'zlarining innovatsion salohiyatiga ega.

Hozirgi vaqtda xizmat ko'rsatish sohasini, uning tarkibiy tarmoqlarini va xizmat ko'rsatish tarkibiy

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

qismlarini innovatsion rivojlantirish masalasi eng dolzarb vazifalardan biri sifatida qaralmoqda". Ushbu o'ta muhim muammoni hal etishning hozirgi zamon talablariga javob beradigan, samarali yo'llarini izlab topish zarur. Bizning nazarimizda, avvalambor, muammolar tarkibini aniqlashda sohadagi innovatsion rivojlanishning jadallashuviga zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning umumiy qonuniyatlari obyektiv ta'sir ko'rsatishini e'tiborga olishimiz lozim. Ayni paytda, ushbu sohada o'ziga xos xarakterli qonuniyatlar mavjud bo'lib, ular xizmatlar sohasi va uning alohida tarmoqlariga bevosita va kuchli ta'sir ko'rsatadi, bulardan eng muhimlarini ajratib ko'rsatishni lozim deb topdik.

Birinchidan, aholi va tadbirkorlik sektoridan bozor va ijtimoiy xarakterdagi yangi yuqori texnologiyali xizmatlarga talabning oshishi, shuningdek, iste'molchilarning turli maqsadlar uchun xizmatlar sifatiga bo'lgan talablarining murakkablashishi obyektiv qonuniyat sifatida qaraladi. Ushbu naqsh turli xil innovatsiyalar oqimini rag'batlantiradi va xizmat ko'rsatish faoliyatining turli jihatlarini yangilashni talab qiladi.

Ikkinchidan, xizmat ko'rsatish sohasidagi innovatsion faoliyatning rivojlanish sur'ati boshqa sohalaridagi innovatsion jarayonlar bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak. Postindustrial jamiyat sharoitida xizmatlar sektorining moddiy-texnika bazasi, uning tarmoqlarida amalga oshayotgan innovatsion faoliyatning hajmi va milliy iqtisodiyotning boshqa sohalariga nisbatan yuqori sur'atlarda rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Aks holda, iqtisodiyotda xizmat ko'rsatish sohasini etakchi soha sifatida shakllantirish, ya'ni postindustrial jamiyatni barpo etish muammosini hal qilishning iloji bo'lmaydi.

Uchinchidan, ma'lumki, xizmat ko'rsatish va servis sohasida innovatsion faoliyat turli-tuman obyektiv va subyektiv omillar ta'siri ostida rivojlanadi. Lekin, ushbu omillarning ta'sir kuchi mamlakat hududlari kesimida bir-biridan ma'lum farqlarga ega bo'ladi. Taraqqiyot jarayonida ushbu tafovutlarni bosqichma-bosqich bartaraf etish asosida barcha hududlarni o'zaro tenglashtirish o'tkir zaruratga aylanadi. Boshqacha so'zlar bilan ifodalaganda, mamlakat hududlari bo'yicha innovatsion muhitni bir xil maxrajga keltirish va ularni o'zaro tenglashtirish alohida qonuniyat sifatida namoyon bo'ladi.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, iqtisodiyotning barcha sohalarini, jumladan, xizmat ko'rsatish sohasini ham, innovatsiyalarsiz rivojlantirib bo'lmaydi. Biroq, ko'pgina korxonalar amalda innovatsiyalarni qo'llashda bir qator muammolarga duch kelayaptilar. Birinchi galda, innovatsiyalar yangilikni joriy etish bo'yicha katta xavf-xatar bilan bog'liq. Shu sababli, tadbirkor innovatsiyalarni joriy etishni va korxona faoliyatini xavf ostiga qoldirishni xohlamaydi.

Shu sababli, korxonalar o'z faoliyatini olib borish jarayonida riskni batamom yo'qota olmaydi. Lekin yaxshi malakaga ega bo'lgan, tajribali rahbar risk darajasini pasaytirish imkonini topadi. Shuning uchun rivojlanish istagida bo'lgan har qanday korxona, jumladan, xizmat ko'rsatish sohasi korxonasi ham

innovatsiyalarni qabul qilishi va o'z faoliyatida ularni keng joriy etishi kerak:

- iqtisodiyotning Real sektorida ilmiy va innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirishning nisbatan past darajasi, shuningdek, fan, ta'lim va sanoat o'rtasidagi hamkorlikning kam rivojlangan aloqalari;

- innovatsiyalarni qo'llagan holda ishlab chiqarish tashkilotlari va xizmat turlari sonini ko'paytirish, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yanada rag'batlantirish, shuningdek, ishsizlarni, ayniqsa yoshlar va ayollarni, shuningdek mehnat bozoriga birinchi marta kirib kelayotgan bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash uchun aholi bandligi va daromadlarining o'sishiga har tomonlama ko'maklashish, ko'plab yangi ish o'rinlari tashkil etish, shuningdek, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yanada rag'batlantirish, sanoat tashkilotlari va klasterlari, venchur tashkilotlari va tegishli moliyaviy bozorlarning turli vositalari yordamida kapital yaratishni ta'minlaydigan tizim, ya'ni arzonlashtirilgan va ommaviy ishlab chiqarish;

- davlat-xususiy sheriklik prinsiplari bo'yicha ilmiy-tadqiqot va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish va hajmini oshirish, xalqaro moliya tashkilotlari va jamg'armalar mablag'larini jalb etish, shuningdek, kichik va innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni talab qiladigan texnoparklar, innovatsion markazlar va yoshlar texnoparklar orqali tadbirkorlik uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirish;

- hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuvi, ularning ilmiy-texnik salohiyati va mavjud resurslarini hisobga olgan holda innovatsion rivojlanishning hududiy dasturlari hali ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, ishlab chiqarishning texnik va texnologik bazasini doimiy ravishda yangilab turishni ta'minlashga qaratilgan echimlarni amalga oshirishda innovatsion texnologiyalarga e'tibor va ustuvorliklarni belgilash zarurati mavjud;

- muvaffaqiyatli startup-loyihalarni seriyali ishlab chiqarish bosqichlarida ularni innovatsion texnoparklar va erkin iqtisodiy zonalar tarkibiga kiritish orqali qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlari ishlab chiqilmagan, shuningdek, xususiy sektorning yangi ilmiy ishlanmalarga qiziqishini kuchaytirish va innovatsiyalarni "birgalikda moliyalashtirish"da ishtirok etishini rag'batlantirish uchun maxsus rag'batlantirish choralari joriy etilmagan.

Yuqorida keltirilgan kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida "innovatsiya" va "investitsiya" tushunchalarining o'zaro bog'liqligini ko'rib chiqishimiz maqsadga muvofiq. Chunki, har ikkala tushuncha o'zaro uzviy bog'liqlikda bo'lib, bir-biriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, innovatsion faoliyatni jadallashtirish katta miqdordagi investitsion resurslarni jalb etishni, ulardan maqsadli va unumli foydalanishni taqozo etadi. O'z navbatida, investitsion resurslardan samarali foydalanish, ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilgan investitsion resurslarga yo'naltirilgan investitsion sarf-xarajatlarning har bir so'miga olinadigan natija, birinchi galda, innovatsiyalarning imkoniyatlaridan o'rinli foydalanishga bog'liq.

Ilmiy adabiyotlarda investitsiyalar va innovatsiyalar o'rtasidagi o'zaro uzviy chambarchas

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

bog'liqlik sohaning ko'p tadqiqotchilari tomonidan e'tirof etilgan. Ular investitsiyalar ilmiy-texnik taraqqiyotni ta'minlash, yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish, umuman, innovatsiyalarni jadallashtirishning asosiy omili ekanligini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, ular yangi texnika va texnologiyalarni, yangi uskunalarni qo'llashning o'zi investitsiya resurslarining iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim elementi ekanligini tan olishadi. Lekin biz, mazkur paragrafning nomidan kelib chiqqan holda, innovatsiya va innovatsion faoliyatning investitsion resurslar iqtisodiy samaradorligini tadqiq etishga asosiy e'tiborimizni qaratdik.

Tadqiqot jarayonida innovatsion faoliyatning mohiyati xususida turli yondashuvlar mavjudligini aniqladik. Ushbu yondashuvlarda turli olimlar "innovatsiya" tushunchasiga turlicha talqinlar berishgan. U. Latsonik o'zining ilmiy qarashlarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishi va samadarligini oshirish to'g'ridan-to'g'ri innovatsion faoliyat ososida amalga oshirilishini ta'kidlab o'tgan. Shuningdek, uning fikriga ko'ra, xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biri xizmatlarning raqobatbardoshligi bo'lib, u har bir xizmat ko'rsatish korxonasida innovatsiyalar darajasi bilan bevosita bog'liqdir.

Bizning fikrimizcha, xizmatlar sohasidagi korxonalarining innovatsion rivojlanishini ta'minlash, inson salohiyatining qimmatli fazilatlarini ro'yobga chiqarish, eng so'nggi bilimlar hajmini oshirish va ularni samarali foydalanishni ta'minlashga yo'naltirilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olishi zarur.

"Investitsiya" tushunchasiga oid yuqorida keltirilgan xorijiy va mahalliy olimlarimiz ta'riflarini tanqidiy tahlil qilish asosida, uning o'z talqinimizdagi ta'rifini ishlab chiqdik: "Investitsiyalar – iqtisodiyotni har bir soha va tarmog'ini, shuningdek, tarkibidagi har bir xo'jalik subyekti faoliyatini rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish, innovatsiyalarni rivojlantirish hamda barcha modernizatsion strategiyalarni amalga oshirishning asosi va muhim sharti bo'lib, iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni oshirish maqsadida amalga oshiriladigan moddiy, moliyaviy va mehnat resurslarining umumiy sarflaridir.

Yuqorida keltirilgan fikrlarni tahlil qilish natijasida, "innovatsiya- investitsiya" – bu yaxlit tizim ekanligini va aynan innovatsiyalar investitsiyaning yuqori samaradorligini ta'minlab beradi degan xulosaga keldik. Ushbu xulosamizni asoslab berish maqsadida "innovatsion investitsiyalash", "innovatsiyalarga investitsiyalar" degan tushunchalarni farqlab olishimiz zarur. Bizning fikrimizcha, innovatsion investitsiyalash – bu innovatsiyalarni moliyalashtirishning yangi shakllarini yaratish va yangi manbalarni izlash zaruriyatidir. Innovatsiyalarga kiritiladigan investitsiyalar, tarmoq faoliyatining samaradorligini oshirish, qo'shimcha daromad olish, yangi mahsulotlar va xizmatlar, zamonaviy texnologiyalar hamda ishlab chiqarish usullarini joriy etish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Investitsiyalar va innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikning yana bir muhim jihati shundaki, investitsiyalarni barcha sohalarga — iqtisodiy, ijtimoiy,

ilmiy, tashkiliy, ekologik hamda xizmatlar sohasiga yo'naltirish imkoniyati mavjud. Aynan, innovatsion yondashuv aniq samara va kerakli natijalarni beradi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, innovatsiyalar jamiyat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Amalda ular foydani ko'paytirish orqali iqtisodiy samarani oshirishning quroli, vositasi hisoblanadi. Xizmatlar faoliyati serqirra va murakkab bo'lib, innovatsion jarayonlarni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratuvchi qulay makon hisoblanadi. Keskin raqobat muhitida faoliyat yuritayotgan xizmat ko'rsatish sohasi korxonalari, nisbatan yuqori sifatli innovatsion xizmat yoki mahsulotlarni yaratish, yangi yo'nalishlar ishlab chiqish, tannarxni pasaytirish, vaqt birligida mahsulot hajmini oshirish, iste'molchilarga qo'shimcha qulayliklar yaratish va boshqa samarali tadbirlar orqaligina bozordagi o'z mavqeini saqlab qolishga va uni mustahkamlashga erishadi. Bu esa, pirovard natijada sohada yuqori daromadlilikni ta'minlaydi.

Shu sababli, xizmat ko'rsatish sohasi faqat innovatsiyalardan o'rinni foydalanish evaziga inson faoliyati barcha turlari o'rtasida eng yuqori daromadli soha sifatida mavqeini saqlab qoladi.

Yuqoridagilardan umumiy xulosa shundan iboratki, O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasini mamlakat milliy iqtisodiyotining etakchi sohalari bilan birga aylantirish maqsadida tez sur'atlar bilan rivojlantirishni zaruriy investitsion resurslar bilan ta'minlashning ekstensiv omillari benihoya cheklangan ahamiyatga ega. Demak, sohaning investitsion resurslarga ehtiyoj va talablarini qondirishda asosiy omilni intensiv omillar o'ynashi lozim. Iqtisodiy o'sish faqat ekstensiv yoki faqat intensiv omillar hisobidan amalga oshmaydi. Lekin u yoki bu guruh omillarining ustunligiga erishish mumkin.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Xizmatlar sohasining tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish va investitsion resurslar samaradorligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosa va takliflar keltirildi.

Bugungi kunda O'zbekistonda investitsion resurslarning tanqisligi sharoitida intensiv omillarning iqtisodiy o'sishdagi roli va ulushi alohida ahamiyatga ega ekanligi ilmiy va mantiqiy dalillar bilan asoslab berildi. Muallifning fikriga ko'ra, xizmatlar sohasida ushbu nisbat taxminan ¼ ga teng bo'lmog'i, bunda intensiv omillar asosiy rol o'ynashi, ya'ni mazkur sohada iqtisodiy o'sishning 25 foizi ekstensiv, qolgan 75 foizi esa intensiv omillar hisobidan amalga oshishi kerak.

Mamlakatimizda investitsion resurslarning tanqisligi oqibatida uchlamchi sektorning rivojlanishi va YaIM tarkibida ulushining oshishi jiddiy muammo va

qiyinchiliklar bilan amalga oshmoqda. Dissertatsiyada xizmatlar sohasidagi investitsion resurslar tanqisligi muammosini hal etishning ikki yo'nalishi mavjudligi asoslab berildi. Birinchisi, xizmatlar sohasiga yo'naltirilgan investitsion resurslar hajmini oshirish. Ikkinchisi, sohasining tarmoqlar bo'yicha tarkibiy tuzilishini takomillashtirish asosida ulardan foydalanish samaradorligini oshirish.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ashurova Maftuna Ortiq qizi- Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi / Ашурова Мафтунэ Ортиковна-самостоятельный соискатель Деновский институт предпринимательства и педагогика / Maftuna Ashurova Ortikovna - independent candidate, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

[ORCID :0009-0000-9811-453X](https://orcid.org/0009-0000-9811-453X),

E-mail: maftuna.ashurova.00@mail.ru

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025-yil 25-dekabr. [Elektron resurs]. Kirish yo'li: // <https://president.uz/uz/lists/view/5774>.

2. Киселёва И.А., Искаджян С.О. Сфера услуг как основа развития современной экономики // Финансовая аналитика: проблемы и перспективы. 2013. № 46.

3. Макаревич А.Н. Предпосылки становления и экономические особенности функционирования сферы услуг // Вестник Новгородского государственного университета. 2010. № 60. С. 10.

4. Volkova A.A., (2014). Service industry: theoretical analysis // Bulletin of the St. Petersburg University of Economics. No. 4 (88). P. 12. (In Russ.).

5. Мухаммедов М.М. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари. Монография. Самарқанд: "Zarafshon", 2017. – 300 б.

6. Пардаев М.Қ. Хизмат кўрсатиш тармоқлари иқтисодиётининг айрим муаммолари. Монография. – Т.: "Наврўз" 2014. – 264 б.

7. Мирзаев Қ.Ж. Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. Дарслик – Самарқанд: "Fan buloq'i" нашриёти, 2022. – 252 бет.

8. Асланова Д.Х. ва бошқалар. Агро экотуристский кластер: сущность и возможности его формирования в регионах. Монография – Самарқанд: TURON NASHR, 2020. – 280 с.

9. Зайналов Ж.Р. Инновацион молиявий хизматлар: муаммо ва ечимлар. Монография. – Т.: "Иқтисод-Молия", 2020. – 368 б.

ZIYORAT TURIZMINING XALQARO DARAJADAGI SALOHİYATINI OSHIRISHDA DAVLAT SIYOSATINING AHAMIYATI

Uzaqov Jamshid Norboyevich

ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ПОВЫШЕНИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Узаков Жамшид Норбоевич

THE IMPORTANCE OF GOVERNMENT POLICY IN ENHANCING THE INTERNATIONAL POTENTIAL OF PILGRIMAGE TOURISM

Uzakov Jamshid Norboyevich

Received: February 6, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya. Maqola ziyorat turizmining xalqaro darajadagi salohiyatini oshirishda davlat siyosatining o'rni va ahamiyatini tahlil qiladi, ziyorat turizmining jahon turizm bozoriga integratsiyalashining mintaqaviy iqtisodiyotga bo'lgan ta'sirini o'rganadi. Dunyodagi rivojlangan ziyorat turizmi mamlakatlari, shuningdek, O'rta Osiyodagi muhim turistik hududlar, ayniqsa O'zbekistonning rivojlanish salohiyati tahlil qilingan. Jahon turizm tashkiloti va O'zbekiston Respublikasining Turizm qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari asosida, ziyorat turizmi iqtisodiyotga qo'shgan hissa va uning rivojlanishida xalqaro hamkorlikning o'rni yoritilgan. Jahon turizm bozoriga ziyorat turizmini integratsiyalash bilan O'zbekiston mintaqalari uchun iqtisodiy o'sishning yangi yo'nalishlarini aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar. jahon turizm bozori, integratsiyalash, mintaqaviy iqtisodiyot, turizm salohiyati, xalqaro hamkorlik, sayyohlar oqimi, rivojlangan davlatlar, iqtisodiy o'sish.

Аннотация. Статья анализирует роль и значение государственной политики в повышении международного потенциала паломнического туризма, а также исследует влияние интеграции паломнического туризма в мировой туристический рынок на развитие региональной экономики. В работе рассмотрен опыт стран с развитым паломническим туризмом, а также проанализирован туристический потенциал ключевых регионов Центральной Азии, в частности Узбекистана. На основе официальных данных Всемирной туристской организации и Комитета по туризму Республики Узбекистан освещён вклад паломнического туризма в экономику и роль международного сотрудничества в его развитии. Исследование направлено на выявление новых направлений экономического роста регионов Узбекистана посредством интеграции паломнического туризма в мировой туристический рынок.

Ключевые слова: Паломнический туризм, мировой туристический рынок, интеграция, региональная экономика, туристический потенциал, международное сотрудничество, туристический поток, развитие страны, экономический рост.

Abstract. The article analyzes the role and significance of state policy in enhancing the international potential of pilgrimage tourism, as well as examines the impact of integrating pilgrimage tourism into the global tourism market on the development of regional economies. The paper considers the experience of countries with developed pilgrimage tourism and analyzes the tourism potential of key regions in Central Asia, particularly Uzbekistan. Based on official data from the World Tourism Organization and the Tourism Committee of the Republic of Uzbekistan, the article highlights the contribution of pilgrimage tourism to the economy and the role of international cooperation in its

development. The study aims to identify new directions for economic growth in the regions of Uzbekistan through the integration of pilgrimage tourism into the global tourism market.

Keywords. Pilgrimage tourism, global tourism market, integration, regional economy, tourism potential, international cooperation, tourist flow, developed countries, economic growth.

■ KIRISH

Jahon turizmida ziyorat turizmi barqaror talabga ega bo'lgan, madaniy-ma'naviy va iqtisodiy jihatdan yuqori salohiyatli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Muqaddas maskanlar, diniy meros obyektlari asosida shakllanadigan ushbu turizm turi nafaqat sayyohlar oqimini jalb etadi, balki hududiy infratuzilma rivoji, bandlikning oshishi va xizmatlar sektorining kengayishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois ko'plab davlatlar ziyorat turizmini milliy turizm strategiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rib, uning xalqaro darajadagi salohiyatini oshirishga yo'naltirilgan aniq siyosat yuritmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan, jumladan, Turkiya, Saudiya Arabistoni, Italiya kabi davlatlarda infratuzilmani modernizatsiya qilish, transport va logistika tizimini takomillashtirish, viza tartiblarini soddalashtirish, xalqaro marketing strategiyalarini qo'llash hamda ziyorat obyektlarini saqlash va boshqarishning institutsional mexanizmlari izchil yo'lga qo'yilgan. Bu yondashuv davlat siyosati, xususi sektor va xalqaro hamkorlik uyg'unligiga asoslanadi.

Respublikamizda ham so'nggi yillarda ziyorat turizmini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Tarixiy-madaniy meros, islom sivilizatsiyasi markazlari va muqaddas qadamjolar yurtimizning yuqori salohiyatini belgilaydi. Davlat tomonidan normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ziyorat yo'nalishidagi infratuzilmani yaxshilash, xalqaro hamkorlikni kengaytirish hamda hududiy turizm klasterlarini shakllantirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ziyorat turizmining xalqaro darajadagi salohiyatini oshirishda davlat siyosatining ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi.

Ziyorat turizmi jahon turizm bozorining muhim qismlaridan biri sifatida, diniy va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan hududlarga sayohatlarni o'z ichiga oladi. Bu turizm turi, dunyoning ko'plab mamlakatlarida iqtisodiy faoliyatning muhim manbai bo'lib, mahalliy iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda ziyorat turizmi musulmonlar uchun muhim bo'lgan Makka, Madina, Buxoro, Xiva, Samarqand va boshqa tarixiy shaharlarga yo'nalgan sayohatlar orqali keng tarqalgan. Jahonda ziyorat turizmining rivojlangan davlatlari sifatida Saudiya Arabistoni, Turkiya, Misr va Indoneziyani ko'rsatish mumkin. Saudiya Arabistoni, musulmonlarning asosiy ziyorat markazi bo'lib, har yili millionlab sayyohlar Makka va Madinaga umra va haj safariga boradi. Turkiya esa, uning boy madaniy merosi va diniy ahamiyati bilan ziyorat turizmida aniq pozitsiyaga ega.

Dunyoda umumiy turizmida ziyorat turizmining salmog'i ayni vaqtda katta o'sishni ko'rsatmoqda. Butun dunyo bo'ylab turizm hajmi yil sayin oshib borayotgan bo'lsada, ziyorat turizmining ahamiyati alohida e'tirof etilmoqda. 2022-yilda jahonda turizm hajmi 1,4 trillion dollarga etgan, va bu sohaga bo'lgan talabning kundankunga ortishi natijasida, ziyorat turizmi iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shmoqda.

Jahon turizm bozori pandemiyadan keyin to'liq tiklanib, xalqaro sayohatlar 2025-yilda 1,52 milliarddan ortiq xalqaro sayohatchi bilan barcha turizm turlari bo'yicha rekord darajaga etdi va bu ko'rsatkich 2024-yilga nisbatan sezilarli o'sishni ko'rsatadi⁶. Ziyorat turizmi bo'yicha ham zamonaviy tahlillar shuni ko'rsatadiki, Jahon turizm tashkilotining 2025-yil tahlillarida asosiy ziyorat joylariga har yili 300–330 million kishi tashrif buyurgan holda diniy ziyoratlarda qatnashuvchi sayyohlar jahon turizmi ichki oqimining muhim qismi bo'lib qolmoqda⁷.

Turizm sohasining rivojlanishi, ayniqsa ziyorat turizmi, iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu turizm turi orqali mamlakatlar nafaqat moliyaviy daromad olishadi, balki mahalliy xo'jaliklarni ham rivojlantirishadi, bu esa ish o'rinlari yaratish va infratuzilmani takomillashtirishga olib keladi.

■ MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ziyorat turizmini jahon turizm bozoriga integratsiyalash va uning mintaqaviy iqtisodiy o'sishga ta'siri masalalari so'nggi yillarda jahon va O'zbekistonda faol o'rganilmoqda. Mazkur yo'nalishda xalqaro tashkilotlar, ilmiy markazlar va tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, R. Timothy va D. Olsen tomonidan ziyorat turizmi global turizmning barqaror rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida baholanib, uning hududiy iqtisodiyot va madaniy almashinuvga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan⁸. J. Collins-Kreiner tadqiqotlarida esa ziyorat turizmining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari, barqaror turizm konsepsiyasi bilan uyg'unligi va iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Muallif ziyorat turizmini xalqaro turizm bozoriga integratsiyalash hududiy iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini asoslaydi⁹. O'zbekistonda N. Ochilov va M. Sirojiddinova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda diniy turizmni rivojlantirish istiqbollari, uning iqtisodiyotga ta'siri va xalqaro turizm bozoridagi o'rni tahlil qilingan¹⁰. Shuningdek, S. Abdullayeva O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning marketing, infratuzilma va institutsional jihatlarini o'rganib, mamlakatning boy diniy-madaniy merosi

⁶ https://www.untourism.int/un-tourism-world-tourism-barometer-data?utm_source

⁷ https://hotelagio.com/religious-tourism-statistics?utm_source

⁸ Timothy D., Olsen D. Tourism, Religion and Spiritual Journeys. Routledge, 2006.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

⁹ Collins-Kreiner N. Researching pilgrimage tourism: Continuity and transformations. Annals of Tourism Research, 2020.

¹⁰ Scientific Journal of Tourism and Hospitality, 2023 <https://scientific-jl.com>

xalqaro turizm bozorida raqobatbardosh mahsulot sifatida baholagan¹¹.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ziyorat turizmini jahon turizm bozoriga integratsiyalash sharoitida uning iqtisodiy samaradorligini oshirish yuzasidan taklif va tavsiyalar keltirilgan. Tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, taqqoslash, omilli tahlil va qiyosiy tahlil etish usullaridan foydalanilgan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunga qadar ziyorat turizmini tartibga solish va rivojlantirishga qaratilgan qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, amaliyotga joriy etilgan. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi "Turizm to'g'risida"gi O'RQ-549-son Qonuni turizm faoliyatining huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy asoslarini belgilab berdi hamda ziyorat turizmini rivojlantirish uchun institutsional muhit yaratgan bo'lsa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 27-fevraldagi "Xizmatlar sohasi barqaror rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-78-son, 2025-yil 19-noyabrda "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-348-son qarorlari, Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 9-

yanvardagi 6-son "Umra plyus" ziyorat turizmi dasturini amalga oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori mazkur yo'nalishda tizimli boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish, xizmatlar sifatini oshirish, investitsion va tashkiliy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish hamda ziyorat turizmini kompleks rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy asosni yanada mustahkamladi.

So'nggi yillarda ziyorat turizmi jahon turizm bozorining eng tez rivojlanayotgan turlaridan biri sifatida shakllanmoqda. "UN Tourism" ma'lumotlariga ko'ra, 2024–2025 yillarga kelib dunyo bo'yicha xalqaro sayyohlar soni 1,5 milliard nafardan oshgan bo'lib, shundan har yili 300–330 millionga yaqin sayyoh diniy va ziyorat maqsadida safar qiladi. Bu umumiy xalqaro turizm oqimining qariyb 20 foizini tashkil etadi. Ziyorat turizmi orqali shakllanayotgan global daromadlar hajmi esa yiliga yuzlab milliard AQSh dollariga baholanmoqda¹².

Ziyorat turizmi rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ushbu turizm turi mintaqaviy iqtisodiy o'sishning muhim drayveri hisoblanadi. Masalan, Saudiya Arabistonida haj va umra safarlari orqali turizm daromadlari yiliga 20 milliard dollardan ortiqni tashkil etadi. Turkiyada esa diniy va madaniy turizm umumiy turizm daromadlarining 10–12 foizini shakllantiradi¹³.

Viza rejimining liberallasuvi
Ziyorat turizmi infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan investitsion loyihalar
Milliy ziyorat turizmi brendining global targ'iboti va xalqaro hamkorlik
Ziyorat turizmi mahsulotlarini diversifikatsiyalash
Ziyorat turizmini rivojlantirish
Ekologik va barqaror turizmni qo'llab-quvvatlash
Gastronomik va tibbiy turizmni rivojlantirish
Xavfsiz ziyorat turizmi va sifatli xizmatlar

1-rasm. O'zbekistonda milliy ziyorat turizm sohasini rivojlanish samaradorligini ta'minlagan davlat dasturlari ustuvorliklari¹⁴.

Tadqiqotimiz jarayonida O'zbekistonda milliy ziyorat turizm sohasini rivojlanish samaradorligini ta'minlagan davlat dasturlari ustuvorliklari takomillashtirildi. Bu jarayonlar O'zbekistonda milliy ziyorat turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlarni ifodalaydi, mamlakatni turistlarga yuqori sifatli xizmatlar taqdim etishni maqsad qiladi. Ustuvorliklar orasida viza rejimini soddalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, yangi turizm mahsulotlarini yaratish va ekologik barqarorlikni ta'minlash kabi strategiyalar mavjud. Shuningdek, gastronomik va tibbiy turizmning rivojlanishi va xavfsiz sayohatni ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Bularning barchasi O'zbekistonni ziyorat turizmi bo'yicha raqobatbardosh qilishga yordam beradi.

Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mamlakatga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni 7 million nafardan oshgan, shundan muhim qismi madaniy va ziyorat turizmi hissasiga to'g'ri keladi. Samarqand, Buxoro Xiva shaharlari asosiy ziyorat turizmi markazlari sifatida shakllangan¹⁵. Turizm qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, ziyorat turizmini rivojlantirish maqsadida so'nggi yillarda qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Xususan, 2026–2027 yillarda Malayziya va Indoneziyadan ziyoratchilar oqimini 100 ming nafarga etkazish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlangan. Ushbu dastur doirasida har bir xorijiy ziyoratchi uchun 100 AQSh dollari miqdorida subsidiyalari ajratilishi belgilangan¹⁶.

¹¹ Journal of Management and Service Innovation, 2024 <https://inlibrary.uz>

¹² UN Tourism World Tourism Barometer, 2025 <https://www.unwto.org>

¹³ World Travel and Tourism Council (WTTC), 2024 <https://wtcc.org>

¹⁴ Muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, 2025 <https://stat.uz>

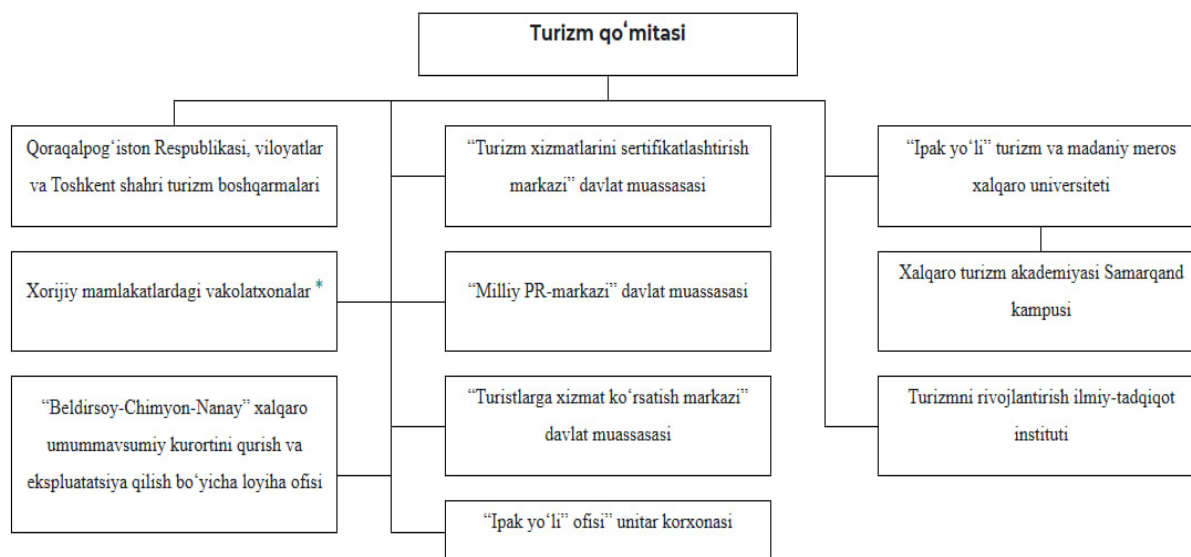
¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 9-yanvardagi "Umra plyus" ziyorat turizmi dasturini amalga oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 6-son qarori. <https://lex.uz>

O'zbekistonning boy ziyorat turizmi resurslarini xalqaro miqyosda jahon mamlakatlariga keng targ'ib qilish, mamlakatga tashrif buyurayotgan xorijiy ziyoratchilar oqimi salmog'ini oshirish maqsadida qator tashkiliy-huquqiy va me'yoriy hujjatlar amaliyotga joriy etilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-noyabrdagi "O'zbekiston

Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-348-son qarori bilan "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi" tashkil etildi. Qaror bilan Turizm qo'mitasi faoliyatining asosiy yo'nalishlari, tashkiliy tuzilmasi, maqsad va vazifalari belgilab berildi¹⁷.

O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasining TASHKILIY TUZILMASI

2-rasm. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasining tashkiliy tuzilmasi.

Turizm qo'mitasining qayta tashkil etilishi istiqbolda turizm sohasini iqtisodiyotning strategik jihatdan muhim va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu institutsional islohotlar turizmni, xususan ziyorat turizmini tizimli va barqaror rivojlantirish, hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanish hamda

mintaqaviy iqtisodiy o'sishni jadallashtirish imkonini beradi. Ziyorat maskanlarini jahon miqyosida keng targ'ib qilish, xalqaro turizm bozoriga integratsiyalash va xorijiy ziyoratchilar oqimini oshirish orqali xizmatlar eksporti hajmini kengaytirish, valyuta tushumlarini ko'paytirish hamda yangi ish o'rinlari yaratish uchun qulay sharoitlar shakllanadi.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasining xorijiy mamlakatlardagi vakolatxonalari.

T/R	Vakolatxonalar	Faoliyat olib boriladigan davlatlar	Shtat birliklari
1.	Abu Dabi shahri	Ko'rfaz davlatlari	3
2.	Jakarta shahri	Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyo davlatlari	3
3.	Parij shahri	Yevropa davlatlari	5
4.	Pekin shahri	Xitoy Xalq Respublikasi, Koreya, Yaponiya	5
5.	Nyu-York shahri	AQSH, Kanada, Lotin Amerikasi davlatlari	3

Qarorga muvofiq Turizm qo'mitasining xorijiy mamlakatlardagi vakolatxonalari tashkil etilgan bo'lib, ular zimmasiga milliy turistik mahsulotlarni, jumladan ziyorat turizmi yo'nalishlarini xalqaro bozorlarda faol targ'ib qilish, xalqaro turizm ko'rgazmalari va yarmarkalarda milliy turizm salohiyatini namoyish etish,

ziyosat maskanlari bo'yicha maxsus turpaketlarni targ'ib qilish, turistik oqim dinamikasi va bozor talabini doimiy tahlil qilib borish orqali O'zbekistonning ziyorat turizmi imkoniyatlarini jahon miqyosida keng targ'ib etish kabi vazifalar belgilangan.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 19-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

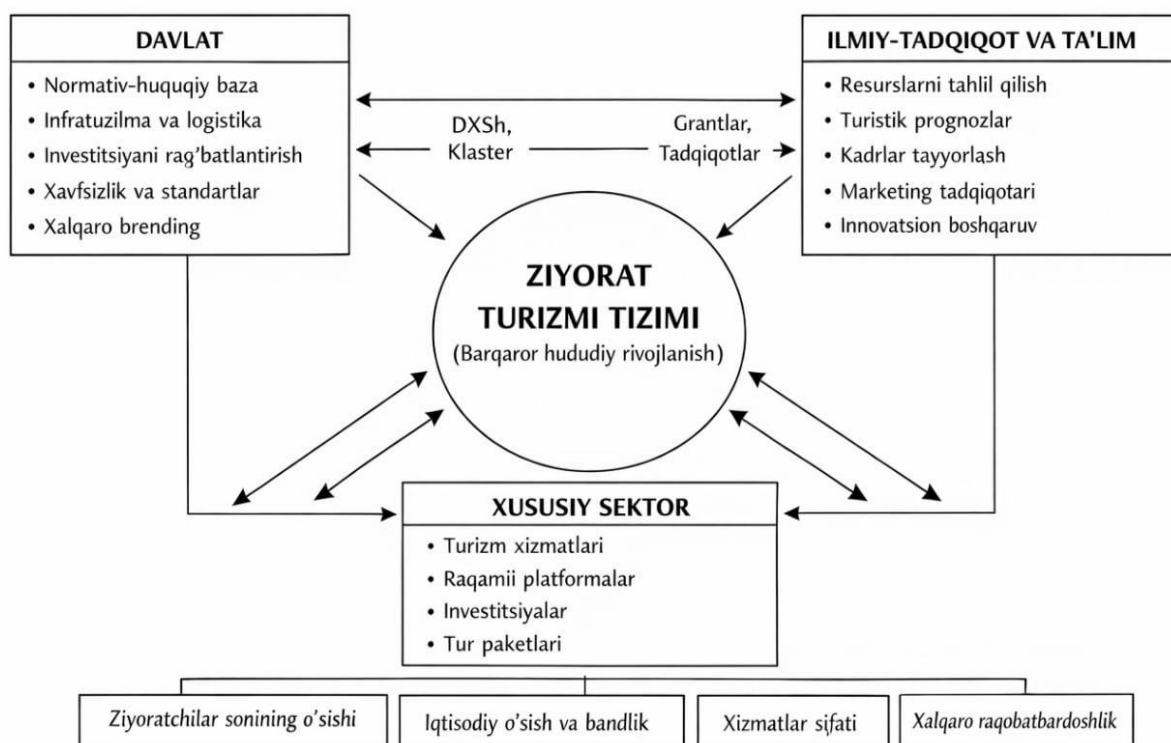
turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-348-son qarori.

Shuningdek, turizm sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish, zamonaviy marketing strategiyalarini joriy etish, turistik klasterlar faoliyatini rivojlantirish va infratuzilmani modernizatsiya qilish orqali milliy turistik mahsulotlarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligi oshiriladi. Natijada, ziyorat turizmini rivojlantirish hududiy xizmatlar bozori faolligini kuchaytirib, mehmonxona xo'jaligi, transport, savdo va hunarmandchilik tarmoqlarining barqaror o'sishini ta'minlaydi hamda mamlakatning yalpi hududiy mahsuloti o'sishiga sezilarli hissa qo'shadi.

Ziyorat turizmining mintaqaviy salohiyatini oshirish hududiy resurslardan oqilona foydalanish, mavjud infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsion jozibadorlikni kuchaytirish hamda xizmatlar sifatini

xalqaro talablar darajasiga olib chiqishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqot jarayonida ziyorat turizmini barqaror rivojlantirish omillari kompleks tahlil qilinib, tizimli yondashuv asosida institutsional, iqtisodiy va intellektual komponentlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Mazkur ilmiy tahlil natijasida ziyorat turizmini rivojlantirishda davlat, xususiy sektor hamda ilmiy-tadqiqot va ta'lim muassasalari o'rtasidagi integratsiyalashgan hamkorlik mexanizmini aks ettiruvchi konseptual model ishlab chiqildi. Ushbu modelda davlatning tartibga soluvchi va muvofiqlashtiruvchi roli, xususiy sektorning iqtisodiy qiymat yaratuvchi funksiyasi hamda ilmiy sektorning innovatsion va analitik ta'minoti yagona tizim doirasida uyg'unlashtirildi.

3-rasm. Ziyorat turizmini barqaror rivojlantirishning “Davlat–xususiy sektor–ilmiy hamkorlik” modeli¹⁸.

Taklif etilgan konseptual yondashuv ziyorat turizmining hududiy raqobatbardoshligini oshirish, ziyoratchilar oqimini barqaror ko'paytirish, bandlikni kengaytirish hamda mintaq iqtisodiyotiga multiplikativ ta'sirni kuchaytirishga xizmat qiladi. Taklif etilgan konseptual yondashuv quyidagi qo'shimcha iqtisodiy samaralarni ham ta'minlaydi:

➤ Hududiy byudjet daromadlarining oshishi sifatida turistik xizmatlardan tushadigan soliqlar va yig'imlar hajmi ortadi;

➤ Mahalliy tadbirkorlik faolligining kuchayishi bilan savdo, hunarmandchilik, transport va umumiy ovqatlanish sohalarida yangi biznes subyektlari paydo bo'ladi;

➤ Investitsion jozibadorlikning ortishi barobarida infratuzilma va servis loyihalariga ichki va tashqi sarmoya oqimi ko'payadi;

➤ iqtisodiyotning faqat bir yoki ikki tarmoqqa bog'liqligi kamayib, xizmatlar sektori ulushi kengayadi;

➤ turizm bilan bog'liq ta'minot tarmoqlari rivojlanib, qo'shimcha qiymat yaratish hajmi oshadi.

Natijada, O'zbekistonning tarixiy va diniy merosi jahon sayyohlari uchun jozibador turistik mahsulot sifatida namoyon etiladi, ziyorat turizmi va boshqa turizm yo'nalishlari bo'yicha milliy turistik mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirish, xorijiy sayyohlar va ziyoratchilar oqimini ko'paytirish hamda hududlar iqtisodiy faolligini kuchaytirishga xizmat qiluvchi samarali institutsional va marketing mexanizmlari shakllantiriladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Ziyorat turizmi jahon turizmi bozorida barqaror va yuqori talabga ega segment hisoblanadi. Uning asosiy

¹⁸ Muallif ishlanmasi

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

ustunligi — mavsumiylikka kam bogʻliqligi, maʼnaviy motivatsiyaga asoslangani va doimiy ziyoratchilar oqimining mavjudligidir. Xalqaro tajriba shuni koʻrsatadiki, ziyorat turizmi muvaffaqiyati infratuzilma, logistika, xavfsizlik, xizmat sifati va davlat siyosati uygʻunligiga bevosita bogʻliq. Natijalar shuni koʻrsatadiki, ziyorat turizmini jahon turizm bozoriga integratsiyalash mintaqaviy iqtisodiy oʻsishni taʼminlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xalqaro turizm oqimining oshishi hududiy infratuzilmani rivojlantiradi, aholi bandligini taʼminlaydi va valyuta tushumlarini koʻpaytiradi. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Xiva, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida ziyorat turizmi asosida turistik klasterlarni shakllantirish mintaqaviy iqtisodiy oʻsishni jadallashtirishga xizmat qiladi. Ziyorat turizmining rivojlanishi mintaqaviy iqtisodiyotga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Avvalo, turizm infratuzilmasining rivojlanishi, mehmonxonalar, transport, umumiy ovqatlanish va savdo xizmatlarining kengayishi orqali yangi ish oʻrinlari yaratiladi, turizm sohasida yaratilgan har bir yangi ish oʻrni bilan bogʻliq holda xizmat koʻrsatish va savdo tarmoqlarida yana qoʻshimcha ish oʻrinlari shakllanadi.

Xulosa sifatida taʼkidlash joizki, ziyorat turizmini xalqaro darajada rivojlantirish Oʻzbekiston mintaqalarining nufuzini oshirish, mamlakatning boy ziyorat turizmi resurslarini jahon mamlakatlariga keng targʻib qilish hamda milliy turizm salohiyatini global bozorga samarali olib chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mazkur jarayon pirovard natijada ziyorat maskanlariga xorijiy ziyoratchilar oqimini koʻpaytirish, hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirish va turizm xizmatlari eksportini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqsadlarga erishish uchun ziyorat turizmini rivojlantirishning institutsional, infratuzilmaviy va marketing mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan qator ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ilgari suriladi:

➤ Davlat tomonidan mintaqalardagi infratuzilmaviy shakllanmagan ziyoratgohlarni zamonaviy inshootlar bilan taʼminlash maqsadida davlat byudjeti mablagʻlarini yoʻnaltirish, shuningdek, xususiy tadbirkorlik subyektlariga ziyorat maskanlarini mulk huquqisiz foydalanishga berish orqali faoliyat koʻrsatmayotgan ziyorat maskanlarining ishlashini taʼminlash uchun samarali mexanizmlar ishlab chiqish;

➤ Ziyorat turizmi rivojlangan davlatlar universitetlari va ilmiy markazlari bilan hamkorlikda “Pilgrimage Tourism Research Center” konsorsiumini tashkil etish. Ushbu ilmiy markaz ziyorat turizmi iqtisodiyoti, barqaror turizm, marketing va turistik klasterlar samaradorligini kompleks oʻrganadi hamda ilmiy asoslangan strategiyalar ishlab chiqadi;

➤ Oʻzbekiston va ziyorat turizmi rivojlangan davlatlar oʻrtasida “ziyosat turizmi klasteri” modelini joriy etish. Bunda turizm operatorlari, aviakompaniyalar, mehmonxonalar va ziyorat maskanlari yagona logistika va marketing tizimiga birlashtiriladi. Ushbu klaster modeli hududlararo turist oqimini boshqarish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

➤ Xorijiy mamlakatlarda “Uzbekistan Pilgrimage Week” tadbirlarini tashkil etish Oʻzbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini xalqaro

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

miqyosda tizimli ravishda ilgari surishning samarali vositasi hisoblanadi. Bunda nafaqat keng tanilgan ziyoratgohlar, balki hozircha asosan mahalliy aholi tomonidan ziyorat qilinayotgan, ammo tarixiy manbalar va ilmiy tadqiqotlar asosida yuqori maʼnaviy-tarixiy mavqega ega ekani aniqlangan maskanlarni ham xorijiy jamoatchilikka ilmiy dalillar asosida taqdim etish zarur. Tadbirlarni ziyorat turizmi rivojlangan hamda islomiy merosga yuqori qiziqish mavjud boʻlgan davlatlarda oʻtkazil maqsadga muvofiq. Ushbu mamlakatlarda tashkil etiladigan haftalik doirasida:

- Oʻzbekiston ziyorat maskanlarining tarixiy ildizlari, manbalardagi qaydlari va ulamolar merosi haqida ilmiy taqdimotlar;

- Turoperatorlar uchun maxsus B2B uchrashuvlar va ziyorat yoʻnalishlari taqdimoti;

- Ulamolar, tadqiqotchilar va diniy soha ekspertlari ishtirokida davra suhbatlari;

- Ommaviy axborot vositalari hamda blogerlar uchun media-turlar;

- Ziyorat turizmi boʻyicha investitsiya va hamkorlik imkoniyatlarini yoritish.

➤ Ziyoratgohlar bilan bogʻliq mashhur tarixiy va diniy shaxsiyatlarni ilmiy nuqtayi nazardan chuqur tadqiq etish, ularning hayoti va merosi haqida hujjatli hamda badiiy filmlar yaratish maqsadga muvofiqdir. Bunday mahsulotlar nafaqat keng jamoatchilikning tarixiy-maʼnaviy bilimlarini boyitadi, balki xorij davlatlari jamoatchiligi, ilmiy doiralari va turizm subyektlari eʼtiboriga Oʻzbekiston ziyorat maskanlarining qadimiyligi, ilmiy ahamiyati hamda maʼnaviy merosini aniq va asosli tarzda etkazishga xizmat qiladi. Natijada mazkur audiovizual mahsulotlar xalqaro maydonda Oʻzbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini tizimli targʻib etish, xorijiy ziyoratchilar oqimini oshirish va milliy tarixiy merosning global miqyosda tan olinishini taʼminlashda samarali vosita boʻlib xizmat qiladi.

Muallif haqida / Об авторе / Author details

Uzaqov Jamshid Norboyevich–i.f.f.d., (Phd), dotsent Axborot texnologiyalari va menejment universiteti / Узаков Джамшид Норбоевич–и.ф.ф.д. (кандидат наук), доцент Университет информационных технологий и управления / Uzakov Jamshid Norboyevich–i.f.f.d., (Phd), associate professor University of Information Technologies and Management

jamshiduzakov0660@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-6420-9076>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://www.untourism.int/un-tourism-world-tourism-barometer-data?utm_source
2. https://hotelagio.com/religious-tourism-statistics/?utm_source
3. Timothy D., Olsen D. Tourism, Religion and Spiritual Journeys. Routledge, 2006.
4. Collins-Kreiner N. Researching pilgrimage tourism: Continuity and transformations. Annals of Tourism Research, 2020.

5. Scientific Journal of Tourism and Hospitality, 2023 <https://scientific-jl.com>

6. Journal of Management and Service Innovation, 2024 <https://inlibrary.uz>

7. UN Tourism World Tourism Barometer, 2025 <https://www.unwto.org>

8. World Travel and Tourism Council (WTTC), 2024 <https://wttc.org>

9. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, 2025 <https://stat.uz>

10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 9-yanvardagi [“Umra plyus” ziyorat turizmi dasturini amalga oshirishga qaratilgan](#)

[qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida](#)”gi 6-son qarori. <https://lex.uz>

11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 19-noyabrda "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-348-son qarori.

12. Uzaqov Jamshid Norboyevich., Zamonaviy innovatsion shakllar asosida ziyorat turizmini rivojlantirish imkoniyatlari. Innovatsion iqtisodiyot /Инновационная экономика / The innovation economy. 3-jild, 4-son, sentabr-2025. 201-bet

TURIZM SOHASI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Ibodova Mohinur Toshtemir qizi

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО- ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Ибодова Мохинур Тоштемур кизи

IMPROVING ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM INFRASTRUCTURE

Ibodova Mokhinur Toshtemir kizi

Received: February 9, 2026 Revised: February 14, 2026 Accepted: February 20, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalarini o'rganadi. Tadqiqotda infratuzilma elementlarini rivojlantirish, davlat va xususiy sektor hamkorligi, investitsiyalarni jalb etish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish usullari tahlil qilingan. Natijalar turizmni barqaror rivojlantirish va raqobatbardosh infratuzilma yaratish bo'yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: turizm sohasi, infratuzilma, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, investitsiya siyosati, davlat-xususiy hamkorlik, rivojlanish strategiyasi, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования организационно-экономических механизмов при развитии туристской инфраструктуры. В исследовании проанализированы методы развития элементов инфраструктуры, сотрудничество государственного и частного сектора, привлечение инвестиций и повышение экономической эффективности. Полученные результаты позволяют разработать практические рекомендации для устойчивого развития туризма и создания конкурентоспособной инфраструктуры.

Ключевые слова: туризм, инфраструктура, организационно-экономический механизм, инвестиционная политика, государственно-частное партнерство, стратегия развития, экономическая эффективность.

Abstract: This article examines the issues of improving organizational and economic mechanisms in the development of tourism infrastructure. The study analyzes methods for developing infrastructure components, cooperation between the public and private sectors, attracting investments, and increasing economic efficiency. The results provide practical recommendations for sustainable tourism development and the creation of a competitive infrastructure.

Keywords: tourism sector, infrastructure, organizational and economic mechanism, investment policy, public-private partnership, development strategy, economic efficiency.

■ KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan va yuqori darajada qo'shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

BMTning Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) hisobotlariga ko'ra, 2023–2024 yillarda xalqaro turistlar oqimi 2019 yil darajasining 95 % dan oshib, global daromadlarning qayta tiklanishi kuzatilgan va turizm sektori global YaIMning 10 % dan ortig'iga hissa

qo'shgan. Shu bilan birga, sektorda 330 milliondan ortiq to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ish o'rnlari shakllangan bo'lib, bu global bandlikdagi sezilarli ulushni tashkil etadi[1]. Turizmning rivojlanishi iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, hududlar raqobatbardoshligini oshirish, yangi ish o'rnlari yaratish hamda xizmatlar sektorining kengayishiga xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Ushbu jarayonda turizm infratuzilmasining holati va rivojlanish darajasi sohaning samarali faoliyat yuritishini belgilovchi asosiy shartlardan biri sifatida maydonga chiqadi.

Turizm infratuzilmasi transport, joylashtirish vositalari, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda servis xizmatlari majmuini o'z ichiga olib, turistik mahsulotning shakllanishi va iste'molchiga etkazilishida hal qiluvchi rol o'ynaydi [2]. So'nggi statistik ma'lumotlar infratuzilma investitsiyalarining har bir dollarining iqtisodiy multiplikator effektini keltirib chiqarishini ko'rsatadi: transport va xizmat infratuzilmasi rivojlangan mamlakatlarda turizm daromadlari 15–25 % ga yuqoriroq bo'ladi. Shu bilan birga, infratuzilmaning etarli darajada rivojlanmaganligi turistik xizmatlar sifati va xilma-xilligini cheklaydi, investitsiya jarayonlarining sustlashuviga hamda turizm salohiyatidan to'liq foydalanilmasligiga olib keladi. Bu holat ayniqsa infraqurilish resurslari chegaralangan mintaqalarda sezilarli bo'lib, ularni rivojlantirish uchun kompleks tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish va takomillashtirishni talab etadi[3]. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda turizm infratuzilmasini rivojlantirish jarayoni davlat tomonidan tartibga solish, xususi sektor faolligini rag'batlantirish, investitsiyalarni jalb etish hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu jarayonlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan tashkiliy boshqaruv tizimlarining samaradorligi, iqtisodiy rag'batlar va moliyaviy mexanizmlarning to'g'ri tanlanishiga bog'liq bo'lib, ularning o'zaro uyg'unligi turizm infratuzilmasining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Shu nuqtai nazardan, turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalarini ilmiy asosda tadqiq etish, mavjud yondashuvlarni tizimli tahlil qilish va ularni amaliyotga moslashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda ishlab chiqiladigan nazariy xulosalar va amaliy tavsiyalar turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirish, resurslardan foydalanish samaradorligini kuchaytirish hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalarini o'rganish uchun tizimli va kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya usullari orqali nazariy manbalar umumlashtirildi hamda turizm infratuzilmasining tarkibiy elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar aniqlandi. Shuningdek, statistik tahlil, taqqoslama tahlil

va iqtisodiy baholash usullari yordamida turizm infratuzilmasi rivojlanishiga ta'sir etuvchi tashkiliy va iqtisodiy omillar baholandi. Tadqiqotda institutsional tahlil va modellashirish usullari qo'llanilib, davlat tomonidan tartibga solish, investitsiya va boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy takliflar ishlab chiqildi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirish masalalari asosan xizmatlar iqtisodiyoti va destinatsiya raqobatbardoshligi konsepsiyalari doirasida tadqiq etilgan. Jumladan, Chris Cooper va C. Michael Hall tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda turizm infratuzilmasi transport, joylashtirish, axborot va servis tizimlarining yagona majmui sifatida talqin qilinib, ularning rivojlanish darajasi turistik oqimlar hajmi va hududiy iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan [4]. Geoffrey Crouch va J.R.Brent Ritchie tomonidan ishlab chiqilgan destinatsiya raqobatbardoshligi modelida infratuzilma asosiy tayanch omillardan biri sifatida baholanib, davlat tomonidan tartibga solish, investitsiya rag'batlari va institutsional boshqaruv mexanizmlarining uyg'unligi infratuzilmaning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim shart ekanligi ko'rsatib o'tilgan [5]. Ushbu tadqiqotlarda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar ko'proq strategik darajada yoritilgan bo'lib, ularning amaliy samaradorligini baholash masalalari cheklangan holda tahlil qilingan.

MDH mamlakatlari olimlari ilmiy ishlarida turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalalari asosan hududiy iqtisodiyot va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari bilan bog'liq holda ko'rib chiqilgan. Xususan, A.Yu.Aleksandrova turizm infratuzilmasini hududiy rivojlanishning asosiy omili sifatida baholab, davlatning muvofiqlashtiruvchi roli va boshqaruv institutlarini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi [6]. A.V. Babkin tadqiqotlarida turizm infratuzilmasining rivojlanishi klaster yondashuvi va tarmoqlararo integratsiya orqali samaradorlikka erishishi ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, I.T.Balabanov ishlarida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda investitsion mexanizmlar, davlat-xususi sheriklik va iqtisodiy rag'batlantirish vositalarining ahamiyati ochib berilgan [7]. Biroq MDH olimlari tadqiqotlarida tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o'zaro integratsiyasi hamda ularning turizm infratuzilmasi rivojiga kompleks ta'sirini baholash masalalari etarli darajada tizimlashtirilmagan bo'lib, bu yo'nalishda qo'shimcha ilmiy izlanishlar olib borish zarurligini ko'rsatadi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirish murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, u nafaqat moddiy obyektlar – transport tarmoqlari, joylashtirish vositalari va servis infratuzilmasini yaratish, balki ushbu jarayonlarni samarali boshqarish va moliyalashtirishni ham talab etadi. Shu bois turizm infratuzilmasining barqaror rivojlanishi tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o'zaro uyg'unligi asosida ta'minlanadi.

Turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar

	Mexanizm turi	Tarkibiy elementlar	Asosiy vazifalari	Amalga oshirish vositalari	Kutiladigan natijalar
1	TASHKILIY mexanizm	Davlat boshqaruvi organlari (respublika–viloyat–tuman)	Strategik maqsadlarni belgilash	Davlat dasturlari, master-rejalar	Hududiy ustuvor yo‘nalishlar aniqlanadi
		Hududiy turizm boshqarmalari	Muvofiqlashtirish	Yo‘l xaritalari, reglamentlar	Institutlararo uyg‘unlik
		Klaster va DXSh (PPP)	Hamkorlikni tashkil etish	Bitimlar, konsorsiumlar	Xususiy sektor faolligi
		Monitoring va nazorat	Sifat va samaradorlikni ta‘minlash	Standartlar, audit	Xizmatlar sifati oshadi
2	IQTISODIY mexanizm	Davlat byudjeti mablag‘lari	Boshlang‘ich moliyalashtirish	Maqsadli transferlar	Infratuzilma obyektlari barpo etiladi
		Xususiy va xorijiy investitsiyalar	Kapital jalb etish	Investitsiya shartnomalari	Investitsiya hajmi oshadi
		Soliq imtiyozlari va subsidiyalar	Rag‘batlantirish	Preferensiyalar	Investorlar faolligi kuchayadi
		Kredit va moliyaviy instrumentlar	Moliyaviy barqarorlik	Imtiyozli kredit, leasing	Loyihalar uzluksiz amalga oshadi
3	O‘ZARO BOG‘LIQLIK	Strategik qaror + moliyaviy resurs	Qarorlarning amaliy ijrosi	Tashkiliy–iqtisodiy uyg‘unlik	Barqaror turizm infratuzilmasi
4	YAKUNIY NATIJA	Infratuzilma obyektlari va servislari	Turistlar oqimini oshirish	Kompleks rivojlanish	Hududiy iqtisodiy o‘shish

Tashkiliy mexanizmlar turizm infratuzilmasini rivojlantirish jarayonida ishtirok etuvchi subyektlar faoliyatini muvofiqlashtirish, ularning vakolat va mas‘uliyatlarini aniqlash hamda strategik boshqaruvni amalga oshirishga xizmat qiladi. Ushbu mexanizmlar davlat boshqaruvi organlari, hududiy turizm tuzilmalari, xususiy sektor va jamoatchilik institutlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni tartibga soladi. Tashkiliy mexanizmlar orqali hududiy rivojlanish ustuvor yo‘nalishlari belgilanadi, dastur va loyihalar shakllantiriladi, shuningdek, turizm infratuzilmasi obyektlarini joylashtirish va rivojlantirish bo‘yicha qarorlar qabul qilinadi. Shu jihatdan tashkiliy mexanizmlar turizm infratuzilmasi rivojlanishining institutsional asosini tashkil etadi.

Iqtisodiy mexanizmlar esa turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy va investitsion resurslarni safarbar etish, ularni samarali taqsimlash hamda iqtisodiy rag‘batlantirish vositalarini qo‘llashga yo‘naltirilgan. Ushbu mexanizmlar davlat byudjeti mablag‘lari, xususiy va xorijiy investitsiyalar, imtiyozli kreditlar, subsidiyalar hamda soliq rag‘batlari orqali infratuzilma loyihalarining iqtisodiy asoslanganligini ta‘minlaydi. Iqtisodiy mexanizmlar turizm infratuzilmasining amaliy jihatdan barpo etilishi

va undan iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim rol o‘ynaydi.

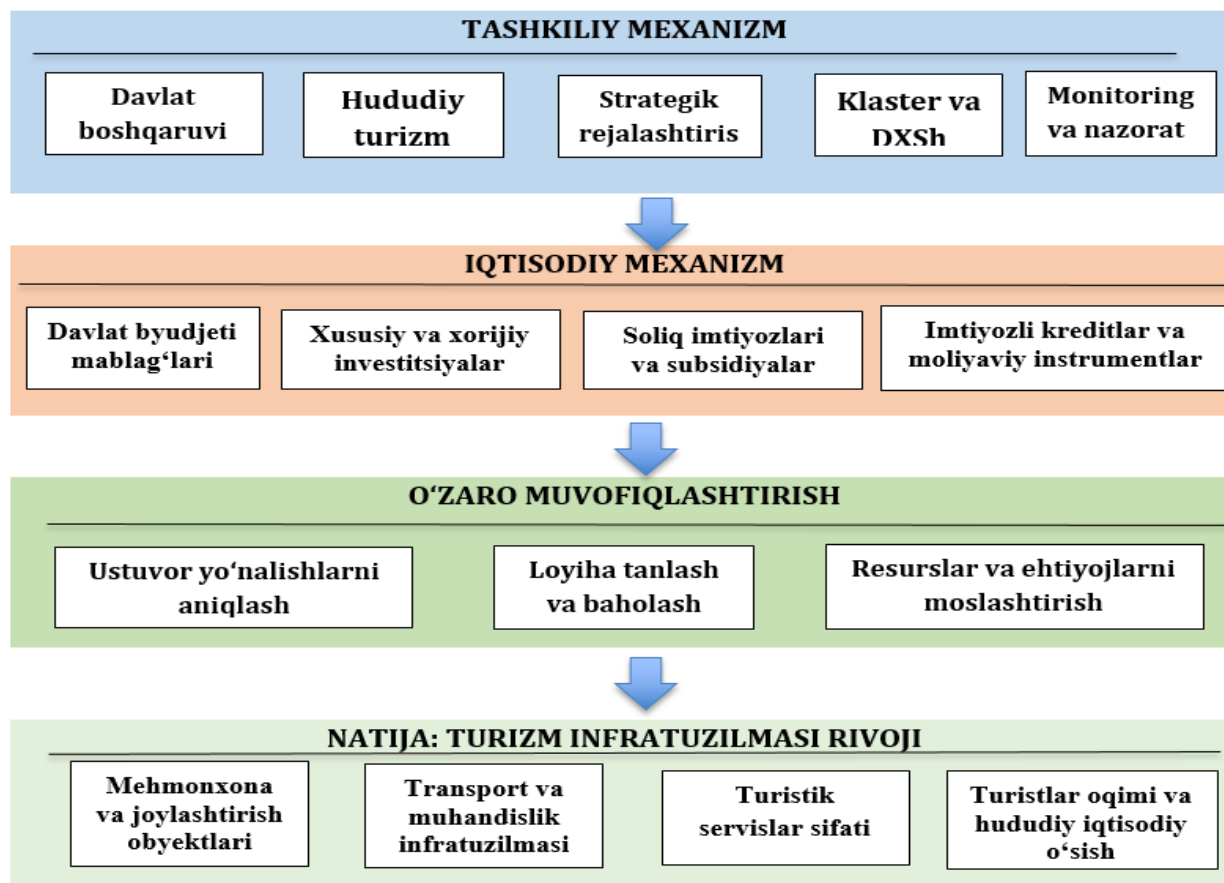
Tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik turizm infratuzilmasini rivojlantirish jarayonining muhim qonuniyatlaridan biri hisoblanadi. Tashkiliy mexanizmlar orqali belgilangan strategik maqsad va ustuvor yo‘nalishlar iqtisodiy mexanizmlar yordamida real moliyaviy ta‘minotga ega bo‘ladi. Aksincha, iqtisodiy resurslarning samarali ishlatilishi ularni boshqarish va muvofiqlashtirishning puxta tashkiliy tizimisiz mumkin emas. Shu sababli ushbu mexanizmlardan birining etarli darajada ishlamasligi butun infratuzilma rivojiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirish hududiy iqtisodiy o‘shishni ta‘minlovchi muhim omillardan biri bo‘lib, uning samaradorligi ko‘p jihatdan tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Mazkur mexanizmlar integratsiyalashgan holda faoliyat yuritgandagina infratuzilma obyektlarini barpo etish, xizmatlar sifatini oshirish va turistlar oqimini ko‘paytirish mumkin bo‘ladi.

Tashkiliy mexanizmlar turizm infratuzilmasini rivojlantirishning institutsional asosini tashkil etadi va davlat boshqaruvi, hududiy turizm tuzilmalari, strategik

rejalashtirish, klasterlash hamda monitoring va nazorat tizimlarini qamrab oladi.

1-rasm. Turizm infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlar modeli

Davlat darajasida qabul qilinadigan strategik dasturlar va hududiy rivojlanish konsepsiyalari infratuzilma rivojining ustuvor yo'nalishlarini belgilab beradi. Masalan, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan hududiy dasturlar doirasida Qashqadaryo viloyatida turizm infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan o'nlab loyihalar shakllantirildi. Hududiy turizm boshqaruvi organlari ushbu qarorlarni amaliyotga tatbiq etib, joylashtirish obyektlari, servis xizmatlari va transport infratuzilmasini rivojlantirishni muvofiqlashtirdi. Natijada, viloyatda joylashtirish obyektlari soni 2022–2024 yillarda qariyb olti barobar oshdi.

Strategik rejalashtirish mexanizmi orqali turizm salohiyati yuqori bo'lgan hududlar aniqlanib, investitsiyalar asosan tarixiy-madaniy resurslarga ega tumanlarga yo'naltirildi. Shu bilan birga, klaster va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining joriy etilishi xususiy sektor ishtirokini kengaytirib, infratuzilma loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirdi. Monitoring va nazorat tizimi esa loyihalarining bajarilishi va xizmatlar sifatini baholab, tizimning barqarorligini ta'minlashga xizmat qildi.

Iqtisodiy mexanizmlar tashkiliy qarorlarning real moliyaviy ta'minotini amalga oshiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Davlat byudjeti mablag'lari boshlang'ich infratuzilma obyektlarini yaratishga yo'naltirilsa, xususiy va xorijiy investitsiyalar infratuzilmaning ko'lamini kengaytirishga xizmat qiladi. Amaliy ma'lumotlarga ko'ra, Qashqadaryo viloyatida turizm sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 2022 yildagi <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

86,2 mlrd so'mdan 2024 yilda 312,5 mlrd so'mga etib, 3,6 barobar o'sdi. Soliq imtiyozlari va subsidiyalar investorlar uchun qulay sharoit yaratib, yangi mehmonxona va servis obyektlarining jadal rivojlanishiga sabab bo'ldi. Imtiyozli kreditlar va moliyaviy instrumentlar esa infratuzilma loyihalarining uzluksiz moliyalashtirilishini ta'minlab, xususiy sektor faolligini oshirdi.

Tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlar o'rtasidagi o'zaro muvofiqlashtirish infratuzilma rivojining markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Ushbu bosqichda hududiy ustuvor yo'nalishlar aniqlanadi, iqtisodiy jihatdan samarali loyihalar tanlab olinadi va mavjud resurslar real ehtiyojlar bilan moslashtiriladi. Natijada, investitsiya resurslaridan foydalanish samaradorligi sezilarli darajada oshib, tanlangan loyihalarining rentabellik darajasi o'rtacha 18–22 foizni tashkil etdi.

Mazkur mexanizmlarning integratsiyalashgan faoliyati yakunida turizm infratuzilmasining real rivoji ta'minlanadi. Xususan, joylashtirish quvvatlari kengayib, o'rinlar soni bir necha barobarga oshdi, transport va muhandislik infratuzilmasining qamrovi kengaydi, turistik servislar sifati yaxshilandi. Bularning barchasi turistlar oqimining ko'payishiga va hududiy iqtisodiy o'sishga olib keldi. 2024 yilda viloyatda joylashtirish obyektlarida xizmat ko'rsatilgan turistlar soni 267 ming kishidan oshib, turizmning hududiy yalpi mahsulotdagi ulushi taxminan 2,5–3,0 foizga etdi.

Turizm infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy mexanizmlar strategik boshqaruv va institutsional

muvofiglashtirishni, iqtisodiy mexanizmlar esa moliyaviy ta'minot va rag'batlantirishni amalga oshiradi. Ularning o'zaro uyg'unligi hududiy turizm infratuzilmasining barqaror rivojlanishini ta'minlab, iqtisodiy faollik, bandlik va hududning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot turizm sohasi infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o'rni hamda ularning o'zaro uyg'unligining ahamiyatini ilmiy asosda yoritishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, turizm infratuzilmasining barqaror rivojlanishi alohida mexanizmlarning mavjudligi bilan emas, balki ularning yagona tizim sifatida integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi bilan belgilanadi. Tashkiliy mexanizmlar strategik boshqaruv, institutsional muvofiglashtirish va hududiy ustuvorliklarni belgilash orqali infratuzilma rivojining konseptual asosini shakllantiradi. Iqtisodiy mexanizmlar esa ushbu qarorlarning amaliy ijrosini moliyaviy resurslar, investitsiyalar va iqtisodiy rag'batlantirish vositalari orqali ta'minlaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ushbu mexanizmlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik investitsiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirib, infratuzilma loyihalarining iqtisodiy natijadorligini kuchaytiradi. Empirik tahlillar asosida ishlab chiqilgan integratsiyalashgan model hududiy darajada turizm infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning muvofiglashtirilgan holda qo'llanishi turistlar oqimini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash hamda hududiy iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga xizmat qilishini tasdiqladi. Xususan, investitsiyalar hajmining o'sishi, joylashtirish quvvatlarining kengayishi va servis sifati ko'rsatkichlarining yaxshilanishi mazkur mexanizmlarning samarali ishlashini ifodalovchi asosiy natijalar sifatida namoyon bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari turizm infratuzilmasini rivojlantirish jarayonida tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning integratsiyalashgan yondashuvi hududiy turizm siyosatini takomillashtirishning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvdan foydalanish hududlarning turistik

raqobatbardoshligini oshirish, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash va turizm sohasining milliy iqtisodiyotdagi ulushini kengaytirishda amaliy ahamiyatga ega.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Ibodova Mohinur Toshtemir qizi Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti / Ибодова Мохинур Тоштемур кызы, базовый докторант Каршинского государственного университета / Ibodova Mokhinur Toshtemir kzy, basic doctoral student at Karshi State University

mohinuribodova80@gmail.com

ORCID: 0009-0008-2306-1013

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 20-apreldagi 201-sonli "Qashqadaryo viloyatini 2022–2026-yillarda kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori // www.lex.uz.

2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish bo'yicha statistik ma'lumotlar. – Toshkent, 2024.

3. Qashqadaryo viloyati Statistika boshqarmasi. Turizm va joylashtirish vositalari faoliyati to'g'risida axborot byulleteni. – Qarshi, 2022–2024.

4. UNWTO. Tourism and Economic Growth: A Global Perspective. – Madrid: World Tourism Organization, 2022.

5. Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wanhill S. Tourism: Principles and Practice. – 5th ed. – Harlow: Pearson Education Limited, 2018. – 720 p.

6. J. Zuhra Effective use of the experience of advanced foreign countries in state support for tourism // *Gwalior Management Academy Journal*. – 2023. – URL: <https://scholar.google.com>

7. Sharpley R., Telfer D. Tourism and Development: Concepts and Issues. – 2nd ed. – Bristol: Channel View Publications, 2015. – 480 p.

TARIXIY-MADANIY TURIZM TAJRIBASINI SHAKLLANTIRISHNING KO'P DARAJALI MEROS MUHITLARI MODELINI YARATISH

Erkayeva Barno Abduraximovna

СОЗДАНИЕ МНОГОУРОВНЕВОЙ МОДЕЛИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОПЫТА ИСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА

Эркаева Барно Абдурахимовна

CREATING A MULTI-LEVEL CULTURAL HERITAGE MODEL TO DEVELOP A HISTORICAL AND CULTURAL TOURISM EXPERIENCE

Barno Abdurakhimovna Erkaeva

Received: February 5, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 12, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarixiy-madaniy turizmning shakllanishiga ta'sir etuvchi to'rt asosiy darajadan iborat meros muhitlari yoritiladi. Tarixiy-madaniy turizm tajribalarni shakllantirishning uch darajali meros muhitlari modeli konseptual asos sifatida taklif etiladi. Ushbu model moddiy va nomoddiy meros, tabiiy muhit hamda zamonaviy infratuzilmaning o'zaro integratsiyasiga asoslanadi.

Kalit so'zlar: turizm rivojlanishi, tarixiy-madaniy turizm tajribasi, madaniy meros, o'ziga xoslik, fenomenal meros muhiti, tajribaviy meros muhiti, mahalliy turistik resurslar.

Аннотация: В статье рассматриваются четыре основных уровня наследственной среды, влияющих на формирование историко-культурного туризма. В качестве концептуальной основы предлагается трёхуровневая модель наследственной среды формирования туристского опыта в сфере историко-культурного туризма. Данная модель основана на интеграции материального и нематериального наследия, природной среды и современной инфраструктуры.

Ключевые слова: развитие туризма, опыт историко-культурного туризма, культурное наследие, аутентичность, феноменальная среда наследия, опытно-ориентированная среда наследия, местные туристские ресурсы.

Abstract: This article examines four key levels of heritage environments that influence the formation of historical and cultural tourism. As a conceptual framework, a three-level heritage environment model for shaping historical and cultural tourism experiences is proposed. The model is based on the integration of tangible and intangible heritage, the natural environment, and modern infrastructure.

Keywords: tourism development, historical and cultural tourism experience, cultural heritage, authenticity, phenomenal heritage environment, experiential heritage environment, local tourism resources.

■ KIRISH

So'nggi yillarda tarixiy-madaniy turizm global miqyosda barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Turizmning ushbu turi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki milliy o'zlikni saqlash, madaniy merosni asrash va mahalliy

jamoalarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mamlakatimizda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi qonunida turizm milliy iqtisodiyotning strategik sohasi sifatida

e'tirof etilib, madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish muhim vazifa sifatida belgilangan [1]. Shuningdek, "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonun tarixiy va madaniy merosni saqlash, tiklash va turizm maqsadlarida ilmiy asosda foydalanishni nazarda tutadi [2]. Ushbu huquqiy asoslar tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishda kompleks va tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, tarixiy-madaniy turizm tajribasini samarali shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishining metodologik asosi sifatida YuNESKO tomonidan tavsiya etilgan madaniy merosni boshqarish yondashuvlari va barqaror turizm konsepsiyasi hisoblanadi. Bunda ko'p darajali meros muhitlari modeli nazariy jihatdan ishlab chiqilib, uning turizm tajribasiga ta'siri baholandi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida tizimli va strukturaviy tahlil; taqqoslash (komparativ), ilmiy adabiyotlar va xalqaro tajribani tahlil qilish; konseptual modellashirish kabi usullardan foydalanildi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Tarixiy madaniy turizm tajribasini shakllantirish modellari haqida xorijiy va mahalliy olimlarning qator tadqiqotlari o'rganildi. Xususan, Mahmud Ramadan Al-Azab, Mahmud Ahmed Abulebdalar o'z tadqiqotlarida madaniy meros obyektlari, urf-odatlar, an'analar, me'moriy shakllar va hayot tarzining asl holatda, sun'iy o'zgartirishlarsiz saqlanishi (avtentichlik, authenticity) va turist tajribasi o'rtasidagi munosabatlar o'rganilgan [3]. Madaniy merosni tajriba modellariga kiritish va ko'p o'zgaruvchi omillar ta'siri tahlil qilingan. Madaniy meros avtentichligining turistik tajribaga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'siri mavjudligini tasdiqladi. Turistik tajribaning joyga bog'lanish va qayta tashrif buyurish niyatiga bo'lgan ijobiy to'g'ridan-to'g'ri ta'siri ham statistik jihatdan ahamiyatli ekani aniqlangan. L. Li va S. Li tomonidan olib borilgan tadqiqotlar turistlar tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan tabiat va madaniy avtentichlik (authenticity)ni o'rganadi. Strukturallashtirilgan tenglamalar modeli (Structural Equation Model, SEM) usuli orqali qabul qilingan avtentichlik, maqsad joyi imidji (destination image) va mamnunlik (satisfaction) o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilingan [4]. Huimin Song, Jinliu Chen, Pengcheng Lilar ilmiy tadqiqotlarida madaniy meros manzarasi va turistlarning xulq-atvori o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar, ko'p o'lhovli konseptual yondashuvlar orqali tahlil qilingan [5]. Bunda ko'p o'zgaruvchan modellar meros muhiti va tajriba yuqori darajalarini tushuntirilgan. **G. Zhou, W. Chen, va Y. Wular** tadqiqoti madaniy meros turizmida avtentichlikning turistlarning qayta tashrif niyatiga ta'siri tadqiq qilingan. Ushbu ta'sirda eslanarli turizm tajribasi va joyga bog'lanish vositachilik roli o'rganilgan. Tadqiqot kognitiv baholash nazariyasi asosida modellangan va strukturallashtirilgan tenglamalar modeli (SEM) orqali tahlil qilingan [6].

Milliy olimlar va tadqiqotchilardan N. A. Raximova va F. Abdukholikovalar O'zbekistonda turizm rivojlanishi jarayonida mahalliy o'ziga xoslik, madaniy meros va turistik tajriba o'rtasidagi

munosabatlar tahlil qilishgan bo'lsa, F. Shukurov esa O'zbekistonda madaniy meros turizmining rivojlanish strategiyalari va turist tajribasini shakllantiruvchi klassik tarixiy obyektlardan tortib zamonaviy xizmatlarga bo'lgan omillarni o'rganadi [7].

A. Teshaboyev va T. Ravshanovlar tomonidan Samarqanddagi Registon maydoni misolida madaniy meros turizmining mahalliy iqtisod va jamoa hayotiga ta'siri tahlil etilgan bo'lib, u turizm tajribasi orqali bilim berish va meros saqlashni uyg'unlashtirishga qaratilgan [8].

Sh.Sharipova tomonidan O'zbekistonda tarixiy-madaniy turizm madaniyatini va turistik mahsulotlar sifati hamda meros obyektlaridan foydalanish mexanizmlari tadqiq qilingan [9]. Shunday qilib, mavjud tadqiqotlarda O'zbekistonda tarixiy-madaniy turizm asosan meros obyektlari va ularni saqlash siyosati nuqtayi nazaridan o'rganilgan, turistik tajribaning ko'p darajali muhitlar orqali shakllanish mexanizmlari esa etarlicha yoritilmagan. Xorijiy ilmiy ishlar turist tajribasi va avtentichlikka asoslangan ko'p o'lchamli modellarni taklif etadi, biroq ular mahalliy sharoitga to'liq moslashtirilmagan. Shu bois, mazkur tadqiqot tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishning ko'p darajali meros muhitlari modelini ishlab chiqish zaruratini asoslaydi.

■ TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga shuni ko'rsatadiki, tarixiy-madaniy turizm tajribasi quyidagi to'rt asosiy darajadan iborat meros muhitlari orqali shakllanadi:

1. Moddiy meros darajasi - tarixiy obidalar, arxitektura yodgorliklari va arxeologik obyektlardan iborat bo'lib, ular tarixiy-madaniy merosning moddiy ifodasini tashkil etadi. Ushbu obyektlar sayyohlarga merosning vizual va fizik jihatlarini bevosita his etish, ularning asl holati hamda tarixiy qiymatini anglash imkonini beradi. Bu esa sayyohlarda tarixiy makon va o'tmish sivilizatsiyalari haqida ilmiy asoslangan tasavvurning shakllanishiga xizmat qiladi.

2. Nomoddiy meros darajasi - urf-odatlar, an'analar, marosimlar, xalq og'zaki ijodi va milliy taomlar orqali namoyon bo'ladi hamda madaniy merosning ma'naviy va simvolik qirralarini aks ettiradi. Ushbu daraja sayyohlarga muayyan joyning madaniy muhiti, qadriyatlar tizimi va ichki ruhini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu orqali sayyohlarda avtentik turistik tajriba shakllanib, mazkur tajriba uzoq muddatli xotira va ijobiy taassurotlar hosil bo'lishiga xizmat qiladi.

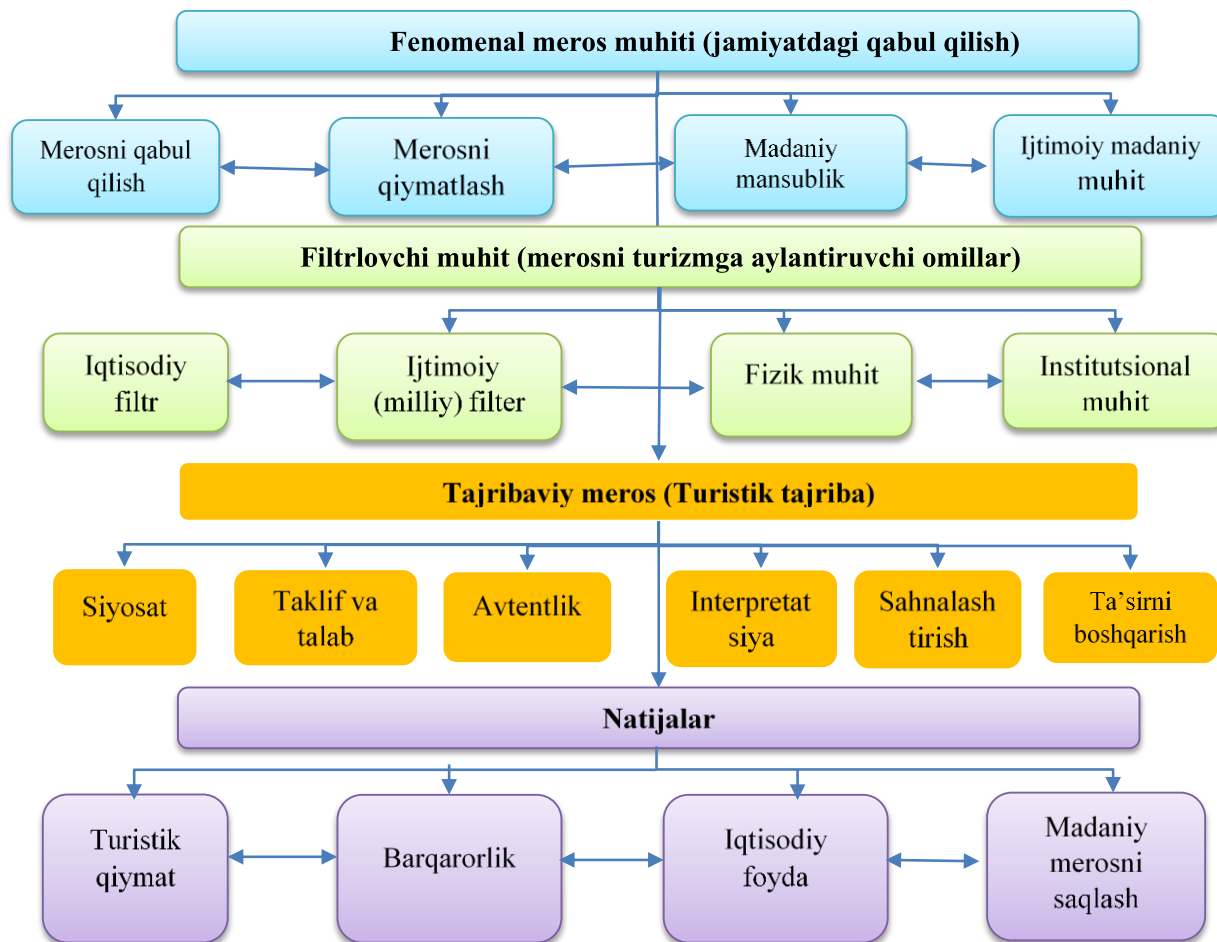
3. Tabiiy-madaniy muhit darajasi - landshaft xususiyatlari, tarixiy shahar muhiti va ekologik omillar majmuasidan iborat bo'lib, turistik tajribaning umumiy qabul qilinishida muhim o'rin tutadi. Ushbu muhit sayyohlarda hududning vizual jozibadorligi va hissiy ta'sirini kuchaytirish orqali esda qolarli taassurotlarni shakllantiradi, shu bilan birga dam olish va ruhiy tiklanish uchun qulay sharoit yaratadi. Natijada sayyohlar hududning o'ziga xos tabiiy va madaniy kontekstini yaxlit holda anglash imkoniyatiga ega bo'lalilar.

4. Interaktiv va raqamli daraja tarixiy va madaniy obyektlarning muzey ekspozitsiyalari, raqamli texnologiyalar, virtual turlar hamda interpretatsiya

vositalari orqali namoyon bo'ladi. Ushbu daraja zamonaviy texnologiyalar orqali turistik tajribani yanada boy va ko'pqirrali qilib, sayyohlarga merosni vizual va interaktiv ravishda qabul qilish imkoniyatini beradi. Bu

esa sayyohlarda madaniy meros bilan chuqurroq muloqot, asl tajriba hissi va uzoq muddatli esda qolarli taassurotlarni shakllantirishga xizmat qiladi [10].

1-rasm. Tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishning ko'p darajali meros muhitlari modeli

Ushbu darajalar bir-biri bilan uyg'unlashganda, sayyohlar uchun chuqur, mazmunli va esda qolarli tajriba hosil bo'ladi.

Qayd etish lozimki, UNESCOning madaniy merosni saqlash va qadrlash konseptlari hamda mavjud ilmiy tadqiqotlar [3;5] shuni ko'rsatadiki, ular asosan tarixiy-madaniy turizmning alohida jihatlarini o'rganadi, biroq turizm tajribasini ko'p darajali meros muhitlari orqali integratsiyalashni to'liq aks ettirmaydi. Shu nuqtayi nazardan, fikrimizcha, sayyoh tajribasini vizual va amaliy jihatdan tushuntirish imkoniyati taqdim etuvchi modelga zarurat tug'iladi. Taqdim etayotgan modelimiz turizm tajribasini ko'p darajali meros muhitlari orqali integratsiyalashda namoyon bo'ladi.

Rasmda ko'rsatilganidek, tarixiy-madaniy turizm tajribasi uch asosiy muhit orqali shakllanadi:

Fenomenal (hissiy) "meros" muhiti - sayyohning subektiv hissiyoti orqali merosni qabul qilish, qadrlash jarayonlarini ifodalaydi va moddiy meros, nomoddiy meros, tabiiy-madaniy muhit, hissiy komponentlar (joyning o'ziga xos "ruhiyati" ("spirit of place"), merosni qadrlash, esda qolish), madaniy va tarixiy (tarixiy voqealar, madaniy rivojlanish tarixi) bo'laklardan tashkil topadi. Bu elementlar sayyoh tajribasini chuqurlashtiradi, taassurot darajasini oshiradi va qayta tashrif qilish niyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bir so'z bilan aytganda, fenomenal meros muhiti — bu sifat jihatidan boy, multidimensional muhit¹⁹, unda moddiy va nomoddiy meros, tabiiy-madaniy muhit, hissiy tajriba va tarixiy kontekst birlashadi. Bu muhit turistning merosni anglashini, qadrlashini va eslab qolishini bevosita shakllantiradi.

¹⁹ Multidimensional muhit — turistik tajriba uchun ta'sir ko'rsatuvchi tabiiy, madaniy, moddiy, nomoddiy, interaktiv va psixo-sotsial elementlarni o'z ichiga olgan kompleks muhit.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Filtrlovchi muhit — bu madaniy merosning oddiy resursdan turistik tajribaga aylanish jarayonida uni shakllantiradigan, cheklaydigan yoki kuchaytirib beradigan omillar majmuasidir. YA'ni, meros qanday ko'rinishda, kim uchun, qay darajada va qay tarzda taqdim etilishini aynan shu muhit belgilaydi. Uni "elak" deb tasavvur qilish mumkin, meros shu elakdan o'tib turizm mahsulotiga aylanadi. Madaniy meros obyektlarining turizm sohasida samarali foydalanilishi ko'p jihatdan filtrlovchi muhitning xususiyatlariga bog'liq bo'lib, u iqtisodiy, ijtimoiy (milliy), fizik va institutsional omillar majmuasidan iborat. Iqtisodiy filtr meros obyektlarining turistik faoliyatdagi samaradorligini belgilaydi. U investitsiya imkoniyatlari, moliyalashtirish manbalari, bozor talabi va narx siyosati orqali obyektning turistik mahsulot sifatida integratsiyalanishini tartibga soladi. Masalan, Shahrisabz shahridagi Amir Temur madaniy merosi obyektlari davlat va xususiy sektor investitsiyalari orqali restavratsiya qilinib, turistik infratuzilma bilan ta'minlangani tufayli sayyohlar uchun ahamiyatli joyga aylandi. Agar moliyaviy qo'llab-quvvatlash etarli bo'lmasa, obidalar turistik faoliyatda to'liq ishtirok eta olmaydi.

Ijtimoiy filtr mahalliy aholining merosga munosabati, milliy qadriyatlar va an'analar hamda diniy-axloqiy meyorlar orqali merosning qabul qilinishi va taqdim etilishini tartibga soladi. Shahrisabz, Kasbi, Koson, Muborakliklarning an'anaviy marosimlari va mahalliy hunarmandchilik mahsulotlari mahalliy aholi tomonidan himoya qilinishi va qadrlanishi tufayli sayyohlar uchun ham asl tajriba manbai sifatida xizmat qiladi. Noto'g'ri yoki beparvolik holatlari merosning qadriyatini pasaytiradi va ijtimoiy qarshilikka olib kelishi mumkin.

Fizik muhit meros obyektlarining jismoniy holati, geografik joylashuvi, infratuzilma va iqlim sharoiti bilan tavsiflanadi. Qashqadaryo viloyatining deyarli barcha tumanlarida ko'plab tarixiy-madaniy turistik resurslar mavjud bo'lishiga qaramasdan, lekin hammasiga sayyohlar tashrifi kutilgandek emas. Shahrisabz va atrof hududlarda yo'llar, mehmonxonalar va transport infratuzilmasi rivojlanganligi meros obyektlariga turizm oqimini osonlashtiradi. Aks holda, masalan, Qamashi, Chiroqchi kabi tumanlarning qishloq hududlaridagi qadimiy obidalarga yo'l va boshqa infratuzilma xizmatlarini etishmasligi sayyohlarni jalb qilishni cheklaydi.

Institutsional muhit esa davlat siyosati, qonunchilik bazasi, boshqaruv tizimi va ma'muriy tartib-taomillar orqali madaniy merosni turizm tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlarini belgilaydi. Ushbu filtrlarning o'zaro uyg'un holda faoliyat yuritishi madaniy merosni saqlash, undan barqaror foydalanish va turistik qiymatini oshirishning asosiy sharti hisoblanadi.

Tajribaviy meros muhiti - sayyohning madaniy meros bilan o'zaro muloqoti jarayonida shakllanadigan, uning hissiy, bilish va estetik tajribasini bevosita belgilaydigan muhit hisoblanadi. Ushbu muhit madaniy meros obyektlarining nafaqat jismoniy mavjudligi, balki ularning qanday tarzda taqdim etilishi, talqin qilinishi va qabul qilinishi orqali sayyoh tajribasini shakllantiradi. Tajribaviy meros muhitining shakllanishi, avvalo, turizm

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

siyosati, turizm xizmatlari taklifi va turizm bozoridagi talab darajasi, shuningdek, sayyohlar oqimi kabi omillar bilan bog'liq bo'lib, mazkur omillar meros obyektlarining turistik faoliyatda qay darajada ishtirok etishini belgilaydi. Mazkur muhitning muhim tarkibiy qismlaridan biri interpretatsiya jarayoni bo'lib, u madaniy meros obyektlari haqidagi axborotni sayyohga tushunarli, mazmunli va jozibali shaklda etkazishni nazarda tutadi. Interpretatsiya ekskursovod-gidlar faoliyati, audiogidlar, axborot yozuvlari, ekspozitsiyalar, milliy taomlar va an'anaviy marosimlar hamda vizual materiallar orqali amalga oshirilib, sayyohning meros mohiyatini anglashini, hissiy va bilish tajribasini boyitadi va uni qadrlash darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tajribaviy meros muhitini shakllantirishda avtentiklik (haqiqiylik)ni saqlash muhim ahamiyatga ega. Tarixiy obidalarining asl ko'rinishi, an'anaviy marosimlarning tabiiy shaklda namoyon bo'lishi va milliy taomlarning asl retseptura asosida taqdim etilishi sayyoh tajribasining ishonchiligi va mazmundorligini ta'minlaydi. Avtentiklikning buzilishi esa merosning madaniy qiymatini pasaytirib, sayyoh tajribasining sun'iy tus olishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy sharoitda tajribaviy meros muhitini boyitishda interaktiv va raqamli komponentlarning o'rni tobora oshib bormoqda. Virtual turlar, raqamli ekspozitsiyalar, multimedia platformalar va turli interaktiv vositalar sayyohlarning madaniy meros bilan faol muloqotini ta'minlab, axborotni qabul qilish samaradorligini oshiradi hamda turistik tajribani zamon talablariga mos ravishda takomillashtiradi va sayyohlarning muloqotini maksimal darajaga olib chiqadi.

Fenomenal, filtrlovchi va tajribaviy muhitlar bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, fenomenal muhit sayyohning subyektiv, hissiy qabul qilish tajribasini shakllantirsa, filtrlovchi muhit bu tajribani tartibga solish va maqsadli yo'naltirish imkonini beradi, tajribaviy muhit esa ushbu tajribani boyitib, muloqot va hissiy ta'sirni kuchaytirib, turistik qiymatni maksimal darajaga olib chiqadi. Bu uchala muhitning uyg'unligi natijada turistik qiymatning shakllanishi, meros obyektlarining saqlanishi va barqarorligi, madaniy merosning qadriyatining oshishi, mahalliy budjet daromadlarini ko'payishi hamda iqtisodiy samaradorlikni ko'tarilishga olib keladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirish jarayonini ko'p darajali meros muhitlari asosida kompleks tarzda tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarixiy-madaniy turizm faqat alohida moddiy yoki nomoddiy meros obyektlarini namoyish etish orqali emas, balki fenomenal (hissiy), filtrlovchi va tajribaviy (boshqaruvga asoslangan) meros muhitlarining o'zaro uyg'unligi orqali samarali ravishda shakllanadi.

Taklif etilgan konseptual model doirasida fenomenal, filtrlovchi va tajribaviy muhitlar madaniy merosning turizmga samarali foydalanishini ta'minlovchi o'zaro bog'langan tizimni tashkil qiladi. Fenomenal muhit sayyohning meros bilan bevosita muloqotini va uning ma'naviy-qadriyat tajribasini

belgilaydi; tajribaviy muhit esa ushbu mulqotni boyitib, avtentiklik, interpretatsiya va zamonaviy interaktiv vositalar orqali turistik tajribani maksimalashtiradi. Shu bilan birga, filtrlovchi muhit madaniy merosni turistik tajribaga aylantirishda uni tartibga soluvchi, cheklovchi va qiymatini oshiruvchi asosiy omillar majmuasi hisoblanadi. Uning samarali faoliyati natijasida meros saqlanadi, turistik qiymat shakllanadi, mahalliy iqtisodiyot rivojlanadi va madaniy qadriyatlar oshiriladi. Qashqadaryo misolida bu model fenomenal obidalarining mahalliy jamiyat bilan hamohangligini, davlat va xususiy sektor qo'llab-quvvatlashi orqali ularning turistik potentsialini maksimal darajada namoyon etadi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan model mavjud ilmiy yondashuvlardan farqli ravishda, O'zbekiston tarixi-madaniy merosining o'ziga xos milliy kontekstiga mos ravishda yaratildi. Bu model tarixiy-madaniy turizmni rejalashtirish, boshqarish va talqin qilishda amaliy ahamiyatga ega bo'lib, meros obyektlarini barqaror rivojlantirish, turist qoniqishini oshirish va qayta tashrif niyatini kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Shunday qilib, tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishda ko'p darajali meros muhitlari modelini qo'llash ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan bo'lib, kelgusida emepirik tadqiqotlar orqali modelning samaradorligini baholash va uni yanada takomillashtirish imkoniyatini yaratadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Erkayeva Barno Abduraximovna Qarshi DU mustaqil tadqiqotchisi / Эркаева Барно Абдурахимовна, независимый исследователь Каршинского государственного университета / Erkayeva Barno Abdurakhimovna, Independent Researcher, Qarshi State University

e-mail: erkayeva90@mail.ru

ORCID: 0009-0002-0209-0591

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019 y.

2. O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2001 y.

3. Li, L., & Li, S. (2022). *Do Tourists Really Care about Authenticity? A Study on Tourists' Perceptions of Nature and Culture Authenticity*. Sustainability, 14(5), 2510.

4. Mahmoud Ramadan Al-Azab & Mahmoud Ahmed Abulebda. *Cultural Heritage Authenticity: Effects on Place Attachment and Revisit Intention Through the Mediating Role of Tourist Experience*. Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality June 2023, 24(1):328-352

5. Huimin Song & Jinliu Chen & Pengcheng Li. *Decoding the cultural heritage tourism landscape and visitors' behaviour: a multidimensional embodied cognition approach*. Journal Tourism Management. Volume 110, October 2025, 105180

6. Zhou, G., Chen, W., & Wu, Y. (2022). *Research on the effect of authenticity on revisit intention in heritage tourism*. Frontiers in Psychology, 13, 883380 MDPI Sustainability, Vol. 6, No. 2, 2025, Article 111.

7. Nilufar Aminovna Raximova va Farida Erkinjon qizi Abdukholikova. *Turizm va mintaqaviy identitet: meros va taraqqiyot muvozanati*. "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, 2025y, 5-son, 808-814.

8. Farukh Shukurov Tokhirovich. *Madaniy meros turizmi istiqbollari (The Perspectives of Cultural Heritage Tourism in Uzbekistan)*. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 2024, Vol. 5, No. 5.

9. Asadbek Teshaboyev va T. Ravshanov. *Samarqand Registon maydoni misolida madaniy meros turizmining iqtisodiy rivojlanishi*daagi urni. International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from New York, USA, 6. 128–131.

10. Shahzoda Khasanovna Sharipova. *Bozor iqtisodi sharoitida O'zbekiston turizm madaniyatini takomillashtirish mexanizmlari*. Pedagogical Reforms and Their Solutions, 2024, Vol. 3, № 2.

11. Erkayeva, G., & Vayskulov, R. (2022). *TURIZM SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOBIL INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI*. Economics and Innovative Technologies, 10(5), 348-356.

THE INFLUENCE OF JAPANESE TRADITIONAL CULTURE ON DEVELOPING TOURISM

Akbarova Amina, Hilola Turakulova

ВЛИЯНИЕ ЯПОНСКОЙ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА

Акбаровна Амина, Хилола Туракулова

YAPON AN'ANAVIY MADANIYATINING TURIZMNI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI

Akbarova Amina, Hilola Turakulova

Received: February 11, 2026 Revised: February 18, 2026 Accepted: February 20, 2026 Published: March 1, 2026

Abstract: Traditional Japanese culture has a noticeable influence on how tourism grows and functions in the country. A lot of local customs and long-established practices still attract people from inside Japan as well as from abroad, and for many travelers these cultural elements become an important part of their trip. One clear example is Ohanami, the tradition of enjoying cherry blossoms. This event continues to be one of the strongest cultural symbols in Japan, bringing in huge crowds every spring. Tourists value it not only for the scenery but also for the feelings and social meaning it holds for Japanese communities. Different forms of traditional accommodation, such as Kyoto's minshuku, also show how cultural heritage can be preserved while still fitting into the modern tourism market. At the same time, broader research on cultural tourism connections points out that cultural assets play a major role in shaping tourist movement across regions. Many travelers deliberately look for experiences that feel real and rooted in local traditions, and numerous studies suggest that this sense of authenticity helps increase interest and satisfaction. Overall, Japanese traditional culture not only supports the tourism industry but also reinforces the country's sense of identity. A better understanding of how these cultural elements affect tourist choices can help create tourism strategies that are more sustainable and respectful toward cultural heritage.

Keywords: Japanese culture, tourism development, authenticity, heritage tourism, Ohanami, Kyoto Minshuku.

Аннотация: Традиционная японская культура оказывает заметное влияние на развитие и функционирование туризма в стране. Многие местные обычаи и давно сложившиеся традиции по-прежнему привлекают как жителей Японии, так и иностранных туристов, и для многих путешественников эти культурные элементы становятся важной частью поездки. Одним из ярких примеров является Оханами — традиция любования цветением сакуры. Это событие остаётся одним из самых сильных культурных символов Японии и ежегодно весной привлекает большое количество людей. Туристы ценят Оханами не только за его визуальную красоту, но и за эмоциональное и социальное значение, которое оно имеет для японского общества.

Различные формы традиционного размещения, такие как минсюку в Киото, также демонстрируют, каким образом культурное наследие может сохраняться и одновременно адаптироваться к современному туристическому рынку. В то же время более широкие исследования в области культурного туризма указывают на то, что культурные ресурсы играют важную роль в формировании туристических потоков между регионами. Многие путешественники осознанно ищут впечатления, которые воспринимаются как подлинные и основанные на местных традициях, а многочисленные исследования подтверждают, что ощущение аутентичности способствует росту интереса и удовлетворённости. В целом традиционная японская культура не только поддерживает туристическую индустрию, но и укрепляет национальную идентичность страны. Более глубокое понимание того, как эти культурные элементы влияют на выбор туристов, может способствовать разработке более устойчивых и уважительных по отношению к культурному наследию туристических стратегий.

Ключевые слова: Японская культура, развитие туризма, аутентичность, культурный туризм, Оханами, Киото Минсюку.

Annotatsiya: Yaponiyaning an'anaviy madaniyati mamlakatda turizmning qanday rivojlanishi va faoliyat yuritishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab mahalliy urf-odatlar va uzoq yillardan beri shakllangan an'analar hanuzgacha nafaqat Yaponiyaning o'zidan, balki chet ellardan ham sayyohlarni jalb qilmoqda va ko'plab sayohatchilar uchun bu madaniy unsurlar safarning muhim qismiga aylanadi. Bunga yorqin misol sifatida sakura gullarini tomosha qilish an'anasi bo'lgan Ohanamini keltirish mumkin. Ushbu tadbir har bahor katta miqdordagi odamlarni jalb etib, Yaponiyaning eng kuchli madaniy ramzlaridan biri bo'lib qolmoqda. Sayyohlar Ohanamini nafaqat uning manzarasi uchun, balki yapon jamiyatida tutgan ijtimoiy va hissiy ahamiyati uchun ham qadrlashadi.

Shuningdek, Kyoto shahridagi minshuku kabi an'anaviy turar joy shakllari madaniy merosni saqlab qolgan holda zamonaviy turizm bozoriga moslashish mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, madaniy turizmga oid kengroq tadqiqotlar madaniy resurslar hududlar bo'yicha sayyohlar harakatini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Ko'plab sayohatchilar mahalliy an'analarga asoslangan va haqiqiy his qilnadigan tajribalarni ataylab izlaydi, hamda ko'plab tadqiqotlar bunday haqiqiylik hissi qiziqish va qoniqish darajasini oshirishini ko'rsatadi. Umuman olganda, Yaponiyaning an'anaviy madaniyati nafaqat turizm sohasini qo'llab-quvvatlaydi, balki mamlakatning milliy o'zligini ham mustahkamlaydi. Ushbu madaniy unsurlarning sayyohlar tanloviga qanday ta'sir qilishini yaxshiroq tushunish madaniy merosga hurmat bilan yondashilgan va barqaror turizm strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Yapon madaniyati, turizm rivoji, haqiqiylik, madaniy turizm, Ohanami, Kyoto Minshuku.

■ INTRODUCTION

Japanese traditional culture has long been considered one of the key factors influencing tourism development in the country. Japan attracts a large number of international visitors every year, and many of them travel not only to see modern cities or famous landmarks, but also to experience cultural traditions that reflect the nation's history and identity. Traditional customs, long-established practices, and heritage-related activities create a distinctive image of Japan and make it different from other tourist destinations (McIntosh, 2004). In this context, culture is not viewed only as background, but rather as an important element shaping tourist interest and expectations.

In recent years, there has been a noticeable shift in tourist preferences. Many travelers are no longer satisfied with simple sightseeing and increasingly look for experiences that feel meaningful and culturally engaging. According to McIntosh (2004), cultural elements play an important role in shaping how tourists understand and interact with a destination. Cultural festivals, for example, allow visitors to observe or participate in traditions that have existed for centuries, while traditional accommodation provides insight into everyday forms of Japanese hospitality. These types of experiences are often perceived as more valuable than modern attractions alone, especially for tourists seeking a deeper connection with local culture.

Another aspect that should be considered is authenticity. Visitors increasingly expect tourism experiences to feel genuine rather than artificially created for commercial purposes. Research suggests that when cultural heritage is presented in an authentic way, visitor satisfaction tends to increase (McKercher, B. & du Cros, 2002). At the same time, tourism development must remain sustainable in order to protect cultural resources. Japan demonstrates how traditional culture can support tourism growth while still preserving cultural identity for future generations (McKercher, B. & du Cros, 2002).

Overall, Japanese traditional culture influences tourism development through cultural festivals, traditional accommodation, authenticity, and its contribution to sustainable tourism.

■ RESEARCH METHODOLOGY

This study employs a qualitative literature review approach, synthesizing findings from academic research on Japanese traditional culture and tourism development. The analysis draws on peer-reviewed journal articles, empirical studies, and country-specific case studies that examine the relationship between cultural heritage and tourism in Japan. Both conceptual and empirical sources are used in order to provide a comprehensive understanding of the topic.

The reviewed literature includes studies focusing on traditional cultural practices, cultural festivals, accommodation, authenticity, and sustainable tourism. For instance, Moriuchi and Basil (2022) analyze the cultural and social significance of Ohanami festivals, while Hu (2020) provides a detailed case study of Kyoto Minshuku as a form of traditional accommodation adapted to modern tourism. In addition, Liu et al. (2021) use quantitative and spatial analysis to examine the coordination between cultural resources and tourism development across different regions of Japan. These studies contribute to understanding broader tourism patterns as well as specific cultural practices.

The selected sources were chosen based on their academic relevance, methodological rigor, and contribution to the understanding of culture-tourism interactions. The analysis was conducted through thematic analysis, focusing on key themes such as traditional culture, cultural festivals, traditional accommodation, authenticity, and sustainable tourism. By integrating findings from different methodological approaches, this study examines how traditional cultural elements influence tourist behavior and tourism development while supporting cultural preservation in Japan.

■ ANALYSIS AND RESULTS

Japanese traditional culture plays a key role in attracting tourists by offering experiences connected to the country's history and identity.

Traditional culture remains one of the main reasons why many tourists choose Japan as a travel destination. Rather than focusing only on modern attractions, visitors are often interested in learning about customs, values, and traditions that have developed over centuries. According to Liu et al. (2021), cultural

heritage significantly influences tourism development and helps shape regional tourist flows across Japan. This shows that traditional culture is not only symbolic, but also has a practical impact on tourism patterns.

Many scholars argue that cultural elements help create a strong sense of place. McIntosh (1999) explains that culture allows tourists to develop a deeper emotional connection with destinations, rather than simply consuming them as products. In this sense, traditional Japanese practices, such as tea ceremonies or seasonal rituals, offer tourists experiences that feel meaningful and personal. These practices are often described as part of Japan's "cultural identity" (McIntosh, 1999).

Research also suggests that traditional culture helps differentiate Japan from other tourism markets. Liu et al. (2021) note that cultural resources often work together with tourism infrastructure, creating a balanced relationship between preservation and development. This relationship allows culture to remain relevant while still supporting economic growth. Overall, traditional culture continues to influence how tourists understand Japan and why they choose to visit the country (Liu et al., 2021; McIntosh, 1999).

Cultural Festivals. Traditional cultural festivals, such as Ohanami, significantly increase tourist interest and seasonal travel to Japan.

Cultural festivals represent one of the most visible ways in which traditional culture supports tourism development. Among these events, Ohanami, the cherry blossom viewing festival, is often regarded as an important cultural symbol in Japan. Moriuchi and Basil (2022) describe Ohanami as more than a seasonal celebration, emphasizing its role as a "cultural icon" that attracts both domestic and international tourists. This festival combines natural scenery with long-established social traditions, which makes it particularly appealing to visitors who are interested in cultural experiences rather than only sightseeing.

Ohanami also contributes to the formation of emotional connections between tourists and Japanese culture. According to Moriuchi and Basil (2022), many visitors associate the festival with feelings of harmony and reflection, which enhances their overall experience. These emotional responses are considered to increase visitor satisfaction and make the event more memorable. In this way, cultural festivals are not limited to entertainment, but also help tourists gain a better understanding of cultural values and social practices.

Seasonal festivals further influence tourism flows across different regions. Liu et al. (2021) point out that cultural events can affect both the timing and location of tourist travel. Ohanami, for instance, encourages travel during specific periods of the year, which supports local tourism economies. As noted by Moriuchi and Basil (2022), the long-term sustainability of such festivals depends on maintaining a balance between cultural preservation and increasing tourist demand. Overall, cultural festivals continue to play an important role in tourism development by linking tradition, visitor experience, and economic benefit (Moriuchi & Basil, 2022; Liu et al., 2021).

Traditional Accommodation. Forms of traditional accommodation, including Kyoto Minshuku, <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

help preserve cultural hospitality while meeting modern tourism demands. Traditional accommodation plays an important role in connecting tourists with local culture. Unlike large hotels, minshuku provide a more personal environment in which visitors interact closely with hosts and local customs. Hu (2020) explains that Kyoto minshuku represent a form of cultural adaptation, where traditional lifestyles are maintained while responding to modern tourism demands. Through this type of accommodation, tourists are exposed to cultural practices that reflect everyday life rather than staged performances.

Staying in traditional accommodation often involves participation in cultural routines, such as eating traditional meals or following household customs. Hu (2020) notes that these experiences are perceived as authentic because they are based on real social practices. This form of accommodation allows tourists to observe cultural values in practice, which may lead to a deeper understanding of Japanese traditions. According to McKercher and du Cros (2002), such authentic cultural engagement increases visitor satisfaction and strengthens the connection between tourists and host communities.

Traditional accommodation also supports sustainable tourism development. Hu (2020) argues that minshuku helps distribute tourism benefits more evenly by involving local residents directly in tourism activities. This reduces pressure on large tourism facilities and encourages community participation. At the same time, McKercher and du Cros (2002) emphasize that careful management is required to avoid cultural commodification. Overall, traditional accommodation contributes to tourism development by offering authentic experiences while supporting cultural preservation and local economies (Hu, 2020; McKercher & du Cros, 2002).

Authenticity and Sustainable Tourism. The combination of authenticity and sustainable tourism strengthens visitor engagement while supporting long-term tourism development. Authenticity is often regarded as a key expectation among tourists who seek cultural experiences. Visitors tend to value cultural practices that are presented in ways that reflect their original meaning rather than being overly modified for commercial purposes. McIntosh (2004) suggests that authentic cultural engagement allows tourists to develop a stronger connection with destinations. In the context of Japan, traditional customs, festivals, and accommodation are frequently perceived as authentic because they are rooted in long-standing social practices.

However, the increasing popularity of cultural tourism also raises concerns related to sustainability. McKercher and du Cros (2002) argue that excessive tourism pressure may threaten the preservation of cultural heritage if it is not carefully managed. When cultural elements are adapted primarily to meet tourist expectations, there is a risk that their cultural value may be reduced. This issue highlights the importance of balancing tourism development with heritage protection.

Research by Liu et al. (2021) indicates that sustainable tourism development depends on the coordination between cultural resources and tourism industries. In Japan, this coordination allows traditional culture to remain relevant while contributing to economic

growth. Authenticity and sustainability therefore function together rather than separately. When cultural heritage is respected and managed responsibly, it continues to support tourism development without losing its cultural significance (McIntosh, 2004; McKercher & du Cros, 2002; Liu et al., 2021).

The findings of this study indicate that Japanese traditional culture plays a significant role in shaping tourism development through multiple interconnected dimensions. The analysis shows that traditional culture is not only a symbolic aspect of tourism, but also an active factor influencing tourist behavior, destination choice, and overall travel experience. Cultural festivals such as Ohanami, traditional accommodation like Kyoto Minshuku, and authentic cultural practices contribute to both visitor satisfaction and tourism sustainability.

The results support previous research suggesting that cultural heritage strengthens the emotional and experiential value of tourism. Studies reviewed in this paper demonstrate that tourists increasingly seek experiences that allow meaningful engagement with local traditions rather than passive observation. This trend reinforces the importance of preserving traditional practices while integrating them into tourism planning. The discussion also highlights that cultural festivals influence seasonal tourism flows, which can support local economies but may also require careful management to avoid excessive pressure on cultural sites.

In addition, the relationship between authenticity and sustainable tourism appears to be particularly important. Authentic cultural experiences contribute to positive visitor perceptions, while sustainability ensures the long-term preservation of cultural resources. The findings suggest that Japan has managed to balance these elements relatively effectively, although continued coordination between cultural preservation and tourism development remains necessary. Overall, the discussion emphasizes that traditional culture should be considered a core component of tourism strategy rather than a secondary attraction.

Limitations. This study has several limitations that should be acknowledged. First, the research is based on a literature review and relies on secondary data, which limits the ability to collect original empirical evidence. As a result, the findings are dependent on the scope, quality, and methodologies of the selected studies.

Second, the analysis focuses primarily on Japan, which may limit the generalizability of the results to other cultural or geographical contexts. Tourism development and cultural preservation practices vary across countries, and the findings may not fully apply to destinations with different cultural structures or tourism systems.

Finally, the study emphasizes academic literature published mainly in English, which may exclude relevant research available in Japanese or other languages. Future research could address these limitations by incorporating primary data collection methods, comparative studies across multiple countries, and a broader range of academic sources.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Japanese traditional culture continues to play an important role in the development of tourism in the country. As shown in this paper, cultural elements such as traditional customs, festivals, accommodation, and heritage practices influence how tourists experience Japan and understand its cultural identity. Many visitors are attracted not only by modern attractions but also by opportunities to engage with historical and everyday cultural practices.

Traditional cultural festivals, including Ohanami, create emotional connections and encourage seasonal tourism, while traditional accommodation provides visitors with more personal and authentic experiences. At the same time, the relationship between authenticity and sustainable tourism highlights the need to protect cultural heritage while supporting long-term tourism development. Excessive commercialization may reduce cultural value and negatively affect both tourists and local communities.

Overall, Japanese traditional culture supports tourism development by balancing preservation and adaptation. This balance is important for tourism planners and policymakers who aim to respect cultural heritage while responding to modern tourist expectations.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Akbarova Amina “Ipak yo’li” Xalqaro turizm va madaniy meros meros universiteti Iqtisodiyot–225 guruh talabasi / Акбарова Амина, студентка группы Экономика–225, “Международный университет туризма и культурного наследия „Шёлковый путь“ / Akbarova Amina, student of Economics–225 group, “Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage
E-mail: amiiisanoo@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4563-5247

2. Hilola Turakulova “Ipak yo’li” Xalqaro turizm va madaniy meros universiteti “Tillar va global tadqiqotlar” kafedrası o’qituvchisi / Хилола Туракулова, преподаватель кафедры “Языки и глобальные исследования”, “Международный университет туризма и культурного наследия „Шёлковый путь“
/ Hilola Turakulova, Lecturer at the Department of Languages and Global Studies, “Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage
E-mail: khilolaturakulova@gmail.com
ORCID: 0009-0005-4638-8523

LIST OF REFERENCES

1. Bryce, D., Curran, R., O’Gorman, K., & Taheri, B. (2010). Visitors’ engagement and authenticity: Japanese heritage consumption. *Routledge*, 3-13. Retrieved from

<https://www.routledge.com/Visitors-Engagement-and-Authenticity-Japanese-Heritage-Consumption/Bryce-Curran-OGorman-Tahe/p/book/9780415587914>

2. Hu, L. (2020). Transformation and adaptation of traditional culture in. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 456–472. doi:<https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1712571>

3. Liu, Y., Xue, Y., Zhao, H., Yao, H., Zhan, X., & Suk, S. (2021). Coupling coordination and spatiotemporal dynamic evolution between culture and tourism industry in Japan. *Sustainability*. doi:<https://doi.org/10.3390/su13094976>

4. McKercher, B., & du Cros, H. (2002). Cultural heritage management and cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management. *Haworth Hospitality Press*, 43-50. Retrieved from

<https://books.google.com/books?id=EMqG5eVyqy4C>

Moriuchi, E., & Basil, M. D. (2022). The sustainability of Ohanami cherry blossom festivals as a cultural icon. *Journal of Sustainable Tourism*, 1234–1250.

doi:<https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1864389>

MAISHIY XIZMATLAR KLASTERINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH ASOSIDA XIZMATLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELI

Xalimov Javlonbek Shaxriyrovich, Normurodova Zebo Eshmaxmatovna

МОДЕЛЬ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА И ЭФФЕКТИВНОСТИ УСЛУГ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ КЛАСТЕРА БЫТОВЫХ УСЛУГ

Халимов Джавлонбек Шахриёрович, Нормуродова Зебо Эшмахамамовна

MODEL OF IMPROVING THE QUALITY AND EFFICIENCY OF SERVICES BASED ON DIGITAL TRANSFORMATION OF THE HOUSEHOLD SERVICES CLUSTER

Khalimov Javlonbek Shakhriyrovich, Normurodova Zebo Eshmakhamatovna

Received: February 6, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 16, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ishida maishiy xizmatlar klasterini raqamli platformalar asosida rivojlantirish orqali xizmat ko'rsatish sifatini oshirish modeli ishlab chiqilgan. Unda raqamli iqtisodiyot sharoitida "Raqamli aqlli xizmatlar" konsepsiyasini joriy etishning nazariy va uslubiy asoslari yoritilgan. Shuningdek, maishiy xizmatlar ko'rsatishning raqamlashtirilgan klaster modeli, uning rentabellik darajasini aniqlash formulasi hamda to'lov tizimlarini takomillashtirish mexanizmlari taklif etilgan. Tadqiqotda raqamli platformalar, mobil to'lov tizimlari va aqlli hisoblagichlar asosida xizmatlarni markazlashtirish orqali aholi turmush sifatini oshirish, bandlikni ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikka erishish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, maishiy xizmatlar, raqamli klaster, aqlli xizmatlar, mobil to'lov tizimi, xizmat sifati, raqamli platforma, rentabellik, infratuzilma, bandlik.

Аннотация: В данной работе разработана модель повышения качества бытовых услуг на основе развития кластерной системы с использованием цифровых платформ. Освещены теоретические и методологические основы внедрения концепции «Цифровые умные услуги» в условиях цифровой экономики. Предложена цифровая кластерная модель бытовых услуг, формула расчёта её рентабельности, а также механизмы совершенствования платёжных систем. В исследовании анализируется влияние цифровых платформ, мобильных платёжных систем и интеллектуальных счётчиков на повышение качества жизни населения, обеспечение занятости и рост экономической эффективности.

Ключевые слова: цифровая экономика, бытовые услуги, цифровой кластер, умные услуги, мобильная платёжная система, качество услуг, цифровая платформа, рентабельность, инфраструктура, занятость.

Abstract: This research develops a model for improving the quality of household services through the development of a digital platform-based cluster system. The theoretical and methodological foundations for implementing the "Digital Smart Services" concept in the context of the digital economy are examined. The study proposes a digitalized cluster model of household services, a profitability calculation formula, and improved mechanisms for payment systems. It analyzes how digital platforms, mobile payment systems, and smart metering technologies contribute to enhancing service quality, increasing employment, and improving overall economic efficiency.

Keywords: digital economy, household services, digital cluster, smart services, mobile payment system, service quality, digital platform, profitability, infrastructure, employment.

■ KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sohasini modernizatsiya qilish iqtisodiy o'sish va aholi turmush sifatini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda. Maishiy xizmatlar sohasi bandlikni ta'minlash, daromadlar shakllanishi va hududiy rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatishi bilan ajralib turadi. Shu bois mazkur sohani raqamli platformalar asosida klaster tamoyili orqali rivojlantirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning ilmiy asosini xizmatlar iqtisodiyoti, klaster nazariyasi va raqamli transformatsiya konsepsiyalari tashkil etadi. Raqamli platformalar, mobil to'lov tizimlari va aqlli hisoblagichlar integratsiyasi xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, xarajatlarni qisqartirish va shaffoflikni oshirish imkonini beradi. Klaster modeli esa resurslardan samarali foydalanish, kooperatsiyani kuchaytirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi – maishiy xizmatlarni raqamlashtirilgan klaster modeli asosida rivojlantirish orqali xizmat sifati va iqtisodiy samaradorlikni oshirishning nazariy-uslubiy asoslarini ishlab chiqishdan iborat.

■ ADABIYOTLAR TAXLILI

Mazkur masalaning ilmiy jihatlarini bir qator xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, M.V. Shebenkov va D.A. Xomjakov zamonaviy shaharlar rivojida inson omili hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini asoslab beradi[8].

YE.V. Sherbina va YE.I. Gorbenkova xizmatlar sohasining ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini ijtimoiy ta'minot, aholi farovonligini oshirish, ekologik muvozanatni ta'minlash, iqtisodiyot va infratuzilmani rivojlantirish hamda boshqaruv samaradorligini kuchaytirish bilan izohlaydi[8,15].

Shuningdek, YE.I. Gorbenkova modellashtirish jarayonida modelni tanlash, mezonlarni aniqlash, echim usulini belgilash va natijalarni talqin qilish muhim bosqichlar ekanini ta'kidlaydi[15].

S.A. Maxosheva esa mintaqaviy xizmatlar modelini ishlab chiqishda rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish, deduksiya va induksiya usullaridan foydalanish hamda ma'lumotlarning etarfiligini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi[8].

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda maishiy xizmatlar sohasini raqamli transformatsiya qilish va klaster tamoyili asosida rivojlantirishning nazariy hamda amaliy asoslari kompleks yondashuv asosida o'rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi usullarga tayyandi:

Tahlil va sintez – maishiy xizmatlar sohasining amaldagi holati va rivojlanish tendensiyalarini aniqlash hamda umumlashtirish uchun;

Qiyosiy tahlil – mahalliy va xorijiy tajribani taqqoslash asosida samarali mexanizmlarni aniqlash uchun;

Iqtisodiy-matematik modellashtirish – raqamlashtirilgan klaster modelining samaradorligini baholash va rentabellik ko'rsatkichini aniqlash uchun;

Statistik tahlil – xizmatlar sohasining bandlik va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarini baholash uchun;

Tizimli yondashuv – raqamli platformalar, mobil to'lov tizimlari va xizmat ko'rsatish jarayonlarini yagona iqtisodiy tizim sifatida ko'rib chiqish uchun.

Ishlab chiqilgan model va hisoblash formulalari muallif ishlanmasi bo'lib, ular maishiy xizmatlar sohasida resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida aqlli texnologiyalar aholining kundalik hayotiga keng kirib bormoqda. Ularni samarali joriy etishning muhim vositasi sifatida raqamli aqlli xizmatlarni tashkil etish maydonga chiqmoqda. Bu jarayonda maishiy xizmatlar sifatini oshirish uchun raqamlashtirish, zamonaviy uslubiy yondashuvlarni takomillashtirish hamda mahalliy va xorijiy tajribalarni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, shahar va qishloq hududlari o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish hamda qishloq joylarda xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida "Raqamli O'zbekiston-2030" dasturi qabul qilinib, unda raqamli transformatsiyaning asosiy yo'nalishlari va mexanizmlari belgilandi. Mazkur jarayon davlat xizmatlarini to'liq raqamli shaklga o'tkazish, elektron hukumat tizimini takomillashtirish hamda xizmatlar ko'rsatish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda[1].

Iqtisodiy siyosatda maishiy xizmatlarni raqamlashtirish va institutsional rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda[2]. Raqamli platformalar, elektron to'lov tizimlari va onlayn buyurtma mexanizmlarining joriy etilishi xizmatlar sifati va shaffofligini oshirib, bandlikni ta'minlash hamda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya va moliyaviy xizmatlarning maishiy xizmatlar bilan integratsiyasi esa iqtisodiyotda multiplikativ samarani yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqotda "Raqamli aqlli xizmatlar" modelini joriy etish zarurati asoslab berilib, maishiy xizmatlarning raqamlashtirilgan klaster modeli taklif etiladi. Ushbu model kundalik ehtiyojlarni samarali qondirish, resurslardan oqilona foydalanish va xizmatlar bozorining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Modelning iqtisodiy samaradorligini baholash uchun quyidagi rentabellik formulasi taklif etiladi:

$$KXR = \frac{MD - MKTN}{MD} * 100\% \quad (1)$$

Bu erda:

KXR- Maishiy xizmatlar ko'rsatishning raqamlashtirilgan klaster modeli rentabellik darajasi;

MD- Maishiy xizmatlar ko'rsatishning raqamlashtirilgan klasteridan tushgan tushumlar;

MKTN-Maishiy xizmatlar ko'rsatishning raqamlashtirilgan klasteri uchun qilingan jami xarajatlar;

Mazkur soha nafaqat iqtisodiy tushuncha, balki ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat ham sanaladi. Chunki maishiy xizmat ko'rsatish yo'nalishidagi bandlikning ulushi shu davlatning rivojlanish darajasi va aholi farovonligini aks ettiruvchi asosiy indikatorlardan biridir. Ma'lumki, mamlakatimizda maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish borasida qator islohotlar amalga oshirildi. Garchi mazkur islohotlar zamon va xalqaro talablar darajasiga to'la javob bermasada, lekin ular qonunchilik asosini yaratishga xizmat qiladi. Maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturlari maqsadli parametrlarining amalga oshirilishi yuzasidan mas'ullarga shaxsiy javobgarlik yuklatilgan. Lekin bu sohada erkin bozor mexanizmlarining amal qilishi maqsadga muvofiqligi, ma'muriy usulning natija bermasligiga etarli darajada e'tibor qaratilmagan.

Insonning cheklanmagan ehtiyoji va resurslarning cheklanganligi orasidagi nomutanosiblik ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asriy kamyoblik muammosi bo'lib kelmoqda. Ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanish uchun zarur bo'lgan tabiiy, moddiy, mehnat va boshqa fraqamli xizmatlarorlarning o'zaro munosabatlari resurslar tushunchasini keltirib chiqaradi. Resurslar sarfi ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatishning mavjud texnika – texnologiya darajasiga, hamda fan – texnikaning yangiliklarini ishlab chiqarishga qay darajada qo'llanilishiga bog'liq bo'ladi.

Jahondagi transformatsiyalashuv jarayonlari iqtisodiyot va uning sohaslarini barqaror rivojlantirishni

taqozo qilmoqda. Shu tufayli dissertatsiyada mavjud usul va yondashuvlarlarga asoslanib, Maishiy xizmatlar sohasining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda resurslardan oqilona foydalanishga qaratilgan chora-tadbirlar asosida "Raqamli aqlli xizmatlar – maishiy xizmatlar" modeli hamda maishiy xizmatlar uchun to'lovlar miqdorini hisoblashning takomillashtirilgan usuli taklif etildi.

$$Q_{um}(t, \tau) = \sum_{i=1}^S \frac{S_i(t, \tau)}{C_i(t, \tau)} \quad (2)$$

t- yilning τ - oyiga mos, amalda maishiy xizmat Bir martalik xizmatlar uchun to'lov qilish miqdori;

$$Q_{um}(t) = \sum_{i=1}^{12} Q_{um}(t, \tau) \quad (3)$$

t-yilga mos, amalda Davriy (oylik/yillik) xizmatlar uchun to'lov miqdori;

$$Q_{um}(t) = \sum_{i=1}^T Q_{um}(t) \quad (4)$$

T-yil davrda, mos holda, amalda Obuna asosidagi to'lov (subscription) miqdori;

$$\bar{C}_k(t, \tau) = \frac{S_1(t, \tau) + \dots + S_5(t, \tau)}{Q_1(t, \tau) + \dots + Q_5(t, \tau)} \quad (5)$$

t- yilning τ -oyiga Raqamli hisob-kitob va Platforma orqali to'lov tarifi, so'mda;

1-jadval

Matematik usullardan foydalanilgan xolda raqamli aqli xizmatlar iste'moli uchun qilingan to'lov miqdorini hisoblash²⁰

№	Maishiy xizmatlar uchun to'lovlar miqdori turlari	Hisoblash formulasi
1	Imtiyozli to'lovlar	$\bar{C}_{al}(t, \tau) = \frac{S_1(t, \tau) + \dots + S_n(t, \tau)}{Q_1(t, \tau) + \dots + Q_n(t, \tau)}$
2	Subsidiyalangan to'lovlar	$\bar{C}_{gaz}(t, \tau) = \frac{S_2(t, \tau) + \dots + S_n(t, \tau)}{Q_2(t, \tau) + \dots + Q_n(t, \tau)}$
3	Bozor narxlarini asosidagi to'lovlar	$\bar{C}_{suv}(t, \tau) = \frac{S_3(t, \tau) + \dots + S_n(t, \tau)}{Q_3(t, \tau) + \dots + Q_n(t, \tau)}$

"Raqamli aqli xizmatlar" ko'rsatishda klasster markazining "aqlli" hisoblagichlarini nazorat qilish texnik xizmatlar ko'rsatish orqali katta qulayliklarga ega bo'lishimiz mumkin:

➤ markazning raqamli video devor (ulkan xarita) orqali dispatcher real vaqt rejimida kuzatiladigan tizimning har bir tugunidagi vaziyatni kuzatishi mumkin bo'ladi;

aqlli hisoblagichlardan ma'lumotlarni avtomatik o'zlash imkoniyati mavjud to'lovlarni real vaqt rejimida kuzatish mumkin;

"Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi- RAMHK" markazi, tarmoqlarda avariylarni nolgama kamaytirishga imkon berdi. "Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi" raqamli boshqaruv texnologiyalari orqali xizmatlarini markazlashtirilishi aholi turmush sifatini oshishiga imkon beradi.

"RAMHK" hozirgi va kelajak avlodning biznes faoliyatida texnologiyalar bir qator muhim vazifalarni hal qilish uchun ham ishlatiladi:

➤ infratuzilmaning barcha obyektlaridan oqilona foydalanish;

➤ atrof-muhitni kompleks takomillashtirish;

➤ fuqarolar yig'iniga ma'lumotlarni tezkor yig'ish va uzatish;

➤ mahalla fuqarolar yig'ini va mahalliy aholi o'rtasida yaqin aloqalar o'rnatish;

➤ favqulodda vaziyatlar yuz berganda, favqulodda vaziyat zonalarining avtomatik ravishda boshqarilishi;

➤ qaysi obyektlar vaqtincha yopilishini mustaqil ravishda hisoblab chiqadi va aholi suvsiz, elektrsiz va issiqlik ta'minotisiz qolmasligi uchun qanday zaxira liniyalaridan foydalanish kerakligini aytib beradi;

²⁰ Muallif tomonidan Qashqadaryo viloyati statistika ma'lumotlari asosida ishlab chiqilgan www.stat.uz

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

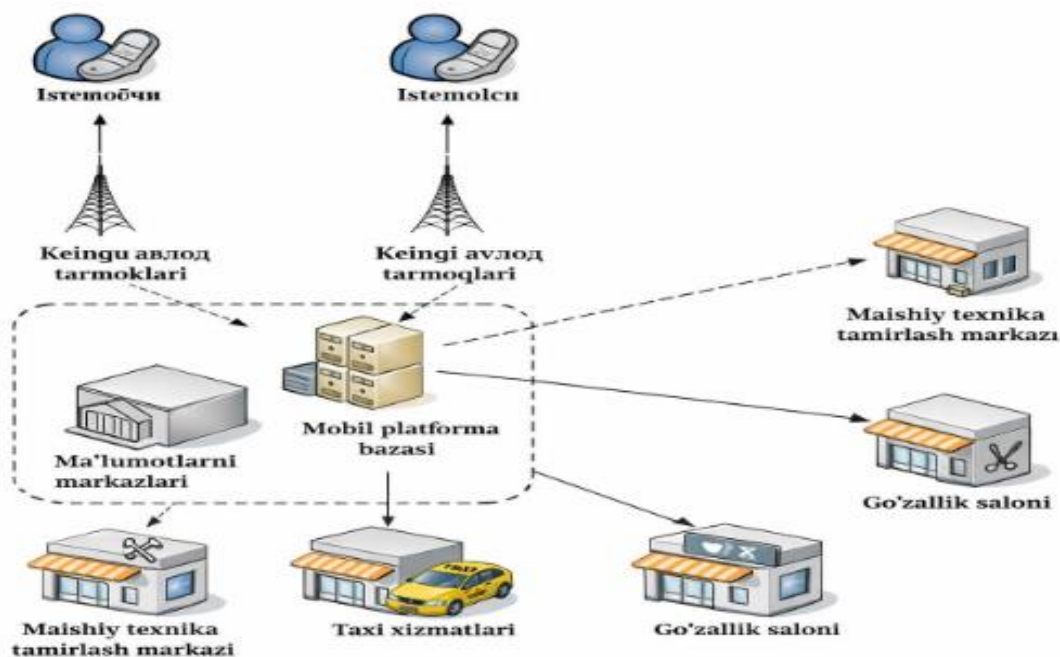
➤ simsiz tizim ko'rsatkichlarni yig'ish uchun ishlatiladi, bu esa vaqt tejashni kafolatlaydi.

Shuni ta'kidlashimiz kerakki, zamonaviy texnologiyalar aholining hayotini osonlashtiradi va texnogen oqibatlar bilan bog'liq holda "Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi" markazlarini yaratilishi hamma xizmatlarni muammosiz ishlashiga va ortiqcha sarf-xarajatlarni kamayishiga imkon yaratadi. Bundan tashqari, "Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi" markazlari tuman markazlari atrofida joylashgan bo'lib, yuqoridagi resurslar va jarayonlarni ishonchli boshqarishni ta'minlaydi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, "Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi" ko'rsatishning maqsadi, nafaqat raqamli transformatsiya va jarayonlarni

avtomatlashtirish, balki infratuzilmaning samaradorligini kompleks ravishda oshirishdir. Shu bilan birga, texnologiyalar hayot uchun yanada qulayroq bo'lishi uchun texnologiyalar o'zlari uchun emas, balki aholi uchun joriy etiladi.

Raqamlashtirishda maishiy xizmatlarga to'lovni amalga oshirish uchun to'lov tizimini nazoratini tashkil etish "Mobil to'lov tizimi" (MTT) bu xizmat ko'rsatish korxonalarini zarur funksiyalarini bajara oladigan holatga keltirish yoki tiklashga qaratilgan barcha texnik va tegishli ma'muriy harakatlar, shu jumladan, to'lovni nazorat qilib boradigan boshqarish mezonlariga muvofiq ma'lum boshqaruv obyektining texnik ishlashini ta'minlaydigan dasturiy ta'minot va apparat tizimlarini, moddiy resurslarni boshqarish usullarini o'ziga mujassamlashtirgan to'plam sifatida ifodalanadi.

1-rasm. Maishiy xizmatlarni raqamli klasterlash asosida tashkil etish modeli.²¹

Bunda "Maishiy xizmatlar uchun raqamli klaster platformasi" ko'rsatish markazida qo'llaniladigan elektron mobil to'lov tizimi nazoratining nosozliklarini lokalizatsiya qilish va yo'q qilishni, ushbu obyektlarni tezkor boshqarishni, texnik hisobni va mijozlarga xizmat ko'rsatishni o'z ichiga oladi.

MTT asosiy vazifalariga quyidagilar belgilab olindi:

- boshqariladigan obyektning uzluksiz va samarali ishlashini ta'minlash;
- belgilangan meyorlar doirasida boshqariladigan obyektning ekspluatatsion parametrlarini saqlash;
- boshqarish obyektining texnik holatini kecha-kunduz nazorat qilish;
- uskunalar, dasturiy ta'minot va ma'lumotlarning texnik himoyasini ta'minlash;
- nazorat obyektida rejalashtirilgan profilraqamli xizmatlarika va ta'mirlash ishlarini olib borish;

- texnik hujjatlarni yuritish;
- mehnatni muhofaza qilish va yong'in xavfsizligi normalari va qoidalariga rioya qilish, shuningdek boshqaruv obyektiga mos keladigan sohadagi qonunlar, milliy va xalqaro standartlar talablariga rioya qilish;

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida maishiy xizmatlar sohasini klaster tamoyili asosida raqamlashtirish xizmatlar sifati va boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. "Raqamli aqlli xizmatlar" modelini joriy etish orqali xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, real vaqt rejimida monitoring qilish va to'lov tizimlarini takomillashtirish imkoniyati yaratiladi.

Raqamli platformalar, elektron buyurtma va mobil to'lov tizimlarining integratsiyasi xizmatlar shaffofligini ta'minlab, xarajatlarni kamaytiradi hamda resurslardan oqilona foydalanishga xizmat qiladi. Bu esa xizmatlar bozorida raqobat muhitini kuchaytirish, kichik

²¹ Muallif tomonidan ilmiy izlanishlar natijasida ishlab chiqilgan
<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

biznes subyektlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash va bandlikni oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Taklif etilgan raqamlashtirilgan klaster modeli nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki shahar va qishloq hududlari o'rtasidagi infratuzilmaviy tafovutlarni qisqartirishga, aholining turmush darajasini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Modelning rentabellik darajasini aniqlash formulasi esa xizmat ko'rsatish samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini asoslash uchun amaliy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, maishiy xizmatlar tizimini raqamli transformatsiya qilish va "aqlli" boshqaruv mexanizmlarini joriy etish uzoq muddatli barqaror rivojlanish, iqtisodiy o'sish hamda ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Xalimov Javlonbek Shaxriyovich Qarshi davlat universiteti dotsenti i.f.d. (DSc) / Халимов Джавлонбек Шахриёрович, доцент, Каршинский государственный университет Кандидат наук (DSc) / Khalimov Javlonbek Shakhriyovich, associate professor, Karshi State University (DSc)

E-mail: halimovjavlonbek3@gmail.com

ORCID: 0009-0005-5656-554X

2. Normurodova Zebo Eshmaxmatovna Qarshi davlat universiteti katta o'qituvchisi / Нормуродова Зебо Эшмахматовна, старший преподаватель Каршинского государственного университета/ Normurodova Zebo Eshmakhmatovna, senior lecturer at Karshi State University

E-mail: normurodovazebo1@gmail.com

ORCID: 0009-0006-2045-9726

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: «O'zbekiston» NMIU, 2023.

2. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-549-son «Turizm to'g'risida»gi Qonuni. 18.07.2019.

3. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-598-son «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida»gi Qonuni. 25.12.2019.

4. MST–2015. Aholiga maishiy xizmat ko'rsatish xizmatlari tasniflagichi. – lex.uz

5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. – stat.uz

6. Abdurahmonov Q. X. Mehnat iqtisodiyoti va bandlik siyosati. – T.: Iqtisodiyot, 2021.

7. Saidov A. M. Maishiy xizmatlar samaradorligini oshirish masalalari. – T.: Fan, 2012.

8. Burmenko T. D. Sfera uslug: ekonomika. – M.: KNORUS, 2006.

9. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990.

10. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2010.

11. Becker G. S. Human Capital. – Chicago: University of Chicago Press, 2018.

12. Pardayev M. Q. Iqtisodiy tahlil nazariyasi. – T.: Innovatsion rivojlanish, 2020.

13. OECD. Local Employment and Economic Development. – Paris, 2020.

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz